

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

Πτυχιακή Εργασία: Η πόλη της Κατερίνης: Μια ιστοριογεωγραφική προσέγγιση

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΚΑΡΑΛΗ ΝΙΚΟΛΕΤΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

ΜΕΛΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ: ΜΑΡΜΑΡΑΣ ΜΑΝΩΛΗΣ

ΜΥΤΙΛΗΝΗ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2004

Πίνακας Περιεχομένων

<u>Πίνακας περιεχομένων</u>	1
<u>Ευχαριστίες</u>	9
<u>Εισαγωγή – Μεθοδολογία</u>	10
<u>Κεφάλαιο 1: Ο Νομός Πιερίας – Γενικά Χαρακτηριστικά</u>	
1.1 Η προέλευση του ονόματος Πιερία σύμφωνα με τη μυθολογία	13
1.2 Γενικά χαρακτηριστικά	14
1.3 Φυσική Γεωγραφία	17
1.3.1 Αβιοτικό περιβάλλον	17
1.3.1.1 Κλίμα	17
• Θερμοκρασία	18
• Σχετική υγρασία	18
• Άνεμος	18
• Νέφωση	19
• Ηλιοφάνεια	19
• Ομίχλη	20
• Βροχοπτώσεις	20
1.3.2 Γεωλογία	21
1.3.2.1 Μορφολογία	21
• Όλυμπος	21
• Πιέρια	22
• Λοφώδης σειρά των νεογενών	22
• Περίμετρος του Ολύμπου	22
• Πεδινή περιοχή	23
1.3.2.2 Έδαφος – Υπέδαφος	23
1.3.3 Υδρολογία	26
1.3.3.1 Υδρογραφικό δίκτυο	26
1.3.3.2 Υδάτινο δυναμικό	27
1.3.4 Σεισμικότητα	29
1.3.5 Βιοτικό περιβάλλον	29
1.3.5.1 Χλωρίδα	29

1.3.5.2 Πανίδα	30
1.3.5.3 Οικοσυστήματα	31
1.4 Ανθρωπογεωγραφία	31
1.4.1 Η Πιερία στο ευρύτερο γεωγραφικό της πλαίσιο	31
1.4.1.1 Πιερία – Βαλκάνια	31
1.4.1.2 Πιερία – Ελλάδα	32
1.4.1.3 Η Πιερία και η περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	33
1.4.2 Η χωροταξική οργάνωση της Πιερίας	34
1.4.2.1 Χρήσεις γης	34
1.4.3 Οικονομικές δραστηριότητες	35
1.4.3.1 Πρωτογενής τομέας	35
1.4.3.2 Δευτερογενής τομέας	38
1.4.3.3 Τριτογενής τομέας	40
1.4.4 Οικιστική δομή και διάρθρωση	41
1.4.4.1 Οικιστικό δίκτυο	41
1.4.4.2 Πολεοδομικά σχέδια	42
1.4.4.3 Οικιστική διάρθρωση – Εξαρτήσεις	43
1.4.5 Διοικητική οργάνωση της Πιερίας: οι νέοι δήμοι Ο.Τ.Α του νομού	σελίδα 44

Κεφάλαιο 2: Η Κατερίνη κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας

2.1 Θέση, Κτίση, Ονομασία	46
2.1.1 Πότε ιδρύθηκε η Κατερίνη	46
2.1.2 Ποια είναι η ακριβής θέση της Hatera (Άτηρα);	47
2.1.3 Πότε ιδρύθηκε η Άτηρα;	47
2.1.4 Η Κατερίνη, ετυμολογικά, προέρχεται από την Άτηρα; Κατερίνη, Κάτηρα, Χάτηρα, Άτηρα	48
2.2 Μαρτυρίες ξένων περιηγητών	50
2.2.1 Ένας Σουλτάνος στην πεδιάδα της Κατερίνης	50
2.2.2 Ο στρατιωτικός Sonnini	51
2.2.3 Ο Άγγλος περιηγητής Edward Daniel Clarke	52
2.2.4 Ο Γάλλος περιηγητής Pouqueville	52
2.2.5 Ο περιηγητής Leake	53

2.2.6	Ο Γάλλος πρόξενος Beajour	54
2.3	Η Κατερίνη και η Πιερία στα μέσα του β' μισού του 19 ^{ου} αιώνα	55
2.3.1	Γεωγραφικά όρια, πληθυσμός, πολιτική και εκκλησιαστική διοίκηση	55
2.3.1.1	Χωριά, κόμμες και κωμοπόλεις της Πιερίας	55
2.3.1.2	Λιμάνια και όρμοι	56
2.3.1.3	Μοναστήρια	56
2.3.1.4	Πολιτική διαίρεση	56
2.3.1.5	Εκκλησιαστική διαίρεση	57
2.3.2	Η οικονομία	57
2.3.2.1	Γεωργία	57
2.3.2.2	Κτηνοτροφία	58
2.3.2.3	Εμπόριο	58
2.3.3	Η εκπαίδευση	59
2.3.4	Τα μουσουλμανικά μνημεία της Κατερίνης	60
2.3.4.1	Το κτίριο του Διοικητηρίου	60
2.3.4.2	Η πλατεία οθωμανικού τεμένους και το μουσουλμανικό νεκροταφείο	61
2.3.4.3	Το μουσουλμανικό τέμενος (τζαμί) στον τεκέ	62

Κεφάλαιο 3: Η απελευθέρωση της Κατερίνης από τους Τούρκους (16 Οκτωβρίου 1912)

3.1	Ο ελληνικός στρατός	64
3.2	Η Εβδόμη Μεραρχία	64
3.3	Η πορεία του στρατού προς την Κοζάνη	65
3.4	Η δράση της Εβδόμης Μεραρχίας	65
3.5	Η πορεία προς την Κατερίνη	68
3.6	Ο ελληνικός στρατός εισέρχεται στην Κατερίνη	69

Κεφάλαιο 4: Η εξέλιξη της πόλης της Κατερίνης μετά την απελευθέρωση

4.1	Η Κατερίνη μετά την απελευθέρωση	71
4.1.1	Πρόεδροι	74
4.1.2	Συνοικισμοί που συγκροτούν την κοινότητα Κατερίνης	75

4.1.3	Οι συνοικίες	75
4.1.4	Οι κρήνες	76
4.1.5	Σχολεία	77
4.1.6	Έργα	77
4.1.7	Κοινωνική πολιτική και άλλες δραστηριότητες	77
4.2	Τεχνικά έργα	78
4.2.1	Οδοποιία	78
4.2.1.1	Οδοποιία στη Βρωμερή	79
4.2.1.2	Η οδός Κατερίνης – Σπη (σημερινή Νέα Έφεσος)	79
4.2.1.3	Η κεντρική οδός (σημερινή Μεγάλου Αλεξάνδρου)	80
4.2.2	Γέφυρες – Αύλακες	81
4.2.2.1	Η γέφυρα του Πέλεκα	81
4.2.2.2	Επισκευή της οδού της αγωγής από της εκκλησίας Αγίας Παρασκευής μέχρι της εκκλησίας Αγίας Τριάδος	83
4.2.2.3	Γέφυρα Βατάν και νεκροταφείου Αγίας Αικατερίνης	84
4.2.3	Ύδρευση	85
4.2.3.1	Το παλιό σύστημα υδρεύσεως	85
4.2.3.2	Κρήνη πλατείας	86
4.2.3.3	Ύδρευση συνοικισμών	87
4.2.4	Φωτισμός της πόλεως	88
4.2.5	Το Σχέδιο Πόλεως	89

Κεφάλαιο 5: Διοικητική και πληθυσμιακή εξέλιξη της Κατερίνης κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα

5.1	Πολιτική και διοικητική κατάσταση κατά την Τουρκοκρατία	91
5.1.1	Η κοινότητα Κατερίνης από το 1918 – 1928	94
5.1.2	Ο Δήμος Κατερίνης (1929)	95
5.1.3	Η δεκαετία 1930 – 1940	96
5.1.4	Οι δεκαετίες 1940 – 1950 και 1950 – 1960	96
5.1.5	Η μετανάστευση ερημώνει την Κατερίνη: οι απογραφές του 1971, 1981, 1991	98
5.1.6	Ο Νόμος Καποδίστρια	99

5.2 Συμπεράσματα και γενικές διαπιστώσεις	99
---	----

Κεφάλαιο 6: Οικονομική ανάπτυξη της Κατερίνης

6.1 Η οικονομία της Κατερίνης λίγο πριν και λίγο μετά την απελευθέρωση (1912)	102
6.2 Ο εμπορικός κόσμος της Κατερίνης στις αρχές της δεκαετίας του 1920	102
6.3 Η εμποροπανήγυρη της Κατερίνης	105
6.3.1 Ο χώρος	105
6.3.2 Ο χρόνος	106
6.3.3 Φόροι	106
6.3.4 Διαφήμιση	107
6.3.5 Η ατμόσφαιρα – το κλίμα	108
6.4 Η σημερινή οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων της Κατερίνης	108
6.4.1 Πρωτογενής τομέας	109
6.4.2 Δευτερογενής τομέας	111
6.4.3 Τριτογενής τομέας	111

Κεφάλαιο 7: Κοινωνικές υποδομές

7.1 Η υγειονομική κατάσταση της Κατερίνης κατά το πρώτο μισό του 20 ^{ου} αιώνα	113
7.2 Οι πρόσφυγες και η ευλογία	117
7.3 Η εκπαίδευση στην Κατερίνη	117
7.4 Σχολή Αρρένων	118
7.5 Σχολή Θηλέων	118
7.6 Β' Σχολείο Αρρένων Κατερίνης	119
7.7 Νυκτερινό Σχολείο	119

7.8.	Νηπιαγωγείο	120
7.9	Γυμνάσιο Κατερίνης	120
7.10	Σχολεία Συνοικισμών	120
7.11	Εκπαιδευτικά Κατερίνης στη δεκαετία του '30	121

Κεφάλαιο 8: Η Κατερίνη κατά τον 19^ο και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα: Η εθνοτική σύνθεση των κατοίκων

8.1	Οι Βλάχοι της Κατερίνης	126
8.1.1	Μαρτυρίες για τους Βλάχους της Κατερίνης	126
8.1.2	Οι βλάχικες ομάδες της Κατερίνης	128
8.1.3	Γενικά στοιχεία για την καταγωγή των Βλάχων	128
8.1.4	Λόγοι για τους οποίους οι Βλάχοι διάλεξαν την Κατερίνη	130
8.2	Οι Ζαγορίσιοι	133
8.2.1	Το Ζαγόρι την εποχή της Τουρκοκρατίας	133
8.2.2	Οι Ζαγορίσιοι της Κατερίνης	134
8.3	Οι Λιβαδιώτες της Κατερίνης	135
8.4	Οι Κοκκινοπλίτες	138
8.4.1	Οι περιφερειακές εγκαταστάσεις των Κοκκινοπλιτών	139
8.4.2	Οι εγκαταστάσεις των Κοκκινοπλιτών στην Πιερία	139
8.4.3	Οι Κοκκινοπλίτες της Κατερίνης	140
8.5	Οι Γρεβενιώτες Βλάχοι	141
8.5.1	Οι Σαρμανιώτες και η Σαμαρίνα	141

Κεφάλαιο 9: Οι πρόσφυγες της Κατερίνης (1920 – 1940)

9.1	Προλογικά	143
9.2	Πρόσφυγες πριν το 1923	145
9.3	Οι πρόσφυγες της Μικρασιατικής Καταστροφής	146

9.4	Οι Θρακιώτες της Κατερίνης	148
9.4.1	Η πρώτη εγκατάσταση	148
9.4.2	Η οριστική εγκατάσταση	149
9.4.3	Ο συνοικισμός των Θρακών Κατερίνης από την ίδρυσή του μέχρι σήμερα	149
9.5	Οι Μουσουλμάνοι της Κατερίνης και της Πιερίας	151
9.6	Οι πρόσφυγες του Καυκάσου και του Πόντου	152
9.6.1	Οι Καρσλήδες	152
9.6.1.1	Η έξοδος	152
9.6.1.2	Το λοιμοκαθαρήριο Καλαμαριάς	154
9.6.1.3	Η εγκατάσταση στην Κατερίνη	154
9.6.2	Οι Πόντιοι	155
9.6.2.1	Ο πληθυσμός του Πόντου	155
9.6.2.2	Η κάθοδος στα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας	155
9.6.2.3	Ο καταραμένος τόπος του Σελιμιέ της Πόλης	156
9.6.2.4	Η τραγωδία της καραντίνας	157
9.6.2.5	Τα ναυάγια συναρμολογούνται	157
9.6.2.6	Η εγκατάσταση στην Κατερίνη	158
9.7	Η αποκατάσταση των προσφύγων στην Κατερίνη	158
9.8	Κατερίνη, η πόλη των προσφύγων	160

Κεφάλαιο 10: Οι μειονότητες της Κατερίνης

10.1	Οι Εβραίοι της Κατερίνης	162
10.1.1	Ο εβραιομαχαλάς	162
10.1.2	Η καταγωγή των Εβραίων	162
10.1.3	Οι ασχολίες	163
10.2	Οι Ευαγγελικοί της Κατερίνης	164
10.2.1	Γενικά στοιχεία	164
10.2.1.1	Το Μικρασιατικό παρελθόν των Ευαγγελικών της Κατερίνης	165
10.2.1.2	Η γένεση του συνοικισμού Ευαγγελικών στην Κατερίνη	167
10.2.1.3	Η δεκαετία του 1920	168
10.2.1.4	Η δεκαετία του 1930	169

<u>Συμπεράσματα</u>	171
<u>Παράρτημα Φωτογραφιών</u>	177
<u>Βιβλιογραφία</u>	197

Ευχαριστίες

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κύριο Ιωσηφίδη Θεόδωρο, Λέκτορα του Πανεπιστημίου Αιγαίου του Τμήματος Γεωγραφίας, για την αμέριστη βοήθεια, τις συμβουλές και τη στήριξη για την εκπόνηση αυτής της εργασίας. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω και τον κύριο Μαρμαρά Μανόλη, καθηγητή του Πανεπιστημίου Αιγαίου του Τμήματος Γεωγραφίας, για την πολύτιμη καθοδήγησή του, τις υποδείξεις και τις διορθώσεις που μου έκανε όσον αφορά την οργάνωση του περιεχομένου της πτυχιακής μου εργασίας.

Ιδιαίτερες, όμως, ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω προς τον κύριο Καζταρίδη Ιωάννη, προϊστάμενο της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του Νομού Πιερίας, τον κύριο Αναγνώστου Ιωάννη υπεύθυνο στα Γενικά Αρχεία του Κράτους στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Πιερίας και στο θείο μου Μπικιαρόπουλο Νικόλαο, δάσκαλο του Ένατου Δημοτικού Σχολείου Κατερίνης, για τη βοήθειά τους στη συγκέντρωση δεδομένων, βιβλίων και σημειώσεων, την τεχνική βοήθεια καθώς και για την ηθική υποστήριξη.

Επίσης, θα ήθελα να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου, Καραλή Δημήτριο και Μπικιαροπούλου Αικατερίνη καθώς και στον αδερφό μου Καραλή Ιωάννη για τη συμπαράσταση και τη στήριξη (ηθική και οικονομική) που μου παρείχαν καθ' όλη τη διάρκεια της φοίτησής μου στο Τμήμα Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Τέλος, θα ήταν σημαντική παράλειψή μου να μην αναφέρω τον φίλο μου Μιχάλη τον οποίο πρέπει να ευχαριστήσω για την πολύτιμη συμπαράστασή του, την υπομονή του και τη βοήθειά του στο περισσότερο διάστημα των σπουδών μου!

Εισαγωγή – Μεθοδολογία

Σκοπός της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η καταγραφή και ανάλυση της ιστορικής εξέλιξης της πόλης της Κατερίνης με έμφαση στα θέματα της πληθυσμιακής και διοικητικής εξέλιξης, της οικονομικής ανάπτυξης, των κοινωνικών υποδομών (υγεία, εκπαίδευση), της εθνοτικής σύνθεσης των κατοίκων της, των προσφύγων και των μειονοτήτων.

Για την εκπόνηση της εν λόγω εργασίας χρησιμοποιήθηκαν κυρίως δυο μέθοδοι: αφενός, η βιβλιογραφική έρευνα και αφετέρου, πηγές από διάφορα αρχεία. Προκειμένου να συγκεντρωθεί το απαραίτητο υλικό για την υποστήριξη αυτής της εργασίας πραγματοποιήθηκε μια πληθώρα επισκέψεων στο Δήμο Κατερίνης, στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Πιερίας, στη Διεύθυνση Δασών Πιερίας, στο Επιμελητήριο Πιερίας, στην Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (ΕΣΥΕ), στο Ινστιτούτο Στρατηγικής Ανάπτυξης Πιερίας (ΙΣΑΠ), στην Πιερική Αναπτυξιακή, στα Γενικά Αρχεία Κράτους (ΓΑΚ), που εδρεύουν στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, σε διάφορους Πολιτιστικούς Συλλόγους (Μικρασιατών, Ποντίων, Θρακών, Βλάχων, Λιβαδιωτών, Κοκκινοπλιτών), καθώς και σε μια σειρά βιβλιοθηκών, όπως στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Κατερίνης, στη Βαρνάβειο Βιβλιοθήκη, στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Λιτοχώρου, στη Βιβλιοθήκη της Εστίας Πιερίδων Μουσών, στη Βιβλιοθήκη της Ορθόδοξης Διακονίας, στη Βιβλιοθήκη της Μορφωτικής Ένωσης Καταφυγιωτών και τέλος στη Βιβλιοθήκη του Συλλόγου Λιβαδιωτών.

Τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα είναι τα εξής:

- α) Ποια είναι τα κεντρικά ιστορικά χαρακτηριστικά της πόλης της Κατερίνης
- β) Πως αυτά τα χαρακτηριστικά έχουν εξελιχθεί στο χρόνο και
- γ) Ποιες είναι οι βασικές αιτίες μεταβολής τους και πως επηρέασαν ή επηρεάζουν τη σημερινή χωρική, κοινωνικο - οικονομική και πολιτισμική ταυτότητα της πόλης;

Η δομή της πτυχιακής εργασίας είναι η ακόλουθη:

- Στο **Κεφάλαιο 1**, παρουσιάζονται κάποια γενικά χαρακτηριστικά του Νομού Πιερίας.
- Στο **Κεφάλαιο 2**, που αφορά την Κατερίνη κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, δίνονται στοιχεία σχετικά με τη θέση της πόλης, τη

χρονολογία ίδρυσής της, την προέλευση του ονόματός της, παρατίθενται κάποιες μαρτυρίες ξένων περιηγητών για την πόλη και δίνεται η εικόνα της Κατερίνης και της Πιερίας γενικότερα στα μέσα του β' μισού του 19^{ου} αιώνα.

- Στο **Κεφάλαιο 3**, περιγράφεται η πορεία του ελληνικού στρατού προς την Κατερίνη και η απελευθέρωση της πόλης από τους Τούρκους στις 16 Οκτωβρίου του 1912.
- Στο **Κεφάλαιο 4**, δίνεται μια εικόνα με την εξέλιξη της πόλης της Κατερίνης μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους και περιγράφονται τα τεχνικά έργα που δρομολογήθηκαν από το κοινοτικό συμβούλιο την περίοδο εκείνη.
- Στο **Κεφάλαιο 5**, παρουσιάζεται η πορεία της πόλης της Κατερίνης κατά τις τελευταίες δεκαετίες, η πληθυσμιακή της εξέλιξη, οι διοικητικές μεταβολές και διαπιστώνεται το πώς και το γιατί αυτή η πόλη κατάφερε από μικρή να γίνει μεγάλη, πώς αυτό το άσημο τουρκοχώρι κατά τη διάρκεια του τουρκικού ζυγού σήμερα αναμετράται με τις μεγαλύτερες πόλεις της χώρας μας και, τέλος, με ποια αισιοδοξία, προοπτική και με ποια δυναμική εισήλθε στο νέο αιώνα και ποιον ρόλο ενδέχεται να ασκήσει μελλοντικά σε τοπικό, εθνικό και διεθνικό επίπεδο.
- Στο **Κεφάλαιο 6**, δίνονται στοιχεία για την οικονομία της Κατερίνης λίγο πριν και λίγο μετά την απελευθέρωση και πιο συγκεκριμένα για τον εμπορικό κόσμο της πόλης στις αρχές της δεκαετίας του 1920. Επίσης, δίνονται κάποιες πληροφορίες για τις ανάγκες της κοινότητας σε υλικά αγαθά και υπηρεσίες καθώς και τα ονόματα των προμηθευτών και παρουσιάζεται μια εικόνα με την σημερινή οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων της.
- Στο **Κεφάλαιο 7**, γίνεται αναφορά στις κοινωνικές υποδομές, δηλαδή στους τομείς της υγείας και της εκπαίδευσης, που απαντώνται στην πόλη της Κατερίνης κατά το α' μισό του 20^{ου} αιώνα.
- Στο **Κεφάλαιο 8**, περιλαμβάνονται στοιχεία που μαρτυρούν την εθνοτική σύνθεση των κατοίκων της Κατερίνης κατά τον 19^ο και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.
- Στο **Κεφάλαιο 9**, επιχειρείται μια πρώτη καταγραφή των οικισμών που συγκρότησαν Μικρασιάτες, Θρακιώτες και Πόντιοι πρόσφυγες στην Κατερίνη, λίγο πριν από τη Μικρασιατική Καταστροφή (1922) και, κυρίως, μετά τη Σύμβαση της Ανταλλαγής (1923) και έως το 1940, μιας και το

προσφυγικό στοιχείο παρεμβαίνει καθοριστικά στην πορεία του αστικού μετασχηματισμού της παραδοσιακής κοινωνίας και οικονομίας και τη διαμόρφωση του κοινωνικού και πολιτικού χάρτη της πόλης.

- Στο **Κεφάλαιο 10**, δίνεται μια εικόνα των μειονοτικών ομάδων, όπως των Εβραίων και των Ευαγγελικών, που εμφανίζονται στην πόλη της Κατερίνης κατά τη διάρκεια του α' και β' μισού του 19^{ου} αιώνα.
- Τέλος ακολουθεί η ενότητα των **Συμπερασμάτων**, στην οποία γίνεται μια σύνοψη όλων των θεμάτων που εξετάζονται στην παρούσα πτυχιακή εργασία.

Κεφάλαιο 1: Ο Νομός Πιερίας – Γενικά Χαρακτηριστικά

1.1 Η προέλευση του ονόματος Πιερία σύμφωνα με τη μυθολογία

Σύμφωνα με το μύθο η Πιερία συνδέεται με τις Μούσες, οι οποίες ήταν γνωστές στην αρχαία Ελλάδα κυρίως σαν θεές της ποίησης, του τραγουδιού, της μουσικής και του χορού και ακόμη με την ευρύτερη έννοια σαν θεότητες κάθε πνευματικής παραγωγής και δεξιότητας. Γενέτειρά τους θεωρούνταν η Πιερία που βρισκόταν δίπλα στο Μακεδονικό Όλυμπο για αυτό και ονομάστηκαν Ολυμπιάδες ή αργότερα Πιερίδες. Στο αρχαίο Δίον με θυσίες προς τιμή των Μουσών άρχιζαν οι αγώνες «Τα Ολύμπια» που κρατούσαν εννιά μέρες καθεμιά από τις οποίες ήταν επώνυμη μιας Μούσας (Αναγνωστόπουλος, 1971, Παρασκευόπουλος, 1999, Ράπτης, 1996).

Ωστόσο, η ονομασία της περιοχής συνδέεται και με έναν άλλο μύθο που έχει σχέση με τον προηγούμενο. Γίνεται αναφορά σε έναν βασιλιά, τον Πίερο, που είχε εννιά προικισμένες κόρες με καλλιτεχνικές δεξιότητες. Αυτές διαγωνίστηκαν με τις Μούσες από τις οποίες νικήθηκαν και έτσι μεταμορφώθηκαν σε πουλιά προκειμένου να κρύψουν την ντροπή τους. Ο μύθος θέλει οι απόγονοι αυτού του βασιλιά, που ονομάζονται Πίερες, να δίνουν το όνομά τους στην περιοχή και ακόμη να διαδίδουν τη λατρεία των Μουσών όχι μόνο στο γύρω χώρο, αλλά και σε ολόκληρη την αρχαία Ελλάδα (Παρασκευόπουλος, 1999, Τσαγγαλίδης, 1962).

Εάν παραδεχτούμε ότι πάντα ο μύθος έχει μια πραγματική, μια λογική βάση, μπορούμε να δεχτούμε την ερμηνεία αυτή για την προέλευση του ονόματος της Πιερίας. Άλλωστε έχει κάτι από τη χάρη του μύθου και ακόμη προσπορίζει τιμή στη χώρα. Ας το σκεφτούμε καλά για λίγο: η Πιερία εμφανίζεται ως ένας χώρος όπου ξεπήδησε η λατρεία του καλλιτεχνικού πνεύματος και της πνευματικής δημιουργίας!

«Ωστόσο η επιστήμη, παρόλο που δεν αποστρέφεται το ωραίο, προτιμά την έρευνα, την ανάλυση και χρησιμοποιεί το «νυστέρι». Η γλωσσολογία λοιπόν έρχεται να μας προσφέρει μια ερμηνεία που φαίνεται περισσότερο πιθανή. Η λέξη «Πιερία» έχει αναμφίβολα ελληνική προέλευση. Ο Λατίνος συγγραφέας Πλίνιος αναφέρει ότι η περιοχή ονομάζεται Πιερία, γιατί έχει πολλά δάση. Εξίσου, βέβαια, πιθανή είναι και η γνώμη του Χατζηδάκη: το όνομα Πιερία δεν μπορεί να χωριστεί από το επίθετο

«πίων, πείρα, πίων», τη λέξη «πίαρ» και το ρήμα «πιαίνω», που σημαίνουν τον παχύ, τον λιπαρό, τον πλούσιο» (Παρασκευόπουλος, 1999 : 9).

Η παραπάνω ερμηνεία καλείται να δικαιολογήσει τη συχνή επίκληση της Πιερίας από πολλούς ανθρώπους του πνεύματος ως η «Γη της Επαγγελίας». Ωστόσο, στην αρχαιότητα η περιοχή δεν φαίνεται και τόσο πλούσια. Για παράδειγμα, ο χώρος γύρω από την Κατερίνη λίγο πριν από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν γεμάτος έλη, που έκαναν τους κατοίκους να υποφέρουν από ελονοσία. Πάντως, όπως και αν έχουν τα πράγματα, η περιοχή ήταν ήδη γνωστή από την εποχή του Ομήρου ο οποίος στο περίφημο έργο του, την Ιλιάδα, γράφει: «Ἦρῃ δ' αἶξασα λίπεν ρίον Ουλύμποιο Πιερὶν δ' ἐπιβάσα καὶ Ἡμαθὶν ἐρατεινὴν» (Ραψωδία Ξ, 225).

Κρίνεται λοιπόν αναγκαίο να παρατηρήσουμε στο σημείο αυτό κάτι που έχει εξαιρετική σημασία για εμάς τους Έλληνες. Η λέξη Πιερία είναι ελληνικότατη και δηλώνει ότι το «έθνος» των αρχαίων Πιεριέων ήταν ελληνικό και όχι θρακικό, όπως υποστηρίζουν μερικοί βασισμένοι σε μια αναφορά του αρχαίου γεωγράφου Στράβωνα.

1.2 Γενικά χαρακτηριστικά

Ο νομός Πιερίας καταλαμβάνει το νότιο – κεντρικό τμήμα της Μακεδονίας ευρισκόμενος ουσιαστικά πάνω στον επικοινωνιακό άξονα Αθηνών – Θεσσαλονίκης. Τα όριά του καθορίζονται νότια και δυτικά από τα Πιέρια, που τον χωρίζουν από την επαρχία Ελασσόνας και το νομό Κοζάνης, νοτιοανατολικά από τον ορεινό όγκο του Ολύμπου που τον χωρίζει από το νομό Λάρισας, βόρεια από τον ποταμό Αλιάκμονα, που τον χωρίζει από το νομό Ημαθίας και ανατολικά από το Θερμαϊκό Κόλπο. Περιλαμβάνει μια επαρχία, έχει έκταση 1516 τετραγωνικά χιλιόμετρα και ο πληθυσμός ανέρχεται στους 128950 κατοίκους (απογραφή 2001). Διοικητικά ανήκει στην περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, ενώ παλιότερα αποτελούσε τμήμα του νομού Θεσσαλονίκης (Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης, 1951, Επιμελητήριο Πιερίας, 1997, Ινστιτούτο Στρατηγικής Ανάπτυξης Πιερίας, 2002, Καραϊσκος κ.α, 2002).

Το σχήμα της Πιερίας μοιάζει κάπως με τόξο που έχει για κορυφή τα Πιέρια όρη και χορδή την παραλιακή ζώνη. Το μήκος της από τον Πηνειό μέχρι τον Αλιάκμονα είναι 85 περίπου χιλιόμετρα. Το μεγαλύτερο πλάτος στο μέσο περίπου του τόξου γύρω από τη σημερινή πόλη Κατερίνη από τη θάλασσα μέχρι τη ψηλότερη

κορυφή των Πιερίων ξεπερνά τα 35 χιλιόμετρα σύμφωνα με εμβοδομέτρηση του έτους 1963.

Η γεωμορφολογία του νομού παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία και διαφοροποίηση. Ο νομός διαθέτει εκτεταμένες, όμορφες, καθαρές και προσπελάσιμες ακτές στον Θερμαϊκό Κόλπο. Η ορεινή περιοχή, όπου δεσπόζει ο Όλυμπος, καλύπτεται σε σημαντικό βαθμό από δάση. Οι πεδινές εκτάσεις καλλιεργούνται έχοντας ποσοστά αρδευόμενης γης όχι υψηλά, αν και οι υδάτινοι πόροι του νομού είναι σημαντικοί.

Το κλίμα είναι ήπιο στο νομό. Η θερμοκρασία, ηλιοφάνεια, βροχοπτώσεις και τα ανεμολογικά χαρακτηριστικά ακολουθούν τους μέσους όρους της χώρας. Αποτέλεσμα των παραπάνω χαρακτηριστικών είναι η κατάταξη της περιοχής σε αυτές υψηλής ποιότητας ζωής για τους κατοίκους. Τους φυσικούς πόρους συμπληρώνουν περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και βιότοποι που χρήζουν όμως της ανάλογης προστασίας. Η ιστορική διαδρομή της περιοχής έχει δημιουργήσει σημαντικά αρχαιολογικά, βυζαντινά και νεώτερα μνημεία.

Ο πληθυσμός στο νομό παρουσιάζει μια μικρή άνοδο τα τελευταία χρόνια, ενώ η σύνθεσή του δίνει μεγάλο ποσοστό ενεργού πληθυσμού. Το ανθρώπινο δυναμικό αποτελεί έναν από τους κύριους αναπτυξιακούς παράγοντες του νομού με απαραίτητη προϋπόθεση βέβαια την κατάλληλη αξιοποίησή του.

Όσον αφορά το βαθμό ανάπτυξης των περιοχών, αξίζει να αναφερθεί, ότι εμφανίζεται μεγάλη ανισότητα. Κύριο χαρακτηριστικό του είναι η ύπαρξη της πρωτεύουσας, του μεγάλου αστικού κέντρου του νομού, και ενός αριθμού μικρών οικισμών το μεγαλύτερο μέρος των οποίων βρίσκεται στην εύφορη πεδινή ή παραλιακή περιοχή του νομού, ενώ στις άγονες ορεινές περιοχές παρουσιάζονται τάσεις απομόνωσης και κοινωνικού αποκλεισμού.

Στα πλαίσια των βασικών υποδομών ο νομός χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη του κύριου οδικού και σιδηροδρομικού άξονα της χώρας, την έλλειψη άλλων κύριων επαρχιακών συνδέσεων και την έλλειψη λιμενικής ή άλλης υποδομής. Οι επικοινωνίες στο σύνολο του νομού βρίσκονται σε ικανοποιητικό επίπεδο, ενώ οι υποδομές εκπαίδευσης παρουσιάζουν περισσότερες ελλείψεις οι οποίες είναι εντονότερες στην πόλη της Κατερίνης. Επίσης, στον τομέα της υγείας το διατιθέμενο δυναμικό κατατάσσει το νομό σε χαμηλή σχετικά θέση στη χώρα, αφού η υποδομή του περιορίζεται σε ένα ουσιαστικά νοσοκομείο, με ελλείψεις στην υποδομή και τον

εξοπλισμό του (Επιμελητήριο Πιερίας, 1997, Ινστιτούτο Στρατηγικής Ανάπτυξης Πιερίας, 2002, Κουκιώτης, 1996).

Ο νομός Πιερίας ανήκει στους σχετικά τουριστικούς της χώρας, έχοντας όμως αναπτύξει έναν «ιδιόρρυθμο» τουρισμό: επιλέγεται για μια σειρά ετών από τους βόρειους γείτονές μας ως τόπος των θερινών τους διακοπών, αναπτύχθηκε δηλαδή ένας «ανατολικού τύπου» τουρισμός με μέσου και χαμηλού εισοδήματος επισκέπτες, με χαμηλό επίπεδο υποδομών και δεν κατάφερε να προσελκύσει τουρισμό υψηλότερου επιπέδου. Ο μονόπλευρος αυτός προσανατολισμός είχε ως αποτέλεσμα τη σημαντική μείωση των δραστηριοτήτων του κλάδου τα τελευταία χρόνια, εξαιτίας των γεγονότων που συνέβησαν στις χώρες αυτές. Εκτός της έλλειψης υψηλής στάθμης ξενοδοχειακής υποδομής παρατηρείται και απουσία προγραμμάτων ανάπτυξης άλλων μορφών τουρισμού για ολόκληρο το χρόνο.

Από οικονομική άποψη η Πιερία βρίσκεται κάτω του εθνικού μέσου όρου. Η συμβολή στο ακαθάριστο παραγόμενο προϊόν της περιοχής προέρχεται κυρίως από τον πρωτογενή και κατά δεύτερο λόγο από τους υπόλοιπους τομείς. Ιδιαίτερα σημειώνεται η σταθερή αποδυνάμωση του δευτερογενή (είναι γνωστά τα φαινόμενα βιομηχανικής παρακμής στη χώρα) και η τροφοδότηση του τριτογενή ιδιαίτερα των κλάδων του τουρισμού και των μεταφορών.

Ως προς τους παραγωγικούς τομείς, τα κύρια χαρακτηριστικά του νομού είναι τα ακόλουθα:

- Ο πρωτογενής τομέας που συμμετέχει με σημαντικό ποσοστό (32,9%) στη διαμόρφωση του ακαθάριστου παραγόμενου προϊόντος του νομού, έχει σχετικά χαμηλή παραγωγικότητα εκμεταλλεύσεων, ενώ παρατηρούνται ελλείψεις στις βασικές υποδομές.
- Ο δευτερογενής τομέας δεν στηρίζεται σε οργανωμένες βασικές βιομηχανικές υποδομές και συνεχώς φθίνει. Η συμμετοχή του στο ακαθάριστο προϊόν έχει πέσει στο 16,7%. Η πρόσκαιρη ανάπτυξή του οφειλόταν στον προσανατολισμό των μονάδων στον κλάδο του φασόν, που μετά τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν τα τελευταία χρόνια, οδήγησε στην εξ ολοκλήρου σχεδόν αποβιομηχάνιση της περιοχής και τη σημαντική αύξηση της ανεργίας και τέλος,
- Ο τριτογενής τομέας συμμετέχει με το μεγαλύτερο ποσοστό στο ακαθάριστο παραγόμενο προϊόν του νομού, με αιχμή του δόρατος το

εμπόριο, το οποίο όμως παρουσιάζει συνεχή σταθερότητα ή πτώση από το 1990 (23,7 έναντι 23,8%). Εκτιμάται ότι οι δυνατότητες του τριτογενούς για την ανάπτυξη του νομού είναι προς το παρόν ανεκμετάλλευτες (Ινστιτούτο Στρατηγικής Ανάπτυξης Πιερίας, 2002).

1.3 Φυσική Γεωγραφία

1.3.1 Αβιοτικό περιβάλλον

1.3.1.1 Κλίμα

Το κλίμα του νομού Πιερίας είναι σε γενικές γραμμές ήπιο, μεσογειακού τύπου, με έκδηλη όμως την ηπειρωτική ευρωπαϊκή επίδραση σε όλες τις εποχές του έτους, ιδιαίτερα στις ορεινές περιοχές. Κύριος παράγοντας που συμβάλλει στη διαμόρφωση του κλιματικού χαρακτήρα της περιοχής είναι η θέση της περιοχής στη Βαλκανική Χερσόνησο, η γειτνίαση του Αιγαίου Πελάγους και γενικά η διαμόρφωση του ανάγλυφου.

Το βορειότερο τμήμα του νομού Πιερίας υφίσταται την επίδραση της κοιλάδας του Αξιού ποταμού, ενώ το νοτιότερο την επίδραση των ορεινών συγκροτημάτων των Πιερίων και του Ολύμπου. Όσο απομακρυνόμαστε, ιδίως από την κεντρική και νότια πεδινή περιοχή, συναντάμε τον ορεινό τύπο, δηλαδή τον απομακρυνόμενο ανάλογα με το υψόμετρο από τον μεσογειακό, που πλησιάζει προς το μεσευρωπαϊκό, με μικρότερο θερμομετρικό εύρος, αυξημένα ατμοσφαιρικά κατακρημνίσματα και περισσότερο κατανεμημένες κατά τις εποχές βροχές.

Ειδικότερα, η πεδιάδα της Πιερίας, παρά το ότι βρίσκεται νοτιότερα από τις πεδιάδες της Ανατολικής Μακεδονίας, δεν είναι θερμότερη. Αυτό οφείλεται κυρίως στη μεγάλη ψυχρή περίοδο, που προέρχεται από την επίδραση της χιονοκάλυψης στους ορεινούς όγκους των Πιερίων και ιδιαίτερα του Ολύμπου και στην απότομη αύξηση του υψομέτρου τους πάνω από την πεδιάδα. Η εν λόγω πεδιάδα είναι η αφθονότερη σε βροχές περιοχή της Κεντρικής Μακεδονίας. Το βροχομετρικό ύψος αυξάνεται από βορρά προς νότο και από ανατολή προς δύση, όσο πλησιάζουμε προς τα Πιέρια και ιδιαίτερα τον Όλυμπο, όπου το ετήσιο ύψος βροχής υπερβαίνει τα 2000 mm.

☞ Θερμοκρασία

Η πορεία της θερμοκρασίας κατά τη διάρκεια του έτους παρουσιάζει απλή κύμανση, με μέγιστο κατά τον Ιούλιο και ελάχιστο κατά τον Ιανουάριο. Η άνοιξη είναι οψιμότερα ψυχρή, επειδή παρατείνεται το κάλυμμα των χιονιών πάνω στον Όλυμπο. «Η μέση ετήσια θερμοκρασία της πεδιάδας της Κατερίνης είναι 15,5 °C, δηλαδή κατά 0,7 °C χαμηλότερη των βορειότερων και των ανατολικότερων περιοχών του Θερμαϊκού Κόλπου. Η ελάττωση αυτή, εκτός από την επίδραση των ορεινών συγκροτημάτων, την έμμεση επίδραση της κοιλάδας του Αξιού ποταμού και την έλλειψη προστασίας από τους βόρειους και ανατολικούς ανέμους και από μερικά ψυχρά τοπικά ρεύματα (Κολινδρός), μπορούμε να πούμε ότι οφείλεται μάλλον και σε ψυχρό θαλάσσιο ρεύμα, που προέρχεται από το στενό των Δαρδανελίων, το οποίο προσβάλλει περισσότερο την ακτή της Πιερίας, τόσο απευθείας όσο και μετά την αναστροφή της κατεύθυνσής του προς το νότο, στο μυχό του κόλπου» (Επιμελητήριο Πιερίας, 1997 : 2). Τέλος, παγετός παρατηρείται κυρίως κατά τους μήνες Νοέμβριο έως Μάρτιο.

☞ Σχετική υγρασία

Σύμφωνα με στοιχεία από το Επιμελητήριο Πιερίας, η μέση σχετική υγρασία του έτους, ύστερα από παρατηρήσεις 20 ετών είναι 71,6% και κυμαίνεται από 60,4% το μήνα Ιούλιο έως 81,2% το μήνα Ιανουάριο.

☞ Άνεμος

Η κατεύθυνση του κύριου άξονα της πεδιάδας Κατερίνης από βορρά προς νότο, η γειτνίαση της θάλασσας και η προς βορρά και νότο έκταση του ορεινού τείχους, συμβάλλουν στη μεγάλη κατά το έτος συχνότητα ανέμων, που πνέουν από βόρεια και βορειοδυτικά, όπως και άλλων που πνέουν από την κατεύθυνση της θάλασσας κατά την θερινή κυρίως περίοδο. Αντίθετα, οι νότιοι και νοτιοδυτικοί άνεμοι όπως και οι ανατολικοί παρουσιάζουν στην περιοχή περιορισμένη συχνότητα.

Ο βορειοδυτικός άνεμος, όταν πνέει, παρουσιάζει μεγάλη συνήθως σφοδρότητα και προκαλεί σημαντικές ζημιές. Βορειότερα της Κατερίνης γίνεται αισθητός και ο βορειοανατολικός άνεμος «Βαρδάρης», ως εξασθενημένος. Γενικά, όταν κατά την ψυχρή περίοδο πνέουν άνεμοι νοτίων διευθύνσεων, συνοδεύονται από βροχές, ενώ κατά το θέρος οι νότιοι άνεμοι είναι θαλάσσιες αύρες.

Νέφωση

Οι κατά μήνα αίθριες και νεφοσκεπείς ημέρες στον Μετεωρολογικό Σταθμό Κατερίνης, από στοιχεία μιας δεκαετίας, παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

	Ι	Φ	Μ	Α	Μ	Ι	Ι	Α	Σ	Ο	Ν	Δ	Έτους
Αίθριες ημέρες	4	5	7	7	5	9	18	7	7	9	5	3	86
Νεφοσκεπείς ημέρες	17	11	10	9	6	4	0,5	0	0,5	7	13	19	97

Η νέφωση είναι αυξημένη σε σύγκριση με τις αντίστοιχες αίθριες και νεφοσκεπείς ημέρες της απέναντι περιοχής του Θερμαϊκού και μικρότερη κατά πολύ από του Ολύμπου.

Ηλιοφάνεια

Με βάση το γεωγραφικό πλάτος της περιοχής (Β. 40° 13') οι δυνατές ώρες ηλιοφάνειας σε ώρες κατά ημέρα και μήνα είναι:

Ι	Φ	Μ	Α	Μ	Ι	Ι	Α	Σ	Ο	Ν	Δ	Έτους
9,4	10,7	11,9	13,1	14,3	15	14,8	13,8	12,5	11,2	10	9,4	12,19

Οι πραγματικές όμως ώρες ηλιοφάνειας σε ώρες / ημέρες κατά μήνα είναι:

Ι	Φ	Μ	Α	Μ	Ι	Ι	Α	Σ	Ο	Ν	Δ	Έτους
2,6	3,1	4	5,5	7,4	7,7	9	8,3	6,5	5	2,7	2,6	5,36

Οι δε μέσες ετήσιες ώρες ηλιοφάνειας ανά ημέρα, όπως μετρήθηκαν στους Μετεωρολογικούς Σταθμούς Κατερίνης και Βροντούς την τελευταία δεκαετία (1987 - 1996), είναι:

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	Μ.Ο
Μ.ΣΚατερίνης	4,4	4,6	5	5,6	5,2	5,1	6,5	5,5	5,7	4,7	5,2
Μ.ΣΒροντούς	–	6,1	4,6	5,5	4,5	5,3	5,3	6	5,4	4,5	5,2

Οι τιμές αυτές της ηλιοφάνειας είναι μικρές γιατί έχουμε αυξημένες νεφώσεις και γιατί δυτικά και νοτιοδυτικά της περιοχής υψώνονται μεγάλοι ορεινοί σχηματισμοί, που ελαττώνουν με τον όγκο τους και τις συχνές νεφώσεις τους τη διάρκεια της ημερήσιας ηλιοφάνειας.

☞ Ομίχλη

Οι κατά μήνα ημέρες ομίχλης, με βάση τα δεδομένα του Μετεωρολογικού Σταθμού Κατερίνης, είναι:

Ι	Φ	Μ	Α	Μ	Ι	Ι	Α	Σ	Ο	Ν	Δ	Έτους
3,7	1,7	2,7	0,5	–	–	–	–	–	0,2	1,8	2,5	13

☞ Βροχοπτώσεις

Ο νομός Πιερίας χαρακτηρίζεται για τις υψηλές του βροχοπτώσεις που αυξάνονται από βορρά προς νότο και από ανατολές προς δυσμάς. Τα μέσα ετήσια

ύψη βροχής της τελευταίας δεκαετίας (1987 – 1996) στους έξι Μετεωρολογικούς Σταθμούς του νομού είναι:

Μετεωρολογικοί Σταθμοί	Βροντού	Αγ.Δημήτριος	Λόφος	Μοσχοπόταμος	Κολινδρός	Κατερίνη
Μέσο ετήσιο ύψος βροχής (mm)	695,5	491,6	735,9	544,1	409,1	578,9

Γενικά το ύψος βροχής κυμαίνεται από 670 mm στις πεδινές περιοχές έως 1300 mm στις ημιορεινές και ορεινές περιοχές. Η εποχή με τις μεγαλύτερες βροχοπτώσεις του έτους για τις πεδινές περιοχές είναι το φθινόπωρο, για τις ημιορεινές η άνοιξη και για τις ορεινές ο χειμώνας. Η κατανομή των βροχοπτώσεων κατά τη διάρκεια του έτους, είναι αρκετά ικανοποιητική για τις πεδινές περιοχές και ιδιαίτερα στα βορειότερα του νομού, ενώ οι θερινές βροχοπτώσεις των περιοχών του Ολύμπου είναι ελάχιστες σε σχέση με τις περιοχές των Πιερίων.

1.3.2 Γεωλογία

1.3.2.1 Μορφολογία

Είναι δυνατή η διάκριση στις ακόλουθες μορφολογικές ενότητες: Όλυμπος, Πιέρια, λοφώδης περιοχή των νεογενών, περίμετρος του Ολύμπου και πεδιάδα της Κατερίνης. Παρακάτω αναφέρονται τα χαρακτηριστικά καθεμιάς από τις εν λόγω μορφολογικές ενότητες.

➤ Όλυμπος

Ο ορεινός όγκος του Ολύμπου (κορυφή Μύτικας, υψόμετρο 2917) δεσπόζει στο νότιο τμήμα του νομού. Χαρακτηρίζεται από έντονο ανάγλυφο και σχετικά πυκνό υδρογραφικό δίκτυο, με βαθιές ρηγματογενείς κοιλάδες και μεγάλες κλίσεις πρανών. Αυτό το ανάγλυφο οφείλεται βασικά στη φύση των πετρωμάτων που συμμετέχουν στη δομή του, καθώς και στην τεκτονική και καρστική διεργασία.

Ο Όλυμπος χωρίζεται νότια και νοτιοδυτικά από τον Κάτω Όλυμπο, που παρουσιάζει απαλότερο ανάγλυφο, από τις λεκάνες Καρνάς και Καλλιπεύκης. Ασαφή είναι τα βορειοδυτικά όριά του προς τα Πιέρια, από όπου τον χωρίζουν οι κοιλάδες Ιταμού και Κοκκινοπλού. Αντίθετα, σαφή είναι τα δυτικά – νοτιοδυτικά και ανατολικά – βορειοανατολικά προς τις πεδιάδες Σαρανταπόρου και Κατερίνης.

❧ Πιέρια

Βορειοδυτικά του Ολύμπου εκτείνεται ο ορεινός όγκος των Πιερίων (κορυφή Φλάμπουρο, υψόμετρο 2190). Το ανάγλυφό τους γενικά είναι απαλότερο από του Ολύμπου, με βαθιές διαβρωσιγενείς κοιλάδες που έχουν μικρές κλίσεις πρηνών. Η διαφορά αυτή στη μορφή του ανάγλυφου οφείλεται στην επικράτηση των γνεύσιων στα Πιέρια αντί των μαρμάρων στον Όλυμπο. Δυτικό όριο των Πιερίων είναι η κοιλάδα του Αλιάκμονα. Στα βόρεια εκτείνεται η πεδιάδα της Θεσσαλονίκης και στα ανατολικά η λοφώδης σειρά των νεογενών.

❧ Λοφώδης σειρά των νεογενών

Μεταξύ των Πιερίων, της ακτής και της κοιλάδας του Ξηρόλακκα, εκτείνεται η λοφώδης σειρά των νεογενών που έχουν γενικά μικρό ύψος και έντονο ανάγλυφο. Οι βαθιές και πυκνές χαραδρώσεις τους οφείλονται στην εύκολη αποσάθρωση των σχηματισμών αυτών. Τα βαθύτερα σημεία τους καλύπτονται από αποθέσεις και αναβαθμίδες κοιλαδογενείς και ποτάμιες.

❧ Περίμετρος του Ολύμπου

Στην περίμετρο του Ολύμπου σχηματίζεται ένα επίπεδο μεγάλης έκτασης, μικρής γενικά κλίσης, με βαθιές χαραδρώσεις. Καλύπτεται από αδρομερή προϊόντα από την αποσάθρωση των σχηματισμών του Ολύμπου. Το επίπεδο αυτό εκτείνεται κατά μήκος προς τις ανατολικές και βορειοανατολικές υπώρειες, από Πλαταμώνα

μέχρι Πέτρα. Το πλάτος του είναι γενικά μικρό, υπερβαίνει τα 10 χιλιόμετρα μόνο στην περιοχή Βροντούς – Ξηρόλακκα.

✎ Πεδινή περιοχή

Η πεδινή περιοχή αποτελεί μια σχεδόν επίπεδη επιφάνεια τριγωνικού σχήματος μεταξύ ακτής, λόφων του νεογενούς και σχηματισμών Λιτοχώρου – Μαλαθριάς, με μικρή κλίση μέχρι 0,1%. Τμήματα της ζώνης αυτής στο παρελθόν κατακλύζονταν και σχημάτιζαν έλη. Η βαθμιαία απόθεση υλικών από τους ποταμούς και ο σχηματισμός μαιάνδρων, οφείλεται στη μικρή κλίση της επιφάνειας του εδάφους και στην ελάττωση της ταχύτητας ροής του ρεύματος.

1.3.2.2 Έδαφος – Υπέδαφος

Τα πετρώματα που συμμετέχουν στη σύσταση της περιοχής διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

- ❖ Σχηματισμοί της ορεινής περιοχής Ολύμπου – Πιερίων
- ❖ Τριτογενείς αποθέσεις
- ❖ Νεώτεροι σχηματισμοί της πεδιάδας και αναβαθμίδες

Οι πετρολογικοί τύποι Ολύμπου – Πιερίων περιλαμβάνουν:

Μάρμαρα: Τα μάρμαρα αποτελούν τη βάση του μεταμορφωμένου συστήματος στην περιοχή του Ολύμπου και καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο μέρος του όγκου του. Είναι ποικίλης μορφής, λεπτοπλακώδη ως παχυστρωματώδη και κατά θέσεις άστρωτα, αδροκρυσταλλικά. Επικρατεί το λευκό ή κυανότεφο χρώμα.

Γνεύσιοι: Είναι ποικίλης μορφής και συστάσεως, αναπτύσσονται στον Κάτω Όλυμπο, στις νότιες και δυτικές υπώρειες του Ολύμπου και στα Πιέρια.

Γρανίτης: Μέσα στους γνεύσιους της περιοχής Λιβαδίου υπάρχει σημαντικής έκτασης γρανιτική εστία. Αποτελεί τμήμα του γρανίτου του Φλάμπουρου, που βρίσκεται δυτικότερα. Περιέχει πολύ καλά διαμορφωμένους κρυστάλλους, χαλαζία και αστρίων, που περιβάλλονται από κρυστάλλους μαρμαρυγία.

Μάρμαρα του γνευσιακού συστήματος: Σημαντικής έκτασης φακοειδείς και ταινιοειδείς εμφανίσεις μαρμάρου υπάρχουν μέσα στο γνευσιακό σύστημα. Η κύρια

ανάπτυξή τους παρουσιάζεται στην μεταξύ Ολύμπου και Πιερίων περιοχή καθώς και στον Κάτω Όλυμπο. Μικρότερης έκτασης είναι οι φακοί μαρμάρων που υπάρχουν μέσα στο γνευσιακό σύστημα των Πιερίων.

Πρασινολιθικοί σχηματισμοί: Είναι σχηματισμοί μεγάλης έκτασης και μεγάλης πετρογραφικής ποικιλίας. Αναπτύσσονται περισσότερο στην κοιλάδα του Μαυρονερίου, μέσα στους ανώτερους ορίζοντες του γνευσιακού συστήματος και σε στρωματογραφική συμφωνία με αυτούς. Είναι κυρίως σχιστόλιθοι και γνεύσιοι.

Οφειόλιθοι: Είναι μικρής γενικά ανάπτυξης σχηματισμοί. Αναπτύσσονται μέσα στο γνευσιακό σύστημα σε συμφωνία με αυτό, κατά μήκος της ρηξιγενούς γραμμής της ανατολικής παρυφής Ολύμπου και Πιερίων και στην περιοχή Βεργίνας – Ελαφίνας.

Απολιθωματοφόροι ασβεστόλιθοι: Οι εμφανίσεις τους φαίνεται να είναι πολύ περιορισμένες. Συγκεκριμένα έχουν εντοπιστεί ασβεστόλιθοι με απολιθώματα πιθανής τριαδικής ηλικίας στην περιοχή της οδού Λεπτοκαρυάς – Καρυάς.

Σχηματισμοί της φυλλιτικής σειράς της ζώνης του Αξιού: Ποικίλης πετρολογικής σύστασης ημι - μεταμορφωμένοι σχηματισμοί της ζώνης του Αξιού, καταλαμβάνουν μικρή έκταση στο βόρειο τμήμα της περιοχής. Πρόκειται περί χαλαζιτών, μαρμαρυγιακών σχιστολίθων και σχιστοφυών σιπολινών.

Οι τριτογενείς αποθέσεις περιλαμβάνουν:

Κροκαλοπαγές Μοσχοποτάμου: Συνεκτικό κροκαλοπαγές με καλά διαμορφωμένη στρώση. Υπόκειται των μαργαϊκών αποθέσεων του Μοσχοποτάμου και αποτελεί την βάση των τριτογενών σχηματισμών. Αποτελείται από κροκάλες ποικίλου μεγέθους, ασβεστολιθικής, γνευσιακής, και οφειολιθικής σύστασης συνδεδεμένες με χαλαζιακή άμμο και ασβεστιτικό υλικό.

Μαργαϊκές αποθέσεις: Σημαντική έκταση μεταξύ των Πιερίων, του Ξηρόλακκα και της πεδιάδας της Κατερίνης καταλαμβάνουν οι μαργαϊκές αποθέσεις του τριτογενούς. Η πετρολογική τους σύσταση είναι ποικίλη, με καλά διαμορφωμένη στρώση, οριζόντιοι στην ανατολική, αλλά με σημαντική κλίση στη νότια και δυτική περιοχή.

Οι νεώτεροι σχηματισμοί περιλαμβάνουν:

Κροκαλοπαγές Ολύμπου: Μεγάλη έκταση στην ανατολική και βορειοανατολική παρυφή του Ολύμπου καταλαμβάνει ένας σχηματισμός από αδρομερή υλικά που προέρχονται από αποσάθρωση των πετρωμάτων του Ολύμπου. Πρόκειται για ασβεστολιθικό, συνεκτικό, λατυποκροκαλοπαγές με σαφή διάστρωση.

Αποτελείται από λατύπες και κροκάλες ποικίλου μεγέθους που συνδέονται με λευκό ασβεστιτικό ή καστανέρυθρο ασβεστομαργαϊκό υλικό.

Αναβαθμίδες: Αναπτύσσονται στις κοιλάδες του Αίσωνα και του Μοσχοποτάμου και ανατολικά των σχηματισμών της περιμέτρου του Ολύμπου. Χαρακτηριστικές είναι οι ποτάμιες αναβαθμίδες και η αναβαθμίδα παραλίας Λιτοχώρου – Αγίου Σπυρίδωνα.

Νεώτερες αποθέσεις επί του κροκαλοπαγούς του Ολύμπου: Σύγχρονες αποθέσεις μέσα σε κλειστές λεκάνες του κροκαλοπαγούς του Ολύμπου. Στις αποθέσεις αυτές επικρατεί η ερυθρά άργιλος και μόνο σε ορισμένες θέσεις υπάρχουν ασβεστολιθικές κροκάλες.

Αργιλοαμμομαργαϊκές αποθέσεις της πεδιάδας Κατερίνης: Η πεδιάδα της Κατερίνης καλύπτεται από τεταρτογενείς αποθέσεις που φαίνεται ότι έχουν γενικά αξιόλογο πάχος. Επιφανειακά στα βόρεια της περιοχής του Αίσωνα επικρατούν αργιλομαργαϊκά υλικά. Στην νότια περιοχή συμμετέχουν σε σημαντικό ποσοστό και άμμοι. Στο Βαρικό, νοτιοανατολικά της Νέας Εφέσου και γενικά στις θέσεις όπου υπήρχαν έλη, η σύσταση των αποθέσεων είναι καθαρά αργιλική. Στην περιμετρική ζώνη, γύρω από τα νεογενή, επικρατούν παλαιότεροι συνεκτικοί μηχανισμοί, ενώ στο κέντρο της πεδιάδας οι αποθέσεις είναι λεπτομερέστερες και χαλαρές. Στην παράκτια ζώνη υπάρχουν θίνες πλάτους μέχρι ενός χιλιομέτρου.

Κατά μήκος των κοιλάδων υπάρχουν σύγχρονες ποτάμιες αποθέσεις. Στο Ξηρόλακκα επικρατούν οι ασβεστολιθικές κροκάλες με άμμο, ενώ στον Αίσωνα και τον Μοσχοπόταμο έχουμε αμμομαργαϊκά υλικά με γνευσιακές κροκάλες και ογκολίθους. Λεπτομερέστερα υλικά, άμμος και άργιλοι, υπάρχουν στις κοιλάδες Κοτζά – Ντερέ και Πετζιάρες. Η ποικιλία αυτή του υλικού οφείλεται στη διαφορετική προέλευσή του. Έτσι, ο Ξηρόλακκας τροφοδοτείται με νερό από τους σχηματισμούς του Ολύμπου, ο Αίσωνας και ο Μοσχοπόταμος κυρίως από τους γνεύσιους των Πιερίων και από τα νεογενή, τα ρέματα τέλος Κοτζά – Ντερέ και Πετζιάρες από τα νεογενή. Το πάχος των τεταρτογενών, βορειότερα από τον Αίσωνα είναι περίπου 100 μέτρα, ενώ νοτίως του Αίσωνα το πάχος τους περνάει τα 250 μέτρα.

Οι τεταρτογενείς αποθέσεις της πεδιάδας περιέχουν ορίζοντες με άμμο, ψηφίδες και κροκάλες, που αποτελούν σημαντικές υπό πίεση υδροφορίες. Το πάχος των υδροφόρων στρωμάτων αλλάζει από θέση σε θέση και ποικίλλει από 1 μέχρι 15 μέτρα. Οι σχηματισμοί αυτοί διακόπτονται από αργιλικές παρεμβολές, ευρίσκονται

όμως μεταξύ τους σε πλευρικές επαφές, πράγμα που επιτρέπει να δεχθούμε ότι αποτελούν ενιαίο υδροφόρο σύστημα (Επιμελητήριο Πιερίας, 1997).

1.3.3 Υδρολογία

1.3.3.1 Υδρογραφικό δίκτυο

Η επιφάνεια του νομού Πιερίας δεν αποτελεί ενιαία υδρολογική λεκάνη, αλλά ένα σύστημα από μικρότερες, που τα νερά τους διηθούνται μέσα στις αδρομερείς αποθέσεις ή συμβάλλουν σε γειτονικές κοίτες ή τέλος χύνονται απευθείας στη θάλασσα. Το υδρολογικό σύστημα της περιοχής μπορεί να διακριθεί σε τρία τμήματα: το νότιο, το κεντρικό και το βόρειο.

«Το νότιο τμήμα του υδρολογικού συστήματος, συνολικής επιφάνειας 200 τετραγωνικά χιλιόμετρα, αποτελείται από τις μικρές λεκάνες Βροντούς – Αγίας Κόρης, Δίου, Βαρικού, Λιτοχώρου, και Λεπτοκαρυάς. Από αυτές, οι τέσσερις πρώτες, που στην ουσία αποχετεύουν υπόγεια – πηγαία ύδατα, απορρέουν προς το στραγγιστικό δίκτυο Βαρικού – Λιτοχώρου, ενώ η λεκάνη της Λεπτοκαρυάς με τους μικρούς χειμάρρους της απορρέει προς τη θάλασσα. Το κεντρικό τμήμα αποτελείται από την υδρολογική λεκάνη του Αίσωνα που έχει έκταση 774 τετραγωνικά χιλιόμετρα και χωρίζεται στις υπολεκάνες Μαυρονερίου, Αγίου Δημητρίου, Ξηρόλακκα – Ολύμπου, Πιτσαριών, Μοσχοποτάμου, Πιτσιάρης, Ξηρόλακκα – Βροντούς. Η υδρολογική λεκάνη του Αίσωνα είναι η μεγαλύτερη της περιοχής και παρουσιάζει ομόλογη επιφανειακή ροή και κατά την ξηρή περίοδο. Η μορφή του υδρογραφικού δικτύου της λεκάνης αυτής έχει μορφή πολυσχιδή. Το βορείως του Αίσωνα τμήμα έχει σαν μόνη αξιόλογη λεκάνη το χείμαρρο Κορινού με έκταση 52 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Το υπόλοιπο τμήμα της περιοχής απορρέει στη θάλασσα με μικρούς σχεδόν ασήμαντους χειμάρρους» (Επιμελητήριο Πιερίας, 1997 : 14).

Η επιφανειακή απορροή τους στο υδρολογικό σύστημα, όπως και η γραμμή ροής μεταβάλλεται ανάλογα με τους πετρολογικούς σχηματισμούς που επικρατούν στις διάφορες υπολεκάνες. Στην πεδιάδα της Κατερίνης, γενικά, η επιφανειακή απορροή είναι ελάχιστη σε όλη τη διάρκεια του έτους λόγω κατεισδύσεως του μεγαλύτερου ποσοστού από τα ρέοντα ύδατα. Χαρακτηριστικό της μικρής

επιφανειακής ροής στην πεδιάδα είναι η έλλειψη κοίτης στους περισσότερους χειμάρρους.

Στο δίκτυο του Αίσωνα παρατηρείται αξιόλογη απορροή, γιατί η ορεινή του λεκάνη και σημαντική σε έκταση είναι και αποτελείται από υδατοστεγή πετρώματα. Το καλοκαίρι επίσης παρουσιάζει επιφανειακή ροή, αλλά μέρος των υδάτων του προέρχεται τόσο κατά το καλοκαίρι όσο και κατά τον χειμώνα από τη στράγγιση του φρεατίου ορίζοντα.

Στον Όλυμπο, λόγω της υψηλής υδατοπερατότητας των πετρωμάτων, το μεγαλύτερο μέρος από τα ατμοσφαιρικά κατακρημνίσματα κατεισδύει και τροφοδοτεί τους υπόγειους υδροφόρους ορίζοντες, ενώ μικρό μόνο μέρος απορρέει επιφανειακά και εξαφανίζεται στους αδρομερείς σχηματισμούς της περιμέτρου. Στα Πιέρια, επειδή επικρατούν υδατοστεγείς σχηματισμοί, η επιφανειακή απορροή είναι σημαντική και διατηρείται το καλοκαίρι στους κυριότερους χειμάρρους.

Στην περιοχή των νεογενών μόνο ο Μοσχοπόταμος μέχρι τον Αρωνά παρουσιάζει ροή το καλοκαίρι. Η παροχή αυτή κατεισδύει στην περιοχή της νεότερης αναβαθμίδας και τροφοδοτεί τον βαθύ υδροφόρο ορίζοντα της πεδιάδας. Στους άλλους χειμάρρους των νεογενών η ροή είναι εποχιακή και παρατηρείται μόνο μετά από βροχοπτώσεις. Επίσης, στον νομό Πιερίας υπάρχουν και σημαντικές πηγές, οι κυριότερες από τις οποίες είναι: οι πηγές της χαμηλής ζώνης του Ολύμπου, οι πηγές της υψηλής ζώνης του Ολύμπου καθώς και κάποιες άλλες πηγές μικρής συνήθως παροχής.

1.3.3.2 Υδάτινο δυναμικό

Ο νομός Πιερίας εμφανίζει άνιση κατανομή του υδάτινου δυναμικού του. Με άξονα τον ποταμό Αίσωνα μπορεί να χωριστεί σε δυο τμήματα, ένα βορείως και ένα νοτίως του ποταμού.

Το νότιο τμήμα του νομού διαθέτει πλουσιότερο υδάτινο δυναμικό, αποτέλεσμα των υψηλών ατμοσφαιρικών κατακρημνισμάτων της περιοχής του Ολύμπου και της υδρογεωλογικής του μορφής. Στο νότιο τμήμα υπάρχουν αρκετά επιφανειακά νερά, αλλά, κυρίως ο πλούτος της σε υδάτινο δυναμικό οφείλεται στα υπόγεια νερά δηλαδή, στο υδροφόρο σύστημα του Ολύμπου. Το σύστημα αυτό καλύπτει όλο το νότιο τμήμα του νομού και αποτελείται από τον ορεινό όγκο του

Ολύμπου, τους σχηματισμούς της περιμέτρου και τμήμα της πεδιάδας μέχρι τον Αίσωνα. Λόγω της υδρογεωλογικής μορφής των πετρωμάτων της περιοχής, το σύνολο των υδάτων, των δυτικών και νοτίων παρυφών του Ολύμπου που κατεισδύουν, εκφορτίζεται προς τη λεκάνη της Κατερίνης.

Το πάχος του υδροφόρου ορίζοντα κυμαίνεται μεταξύ 150 και 200 μέτρων. Στους σχηματισμούς της περιμέτρου ο υδροφόρος ορίζοντας είναι συνεχής και συμπεριφέρεται σαν ορίζοντας ελευθέρως επιφανείας.

Στην πεδιάδα οι αμμώδεις στρώσεις, μέσα στις οποίες εντοπίζεται η υδροφορία, διακόπτονται από αργιλικές παρεμβολές, αλλά ευρίσκονται σε επικοινωνία και πλευρική επαφή μεταξύ τους και με τους αδρομερείς σχηματισμούς της περιμέτρου με αποτέλεσμα να έχουμε ενιαία υδροφορία. Στο χαμηλό πεδινό τμήμα της Κατερίνης λόγω της αργιλικής επικάλυψης ο υδροφόρος ορίζοντας ευρίσκεται υπό πίεση και παρουσιάζει αρτεσιανισμό.

Αντίθετα το βόρειο τμήμα παρουσιάζεται σχετικά φτωχό σε υδάτινο δυναμικό, κυρίως λόγω έλλειψης αρκετών υπόγειων υδάτων. Η περιοχή αυτή καλύπτεται από το υδροφόρο σύστημα Αίσωνα – Κορινού, το οποίο εκτείνεται μεταξύ της λοφώδους περιοχής, της ακτής και της νοητής γραμμής Αίσωνα – Ξηρόλακκα. Περιλαμβάνει την παλαιότερη αναβαθμίδα και κυρίως το βόρειο τμήμα της πεδιάδας. Δυτικό όριο του συστήματος αποτελούν τα νεογενή της λοφώδους περιοχής. Μέσα στα νεογενή και τις παλαιές εσωτερικές αναβαθμίδες δεν υπάρχει ενιαίος ορίζοντας. Υδροφορία αναπτύσσεται μόνο σε θέσεις που επικρατεί το αδρομερές υλικό. Επειδή όμως η συνέχεια των αδρομερών σχηματισμών διακόπτεται ή από ρήγματα ή με πλευρική εξέλιξη προς λεπτομερέστερους σχηματισμούς, η τροφοδοσία των υδροφόρων οριζόντων των νεογενών και η ανανέωση των υδάτινων αποθεμάτων τους είναι περιορισμένη, με αποτέλεσμα η εκμετάλλευσή τους να είναι προβληματική.

Όσο προχωρούμε προς το βορρά ελαττώνεται η διαπερατότητα και υδατοχωρητικότητα των εδαφών λόγω περιορισμού του πάχους των αδρομερών παρεμβολών και γενικά της μεταβολής της κοκκομετρικής σύστασης του υλικού τους. Έτσι το υδροφόρο σύστημα των βορείων περιοχών εμφανίζεται ακόμη φτωχότερο. Ουσιαστικά, λόγω έλλειψης σημαντικών ποσοτήτων υπόγειων υδάτων, το δυναμικό του βόρειου τμήματος του νομού στηρίζεται στην εκμετάλλευση των νερών του Αλιάκμονα ποταμού και στην αποθήκευση – εκμετάλλευση των νερών των χειμάρρων κατά τους χειμερινούς μήνες.

1.3.4 Σεισμικότητα

Στο νομό Πιερίας δεν παρατηρείται αυξημένη σεισμική δραστηριότητα. Υπάρχει μια δραστηριότητα που οφείλεται μάλλον στην γειτνίαση της περιοχής με ενεργές σεισμικές ζώνες στην Μακεδονία και την Κεντρική Ελλάδα, η οποία δίνει μικρού μεγέθους σεισμικά φαινόμενα στην περιοχή του νομού. Σύμφωνα με στοιχεία του Γεωδυναμικού Ινστιτούτου, στην περίοδο από το 1990 μέχρι το τέλος του 1996, σημειώθηκαν 42 σεισμοί.

1.3.5 Βιοτικό περιβάλλον

1.3.5.1 Χλωρίδα

Ο νομός Πιερίας διαθέτει μεγάλες δασικές εκτάσεις που φθάνουν τα 545,1 τετραγωνικά χιλιόμετρα και αποτελούν το 36% της συνολικής έκτασης του νομού, έναντι 22,6% που είναι το ποσοστό δασοκάλυψης συνολικά στη χώρα. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ για το 1981, η κατανομή της έκτασης του νομού κατά βασικές κατηγορίες χρήσεων γης δίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 1: Κατανομή της έκτασης κατά βασικές κατηγορίες χρήσεων γης

Είδος εκτάσεων	Επιφάνεια (τ.χλμ)	Ποσοστό (%)
Γεωργικές καλλιέργειες	567,7	37,5
Κοινοτικοί βοσκότοποι	171,3	11,3
Ιδιωτικοί βοσκότοποι	96,2	6,3
Δάση	545,1	36
Ύδατα	44,8	2,9
Άλλες χρήσεις	92,3	6

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ

Θα πρέπει να σημειωθεί μάλιστα ότι την τελευταία δεκαετία σημειώθηκε και μια αύξηση (κατά 3% περίπου) των δασικών εκτάσεων που έφθασαν τα 590

τετραγωνικά χιλιόμετρα. Η αύξηση αυτή οφείλεται κατά κύριο λόγο στις αναδασώσεις, στους βοσκότοπους και είναι χαρακτηριστικό της ζώνης σύγκρουσης χρήσεων (κτηνοτροφίας – δασοπονίας), που συμβαίνει σε όλο το ημιορεινό και ορεινό τμήμα του νομού.

«Αναδασωτές περιοχές, κηρυγμένες υπάρχουν διάσπαρτες σε όλα τα δασικά συμπλέγματα του νομού και είναι μικρής έκτασης, από 3 στρέμματα (Σκοτίνα), μέχρι 1000 στρέμματα (Λιβάδι, Βροντού), καθώς και 3000 στρέμματα στην κοινότητα Φωτεινών. Οι αναδασώσεις αυτές εκτελούνται στα πλαίσια αποκατάστασης δασών από πυρκαγιές, από παράνομες επιχερσώσεις και αποψιλώσεις και αποκαταστάσεις κωνοφόρων. Προχωρούν όμως με αργούς ρυθμούς.

Οι δημόσιες δασικές εκτάσεις αποτελούν το 43,6% του συνόλου των δασικών εκτάσεων, οι ιδιωτικές το 38,8%, ενώ το υπόλοιπο 17,6% μοιράζεται μεταξύ κοινοτικών, μοναστηριακών, διακατεχόμενων κλπ δασών» (Επιμελητήριο Πιερίας, 1997 : 21).

1.3.5.2 Πανίδα

Παρά το ότι δεν διαθέτουμε σημαντικά στοιχεία για την πανίδα του νομού, η γεωγραφική του θέση, η ποικιλομορφία και το ανάγλυφο του εδάφους του νομού, το κλίμα του, όπως και οι χρήσεις γης είναι στοιχεία που επηρεάζουν σημαντικά και θετικά την ανάπτυξη βιοχώρων πολλών ειδών πανίδας. Τα τελευταία χρόνια βέβαια, η επέκταση και η εντατικοποίηση των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων αύξησαν τις πιέσεις και τις απειλές σε βάρος της πανίδας που είχε ως αποτέλεσμα να οδηγήσει σε σοβαρή κάμψη τους πληθυσμούς πολλών ειδών.

Τα σημαντικότερα είδη πανίδας στο νομό συναντώνται στις ορεινές περιοχές, στις δασικές εκτάσεις και στον υγροβιότοπο του Αλιάκμονα. Οι βιότοποι του νομού κατοικούνται από τα κοινά είδη που συνήθως αποτελούν θηράματα και για αυτό κινδυνεύουν περισσότερο από τις δραστηριότητες του ανθρώπου, παρόλο που πολλά από αυτά είναι σπάνια και προστατευόμενα ζώα ή ανήκουν στην κατηγορία των ωφέλιμων θηραμάτων και πτηνών που απειλούνται με πλήρη αφανισμό.

Στο νομό υπάρχουν τα συνήθη είδη των ζώων της ελληνικής υπαίθρου (λαγός, πέρδικα, ζαρκάδι, κότσιφας, αετός αλεπού, κουνάβι, κίσσα, κάργα, κουρούνα,

καρακάξα, σπουργίτι κλπ), ενώ τα ιδιαίτερα είδη είναι αυτά που ζουν στους βιότοπους του νομού.

1.3.5.3 Οικοσυστήματα

Ο νομός Πιερίας, από περιβαλλοντική άποψη, διαθέτει ένα πλήθος στοιχείων, τα οποία με την πολυμορφία τους και σε ορισμένες περιπτώσεις με την σπάνια ιδιομορφία τους, συνθέτουν μοναδικά οικοσυστήματα όπως:

Εθνικός Δρυμός Ολύμπου: Το 1983 λόγω της σπάνιας περιβαλλοντικής και οικολογικής του αξίας, ο Όλυμπος ανακηρύχθηκε πρώτος Εθνικός Δρυμός της χώρας, με σκοπό την προστασία της άγριας πανίδας, της χλωρίδας και του φυσικού κάλλους της περιοχής. Ο πυρήνας του Εθνικού Δρυμού Ολύμπου έχει έκταση 40 τετραγωνικά χιλιόμετρα.

Βιότοπος ακρωτηρίου Αιθερίδες των Αλυκών του Κίτρου: Εμφανίζει μοναδικότητα στα είδη της πανίδας.

Βιότοπος εκβολών Αλιάκμονα: Καλύπτεται από την διεθνή συνθήκη προστασίας RAMSAR.

Δάσος οξυάς της Μόρνας: Θεωρείται από τα καλύτερα της Ευρώπης.

Περιοχή Κάστρου Πλαταμώνα – Νέου Παντελεήμονα: Πρόκειται για μια περιοχή εξαιρετικού κάλλους από άποψη αμιγούς χλωρίδας.

1.4 Ανθρωπογεωγραφία

1.4.1 Η Πιερία στο ευρύτερο γεωγραφικό της πλαίσιο

1.4.1.1 Πιερία – Βαλκάνια

Η Πιερία αποτελούσε τις προηγούμενες δεκαετίες τον τόπο προσέλκυσης του μεγαλύτερου ποσοστού των επισκεπτών – τουριστών από τις Βαλκανικές χώρες και τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, ενώ προσέλκυσε το σύνολο σχεδόν των Γιουγκοσλάβων.

Μετά τα γεγονότα των τελευταίων ετών στα Βαλκάνια και στην Ανατολική Ευρώπη και τις δραματικές εξελίξεις στις οικονομίες των χωρών αυτών η περιοχή υπέστη σοβαρό οικονομικό πλήγμα, το οποίο συνεχίζεται στο δευτερογενή τομέα πια, με το κλείσιμο των μεταποιητικών μονάδων στον τομέα των ετοίμων ενδυμάτων (φασόν).

Η σχέση της Πιερίας με τις άλλες χώρες των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης χαρακτηρίστηκε επομένως από τις τουριστικές – μεταφορικές και εμπορικές δραστηριότητες που αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια. Στις σχέσεις αυτές βέβαια τον κύριο λόγο διαδραμάτισε η Θεσσαλονίκη και το λιμάνι της και λιγότερο η Πιερία, η οποία αποτέλεσε τον τουριστικό πόλο, όπως ήδη προαναφέρθηκε.

Η ανάδειξη και η εκμετάλλευση των δεσμών που έχουν δημιουργηθεί μεταξύ της περιοχής και των χωρών των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης κυρίως, μπορεί να αποτελέσει τη βάση για την αναβάθμιση του ρόλου της και την ανάδειξή της σε σημαντικό «εταίρο» στις ενδοβαλκανικές συναλλαγές, συνυπολογίζοντας τη διεθνοποίηση των δραστηριοτήτων και την αξιοποίηση των νέων τεχνολογικών επικοινωνιών, υπό την προϋπόθεση ότι θα δημιουργηθούν οι κατάλληλες προς τούτο υποδομές (Επιμελητήριο Πιερίας, 1997).

1.4.1.2 Πιερία – Ελλάδα

Η θέση του νομού στο σύνολο της χώρας βρίσκεται χαμηλότερα από το μέσο όρο. Αυτό σημαίνει ότι τα πάγια διαρθρωτικά προβλήματα (του πρωτογενή και δευτερογενή τομέα) που προσδιορίζουν την ελληνική οικονομία, σε συνδυασμό με τις χαμηλές δημόσιες ή ιδιωτικές επενδύσεις στην περιοχή είχαν σαν αποτέλεσμα ο νομός όχι μόνο να μην βελτιώνει τη σχετική θέση που έχει ως προς τη χώρα, αλλά μάλλον να την επιδεινώνει.

Η εκμετάλλευση της θέσης του νομού στο συγκοινωνιακό και μεταφορικό δίκτυο, η αναδιάρθρωση και ο εκσυγχρονισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και επιχειρήσεων και η συστηματική προβολή και αξιοποίηση των γνωστών και λιγότερο γνωστών τουριστικών πόρων (φυσικών, ιστορικών και αρχαιολογικών) θα πρέπει να αποτελέσουν την αιχμή του δόρατος για την τοπική ανάπτυξη. Οι πόροι αυτοί θα πρέπει να αποτελέσουν τη βάση για την ανάπτυξη της μεταποίησης, που μαζί με την αναδιάρθρωση της υπάρχουσας παραδοσιακής, μπορεί να αποτελέσει τον συνδετήριο

κρίκο μεταξύ των άλλων κλάδων και να απορροφήσει σημαντικό εργατικό δυναμικό, πράγμα που ευτυχώς έκανε τις προηγούμενες δεκαετίες.

1.4.1.3 Η Πιερία και η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

Ο νομός Πιερίας καταλαμβάνει το νότιο και κεντρικό τμήμα της περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας. Είναι ο μικρότερος σε έκταση νομός της περιφέρειας καταλαμβάνοντας το 8% αυτής, ενώ από πλευράς πληθυσμού έχει το 6,8%.

Η γεωγραφική της θέση μπορεί να χαρακτηριστεί πλεονεκτική. Αποτελεί την δίοδο της περιφέρειας και της υπόλοιπης Βόρειας Ελλάδας με την Νότια Χώρα, σε άμεση επαφή με τα μεγάλα συγκοινωνιακά δίκτυα, όπως και με την πρωτεύουσα της Βόρειας Ελλάδος και της περιφέρειας, την Θεσσαλονίκη. Η γειτνίασή της όμως με την πρωτεύουσα της περιφέρειας, που αποτελεί και το μεγαλύτερο αστικό κέντρο της Βορείου Ελλάδος, αποτελεί και μειονέκτημα, αφού το κέντρο συγκεντρώνει όλη την παραγωγική και οικονομική δραστηριότητα και λειτουργήσει ως πόλος έλξης και συγκέντρωσης ανθρώπινου δυναμικού.

Η συμβολή του στη συνολική παραγωγή και τη διαμόρφωση της εικόνας της περιφέρειας είναι αρνητική, με την έννοια ότι τα μεγέθη της βρίσκονται κάτω του περιφερειακού μέσου όρου σε όλους σχεδόν τους τομείς. Στη διαμόρφωσή τους πρέπει να τονιστεί η συμβολή του νομού Θεσσαλονίκης, που με τα μεγέθη του καθορίζει την εικόνα της περιφέρειας και δεν αφήνει σημαντικά περιθώρια για ανάπτυξη των νομών.

Ο τομέας με την μεγαλύτερη συμμετοχή είναι ο πρωτογενής, με συμμετοχή στο 33% περίπου, το εμπόριο με 23,75% και η κατοικία με 10%. Παραμένει δηλαδή ένας γεωργικός στην ουσία νομός, που δεν αναπτύχθηκαν οι άλλες δραστηριότητες επειδή απορροφήθηκαν από το μεγάλο αστικό κέντρο, τη Θεσσαλονίκη. Επίσης, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η Πιερία τροφοδότησε με το δυναμικό της τη Θεσσαλονίκη και η ίδια δεν κατάφερε να ωφεληθεί από την γειτνίαση αυτή, προσελκύοντας ή αναπτύσσοντας δραστηριότητες εξυπηρέτησης αυτού του κέντρου. Έτσι, παρέμεινε αγροτική – γεωργική περιοχή, μόνο σε παραδοσιακά και προβληματικά προϊόντα, όπως είναι ο καπνός ή το ακτινίδιο.

Παράλληλα θα πρέπει να επισημανθούν και οι ουσιαστικές αδυναμίες και ελλείψεις του νομού, που αποτελούν αρνητικά στοιχεία στην ανάπτυξή του, όπως οι

ελλείμνεις στις οδικές συνδέσεις που απομόνωνσαν τον νομό από την δυτική μακεδονική ενδοχώρα με συνέπεια να μην αποτελεί τη φυσική τους διέξοδο προς τη θάλασσα, και η νευραλγική του θέση στο συγκοινωνιακό και επικοινωνιακό δίκτυο της χώρας και κυρίως στις χερσαίες μεταφορές, την οποία επίσης δεν κατάφερε να εκμεταλλευθεί παραμένοντας στην ουσία ο μόνος νομός κατά μήκος του βασικού οδικού άξονα της χώρας χωρίς βιοτεχνική ή βιομηχανική περιοχή (Επιμελητήριο Πιερίας, 1997).

1.4.2 Η χωροταξική οργάνωση της Πιερίας

1.4.2.1 Χρήσεις γης

Ο νομός Πιερίας έχει συνολική έκταση 1516 τετραγωνικά χιλιόμετρα, η οποία αποτελεί το 1,15% της συνολικής επιφάνειας της χώρας. Οι πεδινές περιοχές υπερτερούν, καλύπτοντας το 39% της συνολικής επιφάνειας του νομού, ενώ παρά την ύπαρξη πολλών και υψηλών βουνών στα σύνορά του, οι ορεινές περιοχές καλύπτουν μόνον το 25% της έκτασής του.

Πίνακας 2: Κατανομή της έκτασης σε πεδινές, ημιορεινές, ορεινές περιοχές στο νομό Πιερίας και στο σύνολο της Χώρας

Περιοχή	Πεδινές	Ημιορεινές	Ορεινές
Ν. Πιερίας	39%	36%	25%
Σύνολο Χώρας	30%	27%	43%

ΠΗΓΗ: ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΠΙΕΡΙΑΣ

Η κατανομή της έκτασης του νομού Πιερίας κατά βασικές κατηγορίες χρήσεων γης σε σχέση με την αντίστοιχη κατανομή του συνόλου της χώρας παρουσιάζεται στον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 3: Κατανομή της έκτασης κατά βασικές κατηγορίες χρήσεων γης στο νομό Πιερίας και στο σύνολο της Χώρας

Περιοχή	Καλλιέργειες		Βοσκότοποι		Δάση		Ύδατα		Άλλες χρήσεις	
	Έκταση	%	Έκταση	%	Έκταση	%	Έκταση	%	Έκταση	%
N.Πιερίας	567,7	37,5	267,5	17,6	545,1	36	44,8	2,9	92,3	6
Σύνολο Χώρας	39212	29,7	52143,8	39,6	29795,7	22,6	3449,3	2,6	7313,3	5,5

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ

Από τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα χαρακτηριστικά είναι:

- Το μεγάλο ποσοστό των καλλιεργήσιμων εκτάσεων του νομού Πιερίας που φθάνει το 37,5% έναντι 29,7% του συνόλου της χώρας, γεγονός που κατατάσσει τον νομό στους αγροτικούς.
- Το εξαιρετικά υψηλό ποσοστό των δασικών εκτάσεων που φθάνουν το 36% έναντι μόλις 22,6% για το σύνολο της χώρας και αποτελούν αξιόλογο πόρο για τους κατοίκους του ορεινού τμήματος, που χαρακτηρίζεται από μείωση του πληθυσμού και χαμηλό βιοτικό επίπεδο.

1.4.3 Οικονομικές δραστηριότητες

1.4.3.1 Πρωτογενής τομέας

Το μεγαλύτερο ποσοστό (46,66%) της έκτασης του νομού Πιερίας χαρακτηρίζεται ως ημιορεινό, ένα σημαντικό (36,34%) ως πεδινό και μόλις το 16,95% ως ορεινό.

Πίνακας 4: Κατανομή της έκτασης του νομού Πιερίας (σε χιλιάδες στρέμματα)

Περιοχές	Έκταση	Ποσοστό
Πεδινές	552	36,39
Ημιορεινές	707	46,66
Ορεινές	257	16,95
Σύνολο νομού	1516,7	100

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ

Η καλλιεργήσιμη γη είναι το 38,1% της συνολικής έκτασης του νομού, ενώ μεγάλο ποσοστό καταλαμβάνουν και τα δάση (35,4%). Το υπόλοιπο της έκτασης καλύπτεται από βοσκότοπους (17,5%) νερά (2,8%), οικισμούς – δρόμους (4,1%) και διάφορες άλλες χρήσεις (2,1%). Η καλλιεργούμενη γη είναι, σε ποσοστό 65,1%, συγκεντρωμένη στις πεδινές περιοχές, ενώ τα δάση σε ποσοστό 66,6% στις ημιορεινές. Η κατανομή των εκτάσεων του νομού Πιερίας σε βασικές κατηγορίες χρήσης δεν παρουσίασε ουσιαστικές μεταβολές κατά την τελευταία δεκαετία. Σημειώθηκε όμως μια μικρή αύξηση της καλλιεργούμενης γης κατά 10000 στρέμματα κυρίως σε βάρος της έκτασης των δασών.

Εάν συγκρίνουμε την κατανομή των εκτάσεων του νομού Πιερίας με αυτήν της Μακεδονίας και του συνόλου της χώρας, παρατηρούμε δυο αξιοσημείωτες ιδιαιτερότητες του νομού Πιερίας:

- Ο νομός έχει σημαντικά υψηλότερο ποσοστό καλλιεργούμενης γης από την Μακεδονία και το σύνολο της χώρας.

Πίνακας 5: Κατανομή της έκτασης σε βασικές κατηγορίες χρήσης στην Ελλάδα, τη Μακεδονία και το νομό Πιερίας

Περιοχή	Συνολική έκταση	Καλλιεργούμενες εκτάσεις και αγροναπαύσεις	Βοσκότοποι	Δάση	Εκτάσεις που καλύπτονται από νερά	Εκτάσεις οικισμών δρόμων	Άλλες εκτάσεις
Ελλάδα	131957,4	29,9	39,5	22,3	2,3	4	2
Μακεδονία	34177,6	32,5	32,7	26,2	3	3,3	2,3
Ν. Πιερίας	1516,7	38,1	17,5	35,4	2,8	4,1	2,1

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ

- Ο νομός έχει πολύ μεγαλύτερο ποσοστό εκτάσεων που καλύπτονται από δάση σε σχέση με τη Μακεδονία και το σύνολο της χώρας.

Οι αρδευόμενες εκτάσεις φτάνουν τα 168000 στρέμματα και αποτελούν το 29% της συνολικής καλλιεργούμενης γης. Η κατανομή του διαθέσιμου νερού για άρδευση στο νομό δεν είναι ομοιογενής και υπάρχει έντονη ανισότητα ανάμεσα στις αναπτυγμένες κεντρικές και νότιες περιοχές και τις βόρειες ημιορεινές και ορεινές περιοχές. Μπορούμε, χονδρικά, να διακρίνουμε το νομό σε δυο τμήματα με άξονα τον ποταμό Αίσωνα. Το τμήμα νοτίως του ποταμού είναι πλούσιο σε νερά, κυρίως υπόγεια, και αναπτύσσει ποικιλία δυναμικών καλλιεργειών και δενδροκαλλιεργειών.

Το βόρειο τμήμα είναι σχετικά φτωχό σε νερό και κυριαρχεί η μονοκαλλιέργεια του καπνού, ενώ το επικλινές του εδάφους δυσχεραίνει την εκμετάλλευση.

Το 28% της συνολικά αρδευόμενης έκτασης, δηλαδή 46000 στρέμματα, αρδεύεται από ολοκληρωμένα συλλογικά αρδευτικά δίκτυα. Το 25%, δηλαδή 42000 στρέμματα, αρδεύεται από ημιτελή αρδευτικά έργα, ενώ τα υπόλοιπα 80000 στρέμματα με ιδιωτική πρωτοβουλία. Σύμφωνα με το διαθέσιμο νερό του νομού για άρδευση, υπάρχει δυνατότητα τα 168000 στρέμματα να αυξηθούν σε 240000 στρέμματα. Αυτό είναι εφικτό, εφόσον και εάν αξιοποιηθούν όλες οι διαθέσιμες πηγές όπως: τα υπόγεια νερά της περιοχής του Ολύμπου, τα επιφανειακά νερά που ρέουν το χειμώνα προς τη θάλασσα καθώς και μέρος των νερών του ποταμού Αλιάκμονα.

Πίνακας 6: Συνολική αρδευόμενη έκταση του νομού Πιερίας (χιλιάδες στρέμματα)

Έτος	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Αρδευόμενη έκταση	145	148	151	155	157	159	162	164	166	168

ΠΗΓΗ: ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΓΓΕΙΩΝ ΒΕΛΤΙΩΣΕΩΝ ΠΙΕΡΙΑΣ

Το μέσο μέγεθος έκτασης γεωργικής γης ανά εκμετάλλευση, παρουσιάζει στο νομό Πιερίας μια συνεχή αύξηση την τελευταία εικοσαετία. Παραμένει όμως ακόμη ελαφρά μικρότερο από το μέσο μέγεθος της χώρας και είναι γενικά πολύ μικρό, εάν ληφθεί υπόψη ότι το αντίστοιχο μέγεθος στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι 130 στρέμματα. Όσον αφορά το καθεστώς κατοχής της καλλιεργούμενης γης στο νομό Πιερίας, παρατηρείται υψηλό ποσοστό ενοικιασμένης γης (37%), χαρακτηριστικό όλου του διαμερίσματος της Μακεδονίας, ενώ αντίθετα στο σύνολο της χώρας το ποσοστό ενοικιασμένης γεωργικής γης είναι μόνον 22,1% (Επιμελητήριο Πιερίας, 1997).

Πίνακας 7: Καθεστώς κατοχής γεωργικής γης στο νομό Πιερίας, τη Μακεδονία και το σύνολο της χώρας

Περιοχή	Ιδιόκτητη (%)	Ενοικιασμένη (%)	Μεσιακή (%)	Άλλο καθεστώς κατοχής (%)
Νομός Πιερίας	61,6	37	0,9	0,5
Μακεδονία	61,7	36,9	0,5	0,9
Σύνολο χώρας	76,5	22,1	0,6	0,7

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ

Η γεωργική εκμετάλλευση του νομού Πιερίας στρέφεται κυρίως στις αροτριάιες καλλιέργειες. Παρά το γεγονός ότι η έκταση των αροτριάων καλλιεργειών μειώνεται κατά την τελευταία εικοσαετία, εντούτοις εξακολουθούν να αποτελούν το 80% της συνολικής γεωργικής γης. Οι εκμεταλλεύσεις σε αγρανάπαυση είναι σε πολύ μικρό ποσοστό και την περίοδο 1971 – 1981 γνώρισαν σημαντική μείωση, ενώ αυξητική τάση παρουσιάζουν οι δενδρώδεις καλλιέργειες και η κηπευτική γη.

«Η συμβολή του πρωτογενούς τομέα είναι πολύ σημαντική στην οικονομία του νομού Πιερίας, αφού συμμετέχει σε ποσοστό 32,95% στον σχηματισμό του ακαθάριστου προϊόντος του νομού. Το ποσοστό συμμετοχής μάλιστα είναι υπερδιπλάσιο από το αντίστοιχο εθνικό που είναι 14,94% και πολύ υψηλότερο από το αντίστοιχο της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας (17,74%). Εάν μάλιστα ληφθεί υπόψη ότι σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης το αντίστοιχο ποσοστό είναι μόλις 3,1%, είναι φανερό πόσο εξαρτάται η οικονομική δραστηριότητα του νομού από την πρωτογενή παραγωγή. Το ποσοστό συνεισφοράς του πρωτογενούς προϊόντος του νομού στο πρωτογενές προϊόν της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας είναι 11,5% και στο πρωτογενές προϊόν της χώρας 2,18%» (Επιμελητήριο Πιερίας, 1997 : 32).

1.4.3.2 Δευτερογενής τομέας

Παρά τη γρήγορη εξέλιξη που γνώρισε ο τομέας στη δεκαετία 1970 – 1980, εξακολουθεί να υστερεί σημαντικά από το μέσο επίπεδο της χώρας. Σύμφωνα με την τελευταία απογραφή Βιομηχανίας και Βιοτεχνίας της ΕΣΥΕ, στο νομό δραστηριοποιούνται 1357 βιομηχανικές – βιοτεχνικές μονάδες που απασχολούν 6228

εργαζομένους, δηλαδή ποσοστό 14,6% του συνολικού ενεργού πληθυσμού του νομού, το οποίο υπολείπεται σημαντικά από το αντίστοιχο για το σύνολο της χώρας που είναι 20%.

Η συμβολή του δευτερογενούς τομέα στη διαμόρφωση του συνολικού ακαθάριστου προϊόντος του νομού είναι μόλις 17% τη στιγμή που το αντίστοιχο ποσοστό για την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας είναι 28%, ενώ για το σύνολο της χώρας 26%.

Το μέγεθος των επιχειρήσεων του νομού, όσον αφορά τον αριθμό των εργαζομένων, είναι μικρό. Σύμφωνα με τα στοιχεία του έτους 1988, το 90% των επιχειρήσεων του νομού έχει λιγότερους από πέντε εργαζομένους και απασχολεί το 32% των εργαζομένων στο δευτερογενή τομέα (Επιμελητήριο Πιερίας, 1997, Ινστιτούτο Στρατηγικής Ανάπτυξης Πιερίας, 2002).

Πίνακας 8: Εργαζόμενοι ανά επιχείρηση στο νομό Πιερίας και στο σύνολο της χώρας

	1973	1978	1984	1988
Νομός Πιερίας	2,49	2,95	3,69	4,59
Σύνολο χώρας	4,98	5,21	4,74	4,88

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ / ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΒΙΟΤΕΧΝΙΑΣ – ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

Γίνεται ιδιαίτερα αντιληπτό ότι στο νομό Πιερίας υπάρχει μια σαφής τάση για δημιουργία μεγαλύτερων μεταποιητικών επιχειρήσεων, αφού ο μέσος αριθμός εργαζομένων ανά επιχείρηση αυξήθηκε από 2,49 το έτος 1973 σε 4,59 το έτος 1988. Έτσι ουσιαστικά ο νομός έχει συγκλίνει στο μέσο μέγεθος επιχειρήσεων της χώρας, αφού το τελευταίο παρέμεινε σταθερό στο διάστημα 1973 – 1988.

Τέλος, ως προς τη νομική μορφή των βιομηχανικών – βιοτεχνικών μονάδων του νομού, από τα στοιχεία του Επιμελητηρίου Πιερίας, φαίνεται ότι για τις μεν βιομηχανικές μονάδες υπερτερεί η μορφή της Α.Ε, ενώ για τις βιοτεχνικές μονάδες εμφανίζονται οι εξής νομικές μορφές: Ατομική επιχείρηση, Ο.Ε, Ε.Ε, Ε.Β.Ε.Ε, Κοινοπραξία κλπ. Αξίζει να σημειωθεί ότι η αύξηση των μονάδων από το 1993 και μετά οφείλεται στην καθιέρωση της υποχρεωτικής τους εγγραφής στο Επιμελητήριο.

1.4.3.3 Τριτογενής τομέας

«Το ποσοστό συμμετοχής του τριτογενούς τομέα στο συνολικό ακαθάριστο προϊόν του νομού ήταν το έτος 1994 50,4%, σημαντικά δηλαδή μικρότερο από το αντίστοιχο ποσοστό της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας (54%) και κυρίως από αυτό του συνόλου της χώρας (60%). Το ποσοστό συμμετοχής του τριτογενούς τομέα στο ακαθάριστο προϊόν του νομού αυξάνεται συνεχώς τα τελευταία χρόνια και μειώνει την διαφορά από το αντίστοιχο περιφερειακό και εθνικό. Το έτος μάλιστα 1993 παρουσίασε το υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής (53,3%), το οποίο ήταν πολύ κοντά στο αντίστοιχο περιφερειακό (54,1%) και κατά 7 ποσοστιαίες μονάδες μικρότερο από το εθνικό. Το επόμενο όμως έτος, 1994, μειώθηκε σημαντικά και απέκλινε από το περιφερειακό και το εθνικό. Σε απόλυτα μεγέθη το ακαθάριστο προϊόν του τριτογενούς τομέα του νομού Πιερίας αυξήθηκε κατά 87,8%, στο διάστημα 1990 – 1994, ενώ το αντίστοιχο περιφερειακό κατά 82,8% και το εθνικό κατά 80,8%» (Επιμελητήριο Πιερίας, 1997 : 61).

Όσον αφορά τον αριθμό των απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα, αυτός αυξάνεται με συνεχώς μεγαλύτερα ποσοστά κατά τα τελευταία τριάντα χρόνια. Η συνολική μάλιστα αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα του νομού στο διάστημα αυτό έφθασε το 273%. Παρόλα αυτά όμως το ποσοστό των απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα ως προς το σύνολο του ενεργού πληθυσμού του νομού Πιερίας, είναι ακόμη σημαντικά χαμηλότερο από την εθνική αναλογία. Ο αριθμός βέβαια αυτός αυξάνεται ταχύτερα από ότι στο σύνολο της χώρας με αποτέλεσμα να μειώνεται η διαφορά. Ο ρυθμός σύγκλισης όμως είναι πολύ αργός, δεδομένου ότι στο διάστημα των τριάντα ετών μειώθηκε η διαφορά των ποσοστών απασχόλησης στον τριτογενή τομέα, από δεκατέσσερις ποσοστιαίες μονάδες σε δέκα. Η αγροτική φύση του νομού διατηρεί υψηλά ποσοστά απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα.

Η αναλογία ανδρών : γυναικών απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα του νομού Πιερίας είναι 2,26 : 1 και προσεγγίζει κατά πολύ την αντίστοιχη αναλογία στο σύνολο των απασχολούμενων του νομού που είναι 2,28 : 1. Η αναλογία αυτή είναι σημαντικά υψηλότερη από την εθνική αναλογία στον τριτογενή τομέα που είναι 1,8:1.

Σύμφωνα με τις απογραφές καταστημάτων και απασχολούμενων της ΕΣΥΕ, των ετών 1988 και 1998, ο αριθμός των καταστημάτων στον τριτογενή τομέα στο νομό Πιερίας σημείωσε αύξηση 47% στην δεκαετία 1988 – 1998. Αντίστοιχα η αύξηση των καταστημάτων του τριτογενούς τομέα στο σύνολο της χώρας ήταν μόνο 16%. Άξιο παρατήρησης είναι το μικρό μέγεθος των καταστημάτων, με κριτήριο τον αριθμό των απασχολούμενων, στο νομό Πιερίας, το οποίο παρέμεινε σταθερό στο διάστημα της δεκαετίας στους 1,2 απασχολούμενους ανά κατάστημα. Κάτι τέτοιο υποδηλώνει την ατομική ή οικογενειακή φύση των περισσότερων επιχειρήσεων του τριτογενούς τομέα στο νομό. Αντίθετα, ο μέσος αριθμός απασχολούμενων ανά κατάστημα στο σύνολο της χώρας, είναι υπερδιπλάσιος από τον αντίστοιχο του νομού και μάλιστα σημείωσε αύξηση στο διάστημα 1988 – 1998, με αποτέλεσμα το 1998 να φτάσει στους πέντε απασχολούμενους ανά κατάστημα.

Όσον αφορά την χωροταξική κατανομή των επιχειρήσεων του τριτογενούς τομέα στο νομό Πιερίας, η μεγάλη πλειοψηφία τους είναι συγκεντρωμένη στην Κεντρική Πιερία. Συγκεκριμένα, στην Κεντρική Πιερία που περιλαμβάνει τους δήμους Κατερίνης και Δίου και τις γύρω κοινότητες της πεδινής Κεντρικής Πιερίας, είναι συγκεντρωμένο το 77,2% των μελών του εμπορικού τμήματος και το 61,8% του επαγγελματικού τμήματος του Επιμελητηρίου Πιερίας. Επίσης, μια σημαντικά μικρότερη συγκέντρωση επιχειρήσεων παρατηρείται στην τουριστική Νότια Πιερία, που περιλαμβάνει το δήμο Λιτοχώρου και δέκα παραλιακές κοινότητες. Αντίθετα, η Βόρεια Πιερία και κυρίως η Δυτική Πιερία συγκεντρώνουν πολύ μικρό αριθμό επιχειρήσεων, κυρίως του εμπορικού κλάδου.

1.4.4 Οικιστική δομή και διάρθρωση

1.4.4.1 Οικιστικό δίκτυο

Το σύνολο του οικιστικού δικτύου του νομού Πιερίας αναπτύσσεται κεντροβαρικά γύρω από την Κατερίνη, πρωτεύουσα του νομού, με μεγαλύτερη συγκέντρωση οικισμών στην πεδινή ζώνη και κύρια κατά μήκος του άξονα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, μικρότερη στην ημιορεινή ζώνη και ακόμη μεγαλύτερη στην ορεινή. Κεντροβαρικό είναι και το πλέγμα των βασικών εξαρτήσεών του, έτσι όλοι οι

οικισμοί εξαρτώνται, στο σύνολο σχεδόν των διοικητικών τους εξυπηρετήσεων, από την Κατερίνη. Αυτή η κεντροβαρική εξάρτηση όλου του νομού από την Κατερίνη γίνεται ακόμη πιο έντονη από την οδική σύνδεση των οικισμών, που πραγματοποιείται πάντοτε ακτινωτά από το κέντρο, χωρίς να υπάρχει καμιά περιφερειακή σύνδεση. Όλα αυτά έχουν ως αποτέλεσμα τη συγκέντρωση του 38,8% του πληθυσμού στην Κατερίνη, πολώνοντας την ανάπτυξη και την ισομερή διάρθρωση στο νομό.

Σύμφωνα με την πληθυσμιακή κατανομή ο νομός έχει 86 οικισμούς από τους οποίους:

- Ένα με πληθυσμό πάνω από 10000 κατοίκους (Κατερίνη)
- Ένα με πληθυσμό μεταξύ 5000 και 10000 κατοίκων (Λιτόχωρο)
- Πέντε με πληθυσμό μεταξύ 2000 και 5000 κατοίκων (Αιγίνιο, Κολινδρός, Κορινός, Λεπτοκαρυά)
- Δεκαπέντε με πληθυσμό μεταξύ 1000 και 2000 κατοίκων (Κονταριώτισσα, Μακρύγιαλος, Πλαταμώνας, Ρητίνη, κ.α)
- Εικοσιτέσσερις με πληθυσμό μεταξύ 500 και 1000 κατοίκων
- Δεκαεπτά με πληθυσμό μεταξύ 200 και 500 κατοίκων και
- Εικοσι τρείς με πληθυσμό μεταξύ 1 και 200 κατοίκων

1.4.4.2 Πολεοδομικά σχέδια

Οι περισσότεροι οικισμοί του νομού Πιερίας διαθέτουν πολεοδομικό σχέδιο. Οι οικισμοί που δεν έχουν είναι: Άνω Μηλιά, Έλαφος, Καρυές, Μοσχοπόταμος, Παλαιά Σκοτίνα, Παλαιοί Πόροι, Παλαιός Παντελεήμονας, Πέτρα, Ράχη, Ρυάκια, Σκοτεινά και Τόξο. Στους τέσσερις όμως από αυτούς (Έλαφος, Καρυές, Μοσχοπόταμος, Ράχη) έχει ήδη εγκριθεί πολεοδομικό σχέδιο και έχει ξεκινήσει η εφαρμογή του.

Πρόβλημα αυθαιρέτων υπάρχει σε όλους σχεδόν τους οικισμούς: τόσο στους μεγάλους, Κατερίνης και Κολινδρού, όσο και στους μικρότερους και παραθαλάσσιους (Λεπτοκαρυά, Λιτόχωρο, Μακρύγιαλος, Νέοι Πόροι, Ολυμπιακή Ακτή, Όρμος Μεθώνης, Παραλία Πλαταμώνας και Σκοτίνα). Διαπιστώνεται, λοιπόν, ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα αυθαιρέτων αντιμετωπίζει η Νότια Πιερία. Υπάρχουν

γύρω στις 12000 καταγγελίες των οποίων όμως η διαδικασία προώθησης είναι πολύ αργή. Αξίζει να αναφερθεί ότι την τελευταία δεκαετία έχουν γίνει πενήντα περίπου κατεδαφίσεις.

1.4.4.3 Οικιστική διάρθρωση – Εξαρτήσεις

Η Κατερίνη, σε διανομαρχιακό επίπεδο, εξαρτάται και εξυπηρετείται κατά κύριο λόγο από την Θεσσαλονίκη και κατά δεύτερο λόγο από τη Λάρισα. Βρίσκεται δε σε ίση απόσταση και από τα δυο πολεοδομικά συγκροτήματα και πάνω στον οδικό άξονα που τα συνδέει. Αξίζει να επισημανθεί ότι οι οικισμοί του βορείου τμήματος του νομού εξαρτώνται και εξυπηρετούνται κυρίως από τη Θεσσαλονίκη, ενώ οι οικισμοί του νοτίου τμήματος του νομού από τη Λάρισα. Οι εξαρτήσεις αυτές είναι κυρίως υγείας, πρόνοιας, χονδρεμπορίου και πολιτιστικές.

Στο χώρο της Βόρειας Ελλάδας η Κατερίνη, ιδιαίτερα λόγω της θέσης της, έχει αναπτύξει σε επίπεδο υπερ - τοπικό, μπορούμε να πούμε εθνικό, τον κλάδο των διεθνών μεταφορών εμπορευμάτων (νταλίκες – φορτηγά αυτοκίνητα), με τάσεις εξέλιξης σε διαμετακομιστικό κέντρο τόσο της Θεσσαλίας όσο και της Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας στις σχέσεις τους με το εξωτερικό, για τη διακίνηση των εμπορευμάτων τους.

Στην παραλιακή ζώνη του νομού, συγκεκριμένα στο νότιο και κεντρικό τμήμα, αναπτύσσονται πολλές και διαφορετικές εξυπηρετήσεις για να καλυφθούν κυρίως τουριστικές ανάγκες, που όμως λειτουργούν καθαρά εποχιακά ή υπολειτουργούν τον υπόλοιπο χρόνο. Στη ζώνη αυτή παρουσιάζεται και μια υπερσυγκέντρωση τουριστών, με αντίστοιχες φορτίσεις του οδικού δικτύου του νομού και με υποβάθμιση των εξυπηρετήσεων, των παροχών και του περιβάλλοντός της.

«Σύμφωνα με την Πρόταση Χωροταξικής Οργάνωσης του νομού, η αναδιοργάνωση της οικιστικής ιεραρχίας των οικισμών προβλέπει:

- Έναν οικισμό 2^{ου} επιπέδου (Κατερίνη)
- Δυο οικισμούς 3^{ου} επιπέδου (Λιτόχωρο, Αιγίνιο)

- Δέκα οικισμούς τετάρτου επιπέδου (Κονταριώτισσα, Κορινός, Ρητίνη, Μοσχοπόταμος, Λόφος, Κάτω Μηλιά, Λεπτοκαρυά, Πλαταμώνας, Κίτρος, Κολινδρός)
- Οι υπόλοιποι οικισμοί εντάσσονται στο 5^ο επίπεδο» (Επιμελητήριο Πιερίας, 1997 : 10).

1.4.5 Διοικητική οργάνωση της Πιερίας: οι νέοι δήμοι Ο.Τ.Α του νομού

Ο νομός Πιερίας έχει σήμερα 13 δήμους. Αυτοί είναι οι εξής: Κατερίνης, Αιγινίου, Δίου, Ελαφίνας, Κολινδρού, Κορινού, Μεθώνης, Παραλίας, Πέτρας, Ανατολικού Ολύμπου, Πύδνας, Λιτοχώρου και Πιερίων.

Πίνακας 9: Νέοι δήμοι και δημοτικά διαμερίσματα του νομού Πιερίας σύμφωνα με τον Καποδιστριακό νόμο

Δήμοι	Δημοτικά διαμερίσματα
Δήμος Κατερίνης	Κατερίνη
	Άνω Αγιάνης
	Γανόχωρα
	Νεοκαισάρεια
	Σβορώνος
Δήμος Αιγινίου	Αιγίνιο
	Καταχάς
Δήμος Δίου	Δίον
	Άγιος Σπυρίδωνας
	Καρίτσα
	Κονταριώτισσα
	Νέα Έφεσος
	Βροντού
Δήμος Ελαφίνας	Έλαφος
	Αρωνάς
	Εξοχή
	Καταλώνια
	Λαγοράχη
	Μοσχοπόταμος
	Νέο Κεραμίδι
	Τρίλοφος
Δήμος Κολινδρού	Κολινδρός
	Καστανιά
	Ρυάκια
	Λιβιάδι

Δήμος Κορινού	Κορινός
	Κούκος
	Κάτω Αγιάννης
	Σεβαστή
	Νέα Τραπεζούντα
Δήμος Μεθώνης	Νέα Αγαθούπολη
	Μεθώνη
	Μακρύγιαλος
	Παλαιό Ελευθεροχώρι
Δήμος Λιτοχώρου	Λιτόχωρο
Δήμος Παραλίας	Περίσταση
	Παραλία
	Καλλιθέα
Δήμος Πέτρας	Άγιος Δημήτριος
	Λόφος
	Κάτω Μηλιά
	Μοσχοχώρι
	Φωτεινά
Δήμος Ανατολικού Ολύμπου	Λεπτοκαρυά
	Παντελεήμονας
	Πλαταμώνας
	Πόροι
	Σκοτίνα
Δήμος Πύδνας	Πύδνα
	Αλώνια
	Παλαιόστανη
	Σφενδάμη
Δήμος Πιερίων	Βρία
	Ελατοχώρι
	Ρητίνη

ΠΗΓΗ: ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ

Κεφάλαιο 2: Η Κατερίνη κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας

2.1 Θέση, κτίση, ονομασία

2.1.1 Πότε ιδρύθηκε η Κατερίνη

Δεν έχει εξακριβωθεί ακόμη πότε, από ποιους, κάτω από ποιες συνθήκες και για ποιους λόγους συγκροτήθηκε ως οικισμός η Κατερίνη. Δυστυχώς, οι λίγες πηγές που διαθέτουμε, φωτίζουν τη ζωή και τη δράση των κατοίκων της μόνο κατά τους τελευταίους αιώνες της Τουρκοκρατίας. Οι πηγές που αναφέρονται στην Κατερίνη κατά τους πρώτους χρόνους της Τουρκοκρατίας είναι σπάνιες. Άλλες δε πηγές, για την περίοδο πριν από την Τουρκοκρατία ή είναι αβέβαιες ή απουσιάζουν παντελώς.

«Στον οδοιπορικό πίνακα Peutinger 1 κατά μήκος της οδού από τα Τέμπη μέχρι τη Βέροια, αναγράφονται οι εξής σταθμοί: Stenas, Sabatium, Dium, Hatera, Anamo, Bada, Arulos, Acerdos, Beroea. Εκτός από το Δίον και τη Βέροια δεν γνωρίζουμε ποιοι από τους παραπάνω σταθμούς φέρουν ονόματα πόλεων ή ήσαν απλά τότε τοπωνύμια. Ο πεουτιγγεριανός αυτός πίνακας εκπονήθηκε το 1264 και θεωρείται αντίγραφο του χάρτη του Καστορίου ή του Γεωγράφου της Ραβέννας. Κι έτσι είναι αμφίβολο αν είναι πιστή αντιγραφή παλαιότερου χάρτη και τίνος ή αν μερικοί από τους σταθμούς ανήκουν στην τελευταία βυζαντινή περίοδο ή σε παλαιότερες εποχές» (Καζταρίδης, 2002 : 1). Ιδιαίτερη εντύπωση μας προξενεί το γεγονός ότι στον πίνακα δεν σημειώνονται οι άλλες γνωστές πόλεις της Πιερίας, το Ηράκλειον – Πλαταμών και η Πύδνα – Κίτρος, αφού είναι αναμφισβήτητο ότι η παλαιά οδός σίγουρα διερχόταν από αυτές τις πόλεις.

Εάν λοιπόν θεωρήσουμε τον πεουτιγγεριανό πίνακα ως αξιόπιστο, διαπιστώνουμε ότι στα μέσα του 13^{ου} αιώνα υπάρχει στην περιοχή όπου βρίσκεται σήμερα η Κατερίνη ένας σταθμός ή μια πόλη που φέρει το όνομα Hatera (Άτηρα).

2.1.2 Ποια είναι η ακριβής θέση της Hatera (Άτηρα);

Στον πεουτιγγεριανό πίνακα σημειώνεται ο σταθμός Hatera (Άτηρα) μετά το Δίον και προς τα βόρεια σε απόσταση 15 περίπου χιλιομέτρων. Το εν λόγω στοιχείο μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η Hatera (Άτηρα) πρέπει να ήταν κοντά στη θέση της σημερινής Κατερίνης και μάλιστα στο πιο ψηλό μέρος της, στην αριστερή όχθη του ποταμού Πέλεκα ή εκατέρωθεν αυτού. Ο περιηγητής Leake αλλά και ο Rouqueville ταυτίζουν τη θέση της αρχαίας Άτηρα με τη θέση της σημερινής Κατερίνης. Όμως ο Heuze υπολογίζει τη θέση της αρχαίας Άτηρας κοντά στην Κονταριώτισσα ενώ ο Kurz την τοποθετεί κάπου ανάμεσα στους σημερινούς οικισμούς του Κορινού και της Καλλιθέας. Τέλος, ο Δήμιτσας την τοποθετεί στη θέση της σημερινής Κατερίνης και γράφει χαρακτηριστικά: *η δε Άτηρα κειμένη περί την νυν Κατερίνη, μεταξύ του Δύου και της Πύδνης* (Καζταρίδης, 2002).

2.1.3 Πότε ιδρύθηκε η Άτηρα;

Ακόμη πιο δύσκολη είναι η απάντηση του ερωτήματος για το εάν η Άτηρα είναι οικισμός της τελευταίας βυζαντινής περιόδου ή παλαιότερης εποχής. Είναι ωστόσο γνωστό, ότι ο πεουτιγγεριανός πίνακας, στον οποίο εντοπίζεται ο σταθμός Άτηρα, εκπονήθηκε το 1264, δηλαδή αναφέρεται στην τελευταία περίοδο της βυζαντινής περιόδου. Ο εν λόγω πίνακας, όπως ήδη ειπώθηκε, αποτελεί αντίγραφο του χάρτη του Καστορίου ή του γεωγράφου της Ραβέννας. Τίθεται, λοιπόν, το εξής ερώτημα: πρόκειται για πιστή αντιγραφή του χάρτη αυτού; Δυστυχώς, δεν έχει ακόμη απαντηθεί το εάν η Άτηρα προϋπήρχε σε παλαιότερες εποχές, όπως για παράδειγμα η Πύδνα και το Δίον. «Ο Δήμιτσας πάντως υποστηρίζει ότι: *η Άτηρα φαίνεται κτίσμα μεταγενέστερης εποχής (της μάχης της Πύδνας), διότι αναφέρεται μόνον εν τοις οδοιπορικοίς του μεσαιώνος και ην επί της οδού της αγωγής από της Πύδνης εις Δίον*» (Καζταρίδης, 2002 : 2). Τέλος, δεν είναι γνωστό πότε η πόλη Άτηρα έπαψε να υπάρχει.

2.1.4 Η Κατερίνη, ετυμολογικά, προέρχεται από την Άτηρα; Κατερίνη, Κάτηρα, Χάτηρα, Άτηρα

Τον προβληματισμό για την ετυμολογική συνάφεια της Κατερίνης με την Άτηρα έθεσε πρώτος ο Leake στα 1790. Αυτός τοποθετεί την Άτηρα στα όρια της σημερινής Κατερίνης και υποθέτει ότι οι χριστιανοί που κατοικούσαν στην περιοχή μετέβαλαν με ιδιαίτερη ευκολία το όνομα Άτηρα σε Αικατερίνη, όπως δεν δυσκολεύονταν να μεταποιήσουν τους αρχαίους ναούς σε χριστιανικούς. Κάτι τέτοιο θα ήταν πάρα πολύ πιθανό, αν είχαμε τη βεβαιότητα ότι η αρχαία Άτηρα διατηρούνταν ως οικισμός μέχρι την τελευταία περίοδο της βυζαντινής αυτοκρατορίας ή εάν γνωρίζαμε ότι η Κατερίνη ιδρύθηκε την ίδια περίοδο.

Μια άλλη υπόθεση είναι ότι η Κατερίνη οφείλει το όνομά της στο μικρό εξωκλήσι της Αγίας Αικατερίνης που κείται ανατολικά της πόλης, όπου βρίσκεται και σήμερα το παλιό νεκροταφείο. Οι παλιότερες εικόνες που στολίζουν τον ναό της Αγίας Αικατερίνης φέρουν ως χρονολογία το 1831 και δεν υπάρχει κανένα τεκμήριο που να συνηγορεί υπέρ του γεγονότος ότι το ξωκλήσι αυτό είναι παλιότερο του 1831. Βέβαια, δεν είναι καθόλου απίθανο, στην ίδια θέση να προϋπήρχε παλαιότερος ναός, πάνω στον οποίο να χτίστηκε ο ναός του 1831, όπως βέβαια πάνω στον ναό του 1831 οικοδομήθηκε ο σημερινός ναός.

Η Κατερίνη πιθανότατα ιδρύθηκε μετά την τουρκική κατοχή. Σύμφωνα με τον Καζταρίδη, η πόλη Άτηρα δεν έχει με την κατά πολύ νεώτερη Κατερίνη, ούτε τοπογραφική αλλά ούτε και ονοματολογική συνάφεια. Ισχυρίζεται μάλιστα ότι το όνομα Κατερίνη προήλθε από το χριστιανικό Αγία Αικατερίνη.

Σύμφωνα με την παράδοση στην περιοχή της Κατερίνης υπήρχε μετόχι της Αγίας Αικατερίνης Σινά. Αργότερα, εγκαταστάθηκαν σε αυτή την περιοχή πρόσφυγες από τη Χερσόνησο του Σινά, οι οποίοι έχτισαν την εκκλησία της Αγίας Αικατερίνης πάνω σε σχέδια της Αγίας Αικατερίνης του Σινά. Όλα αυτά πιθανότατα να συνέβησαν πριν το 16^ο αιώνα, γιατί την εποχή που ο Άγιος Διονύσιος ζούσε στον Όλυμπο (πρώτο μισό του 16^{ου} αιώνα), σε μια περιοδεία του στα χωριά της Πιερίας, επισκέπτεται και την Κατερίνη, ένα άσημο χωριό εκείνης της περιόδου. Η εκκλησία της Αγίας Αικατερίνης που ιδρύθηκε από τους πρόσφυγες του όρους Σινά δεν πρέπει να έχει καμία σχέση με το ναό της Αγίας Αικατερίνης που βρίσκεται βορειοανατολικά της σημερινής Κατερίνης, στο παλιό νεκροταφείο της πόλης. Αυτό μπορεί να γίνει αντιληπτό από το γεγονός ότι, οι παλιότερες εικόνες του εν λόγω ναού φέρουν τη

χρονολογία 1831 και δεν έχουμε κάποιο άλλο στοιχείο που να αναγάγει σε παλαιότερη εποχή το κτίσμα αυτό. Πιθανότατα ο παλιός ναός να βρισκόταν σε άλλο σημείο της περιοχής και να καταστράφηκε από τους Τούρκους κατά την τουρκική κατοχή. Μπορεί, όμως, να καταστράφηκε αυτός ο πρώτος ναός, αλλά έμεινε το όνομα Αικατερίνη ή Αγία Αικατερίνη και πιθανότατα δόθηκε αυτή η ονομασία. Με αυτή τη λόγια ονομασία εμφανίζεται η πόλη στα διάφορα προεπαναστατικά και μετεπαναστατικά κείμενα και στη γλώσσα της γραφειοκρατίας μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Όμως, η λόγια ονομασία Αικατερίνη δεν επικράτησε και σήμερα καθολικά ονομάζεται, πιο εκλαϊκευμένα, Κατερίνη.

Μια από τις παλαιότερες μαρτυρίες που έχουμε για την Κατερίνη, αναφέρεται στο βίο του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω. Όπως είναι γνωστό ο Άγιος Διονύσιος γεννήθηκε κατά την τελευταία δεκαετία του 15^{ου} αιώνα και πέθανε το 1541. Κατά το διάστημα της παραμονής του στον Όλυμπο σε μια περιοδεία του σε χωριό της Πιερίας, διήλθε και από την Κατερίνη και αφηγείται το εξής χαρακτηριστικό περιστατικό: *«Παγένοντας ο Όσιος την άνοιξιν εις ένα μέγαν χωρίον Αικατερίνην καλούμενον, υπήντησε τινά κοράσια με νέους, όπου ετραγουδούσαν άσεμνα και άπρεπα λόγια, με τα οποία επαρακινούσαν τους νέους εις αισχράς και ατόπους επιθυμίας. Ταύτα ακούων ελυπήθη ο μακάριος, και άσχημα λόγια, και μολύνετι την παρθενίαν σας, και παρακινάτε και τους νέους αυτούς προς ασέλγειαν, και δεν ενθυμάσθε τον θάνατον; Ταύτα ειπόντος του Οσίου, εσιώπησαν όλαις, μόνον μία όπου ήτον πλέον αναίσχυντη απεκρίθη με αυθάδειαν, λέγουσα εσείς προνεύετε ψευδομόναχοι, και εμάς διδάσκεις υποκριτά, και δεν υπάγεις εις την οδόν σου, τι σε μέλει διά λόγου μας; όπου οικονομά προς το συμφέρον άπαντα, αυτός να παιδεύση αφρονεστάτη την αχαλίνωτον γλώσσαν σου, διά να γένης εις ταις άλλαις προς σωφρονισμόν υπόδειγμα. Ταύτα είπων, υπήγε το βράδυ και εκόμεψεν εις ένα φιλομόναχον.εκείνη δε η ταλαίπωρος πριν να φθάση εις την οικίαν του πατρός της εδαιμονίσθη αφρίζουσα, εις την γην λακτίζουσα. Οι γουν γονείς αυτής ελυπόунτο, μη γιγνώσκοντες πόθεν της ήλθε τοιαύτη παιδευσις – αλλά μία από ταις συντρίφισσαίς της είπεν αυτοίς καταλεπτώς την υπόθεσιν – όθεν έδραμον μετά δακρύων εις όλον το χωρίον, ερωτώντες διά τον ασκητήν εις ποίον οίκον εκόνεψε – και εύροντες αυτόν, έπεσον εις τους πόδας του, εόμενοι να συγχωρήση την άγνωστον παίδα ως αμνησίκακος – και ευλογήσας αυτήν, εσωφρονίσθη ψυχή τε και σώματι – και ιαθείσα δεν υπανδρεύθη από τον φόβον της αλλά ετέλεσε την ζωήν της σώφρονα»* (Καζταρίδης, 2002 : 4).

2.2 Μαρτυρίες ξένων περιηγητών

2.2.1 Ένας Σουλτάνος στην πεδιάδα της Κατερίνης

Το 1668 ο Σουλτάνος, μανιώδης κυνηγός, πολλές φορές εξέδραμε με την πολυπληθή συνοδεία του, χωρικών και στρατιωτών, για κυνήγι στα περίχωρα της Κατερίνης. Η ευρύτερη περιοχή της Κατερίνης, βαλτώδης τότε τόπος, φημίζονταν για τα θηράματα. Τις δραστηριότητες του Σουλτάνου τις πληροφορούμαστε από το ημερολόγιο του Ντριώ. Πιο συγκεκριμένα γράφει:

Λάρισα, 24 Νοεμβρίου 1668. «Ο Μέγας Αυθέντης κάμνει συχνά κυνηγετικές εκδρομές εις Κατερίνην και επιβαρύνει ούτω σημαντικά τους κατοίκους. Αυτό το κυνήγι στην Κατερίνην υπολογίζεται ότι θα στοιχίσει 50000 ρεάλια, διότι πληρώνονται 15000 – 20000 άτομα επί 20 συνεχείς ημέρας, ίνα εκδιώκουν τα θηράματα από τα βουνά προς την πεδιάδα».

Λάρισα, 1 Δεκεμβρίου 1668. «Ο Μέγας Αυθέντης όστις ευρίσκεται από 15 ημερών εις τας πεδιάδας της Κατερίνης δια κυνήγι έστειλε και επήρε προμήθειες, ίνα παραμείνει εκεί άλλας 15, καίτοι αι συνεχείς βροχαί και η λάσπη καθιστούν αδιάβατον το έδαφος και υποφέρει πολύ και ο ίδιος και η συνοδεία του. Αλλά περισσότερο πάντων ταλαιπωρεί τους πτωχούς ανθρώπους, τους οποίους συνήθριζεν εις σημαντικόν αριθμόν και από μακρυνάς περιοχάς, ίνα κυνηγούν τα θηράματα προς τας πεδιάδας. Τοιοτρόπως κάμνει τον πόλεμον κατά του εαυτού του, διότι εκτός της δεκάτης, της ανερχομένης εις χιλιάδες ρεαλίων, την οποίαν δαπανά, επιβαρύνει τους πληθυσμούς αυτούς σε αβάστακτα βάρη. Πολλοί κάτοικοι από την Κατερίνην και τα περίχωρα αφήνουν τα σπίτια των και φεύγουν, ίνα μην αναγκάζονται να περιφέρονται εις τα βουνά με ένα ρεάλι από τας κακουχίας και άλλοι πνίγονται ή ξεπαγιάζουν επάνων στα χιόνια. Από την Λάρισαν ημέρας δια το κυνήγι του Μεγάλου Αυθέντου με αμοιβήν ενός ρεαλίου την ημέραν, υπολογίζεται ότι η επαρχία αυτή θα δαπανήσει πλέον των 50000 ρεαλίων. Έτσι ο Σουλτάνος χωρίς εξωτερικόν πόλεμον λεηλατεί καταστρέφει κάμων πόλεμον».

Λάρισα, 7 Δεκεμβρίου 1668. «Επέστρεψεν προ τριών ημερών από τα κυνήγια της Κατερίνης ο Μέγας Αυθέντης παρά την θέλησίν του, διότι τα νερά επλημμύρισαν τας πεδιάδας και κατέστησαν οι δρόμοι αδιάβατοι. Και ο ίδιος διέτρεξε κίνδυνον να πνιγεί. Πολλά άλογα εψόφησαν και 70 μουλάρια επνίγησαν μαζί με τα έπιπλα, ρούχα και σκεύη

του Σουλτάνου και των υπουργών του, που ήσαν φορτωμένα. Και από την συνοδείαν του και από τους άλλους χωρικούς, που εστρατολογήθησαν βιαίως δια το κυνήγι, λέγεται ότι απέθανον περί τους χίλιους, 40 εξ αυτών επνίγησαν υπό τα όμματα του Μεγάλου Αυθέντου και αυτός σχολιάζων το γεγονός είπεν: αυτό ήτο το πεπρωμένον των και δεν ηδύνατο να το αποφύγουν» (Καζταρίδης, 2002).

2.2.2. Ο στρατιωτικός Sonnini

Ο Sonnini περιγράφει την προσπάθειά του να ανεβεί στην κορυφή του Ολύμπου, σε ένα ταξίδι που πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο του 1780. Ήταν πρώην αξιωματικός του Γαλλικού Ναυτικού, μέλος πολλών επιστημονικών συλλόγων και περιστασιακός συνεργάτης του Buffon που στη προκειμένη περίπτωση δε δίστασε να παρουσιαστεί σαν γιατρός για να αντιμετωπίσει τους Αλβανούς και τους Κλέφτες που ζούσαν τότε στον Όλυμπο.

Από την Θεσσαλονίκη ο Sonnini πέρασε με ένα πλεούμενο στον αντικρινό Όλυμπο. Τον συνόδευσε ένας Κρητικός, ένας Γάλλος αξιωματικός και ο τυμπανιστής του караβιού. Ύστερα από ένα άσχημο ταξίδι βγήκαν στις ακτές της Πιερίας τον Ιούλιο του 1780 και προχώρησαν ως το χωριό Βρωμερή. Για να εξασφαλίσουν οδηγούς, είπαν στους καχύποπτους χωριάτες ότι είναι φημισμένοι γιατροί που μαζεύουν θεραπευτικά βότανα. Αυτοί πήγαν στην Κατερίνη για να συναντήσουν έναν αρχηγό που ζούσε στην περιοχή. Ο αρχηγός δεν τον δέχτηκε, αλλά του έδωσε δυο στρατιώτες από τη φρουρά του για να τον συνοδεύσουν στην αποστολή του. Έτσι ο Sonnini χωρίς να χάσει καθόλου χρόνο, ξεκίνησε αμέσως και το επόμενο πρωί έφθασε στο μοναστήρι της Σκάλας, το οποίο βρισκόταν σε ένα ύψωμα στα νοτιοδυτικά της Μαλαθριάς. Οι καλόγεροι που τον φιλοξένησαν, τον συμβούλευσαν να προσέχει τους στρατιώτες του αρχηγού, γιατί δεν είχαν καλό όνομα. Τα μοναστήρια του Ολύμπου, άλλωστε, υπέφεραν συχνά από τις επιδρομές Αλβανών που με την πρώτη ευκαιρία τα λήστευαν ή έπαιρναν φόρους.

Η άφιξη λοιπόν του Sonnini συνέπεσε με μια επιδρομή των ληστών, οι οποίοι πληροφορήθηκαν την επίσκεψή του. Αυτός συνάντησε τον αρχηγό τους και του είπε ότι είχε έρθει με έναν φίλο του για να βρουν σπάνια φυτά που φυτρώνουν στο βουνό, αλλά παράλληλα τον διαβεβαίωσε ότι με μεγάλη ευχαρίστηση θα προσέφερε τις

υπηρεσίες του σε έναν τόσο γενναίο άντρα. Η προσφορά του έγινε πρόθυμα δεκτή και σύντομα με τη διπλωματία του και με τις υπηρεσίες του, ο Sonnini κατάφερε να κερδίσει την εύνοια των ληστών. Πέρασε τη μέρα του γιατρεύοντας κάθε είδους αρρώστια και την επομένη ξεκίνησε για τη μονή του Αγίου Διονυσίου.

Στο τέλος, όμως, αρρώστησαν όλοι οι «γιατροί». Έπεσαν με πυρετό στα στρωσίδια του μοναστηριού του Αγίου Διονυσίου. Τότε ανέλαβε ένας καλόγερος να τους γιατρέψει. Έπιανε το χέρι, ακουμπούσε τον αντίχειρα στην αρτηρία επάνω από τον καρπό και τον μετακινούσε σιγά πιέζοντας το αίμα προς τον ώμο. Το ίδιο έκανε και στο άλλο χέρι. Όπως μας βεβαιώνει ο Sonnini, ο πυρετός έπεσε αμέσως (Καζταρίδης, 2002).

2.2.3 Ο Άγγλος περιηγητής Edward Daniel Clarke

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα περιέρχεται στην Πιερία ο Άγγλος περιηγητής Edward Daniel Clarke. Από τα Αμπελάκια διαμέσου των Τεμπών φτάνει στον Πλαταμώνα και από εκεί στο Δίον και στην Κατερίνη. Περιγράφει την Κατερίνη ως ένα μικρό, ασήμαντο χωριό με 140 περίπου σπίτια. Εκεί μάλιστα βρήκε ένα μάρμαρο σπάνιας μεγαλοπρέπειας και ομορφιάς που είχε μεταφερθεί από το Παλαιόκαστρο (Δίον Ολύμπου), όπου υπήρχαν και πολλές άλλες αρχαιότητες. Αλλά, όπως έμαθε, μερικοί Φράγκοι πήγαν πριν τρία χρόνια στο Παλαιόκαστρο, ξεσήκωσαν αρκετές επιγραφές και πήραν διάφορα μάρμαρα. Το έμαθε ο αγάς, νόμισε ότι τα μάρμαρα θρυμματίστηκαν και ένα μεταφέρθηκε στην Κατερίνη. Στα ανατολικά της Κατερίνης συνάντησε τσοπάνηδες οπλισμένους με μεγάλες πιστόλες και μαχαίρια. Μεγάλη εντύπωση του προκάλεσε το γεγονός ότι τα τσοπανόσκυλα ήταν ντυμένα με ρούχα για να προστατεύονται από το κρύο.

2.2.4 Ο Γάλλος περιηγητής Pouqueville

Στα 1815 επισκέπτεται την Κατερίνη ο πρόξενος της Γαλλίας στα Ιωάννινα ο γνωστός περιηγητής Pouqueville, για την οποία γράφει ότι την περίοδο εκείνη είχε πέντε χιλιάδες κατοίκους, ένας αριθμός που κρίνεται υπερβολικά μεγάλος, γιατί δεν

επιβεβαιώνεται από καμία άλλη πηγή. Πιο συγκεκριμένα για την Κατερίνη σημειώνει τα εξής:

«Καθώς απομακρυνόμαστε από αυτό το αγκυροβόλι, το οποίο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και σαν λιμάνι του Πλαταμώνα, πεζοπορούμε σε πεδιάδα, μέσα από βαλτώδες έδαφος, αφήνοντας αριστερά μας τα χαμηλότερα πλατώματα του Ολύμπου, που εξαφανίζονται προς τα βορειοδυτικά. Ακολουθούμε κατά διαστήματα την ακροθαλασσιά, και δυο λεύγες πριν την Κατερίνη, διασχίζουμε μέσα από την κοίτη του τον Σφετίλη – Σου, χωρισμένο σε δυο παραποτάμους, οι οποίοι σχηματίζουν μια λίμνη πριν εκβάλλουν στο Θερμαϊκό Κόλπο.

Η Κατερίνη που απέχει δεκαέξι ώρες από τη Λάρισα είναι μια πόλη με πέντε χιλιάδες κατοίκους, χτισμένη στη μέση μιας πεδιάδας διαρρεόμενης από έναν ποταμό, παραπόταμο του Σφετίλη – Σου. Η κατεύθυνση των ποταμών και η λίμνη που σχηματίζουν μας κάνουν να υποθέσουμε ότι βρισκόμαστε στον τόπο όπου άνθισε το Δίον, μια σπουδαία μακεδονική πόλη, ότι ο Πλαταμώνας που προαναφέραμε είναι η Ηράκλεια, ότι το αντέρεισμα πάνω στο οποίο έχει κτιστεί είναι το ακρωτήριο Δώτιον και ότι το ποτάμι που διαβαίνουμε, πριν αρχίσουμε να ανεβαίνουμε, είναι η ένωση των ποταμών Αίσωνος και Λευκού των αρχαίων.

Βγαίνοντας από την Κατερίνη πορευόμαστε νοτιοανατολικά, ανάμεσα σε χαμηλούς λόφους, που χωρίζονται μεταξύ τους από βαθιές ρεματιές, και μετά από μισή ώρα, αφήνουμε δεξιά μας ένα όμορφο χωριό, που ήταν άλλοτε ιδιοκτησία του Σαλή Αγά, γαμπρού του Βελή Τεπενενλή. Όλη αυτή η περιοχή παράγει σιτάρι και καλαμπόκι. Αφού προσπεράσαμε μια σειρά από λοφίσκους που χωρίζονται μεταξύ τους από σχεδόν χέρσα λαγκάδια, μετά από τρεις ώρες φτάνουμε στο Κίτρος, ένα ελληνικό χωριό, περιτριγυρισμένο από κήπους και αμπέλια» (Καζταρίδης, 2002 : 8).

2.2.5 Ο περιηγητής Leake

Σημαντικές πληροφορίες για την Κατερίνη των αρχών του 19^{ου} αιώνα αντλούμε από το οδοιπορικό του Leake. Ύστερα από το ταξίδι του στη Θεσσαλία κατά το τέλος του 1805, διέρχεται την Πιερία (Πλαταμώνα – Λιτόχωρο – Όλυμπο – Μαλαθριά – Δίον – Στουπί) και στις 4 Δεκεμβρίου εισέρχεται στην Κατερίνη, για την οποία μας λέει ότι την περίοδο αυτή η Κατερίνη είχε μόνο εκατό ελληνικά

φτωχόσπιτα και άλλα τόσα τούρκικα. Περιελάμβανε, επίσης, εκτός από τα τσιφλίκια και άλλα οκτώ ή εννιά μεγάλα χωριά. Ιδιοκτήτης της περιοχής ήταν ο Σαλή μπέης. Μέχρι τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, σύμφωνα με τον Leake, η περιοχή αντιμετώπιζε πολλά προβλήματα από τη δράση των ληστοσυμμοριών, από τις οποίες η Κατερίνη απαλλάχτηκε, όταν ο Βελή πασάς, γιος του Αλή Τεπενενλή, πασά των Ιωαννίνων, παντρεύτηκε την αδελφή του Σαλή μπέη. Από αυτό το συμπεθέριασμα ησύχασε η περιοχή από τους ληστές. Από την άλλη μεριά όμως, ο νέος συγγενής του μπέη της Κατερίνης, ο μεγάλος Αλή πασάς των Ιωαννίνων, όταν πληροφορήθηκε ότι ο Σαλή μπέης ανακήρυξε τον εαυτό του κληρονόμο ενός αποθανόντα αγά της Κατερίνης, απαίτησε και πήρε, αν και συγγενής, 15 πουγγιά χρήματα. Η πεδιάδα της Κατερίνης τότε παρήγαγε καλαμπόκι και λινάρι. Επίσης, ο Leake αναφέρεται στο αρχαίο παρελθόν της Κατερίνης, συσχετίζει την Κατερίνη με την Άτηρα και υποστηρίζει πως η περίφημη Μάχη της Πύδνας έλαβε χώρα στην γύρω από την Κατερίνη περιοχή.

2.2.6 Ο Γάλλος πρόξενος *Beajour*

Ο Βαρόνος Λουδοβίκος Beajour υπηρέτησε ως πρόξενος της πατρίδας του, της Γαλλίας, στη Θεσσαλονίκη για δέκα χρόνια στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Έγινε ιδιαίτερα γνωστός από τις οικονομικές μελέτες του που αναφέρονται στον βαλκανικό χώρο. Για την Κατερίνη αναφέρει τα εξής: «Η κοιλάδα της Κατερίνης κλείνεται στα ανατολικά από τα υψώματα της Πύδνας, δυτικά από τον Όλυμπο, νότια από τη θάλασσα και στα βόρεια από τα βουνά της Πιερίας, τα οποία ξεκινούν από την Καρα – Βέροια και συνεχίζονται, από τα ανατολικά προς τα δυτικά, ως τον Όλυμπο. Η κοιλάδα αυτή έχει περίπου δέκα πέντε έως δέκα οκτώ λεύγες περιφέρεια. Η Ελλάδα έχει τέσσερα μεγάλα πασαλίκια, της Τριπολιτσάς, του Ευρίπου, των Ιωαννίνων και της Θεσσαλονίκης. Ο πασάς των Ιωαννίνων εξουσιάζει όλη την Ήπειρο, ενώ ο πασάς της Θεσσαλονίκης όλο το μεσημβρινό τμήμα της Μακεδονίας. Το βόρειο τμήμα διοικείται από ξεχωριστούς μπέηδες και η Πιερία εξαρτάται από τον αγά της Κατερίνης» (Καζταρίδης, 2002 : 11).

2.3 Η Κατερίνη και η Πιέρια στα μέσα του β' μισού του 19^{ου} αιώνα

2.3.1 Γεωγραφικά όρια, πληθυσμός, πολιτική και εκκλησιαστική διοίκηση

Η Πιέρια την εποχή αυτή, ορίζεται λίγο μεγαλύτερη από το σημερινό νομό. Ως Πιέρια ονομάζεται η χώρα που ορίζεται νότια από τον Όλυμπο, βόρεια και δυτικά από τον Αλιάκμονα ποταμό και ανατολικά από τη θάλασσα του Θερμαϊκού Κόλπου. Πρόκειται για μια χώρα ως επί το πλείστον ορεινή, αλλά ταυτόχρονα εύφορη σε εκλεκτούς δημητριακούς καρπούς. Σε αυτήν ευδοκμεί η άμπελος και η ελιά, αλλά η καλλιέργεια αυτών παραμελείται. Το κλίμα της Πιερίας είναι εύκρατο, υγιεινό και «γλυκύτατο».

2.3.1.1 Χωριά, κόμεις και κωμοπόλεις της Πιερίας

Κεφαλοχώρια

Πίνακας 10: Κεφαλοχώρια της Πιερίας και αριθμός οικιών

Κεφαλοχώρια	Αριθμός οικιών
Αικατερίνη	300
Λιτόχωρο	600
Κολινδρόνα	400
Κίτρος	80
Βελβενδός	600
Σέρβια	450
Βλαχολείβαδο (σημερινό Λιβάδι Ολύμπου)	500
Καταφύγι	400
Μελίκη	110

ΠΗΓΗ: ΚΑΖΤΑΡΙΔΗΣ

2.3.1.2 Λιμάνια και όρμοι

- Ελευθεροχώρι, επίνειο του Κολινδρού
- Παλαιόκιτρο, επίνειο του Κίτρους (αρχαία Πύδνα)
- Αικατερινόσκαλα
- Άγιος Θεόδωρος (σημερινή Γρίτσα)

2.3.1.3 Μοναστήρια

- Σφινίσης (Σταυροπηγιακό)
- Μακρυράχης (Επαρχιακό της Επισκοπής Κίτρους)
- Πέτρας (Επαρχιακό της Επισκοπής Πέτρας)
- Αγίου Διονυσίου (Σταυροπηγιακό)

2.3.1.4 Πολιτική διαίρεση

Κατά την οθωμανική διοικητική διάρθρωση της εποχής εκείνης, η ευρύτερη διοικητική περιφέρεια είναι το Βιλαέτι (Γενική Διοίκηση), με επικεφαλής Βαλή. Ακολουθεί το Σαντζάκι ή Μουτεσσαριφλίκι (Διοίκηση), με επικεφαλής Μουτεσσαρίφη και ο Καζάς ή Καϊμακαμλίκι (Επαρχία), με επικεφαλής Καϊμακάμη. Υπήρχαν επίσης υποδεέστερες διαιρέσεις τα Μουδιρλίκια (Δημοτικές Περιφέρειες), με επικεφαλής Μουδίρη. Διακρίνονταν δυο ειδών μουδιρλίκια: αυτά που περιορίζονταν στα όρια μιας πόλης ή κωμόπολης και εκείνα που περιελάμβαναν αρκετές κοινότητες σε μια ευρύτερη περιφέρεια.

Πολιτικά, τα χωριά της Πιερίας υπάγονταν τα περισσότερα στο καϊμακαμλίκι της Βέροιας, η οποία με τη σειρά της υπάγονταν στο Βιλαέτι (Γενική Διοίκηση) Θεσσαλονίκης. Η Αικατερίνη, το Λιτόχωρο και μερικά ακόμη χωριά αποτελούσαν Μουδιρλίκι (Διοικητική περιφέρεια ενός ή περισσότερων οικισμών ή χωριών, κάτι σαν τους σημερινούς δήμους), που υπάγονταν στη Θεσσαλονίκη. Το Βλαχολείβαδο υπαγόταν στο καϊμακαμλίκι Ελασσόνας και στη διοίκηση της Λάρισας. Ακόμη, τα

Σέρβια αποτελούσαν έδρα καϊμακάμη και υπαγόταν στη Λάρισα, ενώ ο Βελβενδός υπαγόταν στο καϊμακαμλίκι των Σερβίων.

2.3.1.5 Εκκλησιαστική διαίρεση

Εκκλησιαστικά, ας σημειωθεί ότι η εκκλησιαστική διαίρεση δεν ταυτιζόταν πάντα με την πολιτική, γεγονός που αναφέρει πολλά προβλήματα στους ερευνητές – μελετητές της ιστορίας, τα χωριά της Πιερίας υπάγονταν στις Επισκοπές Κίτρους, Πέτρας, Πλαταμώνος και Κοζάνης, οι οποίες και οι τέσσερις υπάγονταν στη Μητρόπολη Θεσσαλονίκης, ενώ λίγα χωριά υπάγονταν στη Μητρόπολη Βεροίας. Πιο συγκεκριμένα:

- Η Αικατερίνη, το Κίτρος, ο Κολινδρός, η Μελίκη και η Λιμπάνοβα υπάγονταν στην Επισκοπή Κίτρους, με έδρα τον Κολινδρό.
- Το Καταφύγι, ο Βελβενδός και τα Σέρβια στην Επισκοπή Κοζάνης
- Το Βλαχολείβαδο στην Επισκοπή Πέτρας, με έδρα το Λιβιάδι και
- Το Λιτόχωρο στην Επισκοπή Πλαταμώνος (Βαρδάκας, 1986).

2.3.2 Η οικονομία

2.3.2.1 Γεωργία

Η γεωργία είναι ο κυριότερος πόρος που τροφοδοτεί τους κατοίκους της Πιερίας. Η Πιερία παράγει σίτο, σκληρό σιτάρι άριστης ποιότητας, που είναι περιζήτητος στην αγορά της Θεσσαλονίκης. Σε μερικά χωριά, όπως ο Κολινδρός, το Λιτόχωρο, ο Βελβενδός, παράγεται πολύ καλής ποιότητας οίνος, η ποσότητα του οποίου όμως, μόλις αρκεί για την επιτόπια κατανάλωση. Σε αυτά τα χωριά επίσης, παράγονται λάδι, μετάξι, κεράσια και λίγα σύκα. Σε μερικά ορεινά χωριά ευδοκίμει η καρυδιά, ενώ από τα δάση συνάγονται πολλά κάστανα και λεπτοκάρυα.

2.3.2.2 Κτηνοτροφία

Παράλληλα με τη γεωργία, οι κάτοικοι της Πιερίας ασχολούνται και με την κτηνοτροφία. Ο κάθε γεωργός των τσιφλικιών, εκτός από τα πρόβατα και τα κτήνη, συντηρεί και ένα μικρό ή μεγάλο κοπάδι μεγάλων ζώων, βοών, ίππων και όνων. Βασικά, όμως, σε μεγάλη κλίμακα και σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα με την κτηνοτροφία ασχολούνται οι παραχειμάζοντες Βλάχοι. Τους Βλάχους, ο Επίσκοπος Κίτρους Νικόλαος, τους διακρίνει σε Ελληνόβλαχους (αυτοί οι οποίοι εκτός από το λατινικό τους ιδίωμα χρησιμοποιούν και την ελληνική γλώσσα) και σε Αρβανιτόβλαχους (Βλάχοι από περιοχές της Αλβανίας που ομιλούν μαζί με τη βλάχικη και τα αρβανίτικα). Η κτηνοτροφία της Πιερίας ανήκει βασικά στους Βλάχους, οι οποίοι κατά τη χειμερινή περίοδο κατεβαίνουν στα πεδινά της Πιερίας με τα κοπάδια τους και εκμισθώνουν βοσκήσιμες γαίες, ενώ κατά τη θερινή περίοδο απέρχονται στο Βέρμιο (Άνω και Κάτω Σέλι) και στην περιοχή των Μπιτολίων (Μοναστήρι).

2.3.2.3 Εμπόριο

Αξιόλογη εμπορική δραστηριότητα εμφανίζεται στην αγορά της Αικατερίνης. Στην πόλη αυτή συνάπτονται σπουδαίες εμπορικές εξαγωγές δημητριακών καρπών και ξυλείας, την οποία κατεργάζονται τεχνίτες Καταφυγιώτες, τέχνη που γνωρίζουν όλοι οι Καταφυγιώτες και ασχολούνται σχεδόν αποκλειστικά με αυτήν.

Άλλωστε, η ποιότητα της ξυλείας της Πιερίας, ήταν γνωστή από την αρχαιότητα. Λέγεται μάλιστα ότι οι αθηναϊκές τριήρεις των κλασικών χρόνων ήταν κατασκευασμένες από ξύλα που προέρχονταν από την πιερική γη. Επίσης, η θαλαμηγός του πρώτου βασιλιά της Ελλάδας, του Όθωνα (1830), είχε κατασκευαστεί από την περίφημη αυτή ξυλεία.

Στο λιμάνι του Ελευθεροχωρίου φορτώνονταν μεγάλες ποσότητες σιτηρών, προερχομένων από τα χωριά γύρω από τον Κολινδρό και τη Βέροια. Επίσης, στην Αικατερίνη, στον Κολινδρό και στο Βελβεντό πραγματοποιούνταν επαρχιακές εβδομαδιαίες αγορές (παζάρι) σε συγκεκριμένη ημέρα. Οι κάτοικοι του Λιτοχώρου επιδίδονταν στη ναυτιλία και τα πλοία τους διέσχιζαν το Αιγαίο Πέλαγος. Τέλος,

εκτός από τα παραπάνω, κάποιο μικρό εμπόριο διεξαγόταν και για την επιτόπια κατανάλωση.

2.3.3 Η εκπαίδευση

«Η εκπαίδευσις είναι λίαν ευτελής» υποστηρίζει ο Επίσκοπος Κίτρους Νικόλαος στα απομνημονεύματά του και εντοπίζει ως αιτίες αυτού του αξιοθρήνητου φαινομένου τους παρακάτω λόγους:

- Τα σχολεία συντηρούνται από ιδιωτικές ετήσιες εισφορές, οι οποίες είναι άστατες και αβέβαιες
- Τα έσοδα είναι γλίσχρα και μόλις επαρκούν για την πληρωμή ενός δασκάλου ή το πολύ δύο δασκάλων
- Η επιλογή, ο διορισμός, η αξιολόγηση, η παύση και ο εν γένει έλεγχος των εκπαιδευτικών εξαρτάται από τις ιδιορρυθμίες και ιδιοτροπίες του εκάστοτε ισχυρού Κοτζαμπάση
- Οι κατά καιρούς αρχιερείς δεν είναι πάντα ζηλωτές των γραμμάτων

Έτσι, στα μικρά χωριά, συχνά, ένας ημιμαθής άνθρωπος, αμειβόμενος με 1000 ή 1500 γρόσια μισθό, αναλαμβάνει να διδάξει στο νάρθηκα της εκκλησίας σε 15-20 παιδιά την ανάγνωση της οκταήχου και συνάμα εκτελεί χρέη καντηλανάφτη, ψάλτη και δημοσίου υπηρέτη του χωριού. Ύστερα από αυτά ήταν λογικό και φυσικό να επικρατεί μέγιστη αμάθεια ιδίως στα χωριά. Σχεδόν όλοι οι χωρικοί ήταν βαθιά αγράμματοι, σε βαθμό μάλιστα που δεν ήταν σε θέση ούτε την υπογραφή τους να βάλουν όπου χρειαστεί. Μάλιστα, σε ένα χωριό, όπως αναφέρει ο Επίσκοπος Νικόλαος, μόνον ένας, ο μουχτάρης, από όλο το χωριό βρέθηκε να γνωρίζει γράμματα και αυτός υπέγραψε εκ μέρους όλων των χωρικών, επειδή οι άλλοι ήταν τελείως αγράμματοι, σε ένα έγγραφο μια απόφαση που ψηφίστηκε σε συνέλευση των κατοίκων, κατά τον εξής στερεότυπο τρόπο: «✝ Αποστόλης του Νικολάου υπογράφομαι διά χειρός του Αναγνώστη Παναγιώτη μουχτάρη, εγώ δε βάνω το σημείο του σταυρού και βεβαιώ τα άνωθεν» (Καζταρίδης, 2002).

Βέβαια στις πόλεις και τις κωμοπόλεις, όπως στην Κατερίνη, στο Λιτόχωρο, στον Κολινδρό, στο Βελβενδό και το Καταφύγι ανέκαθεν υπήρχε από ένα δημοτικό ή αλληλοδιδασκτικό σχολείο με μια ή δυο τάξεις του ελληνικού σχολείου, ενώ στα

υπόλοιπα χωριά και μόνο στα μεγάλα υπήρχε γραμματοδιδασκαλείο που λειτουργούσε με τους όρους που ήδη αναφέρθηκαν προηγουμένως.

2.3.4 Τα μουσουλμανικά μνημεία της Κατερίνης

2.3.4.1 Το κτίριο του Διοικητηρίου

Το κτίριο του σημερινού 5^{ου} Γυμνασίου, στο οποίο παλαιότερα φιλοξενούνταν το Γυμνάσιο Αρρένων Κατερίνης, μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '80, και ακόμη πιο παλιά το μοναδικό Γυμνάσιο Πιερίας και Αικατερίνης, από το 1915 και μετά, το κτίριο αυτό λοιπόν κατά την τουρκοκρατία λειτουργούσε ως διοικητήριο του οθωμανικού κράτους και για να ακριβολογούμε ονομαζόταν υποδιοικητήριο, γιατί στα πλαίσια του οθωμανικού διοικητικού συστήματος, η Κατερίνη με όλη τη γεωγραφική έκταση του σημερινού νομού Πιερίας αποτελούσε Καζά (υποδιοίκηση) και υπαγόταν στο Σαντζάκι (νομό – διοίκηση) Θεσσαλονίκης.

Νότια και σε συνέχεια του κτιρίου αυτού υπήρχε από την εποχή πριν την απελευθέρωση κοινοτική έκταση, η οποία στο παρελθόν χρησίμευε ως Δημοτικός Κήπος. Βορείως του κτιρίου του υποδιοικητηρίου υπήρχαν μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του '20 εγκαταλελειμμένοι παλιοί τουρκικοί στρατώνες. Παράλληλα, την περίοδο αυτή, κοινοποιείται απόφαση της Γενικής Διοικήσεως Θεσσαλονίκης σύμφωνα με την οποία χορηγείται στην κοινότητα Κατερίνης το «περίκαυστον υποδιοικητήριον».

Το κτίριο αυτό η κοινότητα το προόριζε να χρησιμοποιηθεί ως κτίριο γυμνασίου. Στην κατάσταση, όμως, που βρισκόταν δεν μπορούσε να ανταποκριθεί σε αυτή τη χρήση. Τα δε έξοδα που απαιτούνταν για την επισκευή, δεν ήταν σε θέση να τα αντιμετωπίσει η κοινότητα. Έτσι, αποφασίστηκε τα υλικά των παλιών, εγκαταλελειμμένων και ερειπωμένων τουρκικών στρατώνων να χρησιμοποιηθούν για την επισκευή του παλιού υποδιοικητηρίου. Πραγματικά, στις αρχές του '24 το κτίριο επισκευάστηκε και κατά πάσα πιθανότητα χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά ως σχολείο με την έναρξη του σχολικού έτους 1924 – 1925.

Το κτίριο αυτό υπαγόταν στην κατηγορία των ανταλλαξίμων και ως τέτοιο περιήλθε στη δικαιοδοσία της Γενικής Διοικήσεως Θεσσαλονίκης, ως περιουσία του

δημοσίου. Δεν ανήκε δηλαδή στην κοινότητα, και ως εκ τούτου η κοινότητα κατέβαλε ενοίκιο στον ιδιοκτήτη του, δηλαδή στο ελληνικό δημόσιο, στο κράτος. Το δε καταβαλλόμενο ενοίκιο δεν ήταν μια απλή λογιστική πράξη. Κάτι τέτοιο γίνεται αντιληπτό από τη διαμαρτυρία που εισέπραξε η κοινότητα Κατερίνης όταν το Μάιο του 1923 καθυστέρησε να καταβάλλει το συμφωνηθέν ενοίκιο στο κράτος, το Δημόσιο ταμείο διαμαρτυρήθηκε και απαίτησε την άμεση αποπληρωμή του. Δεν γνωρίζουμε μέχρι τότε ακριβώς η κοινότητα εξακολουθούσε να χρησιμοποιεί το κτίριο – γυμνάσιο έναντι ενοικίου. Αυτό, όμως, που γνωρίζουμε είναι ότι τα σχολικά κτίρια θεωρούνταν περιουσία μέχρι τις μέρες μας. Στις αρχές της δεκαετίας του '90 με νόμο τα κτίρια των σχολείων περιήλθαν στην κυριότητα των δήμων (Καζταρίδης, 2002, Πρώτο Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο Κατερίνης, 1996).

2.3.4.2 Η πλατεία οθωμανικού τεμένους και το μουσουλμανικό νεκροταφείο

Ανεβαίνοντας την κεντρική οδό της πόλης, τη σημερινή Μεγάλου Αλεξάνδρου, στο ύψος του 4^{ου} Δημοτικού Σχολείου στα δεξιά της κεντρικής οδού, είχε κτιστεί από παλιά το μουσουλμανικό τζαμί με ένα τεράστιο σε ύψος μιναρέ και το μπροστινό μέρος της αυλής, οι μουσουλμάνοι το χρησιμοποιούσαν ως νεκροταφείο. Αυτό πρέπει να πρωτολειτούργησε πριν από κάποιους αιώνες. Αυτό φαίνεται από τις μνημειακές στήλες που ανακαλύφθηκαν όταν πριν από λίγο καιρό έγιναν εκσκαφές στο οικόπεδο προκειμένου να ανεγερθεί μια οικοδομή. Στις στήλες αυτές είναι χαραγμένα ονόματα και χρονολογίες. Η παλαιότερη ανάγεται στα 1750.

Μέσα στο χώρο του μουσουλμανικού νεκροταφείου οικοδομήθηκε διώροφο οίκημα κατά το 1909 – 1910. Τα έξοδα ανεγέρσεως συγκεντρώθηκαν ύστερα από έρανο στον οποίο συνεισέφεραν όλοι οι κάτοικοι της Κατερίνης, μουσουλμάνοι και χριστιανοί. Αρχικά χρησιμοποιήθηκε ως γραφείο του τουρκικού κομιτάτου. Έπειτα χρησιμοποιήθηκε ως τηλεγραφείο, στη συνέχεια ως κατοικία και τέλος, στις αρχές της δεκαετίας του '20, ως καφενείο. Το εν λόγω κτίριο θεωρήθηκε κοινοτική περιουσία και αυτό δίκαια, γιατί, όπως αναφέρθηκε, η ανέγερσή του πραγματοποιήθηκε με χρήματα των κατοίκων. Έτσι μετά το 1920 και συγκεκριμένα μετά την αποχώρηση των μουσουλμάνων, η κοινότητα απαίτησε να εισπράττει αυτή το ενοίκιο του καφενείου. Στο διώροφο αυτό κτίριο μετά το 1928 εγκαταστάθηκε η

Ηλεκτρική Εταιρεία με τις γεννήτριες και το 1959 – 1960 περιήλθε στη Δ.Ε.Η, όταν δηλαδή αυτή ανέλαβε την ηλεκτροδότηση. Τα τελευταία χρόνια η Δ.Ε.Η εκποίησε σε εργολάβους το οικόπεδο αυτό μαζί με το ερειπωμένο και εγκαταλελειμμένο τζαμί και στη θέση του αναγείρεται πολυτελής πολυώροφη οικοδομή.

Μετά την απελευθέρωση και για πολλά χρόνια η αλλαγή χρήσης και οι δυνατότητες αξιοποίησης του χώρου αυτού απασχόλησε το κοινοτικό συμβούλιο. Ήδη από τις αρχές του 1917 το κοινοτικό συμβούλιο σε συνεννόηση με την Υποδιοίκηση Κατερίνης αποφάσισε την κατεδάφιση, ισοπέδωση του οθωμανικού τεμένους (μιναρέ) και τη μετατροπή του χώρου αυτού σε πλατεία. Τα αίτια που οδήγησαν σε μια τέτοια απόφαση ήταν τα εξής:

- Η πόλη της Κατερίνης είχε ανάγκη μιας δεύτερης πλατείας, εκτός της Κεντρικής, στο κέντρο της αγοράς, και
- Το οθωμανικό νεκροταφείο, που βρισκόταν στη μέση της αγοράς, δημιουργούσε μια αντιαισθητική εικόνα για την πόλη και ήταν ανθυγιεινό για τους κατοίκους της (Καζταρίδης, 2002, Πρώτο Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο Κατερίνης, 1996).

2.3.4.3 Το μουσουλμανικό τέμενος (τζαμί) στον τεκέ

Δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς δημιουργήθηκε το τζαμί, σύμφωνα με τα στοιχεία που μέχρι σήμερα έχουμε στην κατοχή μας. Αυτό που είναι γνωστό είναι το γεγονός ότι πρόκειται για μια μουσουλμανική μονή Τουρκαλβανών, που έμεινε γνωστή στην Κατερίνη ως «Τεκές». Η ευρύτερη περιοχή γύρω από το τζαμί ήταν περιουσία τότε της μονής και από ένα σημείο και μετά παραχωρήθηκε στους ντόπιους. Μέχρι τις μέρες μας, όπως αναφέρει ο Καζταρίδης, ζούσε ο Χότζας που ήταν υπεύθυνος για το τζαμί και με το θάνατό του και μετά σταματάει κάθε δραστηριότητα στη μονή. Αξίζει να αναφέρουμε στο σημείο αυτό πως ο Χότζας, ως επίσημος εκφραστής ενός άλλου θρησκευτικού δόγματος, καλούνταν την περίοδο εκείνη στις επίσημες εκδηλώσεις της πόλης και στις εθνικές επετείους μας και μάλιστα πλάι στον Μητροπολίτη Κοϊδάκη.

Στο χώρο όπου βρίσκεται σήμερα η Δ.Ε.Η, υπάρχουν μαρτυρίες και στοιχεία για ένα δεύτερο τζαμί με ένα τεράστιο οθωμανικό τέμενος το οποίο γκρεμίστηκε

γύρω στο 1927 και στη αυλή του τζαμιού αυτού βρέθηκαν μνήματα, όπως εξάλλου και στο χώρο του πρώτου τζαμιού στην περιοχή του νοσοκομείου. Το γεγονός ότι υπάρχουν δυο τζαμιά στην Κατερίνη σημαίνει δυο πράγματα:

- Ότι υπήρχε μεγάλος αριθμός μουσουλμάνων, που είχαν ανάγκη να εκπληρώνουν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα και
- Ότι το δεύτερο τζαμί να εκφράζει μια «αίρεση» των μουσουλμάνων

Σήμερα το τζαμί δεν έχει αναδειχθεί, όπως θα έπρεπε, ως ένα ιστορικό μνημείο της πόλης. Γίνονται βέβαια προσπάθειες από το Δήμο Κατερίνης να αναπλάσει το χώρο του τεμένους και του ευρύτερου χώρου. Άλλωστε αυτό είναι κάτι που «οφείλουμε» στην ιστορία της πόλης (Καζταρίδης, 2002, Πρώτο Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο Κατερίνης, 1996).

Κεφάλαιο 3: Η απελευθέρωση της Κατερίνης από τους Τούρκους (16 Οκτωβρίου 1912)

3.1 Ο ελληνικός στρατός

Η ένοπλη ελληνική στρατιωτική δύναμη που συγκροτήθηκε με την επιστράτευση του Σεπτεμβρίου του 1912, με σκοπό να πάρει μέρος στους Βαλκανικούς Πολέμους αποτελούνταν από το στρατό της Θεσσαλίας με επικεφαλής τον διάδοχο Κωνσταντίνο ως αρχιστράτηγο και τον στρατό της Ηπείρου, που τον διηύθυνε ο στρατηγός Κωνσταντίνος Σαπουντζάκης. Ο στρατός της Θεσσαλίας αποτελούνταν από τέσσερις μεραρχίες τακτικές, τρεις μεραρχίες εφεδρικές, μια ταξιαρχία ιππικού, τάγματα ευζώνων, μοίρες πυροβολικού, μονάδες ναυτικού και σώματα προσκόπων. Τα τελευταία ήταν μικρά, ευέλικτα προπορευόμενα σώματα εθελοντών, εμπειροπόλεμων ανδρών, που είχαν λάβει μέρος στον προηγηθέντα Μακεδονικό Αγώνα και οι οποίοι γνώριζαν πολύ καλά το έδαφος της Μακεδονίας. Συνολικά είχαν στρατολογηθεί 6025 πρόσκοποι για την Μακεδονία και την Ήπειρο και συγκρότησαν 95 σώματα προσκόπων. Από τους προσκόπους 3556 ήταν Κρητικοί, 446 Ηπειρώτες, 211 Μακεδόνες και 1812 από την υπόλοιπη χώρα (Καζταρίδης, 2000, Καζταρίδης, 2001, Πρώτο Γενικό Λύκειο Κατερίνης, 1994).

3.2 Η Εβδομή Μεραρχία

Η απελευθέρωση της Πιερίας ανατέθηκε στην έβδομη μεραρχία του στρατού Θεσσαλίας. Η έβδομη μεραρχία αποτελούνταν από το 19^ο, 20^ο και 21^ο σύνταγμα πεζικού, την 3^η μοίρα πεδινού πυροβολικού και τη μοίρα πυροβόλων και συγκροτήθηκε από επιστράτους – εφέδρους προοδευτικά στην Αθήνα, τη Λαμία, τα Τρίκαλα και ολοκληρώθηκε η συγκρότησή της στη Λάρισα. Διοικητής της μεραρχίας τοποθετήθηκε ο Κλεομένης Κλεομένου, συνταγματάρχης πυροβολικού, καθηγητής της Οχυρωματικής στη Σχολή Ευελπίδων.

Η έβδομη μεραρχία είχε δύναμη 7000 περίπου ανδρών – η δύναμή της σε άνδρες και μέσα ήταν κατώτερη από τις αντίστοιχες των άλλων μεραρχιών και της ανατέθηκε και ένας επιπλέον δύσκολος ρόλος: να φυλάγει τα νώτα του κύριου όγκου του στρατού Θεσσαλίας. Στο επιτελείο της μετείχαν έμπειροι, αξιόλογοι,

μορφωμένοι και γενναίοι αξιωματικοί, όπως ο Αλέξανδρος Μαζαράκης – Αινιάν, ενώ η δράση της βοηθήθηκε σημαντικά από σώματα προσκόπων, τα οποία διηύθυνε ο Κωνσταντίνος Μαζαράκης – Αινιάν, ο οποίος με τα τμήματά του βρισκόταν πάντα δίπλα στη μεραρχία, προηγούνταν και προετοίμαζε το έδαφος για την κατάκτηση του αντικειμενικού στόχου (Καζταρίδης, 2001, Τσακούμης, 1992).

3.3 Η πορεία του στρατού προς την Κοζάνη

Σύμφωνα με τη γενική διαταγή των επιχειρήσεων της 4^{ης} Οκτωβρίου 1912, την οποία εξέδωσε ο αρχηγός του στρατού της Θεσσαλίας, διάδοχος Κωνσταντίνος, ο ελληνικός στρατός ξεκίνησε από το ελληνικό έδαφος και μέσα από τα Στενά της Μελούνας, πέρασε τα σύνορα και εισήλθε στο τουρκικό έδαφος. Το πρωί της 5^{ης} Οκτωβρίου, οι οργανωμένες μεραρχίες της πρώτης γραμμής, η πρώτη, η δεύτερη, η τρίτη και η τέταρτη πέρασαν τα σύνορα και άρχισαν την προέλαση. Η έβδομη μεραρχία παρέμεινε στη Λάρισα, μέχρι νεωτέρας, αφού ο ρόλος της ήταν να φυλάγει τα νώτα του ελληνικού στρατού.

Στις 6 Οκτωβρίου ο ελληνικός στρατός απελευθέρωσε την Ελασσόνα και τη Δεσκάτη και προχώρησε ως το Σαραντάπορο, όπου διεξήχθησαν σφοδρές μάχες. Στις 9 Οκτωβρίου διέβη τα Στενά της Πόρτας και ελευθέρωσε όλη τη γύρω περιοχή, ενώ στις 10 Οκτωβρίου η μεραρχία απελευθέρωσε τα Σέρβια και στις 11 του ιδίου μηνός τμήμα της ταξιαρχίας του ιππικού εισήλθε αναίμακτα στην Κοζάνη, όπου στις 13 Οκτωβρίου είχε συγκεντρωθεί το μεγαλύτερο μέρος του στρατού της Θεσσαλίας.

3.4 Η δράση της Εβδόμης Μεραρχίας

Κατά το ίδιο χρονικό διάστημα η έβδομη μεραρχία κινήθηκε καθυστερημένα και σχετικά με αργούς ρυθμούς, αφού αυτός ήταν ο ρόλος της, να φυλάγει δηλαδή τα νώτα του κύριου όγκου του στρατού της Θεσσαλίας. Έτσι στις 9 Οκτωβρίου κινήθηκε από τη Λάρισα προς την Ελασσόνα μόνο με το πεζικό. Πέρασε από τον Τύρναβο όπου ανέπτυξε ανάλογα τα τρία συντάγματά της, διέβη τη Μελούνα και στάθμευσε σε μια θέση βόρεια της Ελασσόνας στις 12 Οκτωβρίου. Από εκεί η μεραρχία θα συνέχιζε προς τη Φουσκίνα με κατεύθυνση τα Στενά της Πέτρας και

προς την Κατερίνη και στη συνέχεια μέσω Κίτρους και Παλιόκαστρου προς Γιδά μέχρι τις εκβολές του Αλιάκμονα ποταμού.

Στις 13 Οκτωβρίου η έβδομη μεραρχία στάθμευσε στη Φουσκίνα και εκεί παρέμεινε, αδικαιολόγητα σύμφωνα με τους στρατιωτικούς υπολογισμούς, για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο του αναγκαίου. Για αυτή τη χρονική καθυστέρηση κατηγορήθηκε ο Κλεομένης Κλεομένους από στρατιωτικούς και ιστορικούς συγγραφείς. Υποστηρίζεται, δηλαδή, ότι ενώ ο Κλεομένης Κλεομένους έπρεπε να οδηγήσει τη μεραρχία ταχύτατα στην κατάληψη των Στενών της Πέτρας, θέση στρατηγικά εξαιρετικά κρίσιμη, από την εποχή ακόμη των Περσικών Πολέμων, αυτός καθήλωσε το στράτευμα στις πλαγιές και στον αυχένα της Φουσκίνας.

Πιο εμπειροπόλεμος, όμως, και περισσότερο γνώστης της περιοχής, από την περίοδο ακόμη του Μακεδονικού Αγώνα, ο αρχηγός των σωμάτων των προσκόπων, λοχαγός Μαζαράκης κινήθηκε με τα τμήματά του και κατέλαβε τα Στενά, γιατί είχε την πληροφορία ότι δυνάμεις του τουρκικού στρατού θα κινούνταν προς την ίδια κατεύθυνση. Παράλληλα, με τηλεγράφημά του ζητούσε εναγωνίως από τον Κλεομένη την άμεση κατάληψη των Στενών από τμήματα στρατού της μεραρχίας. Ο Κλεομένης όμως παρέμεινε στις απόψεις του. Ο Μαζαράκης βέβαια δεν το έβαλε κάτω. Πεισμένος για την αναγκαιότητα της κίνησης αυτής επανέρχεται με νέα πρωτοβουλία.

Ο Χιονίδης γράφει χαρακτηριστικά: «Κατόπιν τούτου, ο Μαζαράκης επανήλθε με νέο τηλεγράφημά του, της μεθεπόμενης ημέρας, προς το Γενικό Στρατηγείο πλέον, με το οποίο γνώριζε την άκαρπη αποστολή του προηγούμενου τηλεγραφήματός του προς την έβδομη μεραρχία, έδιδε σημαντικές πληροφορίες για την επικρατούσα κατάσταση και ζητούσε επίμονα να γίνει κατάληψη των Στενών της Πέτρας, από δυνάμεις της μεραρχίας, εκφράζοντας τη γνώμη ότι, αν γίνει τούτο, θα εκκενωθεί η Κατερίνη από τους Τούρκους, οι οποίοι έσφαζαν ήδη χριστιανούς της, βλέποντας την απραξία του ελληνικού, τακτικού στρατού.

Η έβδομη μεραρχία, παρά ταύτα, είχε σταθμεύσει και απρακτούσε στην περιοχή της Φουσκίνας, όπου είχε μεταβεί μετά την διαταγή του Κωνσταντίνου, στις 12 Οκτωβρίου 1912. Σύμφωνα με τη διήγηση του Αλέξανδρου Ζάννα αναγκάστηκε τούτος να μεταβεί προς αναζήτηση του μεράρχου, μετά διαταγή του Μαζαράκη. Ο Ζάννας είχε διακόψει τις σπουδές του στο εξωτερικό και κατατάχθηκε εθελοντικά στο Σώμα Προσκόπων του γενναίου και σκληροτράχηλου Ματαπά. Συνάντησε, λοιπόν ο Ζάννας, τον Κλεομένη Κλεομένους στο χωριό Άγιος Δημήτριος, που βρίσκεται κάτω

από τον αυχένα της Φουσκίνας, στον κάμπο, αφού περάσει και εις ένα υπέροχο δάσος, το οποίο ο ύστερα στρατηγός Ι. Σ. Αλεξάκης θεωρούσε το ωραιότερο από όσα είδε και μέχρι το 1966, οπότε έγραψε τις πολεμικές αναμνήσεις του για τους Βαλκανικούς Πολέμους. Ευτυχώς ο Ζάννας, συνάντησε προηγουμένως τους γνωστούς του επιτελείς του Κλεομένη και κατατοπίστηκε γύρω από τον χαρακτήρα και τις αδυναμίες του μεράρχου. Οι αξιωματικοί εξέθεσαν την κατάσταση και δεν έκρυψαν τη μεγάλη αγωνία τους, διότι έμειναν άπραγες αυτοί και απόλεμη ολόκληρη η μεραρχία τους, προς μεγάλη ζημία της πατρίδας και της εκβάσεως του γενικότερου αγώνα. Συγκεκριμένα, ο τότε υπολοχαγός Αλέξανδρος Μαζαράκης κατατόπισε αναλυτικά τον Ζάννα. Του ζήτησαν, λοιπόν, να μιλήσει το πρωί με μεγάλη αισιοδοξία στον μέραρχο και να παρουσιάσει ρόδινες τις προοπτικές για την επιτυχία της επιβαλλόμενης δράσεως της μεραρχίας, δεδομένου ήσαν εξασφαλισμένα τα απαιτούμενα τρόφιμα και ήταν βέβαιο ότι θα υποχωρούσαν οι Τούρκοι πέραν της Κατερίνης, των οποίων ο αριθμός ήταν κυμαινόμενος και αυξομειούμενος, καθόσον μετακινούνταν συνεχώς τα διάφορα στρατιωτικά τμήματά τους. Πάντως, η έβδομη μεραρχία είχε να αντιμετωπίσει, στο όλο μέτωπο της δράσεώς της στην Πιερία, εχθρικών στρατό 2000 – 3000 ανδρών, φαίνεται δε ότι η κύρια βάση του ήταν γύρω από το Γιδά.

Ήταν βράδυ, όταν έφθασε ο Ζάννας στην έδρα της εβδόμης μεραρχίας, δηλαδή στον Άγιο Δημήτριο. Την επομένη ημέρα, το πρωί, οι επιτελείς της παρουσίασαν στον μέραρχο τον νεαρό Μακεδόνα, με πολύ καλές συστάσεις, για αυτόν και την οικογένειά του, ως προς την εθνική δράση τους. Έτσι, ο Κλεομένης του φέρθηκε ευγενικά και δέχτηκε τις αισιόδοξες πληροφορίες του για την κατάσταση, από στρατιωτική άποψη, όπως για την δύναμη των Τούρκων, για τις δυνατότητες ανεφοδιασμού της μεραρχίας του και για όσα άλλα περίμενε να ερωτήσει ο Κλεομένης, δηλαδή ένας φιλόποτος και δύστροπος χαρακτήρας, όπως ήταν ο μέραρχος της εβδόμης. Και έτσι τον κρίνει ο Αλέξανδρος Μαζαράκης, ύστερα στρατηγός και ακαδημαϊκός, συγγραφέας δε πολλών βιβλίων και για τους Βαλκανικούς Πολέμους. Ευτυχώς το «τέχνασμα» έπιασε και τελεσφόρησε η προσπάθεια όλων, εκεί όπου δεν είχε καρποφορήσει προηγουμένως η απεγνωσμένη έκκληση του Μαζαράκη και η διαταγή του αρχιστρατήγου, μια και το σπουδαιότερο κριτήριο και μέσο για την τέτοια ή αλλιώςτική επιτέλεση ενός έργου, σ' οιονδήποτε τομέα της ζωής, φαίνεται ότι είναι, αντίστοιχα, ο τέτοιος ή αλλιώςτικός χαρακτήρας και οι ικανότητες του ανθρώπου και κυρίως της ηγεσίας, χωρίς βέβαια να υποτιμάται

και η σημασία, η επίδραση και των άλλων παραγόντων, των συνθηκών και των προϋποθέσεων» (Χιονίδης, 1998 : 9).

3.5 Η πορεία προς την Κατερίνη

Το πρωί της 14^{ης} Οκτωβρίου η έβδομη μεραρχία κίνησε προς τα Στενά της Πέτρας, όπου έφτασε το απόγευμα της ίδιας ημέρας και στάθμευσε στη θέση Καρακόλι, βορειοδυτικά της Μονής Πέτρας και διανυκτέρευσε εκεί. Το πρωί της επομένης, την 15^η Οκτωβρίου, ο διοικητής Κλεομένης Κλεομένου εξέδωσε τη διαταγή των επιχειρήσεων. Σύμφωνα με αυτήν, η έβδομη μεραρχία είχε να αντιμετωπίσει σε όλη την Πιερία μικρή σχετικά τουρκική δύναμη, περίπου 4000 ανδρών, της οποίας η έδρα βρισκόταν στην περιοχή του Γιδά. Την τουρκοκρατούμενη Κατερίνη υπεράσπιζε στρατιωτική δύναμη 2000 περίπου ανδρών, τεσσάρων ταγμάτων, που έφεραν τα ονόματα Αβρέτ Χισάρ, Βέροιας, Βόδσνα και Καρατζόβα, μιας ορειβατικής πυροβολαρχίας και μιας ίλης ιππικού. Η δύναμη αυτή διοικούνταν από το συνταγματάρχη Σουκρή Βέη.

Το πρωινό της 15^{ης} Οκτωβρίου η μεραρχία αναχώρησε, με κάποια μικρή καθυστέρηση, για την κατάληψη του αντικειμενικού στόχου, την απελευθέρωση της Κατερίνης και προχωρούσε κανονικά και χωρίς προβλήματα από την πλευρά του εχθρού. Κατά το μεσημέρι και ενώ η μονάδα του 20^{ου} συντάγματος πλησίαζε προς το Κολοκούρι (σημερινός Σβορώνος) ο ελληνικός στρατός δέχθηκε σφοδρά πυρά από τα βορειοδυτικά του χωριού, εντελώς αιφνιδιαστικά. Τούρκοι στρατιώτες είχαν κρυφτεί στο πυκνό από παλιούρια δάσος της περιοχής εκείνης της περιόδου και τα έβαλαν με τον ελληνικό στρατό. Φαίνεται ότι δεν είχε προηγηθεί η αναγκαία εξερεύνηση του εδάφους, με αποτέλεσμα να καταβάλλει ο πανικός τον ελληνικό στρατό. Κάτω, λοιπόν, από τα αιφνιδιαστικά και σκληρά πυρά, ο προπορευόμενος λόχος άρχισε να υποχωρεί άτακτα. Τότε ο διοικητής του 20^{ου} συντάγματος, Δημήτριος Σβορώνος, αντισυνταγματάρχης, προσέτρεξε έφιππος και προσπαθούσε να εμψυχώσει τους στρατιώτες. Τον διέκοψαν όμως οι Τούρκοι στρατιώτες και έστρεψαν τα πυρά τους εναντίον του. Ο γενναίος Σβορώνος τραυματίστηκε βαριά. Συνέχισε, όμως, έφιππος να επιτίθεται μέχρις ότου ξεψύχησε. Το γεγονός προκάλεσε απερίγραπτη συγκίνηση και τόνωσε το ηθικό των Ελλήνων στρατιωτών, οι οποίοι με αλαλαγμούς και γενναιότητα επιτέθηκαν ακάθεκτοι πλέον κατά των Τούρκων. Η μάχη κράτησε

περίπου τρεισήμισι ώρες και εξελίχθηκε σε διάφορες φάσεις κατά τις οποίες πήραν μέρος τμήματα του πεζικού και του πυροβολικού. Κάτω από τη σφοδρή επίθεση των ελληνικών δυνάμεων, ο τουρκικός στρατός αναγκάστηκε να υποχωρήσει προς την Κατερίνη.

Μετά τη μάχη η έβδομη μεραρχία διανυκτέρευσε στην περιοχή νοτίως της σημερινής Νεοκαισάρειας και βόρεια του χωριού Κολοκούρι. Τα ξημερώματα της 16^{ης} Οκτωβρίου έφτασε η διαταγή του Γενικού Στρατηγείου σύμφωνα με την οποία η μεραρχία θα συνέχιζε την πορεία της προς το Γιδά, όπου θα συνενώνονταν με την υπόλοιπη δύναμη του στρατού Θεσσαλίας. Έπειτα, ο διοικητής της μεραρχίας Κλεομένης Κλεομένους εξέδωσε τη διαταγή των επιχειρήσεων της μεραρχίας, η οποία είχε ως εξής: «Σύμφωνα με τη διαταγή το 21^ο σύνταγμα στις 6 το πρωί πορεύτηκε κατευθείαν προς την Κατερίνη με ένα τάγμα, ενώ το άλλο τάγμα κινήθηκε πιο πίσω και δεξιά. Το 20^ο σύνταγμα προχώρησε βορειοανατολικά της Κατερίνης, ενώ το 19^ο παρέμεινε πίσω στη διάθεση του μεράρχου, για να χρησιμοποιείτο ανάλογα, όπου δει. Το πυροβολικό πήρε κατάλληλη θέση στα υψώματα στο Κολοκούρι για να υποστηρίζει τις κινήσεις του πεζικού, ενώ το μηχανικό παρέμεινε πίσω από το 20^ο σύνταγμα» (Καζταρίδης, 2001 : 12).

3.6 Ο ελληνικός στρατός εισέρχεται στην Κατερίνη

Η έβδομη μεραρχία πορεύτηκε κανονικά χωρίς επεισόδια και συμπλοκές. Ο τουρκικός στρατός, ήδη από τη νύχτα, είχε εγκαταλείψει και αποχωρήσει από την Κατερίνη. Το πρωί της 16^{ης} Οκτωβρίου του 1912, ημέρα Τρίτη, τα ελληνικά στρατεύματα εισήλθαν στην πανηγυρίζουσα Κατερίνη. Οι κάτοικοί της από τα μπαλκόνια των οικιών και τις άκρες των δρόμων επευφημούσαν τον παρελαύνοντα, δια μέσου της κεντρικής οδού, ελληνικό στρατό. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Δημητρίου Κωτίκα, ο ελληνικός στρατός πορεύτηκε δια μέσου της κεντρικής οδού και προχώρησε προς το κέντρο της μικρής πόλης. Στο ύψος του σημερινού πάρκου, το οποίο τότε ήταν Κισλάς, δηλαδή τουρκικός στρατώνας, τον ελληνικό στρατό υποδέχτηκε αντιπροσωπεία των κατοίκων της πόλης με επικεφαλής τον Επίσκοπο Παρθένιο Βαρδάκα.

Μετά την υποδοχή που πραγματοποιήθηκε στον Κισλά (εκεί όπου σήμερα είναι τοποθετημένα τα δυο κανόνια που άφησε πίσω του ο εσπευσμένα αναχωρήσας τουρκικός στρατός) ο στρατός και οι κάτοικοι, με επικεφαλής τον Επίσκοπο Παρθένιο κατευθύνθηκε στον Ιερό Ναό της Θείας Αναλήψεως, όπου εψάλλη χαρμόσυνος δοξολογία. Ακολούθως με έκδηλη συγκίνηση κηδεύτηκε και ενταφιάστηκε στο νεκροταφείο της Αγίας Αικατερίνης ο γενναίος αξιωματικός Δημήτριος Σβορώνος. Την ίδια ημέρα αποφασίστηκε και η προέλαση της μεραρχίας περαιτέρω, προς καταδίωξη του εχθρού που υποχώρησε προς το Κίτρος.

Ο στρατός παρέδωσε τη διοίκηση της πόλης στον Λιβαδιώτη Γεώργιο Λαναρίδη. Ο Τούρκος δήμαρχος της Κατερίνης Μουχαρέμ Πασάς, ο οποίος παρευρισκόταν όπως και άλλοι μουσουλμάνοι στη δοξολογία, συνέχιζε να ασκεί τα καθήκοντά του. Ένα χρόνο αργότερα, στις 31 Οκτωβρίου 1913, παρέδωσε με πρωτόκολλο το κοινοτικό ταμείο στον δημοτικό υπάλληλο Δημήτριο Δήμου (Καζταρίδης, 2002, Πρώτο Γενικό Λύκειο Κατερίνης, 1994).

Κεφάλαιο 4: Η εξέλιξη της πόλης της Κατερίνης μετά την απελευθέρωση

4.1 Η Κατερίνη μετά την απελευθέρωση

Η Κατερίνη στις αρχές της δεκαετίας του '20, λίγα χρόνια μετά την απελευθέρωση, έδινε την εικόνα μιας τουρκικής κώμης. Δεν είχε ρυμοτομία, δεν είχε δρόμους, παρά μόνον παμπάλαιους ακατάστατους τουρκομαχαλάδες, με σπίτια μονώροφα ή διώροφα κακής κατασκευής. Πέρα από μερικά αρχοντόσπιτα και πολύ λίγους αρτηριακούς δρόμους, οι υπόλοιποι δρόμοι ήταν μονοπάτια μπλεγμένα σε αδιέξοδο λαβύρινθο.

«Στην κεντρική πλατεία, που ονομάστηκε μετά την απελευθέρωση της Κατερίνης Πλατεία Ελευθερίας, προτού ανεγερθεί η Δημοτική Αγορά (1931) και διαμορφωθεί πίσω από αυτή η πλατεία της, γινόταν κάθε Δευτέρα η εβδομαδιαία αγορά, όπου έστρωναν τα εμπορεύματά τους σε σεργκί οι έμποροι της αγοράς, ιδιαίτερα οι υφασματέμποροι. Αργότερα, το 1933, άλλαξε η ημέρα της εβδομαδιαίας αγοράς, από Δευτέρα έγινε Σάββατο, με χαρακτήρα περισσότερο λαϊκό και γεωργικό.

Στη δυτική πλευρά της πλατείας διατηρούνταν ακόμα τα χρόνια εκείνα, ξερό και μισογκρεμισμένο με τα σιδερένια κάγκελά του, το σιντριβάνι, όπου οι μουσουλμάνοι, την εποχή της τουρκοκρατίας, έπαιρναν πριν από την προσευχή τους το απτέσι πλένοντας τα πόδια, τα χέρια και το πρόσωπο, πράγμα που επαναλαμβανόταν δυο, τρεις και περισσότερες φορές την ημέρα, όσες φορές ο μουεζίνης από τον μιναρέ καλούσε τους πιστούς της θρησκείας του Μωάμεθ σε προσευχή» (Καζταρίδης, 2002 : 23).

Το τζαμί με τον μιναρέ βρισκόταν στο κέντρο της αγοράς, απέναντι από το σημερινό 4^ο Δημοτικό Σχολείο. Ύστερα από την αναχώρηση των Τούρκων με την ανταλλαγή, οι αρχές γκρέμισαν τον μιναρέ και στο τζαμί εγκαταστάθηκε το 1928 το εργοστάσιο ηλεκτρισμού με τις γεννήτριες, που διατηρήθηκε ως το 1959 – 1960, οπότε ανέλαβε την ηλεκτροδότηση η Δ.Ε.Η.

Ολόκληρος ο αστικός συνοικισμός πίσω από τη Νομαρχία, η περιοχή πέρα από το Γυμνάσιο Αρρένων, όπου είχε ιδρυθεί ο συνοικισμός χηρών, καθώς και μια στενή περιοχή πίσω από την Δημοτική Αγορά, όπου βρισκόταν τότε η Οικονομική Εφορία, ήταν ανταλλάξιμες οικοπεδικές εκτάσεις. Το 1927 στις εκτάσεις αυτές

κτίστηκαν από το κράτος ομοιόμορφες μικρές μονοκατοικίες, που διανεμήθηκαν με κλήρο σε αστούς πρόσφυγες. Αρχικά, αυτοί είχαν διεκδικήσει για τον συνοικισμό τους τον απέραντο χώρο όπου έγινε το Δημοτικό Πάρκο Κατερίνης. Λέγεται, μάλιστα, ότι αφού κατάφεραν να αποσπάσουν έγκριση από το Υπουργείο, συγκέντρωσαν άμμο και ασβέστη και άρχισαν να βάζουν μπρος από την πλευρά της κεντρικής οδού. Ξεσηκώθηκαν όμως οι τοπικές οργανώσεις και οι κάτοικοι της πόλης για να προλάβουν την ανεπανόρθωτη καταστροφή. Έτσι, τα έργα σταμάτησαν και οι αρχές άλλαξαν τη θέση για τον αστικό συνοικισμό. Με αυτό τον τρόπο σώθηκε ο χώρος που είχε προγραμματιστεί από το κοινοτικό συμβούλιο να γίνει πάρκο, το οποίο αργότερα με τη βοήθεια όλων των δημάρχων και δημοτικών συμβουλίων έγινε ένα από τα καλύτερα πάρκα της Ελλάδας, σε ιδεώδη τοποθεσία με φόντο τον Όλυμπο και τα Πιέρια. Τον χώρο αυτό, μια έκταση 60 στρέμματα, οι Τούρκοι τον είχαν για στρατώνες και για στρατιωτικές ασκήσεις. Όταν με τη προέλαση του ελληνικού στρατού έφυγαν βιαστικά, εγκατέλειψαν έξω από τους στρατώνες δυο κανόνια της εποχής, που στολίζουν τώρα, σαν ακριβά ιστορικά κειμήλια, την είσοδο του Δημοτικού Πάρκου και θυμίζουν την απελευθέρωση της Κατερίνης από τον τουρκικό ζυγό στις 16 Οκτωβρίου 1912.

Πέρα από την πλατεία Ελευθερίας και την οδό Μεγάλου Αλεξάνδρου, με εξαίρεση το πελώριο μητροπολιτικό μέγαρο και μερικά ακόμη αρχοντόσπιτα, το μεγαλύτερο μέρος της παλιάς Κατερίνης δεν παρουσίαζε παρά παμπάλαιους ακατάστατους τουρκομαχαλάδες, με σπίτια μονώροφα ή διώροφα, χωρίς ρυμοτομία και κάποια τάξη. Μόνο οι καινούργιοι προσφυγικοί συνοικισμοί, στις παρυφές της πόλης είχαν κάποια ρυμοτομία.

Οι δρόμοι της Κατερίνης, οι παλιοί, όμως περισσότερο οι καινούργιοι, το καλοκαίρι ήταν σκεπασμένοι από παχύ στρώμα σκόνης, που τον χειμώνα μετατρεπόταν σε λάσπη ως τα γόνατα. Έτσι, το καλοκαίρι, μόλις περνούσε κάποιο αυτοκίνητο ή κάρο, ξεσηκωνόταν σύννεφα από σκόνη, που έπνιγαν τους διαβάτες και τους περίοικους, ενώ τον χειμώνα η κυκλοφορία στους δρόμους ήταν προβληματική. Οι δρόμοι διατηρήθηκαν περίπου στην ίδια κατάσταση, με πολύ ελαφριές βελτιώσεις, ως τα μέσα της δεκαετίας 1950 – 1960.

Η Κατερίνη τα χρόνια εκείνα δεν είχε ηλεκτρικό φως. Τη νύχτα η πόλη βυθιζόταν ολόκληρη στο σκοτάδι. Μόνο στους κεντρικούς δρόμους και στα κεντρικά σημεία υπήρχε φωτισμός από φανούς οι οποίοι κρεμόταν στους τοίχους των οικιών. Τη φροντίδα του φωτισμού είχε ο φανοκόρος της κοινότητας. Τα σπίτια

χρησιμοποιούσαν λάμπες πετρελαίου, τα καταστήματα και τα εργαστήρια ασετιλίνη, ενώ τα καφεενεία, τα εστιατόρια και τα λιγοστά κέντρα στην αγορά, λουξ.

Μέσα σε ένα τέτοιο περιβάλλον, το κοινοτικό συμβούλιο αντιμετωπίζοντας πολλές αντικειμενικές δυσκολίες, ύστερα από επίπονες προσπάθειες και με συντονισμένες ενέργειες κατάφερε να επιλύσει πολλά χρόνια, συσσωρευμένα, πιεστικά προβλήματα και δρομολόγησε την επίλυση πολλών άλλων. Καταρχήν, δρομολόγησε την επίλυση του προβλήματος της ύδρευσης. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '20 για πολλές συνοικίες και για πολλά χρόνια αργότερα η ύδρευση γινόταν από το νερό του Πέλεκα. Κατά μήκος της κεντρικής οδού, της σημερινής Μεγάλου Αλεξάνδρου έρεε το αυλάκι, από το οποίο εξυπηρετούνταν οι παρόδιοι. Επίσης, σε πολλά σημεία της πόλης είχαν κατασκευαστεί κρήνες, από τις οποίες οι κάτοικοι εξασφάλιζαν νερό για πόση. Το νερό στις κρήνες έφτανε με ένα εσωτερικό δίκτυο ύδρευσης, κατασκευασμένο με πήλινους σωλήνες και ήταν συνδεδεμένο με το υδραγωγείο που βρισκόταν δυτικά της πόλης, προς την πλευρά του Πέλεκα. Στα μέσα της δεκαετίας του '20, έγιναν πολλές σημαντικές ενέργειες για την υδροδότηση της πόλης με το περίφημο νερό των πηγών της Βρυάζας. Το νερό αυτό ήταν ήδη γνωστό στους Κατερινιώτες από τους πλανόδιους νερουλάδες που το πουλούσαν στην Κατερίνη ως νερό εξαιρετικής ποιότητας. Ακόμη και σήμερα, ένα μέρος των αναγκών της πόλης σε νερό, ικανοποιείται από τις περίφημες πηγές της Βρυάζας.

Επίσης, την ίδια περίοδο, ύστερα από πολλές παλινωδίες, γραφειοκρατικές δυσκολίες και αδικαιολόγητες καθυστερήσεις εκπονήθηκε το Σχέδιο Πόλεως, το έτος 1928. Το σχέδιο αυτό κυρώθηκε το 1923 και με την αποτύπωση του 1928 πολεοδομήθηκε και χτίστηκε η πόλη μας τις κατοπινές δεκαετίες. Με ενέργειες της κοινότητας λειτούργησε το 1928 και το εργοστάσιο ηλεκτρικής εταιρείας, το οποίο εγκαταστάθηκε στο μουσουλμανικό νεκροταφείο. Έτσι, φωτίστηκαν τα σπίτια, τα καταστήματα, οι δρόμοι και κινήθηκαν οι μηχανές στα βιοτεχνικά εργαστήρια.

Στα χρόνια που η Κατερίνη ήταν ακόμη κοινότητα, έγιναν προσπάθειες για την συγκρότηση πυροσβεστικής υπηρεσίας με την αγορά μηχανήματος πυροσβεστικής αντλίας προς κατάσβεση των πυρκαγιών. Επίσης, την περίοδο εκείνη η κοινότητα είχε την πρόνοια να εξασφαλίσει οικόπεδο για την Κοινοτική Αγορά, εκεί που σήμερα βρίσκεται το δημαρχείο της πόλης και το πίσω μέρος όπου κατασκευάζεται το Β' υπόγειο πάρκιν.

Βέβαια, δεν είναι λιγότερο σημαντικό το έργο στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής. Πένητες, ενδεείς, ασθενείς κάτοικοι της Κατερίνης καταφεύγουν

καθημερινά σχεδόν στην κοινότητα και εκλιπαρούν τη βοήθειά της. Ξεσπιτωμένοι, κυνηγημένοι πρόσφυγες απευθύνονται στην κοινότητα για τη στοιχειώδη αντιμετώπιση των άμεσων αναγκών τους. Φτωχοί μαθητές προμηθεύονται δωρεάν τα βιβλία τους από το Κοινοτικό Γραφείο. Οι σχολικές επιτροπές της Κατερίνης, των γύρω χωριών, ακόμη και των συνοικισμών που δεν ανήκουν στην κοινότητα Κατερίνης προσφεύγουν στο κοινοτικό συμβούλιο και επιπλήττουν την κατασκευή και επισκευή των σχολικών κτιρίων, τον εξοπλισμό σε θρανία, σε πίνακες καθώς και σε άλλα όργανα.

Η δεκαετία 1920 – 1930 υπήρξε εξαιρετικά κρίσιμη για την Κατερίνη. Δεν είναι μόνον επειδή το τέλος αυτής της δεκαετίας σημαδεύει το διοικητικό πέραςμα της Κατερίνης από τη νομική μορφή της κοινότητας σε δήμο. Στη δεκαετία αυτή ο πληθυσμός της πόλης, με την έλευση των προσφύγων σχεδόν διπλασιάζεται. Ο πολεοδομικός ιστός διευρύνεται. Νέοι συνοικισμοί συγκροτούνται στις παρυφές της πόλης. Εκτελούνται και δρομολογούνται προς επίλυση τα μεγάλα έργα. Η πόλη μετεξελίσσεται, μετασχηματίζεται, ανανεώνεται και βλέπει με αισιοδοξία και αυτοπεποίθηση το μέλλον. Στη δεκαετία αυτή, με τον ερχομό των προσφύγων μπήκε καινούργιο αίμα στις φλέβες της πόλης. Η μαραζωμένη Κατερίνη αρχίζει σιγά – σιγά να αλλάζει, να προοδεύει.

Στο κοινωνικό επίπεδο οι παλιοί της κάτοικοι, ντόπιοι και βλάχοι έρχονται σε επαφή με τους νεοφερμένους πρόσφυγες, φορείς άλλων ηθών, εθίμων και ιδεών. Μια νέα πόλη δημιουργείται. Μια νέα κοινωνία συγκροτείται. Αν μάλιστα κρίνουμε από το αποτέλεσμα θα πρέπει να παραδεχτούμε πως το μίγμα είχε την καταλληλότερη σύνθεση. Φαίνεται άλλωστε στη σύνθεση του νέου πληθυσμού των Κατερινιωτών.

Η πολύτροπη πόλη της Κατερίνης στα τέλη της δεκαετίας του '20 μοιάζει με μια όμορφη μικρή πεταλούδα που είναι έτοιμη να ανοίξει τα φτερά της! (Καζταρίδης, 2002).

4.1.1 Πρόεδροι

- Γεώργιος Παπαπαράσχος, 1920 – 1921
- Γεώργιος Μαντζαρόπουλος, 1921 – 1922
- Κωνσταντίνος Κουρκουμπέτης, 1922 – 1925

- Κωνσταντίνος Κουρκουμπέτης, 1925 – 1927
- Νικόλαος Κούλας, 1927 – 1928
- Αναστάσιος Τασούλας, 1928
- Αθανάσιος Βασιλειάδης, 1928 – 1929
- Νικόλαος Δίκας, 1929 (Δήμαρχος)

4.1.2 Συννοικισμοί που συγκροτούν την κοινότητα Κατερίνης

- Κατερίνη
- Κολοκούρι (σημερινός Σβορώνος)
- Κεραμίδι
- Βρωμερή (σημερινή Καλλιθέα)
- Σπη ή Στουπί (σημερινή Νέα Έφεσσος)
- Άγιος Ιωάννης
- Χράνη
- Αρμπαούτ (σημερινή Σεβαστή)
- Καλύβια Μπρατινίστης (Καλύβια Χαράδρας σημερινή Εξοχή)
- Καρίτσα
- Νέα Τραπεζούντα
- Νεοκαισάρεια
- Νέες Χώρες (σημερινή Γανόχωρα)
- Κούκος
- Κουβρομήτσι
- Καλύβια Μαλαθριάς (σημερινός Άγιος Σπυρίδωνας)

4.1.3 Οι συννοικίες

- ΧΑΜΙΔΙΕ
- ΣΕΦΚΙΕ
- ΜΠΑΡΑ

- ΤΣΕΡΚΕΖ
- ΚΙΡΧΑΝΑ
- ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ
- ΜΟΥΧΑΡΕΜΠΙΑΣΑ
- ΑΓΟΡΑΣ
- ΑΝΑΛΗΨΕΩΣ
- ΙΣΛΑΛΙΕ
- ΒΑΤΑΝ

4.1.4 Οι κρήνες

- ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ
- ΑΓΟΡΑΣ
- ΤΣΕΡΚΕΖ (συννοικισμός Ευαγγελικών)
- ΣΦΕΚΙΕ
- ΜΟΥΧΑΡΕΜΠΙΑΣΑ
- ΙΣΛΑΛΙΕ
- ΧΑΜΙΔΙΕ
- ΟΙΚΗΜΑ ΥΠΟΜΟΙΡΑΡΧΙΑΣ
- ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
- Έξωθεν ΑΣΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
- ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ
- ΒΑΤΑΝ
- ΚΙΡΧΑΝΑ (περιοχή Δημοτικού Κήπου)
- Γωνία οικίας Νικολάου Βασιλειάδη
- Έμπροσθεν οικίας Αντωνίου Κύρκου
- ΛΟΥΤΡΟΥ (ΧΑΜΑΜ), περιοχή 16ης Οκτωβρίου
- Έξωθεν οικίας Κάλφα

4.1.5 Σχολεία

- Γυμνάσιο Αικατερίνης (κτίριο Διοικήσεως, σημερινό 5^ο Γυμνάσιο)
- Α' Αρρένων Κατερίνης (Αστική Σχολή)
- Β' Αρρένων Κατερίνης (σημερινό 4^ο Δημοτικό Σχολείο)
- Σχολή Θηλέων Κατερίνης

4.1.6 Έργα

Δρομολογήθηκαν και προωθήθηκαν σημαντικά τα μεγάλα έργα:

- Ύδρευση από τις πηγές της Βρυάζας
- Σχέδιο πόλης
- Ηλεκτροφωτισμός
- Οδοποιία
- Πλατείες (του Υποδιοικητηρίου, του Οθωμανικού Τεμένους, Ολυμπιάδος – Δημοτικός Κήπος, Κεντρική Πλατεία)
- Πυροσβεστική υπηρεσία
- Εξυγίανση, Νοσοκομείο
- Κοινοτικό Σφαγείο
- Κοινοτική Αγορά
- Λαϊκή Αγορά
- Καθαριότητα

4.1.7 Κοινωνική πολιτική και άλλες δραστηριότητες

- Χρηματικά βοηθήματα σε απόρους
- Χρηματικά βοηθήματα σε ασθενείς
- Ιατρική περίθαλψη σε απόρους – ασθενείς
- Ιατρική περίθαλψη σε πρόσφυγες
- Οικονομική ενίσχυση σε πρόσφυγες

- Οικονομική ενίσχυση σε συλλόγους - σωματεία
- Κατασκευή – επισκευή σχολικών κτιρίων
- Εξοπλισμός των σχολείων
- Επιδόματα σε εκπαιδευτικούς

4.2 Τεχνικά έργα

4.2.1 Οδοποιία

«Στις αρχές της δεκαετίας του '20 λίγα μόλις χρόνια μετά την απελευθέρωση και λίγο πριν την έλευση του μεγάλου κύματος των προσφύγων, η μικρή κόμη της Κατερίνης έδινε την εικόνα ενός τουρκικού χωριού με μαχαλάδες και με μικρά, στενά, αδιέξοδα, βρώμικα σοκάκια. Οι δρόμοι καλοκαίρι και χειμώνα ήταν αδιάβατοι. Κατά τους θερινούς μήνες, καθώς τους διάβαινε κανείς, τα πόδια ως τον αστράγαλο βυθίζονταν στο χώμα, ή όταν διέρχονταν κάποιο κάρο, σύννεφο σκόνης σηκώνονταν σε ύψος και πλάτος πολλών μέτρων. Κατά τους χειμερινούς δε μήνες οι δρόμοι καθίστατο εντελώς αδιάβατοι γιατί μεταβάλλονταν σε οχετούς βρομόνερων και σε δεξαμενές πολλών τόνων λάσπης. Το τεράστιο αυτό πρόβλημα απασχόλησε σε επανειλημμένες συνεδριάσεις το τότε κοινοτικό συμβούλιο, αλλά τα μέτρα που κάθε φορά παίρνονταν προσωρινά μόνο αντιμετώπιζαν το πρόβλημα. Αποτελεσματικές λύσεις προωθήθηκαν σε πολύ μεταγενέστερες περιόδους, όταν άρχισαν να ασφαλτοστρώνονται οι δρόμοι, μετά τη δεκαετία του '70» (Καζταρίδης, 2002 : 45).

Σε μια εισηγητική έκθεση του κοινοτικού συμβουλίου εμφανίζεται η εικόνα της πόλης σε όλη της την αθλιότητα: *«Ανάγκη απόλυτη καθίσταται η επισκευή των εντός της πόλεως μας υπαρχόντων κατεστραμμένων οπωσδήποτε γεφυρών και των οδών των συνοικισμών Αγίας Παρασκευής, Αγίας Τριάδος και μερικών της συνοικίας Αναλήψεως διότι πολλάκις και δη κατά το χειμώνα η διάβασις δια των γεφυρών τούτων και δια των οδών των συνοικισμών τούτων και δια αμάξας και εις κάρα αλλά και εις αυτούς τους ανθρώπους πολύ δύσκολος, κατά δε τη νύκτα εντελώς αδιάβατοι λόγω των λασπών και των ανοιχθέντων εις πολλά σημεία οπών τυγχάνει».*

Έτσι από τις αρχές της δεκαετίας του '20 καταβάλλονται αγωνιώδεις, επίπονες, επανειλημμένες αλλά απελπιστικά ατελέσφορες προσπάθειες με τα τεχνικά,

βέβαια, μέσα και δεδομένα της εποχής για την ανακούφιση των κατοίκων. Αρχικά αποφασίστηκε η επίστρωση με άμμο και χαλίκια της οδού που περνούσε από τη συνοικία Σεφινιέ έως τον Σιδηροδρομικό Σταθμό. Στη συνέχεια οι αγγλικές αρχές, πριν από το 1940 επέστρωσαν τον ομώνυμο εγγλέζικο δρόμο (οδός Πλαστήρα) ο οποίος ήταν υπερυψωμένος κατά 3 – 4 μέτρα, χαλικοστρωμένος με γερή και καλή υποδομή. Επειδή το υπερυψωμένο επίπεδο δημιουργούσε προβλήματα στη κυκλοφορία των κατοίκων αποφασίστηκε η ταπείνωση του και ασφαλτοστρώθηκε γύρω στα 1980. Ο δρόμος αυτός επέζησε έως τις μέρες μας.

Επειδή τα οικονομικά μέσα και οι δυνατότητες της κοινότητας της περιόδου που εξετάζουμε ήταν απελπιστικά φτωχά, συχνά η κοινότητα καταφεύγει στην κεντρική εξουσία προκειμένου να εξασφαλίσει την συνδρομή της για την επίλυση σοβαρότερων προβλημάτων (Καζταρίδης, 2002).

4.2.1.1 Οδοποιία στη Βρωμερή

Η Βρωμερή (σημερινή Καλλιθέα) την περίοδο αυτή ανήκε στην κοινότητα Κατερίνης. Η κατάσταση των δρόμων, των κρηνών και των λιμναζόντων υδάτων του χωριού είναι τόσο απελπιστική που υποχρεώνει τους κατοίκους του χωριού να απευθυνθούν στην κοινότητα και να ζητήσουν τη συνδρομή της. Πιο συγκεκριμένα, ζητούν να κατασκευαστεί γέφυρα, να επισκευαστεί η κρήνη του χωριού και να ανοιχτεί ένα χαντάκι για να διοχετεύονται τα λιμνάζοντα ύδατα. Το κοινοτικό συμβούλιο προκειμένου να διαμορφώσει ιδίαν άποψη συστήνει μια επιτροπή για να μεταβεί στη Βρωμερή. Η εν λόγω επιτροπή, πήγε στη Βρωμερή, είδε τα προβλήματα και συνέταξε μια έκθεση σύμφωνα με την οποία η γέφυρα, μήκους 52 μέτρων και πλάτους 3 μέτρων, χρήζει πράγματι επισκευής, προϋπολόγισε τη δαπάνη στις 1500 δραχμές και υπέβαλλε την πρόταση στο κοινοτικό συμβούλιο, το οποίο ψήφισε την κατασκευή του έργου.

4.2.1.2 Η οδός Κατερίνης – Σπη (σημερινή Νέα Έφεσος)

Στις 20 Οκτωβρίου 1926, κάτοικοι των συνοικισμών Σπη, Κουντουριωτίσσης, Καρύτσης, Καλυβίων Μαλαθριάς (οι συνοικισμοί αυτοί ανήκαν στην κοινότητα

Κατερίνης) και κάτοικοι της Κατερίνης αιτούνται την επισκευή της οδού Σπη – Κατερίνης στη θέση Καλήμ Μπαχτσέ, διότι κατά την χειμερινή περίοδο καθίστατο αδιάβατη παρεμποδίζοντας την κάθοδο των κατοίκων των παραπάνω συνοικιών στην πόλη μας. Το κοινοτικό συμβούλιο θεώρησε την αίτηση των κατοίκων δίκαιη και εύλογη και ο πρόεδρος πρότεινε την έναρξη εργασιών μεταφοράς άμμου και χαλικιών καθώς και την επιχωμάτωση των κατεστραμμένων μερών.

4.2.1.3 Η κεντρική οδός (σημερινή Μεγάλου Αλεξάνδρου)

Ακόμη και το πιο κεντρικό σημείο, η βιτρίνα της πόλης, η κεντρική οδός, δεν παρουσίαζε ικανοποιητική όψη. Η οδός Μεγάλου Αλεξάνδρου ξεκινά από το 5^ο Γυμνάσιο της πόλης και καταλήγει στο Δημοτικό Κήπο, στο πάρκο. Η οδός αυτή μέχρι πριν από λίγο καιρό παρουσίαζε άθλια εικόνα με αποτέλεσμα να εμποδίζεται η διάβαση των κατοίκων αλλά και η διέλευση των τροχοφόρων. Τα πεζοδρόμια έλειπαν και σε πολλά σημεία το οδόστρωμα είχε πολλές παγίδες ώστε να γίνονται αρκετά τροχαία ατυχήματα με θύματα κυρίως επισκέπτες στη πόλη, λόγω ακριβώς του ότι δεν γνώριζαν τα επικίνδυνα αυτά σημεία του δρόμου (Καζταρίδης, 2002).

Από προφορικές μαρτυρίες γνωρίζουμε ότι το έργο κατασκευής του δρόμου αυτού έγινε το 1932 – 1936, όταν έκλεισε το αυλάκι που διέτρεχε την κεντρική οδό και κατασκευάστηκε υπόγειος αγωγός ομβρίων και ακαθάρτων υδάτων. Τότε στρώθηκαν όμορφα κράσπεδα που πολλοί ακόμα κάτοικοι τα μνημονεύουν για τα θαυμάσια σχέδιά τους και την υπέροχη κατασκευή τους. Όμως, όπως καθετί όμορφο, δυστυχώς, μετά από μια επιφανειακή συντήρηση τα πρώτα χρόνια γνωρίζει αργότερα την εγκατάλειψη και επέρχεται η τελική φθορά του. Έτσι, η κοινοτική αρχή αποφάσισε να ξαναφτιάξει το δρόμο μόλις το 1990 και να κατασκευάσει τον σημερινό πεζόδρομο σε μια παράλληλη προσπάθεια να μειώσει τα τροχαία ατυχήματα και να δώσει στην πόλη την όψη που της αξίζει, μια όψη που ταιριάζει στην ανάπτυξη και ευημερία της Κατερίνης.

4.2.2 Γέφυρες – Αύλακες

Η Κατερίνη, τόπος γνωστός για την υπερβολική υγρασία, την περίοδο αυτή αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα από τα πολλά στάσιμα, λιμνάζοντα ύδατα. Πρόκειται για προβλήματα που σχετίζονται όχι μόνο με την ομαλή και ασφαλή κυκλοφορία των πεζών και των οχημάτων (κάρων και αμαξιών), αλλά κυρίως τα πολλά στάσιμα νερά εξελίσσονται σε εστίες μολυσματικών ασθενειών εξαιρετικά επικίνδυνων για την υγεία των κατοίκων. Είναι γνωστό ότι η ελονοσία την περίοδο αυτή κυριολεκτικά θερίζει τον πληθυσμό. Γνωστό είναι επίσης, ότι πολλοί κάτοικοι της Πιερίας απέφευγαν να επιλέξουν ως τόπο μόνιμης κατοικίας την υγρή και ανθυγιεινή Κατερίνη και προτιμούσαν τους οικισμούς της ορεινής ή ημιορεινής Πιερίας. Το ίδιο έπραξαν και οι πρόσφυγες με τον ερχομό τους λίγα χρόνια αργότερα, μετά το 1923. Ενώ δηλαδή πολλές οικογένειες αποκαταστάθηκαν από την Ε.Α.Π στην πόλη της Κατερίνης, γρήγορα εγκατέλειψαν τον τόπο της αρχικής τους εγκατάστασης και αναγκάστηκαν να εγκατασταθούν στους γύρω από την Κατερίνη ημιορεινούς οικισμούς (Τρίλοφο, Κούκο, Σφενδάμη, Σεβαστή, Τραπεζούντα κλπ) για να αποφύγουν την ελονοσία και τις άλλες επιδημικές μολυσματικές ασθένειες. Τέτοιες εστίες λιμνάζοντων υδάτων, οι γνωστές μπάρες, υπήρχαν πολλές στην πόλη. Η κεντρική πλατεία εξελίχθηκε σε χώρο αναψυχής των μεγάλων ζώων και η σημερινή συνοικία των Θρακών ονομαζόταν Μπάρα από τη μεγάλη μπάρα που είχε σχηματισθεί στη συμβολή των οδών Φιλώτα, Φιλελλήνων και Δορυλαίου, σημερινός Μοσχοπόταμος, στη συνοικία Βατάν και σε πολλά άλλα σημεία.

Το κοινοτικό συμβούλιο στην προσπάθειά του να αντιμετωπίσει αυτήν την κατάσταση δρομολόγησε την κατασκευή του έργου διάνοιξης αυλάκων, οχετών, φρεατίων για την απορροή των υδάτων και την κατασκευή ξύλινων γεφυρών για την κυκλοφορία των πεζών και των τροχοφόρων (Καζταρίδης, 2002).

4.2.2.1 Η γέφυρα του Πέλεκα

Είναι γνωστό ότι οι αγγλικές αρχές, πριν το 1940, ίσως κατά το 1937 – 1938 κατασκεύασαν τον ομώνυμο Εγγλέζικο δρόμο, ο οποίος ήταν υπερυψωμένος με γερή και καλή υποδομή.

Ο δρόμος αυτός επέζησε μέχρι τις μέρες μας. Επειδή το υπερυψωμένο επίπεδο δημιουργούσε προβλήματα κυκλοφορίας στους περιοίκους αποφασίστηκε η ταπείνωσή του και η ασφαλτόστρωσή του γύρω στα 1980. Οι Άγγλοι κατασκεύασαν το δρόμο αυτό για την ασφαλή, γοργή και δίχως εμπόδια μεταφορά των στρατιωτικών οχημάτων και των πεζών. Και λίγα χρόνια νωρίτερα, πριν το 1920 κατασκεύασαν και μια γέφυρα στον Πέλεκα για την διέλευση του χειμάρρου. Όμως η γέφυρα αυτή το φθινόπωρο του 1920, προφανώς από τα ορμητικά νερά του χειμάρρου του Πέλεκα, κατέρρευσε και σε πολλά σημεία της καταστράφηκε. Τότε ο πρόεδρος της κοινότητας δεν άφησε την ευκαιρία να πάει χαμένη τόσο πολύτιμη ξυλεία και έδωσε εντολή να παρθούν τα σανίδια με τα οποία επισκευάστηκαν διάφορες γέφυρες της πόλης.

Μετά την γκρεμισθείσα αγγλική γέφυρα, κατασκευάστηκε από την κοινότητα νέα ξύλινη γέφυρα στον Πέλεκα, η οποία ούτε αυτή ευτύχησε. Αυτό συνέβη διότι, καθώς πέρασε το φορτηγό αυτοκίνητο της κοινότητας, ξύλινη και πρόχειρη στην κατασκευή καθώς ήταν, δεν άντεξε το βάρος και καταστράφηκε. Έτσι, το κοινοτικό συμβούλιο αποφαινεται θετικά στην αίτηση των κατοίκων για επισκευή της γέφυρας και εξουσιοδοτεί τον πρόεδρο να προσλάβει εργάτες και να τους καταβάλλει τα ημερομίσθια.

Το πέρασμα του Πέλεκα με ξύλινες γέφυρες και άλλες φορές χωρίς γέφυρες ταλαιπώρησε την πόλη και τους πολίτες για πολλά ακόμη χρόνια. Οριστική λύση στο πρόβλημα δόθηκε στα μέσα της δεκαετίας του '30, όταν κατασκευάστηκε η μεγάλη γέφυρα με οπλισμένο σκυρόδεμα. Μάλιστα, οι σιδερένιες ράγες ήταν τόσο μεγάλες και χρειάστηκε να επιστρατευτούν ειδικά μεγάλα κάρα από τη Θεσσαλονίκη για να μεταφερθούν από το Σιδηροδρομικό Σταθμό στον Πέλεκα. Η κατασκευή της γέφυρας αυτής κρίθηκε απολύτως απαραίτητη τότε, γιατί είχε αρχίσει η λειτουργία του σανατορίου Ολύμπου, στις εγκαταστάσεις της παλιάς μονής Πέτρας, όπου εκατοντάδες ασθενείς νοσηλεύονταν εκεί και πολλοί περισσότεροι συγγενείς και φίλοι τους επισκέπτονταν (Καζταρίδης, 2002).

4.2.2.2 Επισκευή της οδού της αγωγής από της εκκλησίας Αγίας Παρασκευής μέχρι της εκκλησίας Αγίας Τριάδος

Τον Οκτώβρη του 1926 υποβλήθηκε αίτηση από τους κατοίκους της συνοικίας Αγίας Παρασκευής προς το κοινοτικό συμβούλιο για την επισκευή της οδού που εκτείνεται από την εκκλησία της Αγίας Παρασκευής μέχρι την εκκλησία της Αγίας Τριάδος.

Ο δριμύς χειμώνας του 1926 – 1927 εντείνει και αναδεικνύει τα προβλήματα της οδού. Κατά την περίοδο αυτή σχεδόν όλοι οι δρόμοι της πόλης κατέστησαν αδιάβατοι. Το κοινοτικό γραφείο καθημερινά κατακλυζόταν από αιτήσεις και παραστάσεις πολιτών οι οποίοι απεγνωσμένα ζητούσαν τη συνδρομή της κοινότητας για να μπορούν να ασκούν το αυτονόητο δικαίωμά τους: να μπορούν να κυκλοφορούν ελεύθερα στην πόλη και να μπορούν να πηγαίνουν, χωρίς να κωλύονται από τις λάσπες, τις γούρνες και τα λασπόνερα, στα σπίτια τους.

Η κοινότητα με τα γλίσχρα έσοδα που εισέπραττε και τα πενιχρά μέσα που διέθετε δεν μπορούσε να ανταποκριθεί άμεσα, αποτελεσματικά και με ταχύτητα στα επείγοντα και πιεστικά προβλήματα. Προκειμένου το κοινοτικό συμβούλιο να διασκεδάσει τις υπόνοιες και τις φήμες ότι ενεργεί μεροληπτικά επεξεργάστηκε και δημοσιοποίησε στους πολίτες ένα σχέδιο δράσης άμεσα υλοποιήσιμο και σύμφωνα με το γενικότερο συμφέρον. Το σχέδιο αυτό προέβλεπε τα εξής:

- Αρχικά θα επισκευαστούν οι οδοί που χρήζουν άμεσης και επείγουσας επισκευής, δηλαδή οι οδοί: Βατάν, Τσερκέζ, Μπατάλα, Κουτσοτάσιου και Σιδηρουργείων.
- Για να αποφευχθούν προτιμήσεις η σειρά επισκευής των παραπάνω οδών θα καθοριστεί με κλήρωση
- Το φορτηγό αυτοκίνητο της κοινότητας θα μεταφέρει οικοδομικά υλικά για την επισκευή των παραπάνω οδών επί πέντε ημέρες την εβδομάδα, την δε έκτη ημέρα θα μεταφέρει άμμο και χαλίκια για τις άλλες οδούς της πόλης που έχουν λιγότερη ανάγκη επισκευής.

4.2.2.3 Γέφυρα Βατάν και νεκροταφείου Αγίας Αικατερίνης

Λόγω της διέλευσης αλωνιστικών μηχανών από τις γέφυρες της συνοικίας Βατάν και της φέρουσας προς το νεκροταφείο της Αγίας Αικατερίνης, αυτές καταστράφηκαν και για αυτό κρίθηκε αναγκαία η επισκευή τους. Επειδή, όμως, όλες οι προηγούμενες, περιορισμένης κλίμακας, δράσεις αποδείχθηκαν απελπιστικά ατελέσφορες, το κοινοτικό συμβούλιο και κάτω από την πίεση των κατοίκων αποφάσισε να αναλάβει έναν πιο δραστήριο ρόλο και να διαθέσει ένα πιο σεβαστό ποσό για την αντιμετώπιση της κατάστασης.

«Η γνωστή όμως γραφειοκρατία, η χαρακτηριστική εξοργιστική βραδύτητα κατά τη λήψη και κυρίως κατά την εκτέλεση των αποφάσεων, στοιχεία δηλαδή που διακρίνουν και σήμερα τη δημόσια διοίκηση, κατατρύχουν τους πολίτες και την περίοδο αυτή και βέβαια σε χειρότερο βαθμό, ακόμη και στα πιο μικρά, στα πιο αμελητέα έργα. Έτσι, ενώ από τις αρχές της δεκαετίας είχε δρομολογηθεί το έργο της κατασκευής μικρής, ξύλινης γέφυρας μπροστά από το νεκροταφείο, επτά χρόνια αργότερα το μικρό αυτό έργο δεν είχε ακόμη κατασκευαστεί.

Τότε, λοιπόν, οι κάτοικοι απογοητεύτηκαν από την απραγία της οικονομικής αρχής να κατασκευάσει τη γέφυρα. Η εκκλησιαστική επιτροπή του Ιερού Ναού της Θείας Αναλήψεως ζήτησε από την κοινοτική αρχή να γκρεμίσει την κρήνη της πλατείας και να τη μεταφέρει με το φορτηγό της κοινότητας στο χώρο όπου επρόκειτο να κατασκευαστεί η γέφυρα του νεκροταφείου. Σε ότι αφορά τη γκρεμισθείσα κρήνη της πλατείας, σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες, ήταν μια μεγάλη, διώροφη, πέτρινη βρύση, ογκώδης και μεγαλοπρεπής, με τρεις κρουνούς από τους οποίους έτρεχε άφθονο νερό. Σε αυτή την κρήνη ο Επίσκοπος Παρθένιος Βαρδάκας λειτουργούσε τα Θεοφάνεια και πετούσε τα περιστέρια» (Καζταρίδης, 2002 : 51).

Μετά τον ερχομό των προσφύγων και την πληθυσμιακή εξέλιξη της πόλης, τα προβλήματα από τη έλλειψη των υποδομών εμφανίστηκαν εντονότερα. Το φθινόπωρο του 1928 μια επιτροπή προσφύγων του συνοικισμού των Ευαγγελικών αιτούνται την κατασκευή πεζοδρομίων. Κάτοικοι του Βατάν ζήτησαν την επισκευή οδών, ενώ κάτοικοι της Αγίας Παρασκευής αιτούνται την επισκευή της οδού Βατάν – Λιτοχώρου.

4.2.3 Ύδρευση

4.2.3.1 Το παλιό σύστημα υδρεύσεως

Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '30 και για πολλές συνοικίες της πόλης, για πολλά ακόμη χρόνια αργότερα, η ύδρευση της πόλης γινόταν από αυλάκι, τον γνωστό Μυλαύλακα. Κατά μήκος της κεντρικής οδού, της σημερινής Μεγάλου Αλεξάνδρου έρεε το αυλάκι από το οποίο οι κάτοικοι ικανοποιούσαν τις διάφορες ανάγκες τους σε νερό. Βέβαια, το αυλάκι αυτό δημιουργούσε πολλά προβλήματα στην πόλη: πέρα από το αισθητικό μέρος, το ότι δηλαδή ένα βρώμικο αυλάκι διέρχονταν από το κεντρικότερο δρόμο, έδινε στην Κατερίνη την εικόνα ενός εγκαταλελειμμένου λασπότοπου με μερικές πρόχειρες κατασκευές και παράγκες ένθεν και ένθεν της κοίτης του αύλακος, το ίδιο το αυλάκι προκαλούσε πρακτικά προβλήματα στην καθημερινή ζωή των κατοίκων και αποδεικνυόταν πολύ επικίνδυνο για την υγεία. Όταν έβρεχε, το αυλάκι φούσκωνε και, όταν έβρεχε πολύ γινόταν ποτάμι. Επίσης, επειδή οι ανάγκες των κατοίκων σε νερό ικανοποιούνταν από το αυλάκι, οι εντερικές και μολυσματικές ασθένειες βρισκόταν σε έξαρση: η ελονοσία είχε την πρώτη θέση και κυριολεκτικά θέριζε τον πληθυσμό. Το αυλάκι έπαψε να υφίσταται όταν η δημοτική αρχή το 1936 κατασκεύασε, κατά μήκος της κεντρικής οδού Μεγάλου Αλεξάνδρου, τον υπόγειο κεντρικό αγωγό λυμάτων, ομβρίων και ακαθάρτων υδάτων.

Το κοινοτικό συμβούλιο, παράλληλα με τις προσπάθειες που καταβάλλει για τη μεταφορά ύδατος από τις περίφημες πηγές της Βρυάζας, προσπαθεί με πιστώσεις και διαθέτοντας μεγάλα χρηματικά ποσά να συντηρήσει και να επεκτείνει το παλιό δίκτυο ύδρευσης, να επισκευάσει παλιές και να κατασκευάσει νέες κρήνες, να συντηρεί το παλιό εσωτερικό δίκτυο και να το επεκτείνει προς τις νέες συνοικίες και να προωθεί επισκευές σε παλιές και κατασκευές νέων δεξαμενών.

Οι ανάγκες των συνοικιών για κατασκευή κρηγών εξακολουθούσαν να υπάρχουν για πολλά χρόνια αργότερα. Το Φεβρουάριο του 1926 υποβλήθηκε αίτηση από τους κατοίκους των συνοικιών Βατάν και Κιρχανά να κατασκευαστούν κρήνες στις συνοικίες τους, γιατί οι δύο αυτές συνοικίες στερούνταν παντελώς κρηγών και οι κάτοικοί τους ήταν αναγκασμένοι να προστρέχουν σε απομακρυσμένες συνοικίες για να υδρεύονται. Μια ακόμη αίτηση υποβλήθηκε από τους κατοίκους της συνοικίας Χαμιδιέ για κατασκευή κρήνης στη συνοικία τους. Για το λόγο αυτό συγκροτήθηκε

μια επιτροπή για να ερευνήσει επιτόπου την περιοχή και να εξακριβώσει αν πραγματικά χρήζει ανάγκης. Αυτή επισκέφθηκε την περιοχή, είδε την πραγματική κατάσταση και διαπίστωσε ότι η συγκεκριμένη συνοικία διέθετε ήδη τρεις κρήνες και έτσι απέρριψε την αίτηση για κατασκευή μιας άλλης κρήνης (Καζταρίδης, 2002, Πρώτο Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο Κατερίνης, 1992).

4.2.3.2 Κρήνη πλατείας

Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες, στο χώρο της κεντρικής πλατείας υπήρχε από πολύ παλιά μια μεγάλη βρύση, πέτρινη, διώροφη, με τρεις μεγάλους κρουνοί από τους οποίους έρεε άφθονο δροσερό νερό. Λέγεται μάλιστα ότι μπροστά σε αυτή τη βρύση ο τότε Επίσκοπος Κίτρους Παρθένιος Βαρδάκας υποδέχθηκε τον ελληνικό στρατό τη μέρα της απελευθέρωσης της Κατερίνης (16 Οκτωβρίου 1912) και ευλόγησε τα όπλα. Λέγεται επίσης, ότι ο επίσκοπος για πολλά χρόνια λειτουργούσε την ημέρα των Θεοφανίων μπροστά στην κρήνη αυτή, από όπου πετούσαν τα περιστέρια.

Φαίνεται, όμως, ότι η ποικίλη χρήση της κρήνης αυτής δημιουργούσε πολλά προβλήματα στο γύρω χώρο. Πολλοί κάτοικοι πότιζαν τα ζώα τους εκεί ή τα εγκατέλειπαν εκεί για κάποιο χρονικό διάστημα, γεγονός που προσέδιδε στην πόλη άσχημη όψη. Το γεγονός αυτό επέσυρε την προσοχή της κοινότητας και ζήτησε από την υπομεραρχία να απαγορεύσει το πότισμα των ζώων από την κρήνη της πλατείας. Λίγα χρόνια αργότερα το κοινοτικό συμβούλιο επανέρχεται στο θέμα της πλατείας και αποφασίζει, προκειμένου η πλατεία να δενδροφυτευτεί, να απομακρυνθεί η κρήνη από το χώρο της πλατείας και να μετατοπιστεί σε άλλο μέρος.

Τελικά, λίγο καιρό αργότερα, η κρήνη της κεντρικής πλατείας έπαψε να υφίσταται, οι δε λίθοι της χρησιμοποιήθηκαν στην κατασκευή της γέφυρας μπροστά από το νεκροταφείο της Αγίας Αικατερίνης ύστερα από αίτημα των κατοίκων.

4.2.3.3 Ύδρευση συνοικισμών

Ένα από τα μεγαλύτερα προπολεμικά έργα που συντελέστηκαν στην πόλη της Κατερίνης θεωρείται και πράγματι είναι η μεταφορά δι' αγωγού από τις περίφημες πηγές της Βρυάζας, του ομώνυμου εξαιρετικής ποιότητας νερού. Και ήταν σίγουρα το πιο μεγάλο έργο όχι μόνο γιατί από μόνο του, ως τεχνικό έργο απαιτήσε τεράστιο χρηματικό ποσό για τα μεγέθη και τις δυνατότητες της εποχής, όχι μόνον επειδή με το έργο αυτό λύθηκε για πολλές δεκαετίες το πρόβλημα της λειψυδρίας της πόλης, αλλά επειδή και κυρίως με το έργο αυτό η πόλη αντιμετώπισε αποτελεσματικά το φάσμα του θανάτου από τις διάφορες μολυσματικές ασθένειες.

Το κοινοτικό συμβούλιο, παράλληλα με τις προσπάθειες που καταβάλλει για τη μεταφορά ύδατος από τις περίφημες πηγές της Βρυάζας, προσπαθεί με πιστώσεις και διαθέτοντας μεγάλα χρηματικά ποσά να συντηρήσει και να επισκευάσει το παλιό εσωτερικό δίκτυο καθώς και να προωθήσει την κατασκευή νέων δεξαμενών και κρηνών.

Σημαντικές είναι ωστόσο και οι δαπάνες που αναφέρονται στην επισκευή, συντήρηση και εκκαθάριση του εσωτερικού υδραγωγείου. Το εσωτερικό υδραγωγείο ήταν το εσωτερικό δίκτυο ύδρευσης. Αρχικά, η ύδρευση της πόλης γινόταν από τον ανοιχτό Μυλαύλακο. Από διάφορα σημεία του αύλακα ξεκινούσε ένα εσωτερικό δίκτυο υπόγεια κατασκευασμένο από πήλινους σωλήνες. Το δίκτυο αυτό έφερνε νερό στις κρήνες των συνοικιών. Παράλληλα, κοντά στις κρήνες υπήρχαν δεξαμενές, τσιμεντένιες ή μεταλλικές (ντεπόζιτα), από τις οποίες οι κρήνες αντλούσαν το νερό. Όταν το αυλάκι έφερνε άφθονο νερό, τότε οι δεξαμενές γέμιζαν και το νερό υπερχειλίζει. Αποτέλεσμα ήταν η πόλη να γεμίζει από μικρά και μεγάλα αυλάκια και οι δρόμοι μετατρέπονταν σε ρυάκια. Αυτό βέβαια συνέβαινε μόνο κατά τη χειμερινή περίοδο, ενώ κατά τους θερινούς μήνες, το νερό, πολύτιμο αγαθό, από την αλόγιστη χρήση του, δεν προλάβαινε να φτάσει καν σε κάποιες συνοικίες.

Με την έλευση των προσφύγων οι υδρευτικές ανάγκες της πόλης αυξάνονται και έτσι τόσο οι κρήνες όσο και το εσωτερικό δίκτυο αποδεικνύονται ανεπαρκή. Σχεδόν αμέσως προτείνεται η αναγέννηση του εσωτερικού υδραγωγείου της πόλης από την κρήνη του Αντωνίου Κύρκου μέχρι την κρήνη Χαμάμ (Λουτρού) με νέους και μεγαλύτερης χωρητικότητας σωλήνες ώστε να αντιμετωπιστούν οι αυξημένες ανάγκες υδροδότησης.

4.2.4 Φωτισμός της πόλεως

«Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '20, οπότε εγκαταστάθηκε η ηλεκτρική εταιρεία με τις γεννήτριες και ηλεκτροδοτήθηκε η πόλη, ο φωτισμός γινόταν με το παλιό, άθλιο σύστημα των φανών. Τη νύχτα, σχεδόν ολόκληρη η πόλη βυθιζόταν στο σκοτάδι. Μόνον στους κεντρικούς δρόμους και στα κεντρικά σημεία υπήρχε φωτισμός από τους φανούς οι οποίοι κρέμονταν από τους τοίχους των οικιών ή σε πασσάλους. Στα σπίτια οι κάτοικοι για το φωτισμό τους χρησιμοποιούσαν λάμπες πετρελαίου, στα καταστήματα και στα εργαστήρια ασετιλίνη, ενώ στα καφεενεία, στα εστιατόρια και στα λιγοστά κέντρα της αγοράς, τα λουξ» (Καζταρίδης, 2002 : 68).

Τη φροντίδα του φωτισμού της πόλης είχε υπάλληλος της κοινότητας, επιφορτισμένος μόνο με αυτό το αντικείμενο, ο φανοκόρος. Δεν ήταν μόνιμος υπάλληλος του κοινοτικού γραφείου αλλά εποχικός. Προσλαμβάνονταν ευκαιριακά και για μικρό, συνήθως, χρονικό διάστημα. Ο φανοκόρος είχε την ευθύνη να ανάβει τους φανούς κάθε βράδυ, να φροντίζει για την ομαλή λειτουργία τους, να αντικαθιστά τα σπασμένα λαμπόγυαλα, να εφοδιάζει με πετρέλαιο τις μηχανές λαμπών και γενικά να φροντίζει και να συντηρεί ολόκληρο το σύστημα φωτισμού της πόλης. Ο φωτισμός της πόλης, όμως, δεν ανετίθετο πάντα σε φανοκόρο. Πολλές φορές η κοινότητα ανέθετε το έργο σε ιδιώτη εργολάβο.

Η κοινότητα φρόντιζε να προμηθεύεται από τα διάφορα καταστήματα της πόλης τα απαραίτητα υλικά για το φωτισμό της και τα διέθετε στο φανοκόρο για να τα χρησιμοποιήσει. Επειδή, όμως, το φως των φανών, καθώς αυτοί ήταν προσαρμοσμένοι στους τοίχους των οικιών, φώτιζε σε μικρή μόνον απόσταση, το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να προβεί η κοινότητα στην αγορά εβδομήντα ξύλινων στύλων και να τοποθετηθούν εκεί οι φανοί για να φέγγουν ευρύτερα. Αποφασίστηκε, επίσης, για τον καλύτερο φωτισμό της πόλης, οι λαμπτήρες της πλατείας και των κεντρικών δρόμων να αντικατασταθούν από μεγαλύτερους.

Με φανούς και φανοκόρους, λοιπόν, θα φωτίζεται η πόλη κατά τα προσεχή έτη. Και καθώς η πόλη επεκτείνεται ραγδαία με την έλευση των προσφύγων η κοινότητα σπεύδει εσπευσμένα και αγωνιωδώς να προμηθεύεται μηχανές λαμπών και λαμπογυάλια, λουξ και φυτίλια, τις περισσότερες φορές, άνευ δημοπρασίας λόγω των επείγουσών αναγκών.

4.2.5 Το Σχέδιο Πόλεως

Πολλά από τα προβλήματα που εμφανίζει η πόλη της Κατερίνης σήμερα, σε ένα μεγάλο βαθμό οφείλονται στην ανυπαρξία ενός βασικού σχεδίου πολεοδομικής συγκρότησης. Το μεγαλύτερο μέρος της πόλης οικοδομήθηκε χωρίς σύστημα και σειρά, χωρίς η δόμηση να υπακούει σε κάποιους στοιχειώδεις πολεοδομικούς κανόνες. Η έλλειψη αυτή, που δεν διέφυγε και δεν ήταν δυνατόν να διαφύγει της προσοχής των ιθυνόντων και των υποψιασμένων πολιτών κατά την προπολεμική περίοδο, επισώρευσε τεράστια προβλήματα τα οποία εμφανίστηκαν οξύτερα κατά τις μεταπολεμικές δεκαετίες και ακόμη πιο πειστικά στις μέρες μας, και τα οποία είναι ορατά ακόμη και στον πιο ανυποψίαστο κάτοικο της πόλης. Προβλήματα που σχετίζονται με το περιβάλλον, το κυκλοφοριακό, την έλλειψη ελεύθερων χώρων, την έλλειψη ελεύθερου χώρου για ανέγερση σχολείων, για παιδικές χαρές, για πάρκα, πλατείες κλπ, χώρους για την στάθμευση των αυτοκινήτων και πολλά άλλα συναφή προβλήματα.

Προσπάθειες για την εκπόνηση και εφαρμογή ενός βασικού σχεδίου πολεοδομικής συγκρότησης καταβλήθηκαν πολλές στο παρελθόν, χωρίς όμως να οδηγούν σε σοβαρά αποτελέσματα και χωρίς να δικαιώνονται οι προσδοκίες των πολιτών. Οι πρώτες προσπάθειες για την εκπόνηση ενός τέτοιου βασικού ρυμοτομικού σχεδίου ξεκίνησαν στις αρχές της δεκαετίας του '20. Οι προσπάθειες αυτές οδήγησαν στην σύνταξη και έγκριση ενός Σχεδίου Πόλεως το 1929, το οποίο κυρώθηκε το 1932 και άρχισε να εφαρμόζεται λίγα χρόνια αργότερα. Με αυτό το σχέδιο άρχισε να δομείται, επίσημα τουλάχιστον, η πόλη τα κατοπινά χρόνια, και με κάποια αναθεωρητική τροποποίηση που ψηφίστηκε, συνεχίζει να βρίσκεται σε ισχύ μέχρι τις μέρες μας. Νέο σχέδιο πόλεως εκπονήθηκε στα μέσα της δεκαετίας του '80. Τότε στα πλαίσια της πολεοδομικής συγκρότησης ολόκληρης της χώρας σχεδιάστηκε για πρώτη φορά ο τρόπος δόμησης των περιοχών που είχαν οικοδομηθεί, χωρίς ωστόσο να συμπεριλαμβάνονται σε κάποιο προηγούμενο εγκεκριμένο σχέδιο πόλεως. Είναι η γνωστή επέκταση με την οποία σχεδιάστηκε η πολεοδομική ανασυγκρότηση ευρύτερων περιοχών γύρω από την Κατερίνη. Σήμερα γίνονται προσπάθειες ανοικοδόμησης κτιρίων βάσει μελετών και σχεδίων που σαν στόχο έχουν την εξισορρόπηση των πολεοδομικών λαθών του παρελθόντος και την δημιουργία

προοπτικής για οικιστική ανάπτυξη της πόλης δίχως προβλήματα στο μέλλον (Καζταρίδης, 2002).

Κεφάλαιο 5: Διοικητική και πληθυσμιακή εξέλιξη της Κατερίνης κατά τον 19ο και 20ο αιώνα

Στο λυκόφως του 20^{ου} αιώνα και στο λυκαυγές του 21^{ου} θα είχε εξαιρετικό ενδιαφέρον να εξετάσουμε την πορεία της πόλης μας κατά τις τελευταίες δεκαετίες, την πληθυσμιακή της εξέλιξη, τις διοικητικές μεταβολές και να δούμε πως και γιατί αυτή η πόλη κατάφερε από μικρή να γίνει μεγάλη, πως αυτό το άσημο τουρκοχώρι κατά τη διάρκεια του τούρκικου ζυγού σήμερα αναμετράται με τις μεγαλύτερες πόλεις της χώρας μας και, τέλος, με ποια αισιοδοξία, προοπτική και με ποια δυναμική εισήλθε στο νέο αιώνα και ποιον ρόλο ενδέχεται να ασκήσει μελλοντικά σε τοπικό, εθνικό και διεθνικό επίπεδο.

5.1 Πολιτική και διοικητική κατάσταση κατά την Τουρκοκρατία

Η γεωγραφική έκταση του σημερινού νομού Πιερίας κατά την Τουρκοκρατία στο διοικητικό σύστημα του Οθωμανικού κράτους αποτελούσε Καζά, με την επωνυμία Καζάς Κατερίνης. Ο Καζάς Κατερίνης αποτελούσε τμήμα του Σαντζακίου, δηλαδή του νομού Θεσσαλονίκης, το οποίο υπαγόταν σε μια ευρύτερη διοικητική διαίρεση, στο Βιλαέτι Θεσσαλονίκης. Το Σαντζάκι Θεσσαλονίκης ήταν το μεγαλύτερο από τα δυο άλλα Σαντζάκια, της Δράμας και των Σερρών. Το Βιλαέτι Θεσσαλονίκης, καταλάμβανε κυρίως το χώρο που ανήκει σήμερα στην Κεντρική Μακεδονία και ένα τμήμα της Βόρειας Μακεδονίας, που τώρα υπάγεται στο κράτος των Σκοπίων. Το Σαντζάκι Θεσσαλονίκης περιλάμβανε εκτός από τον Καζά Κατερίνης και άλλους δώδεκα Καζάδες.

Πίνακας 11: Καζάς Κατερίνης: πόλεις, κωμοπόλεις και χωριά του Καζά Κατερίνης στις αρχές του 20^{ου} αιώνα

Όνομα	Αριθμός Κατοίκων	Διοικητικό Καθεστώς
1. Πόλη Αικατερίνη	8000 (1000 Μουσουλμάνοι)	τσιφλίκι
2. Κωμόπολη Κολινδρός	3000 χ.ο	κεφαλοχώρι
3. Κωμόπολη Λιτόχωρο	5500 χ.ο	κεφαλοχώρι
4. Χωριό Πούρλια (Πόροι)	200 χ.ο	κεφαλοχώρι
5. Χωριό Παντελεήμων	1500 χ.ο	τσιφλίκι
6. Χωριό Σκοτίνα	500 χ.ο	τσιφλίκι
7. Χωριό Λεπτοκαρυά	1200 χ.ο	τσιφλίκι
8. Χωριό Βρωμερή (Καλλιθέα)	300 χ.ο	κεφαλοχώρι
9. Χωριό Κορινός	200 χ.ο	κεφαλοχώρι
10. Χωριό Κίτρος	300 χ.ο	κεφαλοχώρι
11. Χωριό Π. Νέα Σκόπελος (Σφενδάμη)	700 χ.ο	κεφαλοχώρι
12. Χωριό Μακρύγιαλος	500 χ.ο	τσιφλίκι
13. Χωριό Π.Ελευθεροχώρι	50 χ.ο	τσιφλίκι
14. Χωριό Καταχάς	100 χ.ο	τσιφλίκι
15. Χωριό Λιμπάνοβο (Αιγίνιο)	250 χ.ο(150Μουσουλμάνοι)	τσιφλίκι
16. χωριό Μυλοβός (Μεγάλη Γέφυρα)	200 χ.ο	τσιφλίκι
17. Χωριό Πρόδρομος	300 χ.ο	τσιφλίκι
18. Χωριό Βούλτιστα (Λιβάδι)	100 χ.ο	τσιφλίκι
19. Χωριό Καστανιά	130 χ.ο	τσιφλίκι
20. Χωριό Παλιόστανη	250 χ.ο	κεφαλοχώρι
21. Χωριό Ρυάντανη (Ρυάκια)	300 χ.ο	τσιφλίκι
22. Χωριό Δρυάνιστα (Μοσχοπόταμος)	1200 χ.ο	τσιφλίκι
23. Χωριό Σκουτέρνα (Ελατοχώρι)	550 χ.ο	κεφαλοχώρι
24. Χωριό Ρητίνα (Ρητίνη)	1000 χ.ο	κεφαλοχώρι
25. Χωριό Μεγ. Μηλιά	700 χ.ο	κεφαλοχώρι
26. Χωριό Μόρνα (Σκοτεινά, Φωτεινά)	150 χ.ο	τσιφλίκι
27. Χωριό Ζιάζιακο (Λόφος)	700 χ.ο	τσιφλίκι
28. Χωριό Βροντούς	550 χ.ο	τσιφλίκι
29. Χωριό Καλύβια	300 χ.ο	κεφαλοχώρι
30. Χωριό Κουντουργιώτισσα	450 χ.ο	τσιφλίκι
31. Χωριό Καρύτσα	900 χ.ο	τσιφλίκι
32. Χωριό Μαλαθριά (Δίον)	150 χ.ο	κεφαλοχώρι
33. Χωριό Σπη ή Στουπί (Ν. Έφεσσος)	380 χ.ο	τσιφλίκι
34. Χωριό Κολοκούρι (Σβορώνος)	150 χ.ο	τσιφλίκι
35. Χωριό Κεραμίδι	250 χ.ο	τσιφλίκι

ΠΗΓΗ: ΓΑΚ ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΠΙΕΡΙΑΣ

Πίνακας 12: Εξέλιξη του πληθυσμού της πόλης της Κατερίνης

Έτος	Πηγή
1806: 100 Οικίες	William Martin Leake
1810: 140 Οικίες	Edward Daniel
1812: 300 Οικίες	Henry Holland
1880: 300 Οικίες	Επίσκοπος Κίτρους Νικόλαος
1880: 300 Οικίες + 700 διαχειμάζοντες Βλαχολειβαδιώτες 1900: 2070 Χριστιανοί + 600 Μουσουλμάνοι	Ε.Κ.Κ.Β Στατιστικοί πίνακες του Ελληνικού Προξενείου Θεσσαλονίκης
1914: 8000 κάτοικοι (από τους οποίους 1000 Μουσουλμάνοι)	Παρθένιος Βαρδάκας

ΠΗΓΗ: ΓΑΚ ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΠΙΕΡΙΑΣ

Πίνακας 13: Επίσημες Απογραφές Υπουργείου Εσωτερικών

Έτη	Πληθυσμός
1920	6540 κάτοικοι
1928	10138 κάτοικοι
1940	16938 κάτοικοι
1951	24605 κάτοικοι
1961	28046 κάτοικοι
1971	29046 κάτοικοι
1981	38404 κάτοικοι
1991	45281 κάτοικοι
2001	52709 κάτοικοι

ΠΗΓΗ: ΓΑΚ ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΠΙΕΡΙΑΣ

Οι Συνοικίες της Κατερίνης

1. ΧΑΜΙΔΙΕ
2. ΣΕΦΚΙΕ
3. ΜΠΑΡΑ
4. ΤΣΕΡΚΕΖ
5. ΚΙΡΧΑΝΑ
6. ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ
7. ΜΠΟΥΧΑΡΕΜ ΠΑΣΑ
8. ΑΓΟΡΑ
9. ΑΝΑΛΗΨΗ
10. ΙΣΛΑΛΙΕ
11. ΒΑΤΑΝ (ΜΠΙΑΤΑΝΗ)

5.1.1 Η Κοινότητα Κατερίνης από το 1918 – 1928

Η Κατερίνη μετά την απελευθέρωση (1912) συγκροτήθηκε σε κοινότητα. Οι συνοικισμοί που αρχικά αποτελούσαν την κοινότητα Κατερίνης ήταν:

• Κατερίνη	6540 πληθ. 1920
• Κολοκούρι (σημ. Σβορώνος)	230
• Κεραμίδι	242
• Βρωμερή (σημ. Καλλιθέα)	390
• Σπη ή Στουπί (σημ. Νέα Έφεσσος)	332
• Άγιος Ιωάννης	591
• Χράνη	84
• Μπατάνη (σημ. Βατάν)	57

Μέχρι το 1928 στην κοινότητα Κατερίνης προσαρτήθηκαν ο συνοικισμός Καλύβια Μπρατινίστης και ο συνοικισμός Κούκος. Επίσης προσαρτήθηκαν και νέοι οικισμοί που συγκροτήθηκαν εξ' αρχής από τους πρόσφυγες που κατέκλυσαν την Πιερία μετά την Μικρασιατική Καταστροφή (1922) και την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών που προέβλεπε η ακολουθήσασα συνθήκη της Λωζάνης: Αλώνια, Γανόχωρα και Σεβαστή. Έτσι στην απογραφή του 1928 η κοινότητα Κατερίνης εμφανίζεται με την παρακάτω σύνθεση συνοικισμών.

• Κατερίνη	10138
• Άγιος Ιωάννης	834
• Αλώνια (Σαλώνα)	248
• Κούκος	461
• Γανόχωρα (Τουργιά)	461
• Καλύβια Μπρατινίστης (Καλύβια Χαράδρας, Εξοχή)	200
• Κεραμίδι	318
• Κολοκούρι	521
• Σεβαστή	565
• Σπη ή Στουπί	1051
• Χράνη	181

5.1.2 Ο Δήμος Κατερίνης (1929)

Στον δημοσιογράφο και εκδότη της εφημερίδας «Νέα Εποχή» Σάββα Κανταρτζή οφείλει, όσο παράξενο και αν ακούγεται αυτό, η Κατερίνη την προαγωγή της σε δήμο μια δεκαετία νωρίτερα από ότι της επέτρεπε ο πληθυσμός της. Ο δραστήριος και πολυμήχανος δημοσιογράφος, κατά την απογραφή του 1929, είχε τη φαινή ιδέα να συντάξει πλαστά απογραφικά δελτία προκειμένου να εμφανίζεται ο απαιτούμενος αριθμός κατοίκων ώστε η τότε κοινότητα Κατερίνης να προαχθεί σε δήμο.

Τα γεγονότα εκείνης της ιστορικής για την πόλη της Κατερίνης απογραφής μας εξιστόρησε ο προϊστάμενος των Ιστορικών Αρχείων της Πιερίας Ιωάννης Καζταρίδης: «Στην απογραφή του 1929 που είχε και την μεγαλύτερη σημασία για τις σχετικά πρόσφατα απελευθερωμένες περιοχές της Μακεδονίας, η Κατερίνη δεν συμπλήρωνε τον απαιτούμενο αριθμό των 10000 κατοίκων. Σύμφωνα με τα δημοτολόγια απαιτούνταν ακόμη 250 άτομα και το κυριότερο ήταν πως η επόμενη απογραφή ήταν άγνωστο πότε θα διεξαχθεί. Αυτό είχε βυθίσει σε απόγνωση τόσο τον κοινοτάρχη όσο και το κοινοτικό συμβούλιο της Κατερίνης διότι εκείνη την εποχή τα προνόμια και οι διαφορές ανάμεσα σε δήμους και κοινότητες ήταν πολύ σημαντικά. Ο πρωταγωνιστής της ιστορίας, Σάββας Κανταρτζής, είχε τότε μια φαινή ιδέα την οποία και εκμυστηρεύτηκε στους αρμόδιους της κοινότητας και κατόπιν υποδείξεώς τους την εφάρμοσε. Την ημέρα της απογραφής, ο αείμνηστος πήρε εκατοντάδες απογραφικά δελτία, πήγε έξω από την πόλη, κάθισε κάτω από τον ίσκιο ενός δέντρου και συμπλήρωσε αυτά τα απογραφικά δελτία με ονόματα συγγενών του από τον Πόντο που ήταν βέβαιο ότι θα έλθουν μετά από λίγα χρόνια στην Κατερίνη, όπως και έγινε, αλλά και με άλλα ονόματα ανύπαρκτα. Έτσι συμπλήρωσε 200 – 250 δελτία, τα παρέδωσε στον τότε απογραφέα και πράγματι η Κατερίνη μετά την απογραφή εμφανίστηκε να έχει 10137 κατοίκους, περισσότερους δηλαδή από ότι προέβλεπε ο νόμος. Και πράγματι, με νέο Προεδρικό Διάταγμα που δημοσιεύτηκε το 1929 κατέστη δυνατόν η Κατερίνη να γίνει δήμος».

Από όλα τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι η κοινότητα Κατερίνης αναγνωρίστηκε σε δήμο, αφού είχε συμπληρώσει τον απαιτούμενο, από το νόμο, πληθυσμό των 10000 κατοίκων. Πριν ακόμη γίνει δήμος, αποσπάστηκαν από τη σύνθεσή της η Βρωμερή και η Βρωμερόσκαλα όπου μαζί με το νέο προσφυγικό

συννοικισμό Περίσταση αποτελούν ξεχωριστή κοινότητα, την κοινότητα Περίστασης. Νέοι προσφυγικοί οικισμοί συγκροτούνται το 1920 και εντάσσονται διοικητικά στην δύναμη του Δήμου Κατερίνης. Αυτοί είναι: το Νέο Κεραμίδι, ο Αρωνάς, ο Άνω Άγιος Ιωάννης και ο Κάτω Αγιάννης. Έτσι στα τέλη της δεκαετίας του '20, με τις νέες προσαρτήσεις και αποσπάσεις, ο Δήμος Κατερίνης αυξάνει σε μέγεθος και σιγά – σιγά απλώνεται βάζοντας γερά θεμέλια για μελλοντική ανάπτυξη (Δήμος Κατερίνης, 2001, Καζταρίδης, 2002, Πέμπτο Γυμνάσιο Κατερίνης, 1995, Ράπτης, 2001).

5.1.3 Η δεκαετία 1930 – 1940

Στη δεκαετία αυτή παρατηρείται τάση αυτονομίησης των γύρω από την Κατερίνη συννοικισμών και θεσμοθέτηση νέων οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης. Αυτή η διαδικασία θα συνεχιστεί εντονότερη κατά τις επόμενες δεκαετίες. Από το Δήμο Κατερίνης αποσπάστηκαν οι συννοικισμοί Στουπί και Σεβαστή που αναγνωρίστηκαν σε κοινότητες το 1931. Με αυτές τις αλλαγές η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από αυξημένη μετακίνηση πληθυσμού από τα μικρά χωριά και τις κοινότητες προς την Κατερίνη, γεγονός που ενισχύει το αστικό κέντρο και αποδυναμώνει σταδιακά την περιφέρεια (Δήμος Κατερίνης, 2001, Καζταρίδης, 2002, Πέμπτο Γυμνάσιο Κατερίνης, 1995, Ράπτης, 2001).

5.1.4 Οι δεκαετίες 1940 – 1950 και 1950 – 1960

Με την ίδια περίπου σύνθεση εμφανίζεται ο Δήμος Κατερίνης στη δεκαετία του '40. Δεν σημειώνεται καμία διοικητική μεταβολή. Η γερμανική κατοχή, η αντίσταση, η ανυπαρξία κράτους και η επακολουθήσασα αδυσώπητη και αδελφοκτόνα εμφύλια διαμάχη ανέστειλαν τη φυσική αύξηση του πληθυσμού και φυσικά κάθε διάθεση για διοικητικές εξελίξεις. Όταν πια είχε λήξει ο εμφύλιος πόλεμος και διενεργήθηκε η απογραφή του 1951, αποτυπώθηκαν στον αριθμό του πληθυσμού οι οδυνηρές συνέπειές του. Η απογραφή του 1951 έφερε τα εξής αποτελέσματα στο Δήμο Κατερίνης.

Πίνακας 14: Οι συνοικισμοί του Δήμου Κατερίνης και ο πληθυσμός τους (Απογραφή 1951)

Συνοικισμοί	Πληθυσμός 1951
Κατερίνη	24686
Άγιος Ιωάννης	465
Άνω Άγιος Ιωάννης	841
Νέος Πύργος	368
Αρωνάς	339
Γανόχωρα	650
Καλύβια	623
Κολοκούρι	854
Νέα Τραπεζούντα (Αγιάννης Όφης)	739
Νεοκαισάρεια	859
Κεραμίδι	517
Χράνη	385

ΠΗΓΗ: ΓΑΚ ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΠΙΕΡΙΑΣ

Στα επόμενα χρόνια σημειώνονται οι εξής διοικητικές μεταβολές: ο Αγιάννης Όφης ο οποίος μετονομάστηκε σε Νέα Τραπεζούντα και το Κεραμίδι αναγνωρίστηκαν ως κοινότητες το 1951. Επίσης οι συνοικισμοί Καλύβια, Νεοκαισάρεια και Κολοκούρι αναγνωρίζονται ως κοινότητες το 1952, 1953 και 1959 αντίστοιχα. Με όλες αυτές τις αλλαγές η απογραφή του 1961 εμφανίζει συσσώρευση πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα όπως είναι η Κατερίνη, ο Άνω Αγιάννης και η Γανόχωρα, ενώ εμφανής είναι η μείωση των κατοίκων σε μικρότερα χωριά όπως το Κολοκούρι και η Χράνη. Επιπλέον, την περίοδο 1961 – 1965 η διοικητική συρρίκνωση του νομού ωθεί σε απεγνωσμένους αγώνες από όλους σχεδόν τους οικισμούς για συγκρότηση αυτοδύναμου και αυτόνομου οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης που τελικά είχε σαν αποτέλεσμα και άλλοι οικισμοί να χαρακτηριστούν κοινότητες από το 1965 έως το 1968 (Δήμος Κατερίνης, 2001, Καζταρίδης, 2002, Πέμπτο Γυμνάσιο Κατερίνης, 1995, Ράπτης, 2001).

5.1.5 Η μετανάστευση ερημώνει την Κατερίνη **Οι απογραφές του 1971, 1981, 1991**

Στην απογραφή του 1971 αποτυπώνεται πολύ καθαρά η αναστολή της φυσικής αύξησης του πληθυσμού που σημειώθηκε τα προηγούμενα χρόνια. Αυτή η αναστολή οφείλεται ολοκληρωτικά στο μεταναστευτικό ρεύμα προς τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Η Κατερίνη ήταν από τις περιοχές που επλήγησαν ιδιαίτερα. Το μεταναστευτικό ρεύμα ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του '60, κορυφώθηκε προς το τέλος της ίδιας δεκαετίας και άρχισε να καλπάζει προς τα μέσα της επόμενης (1975). Έτσι, ο Δήμος Κατερίνης χάνει πολλούς συνοικισμούς και εμφανίζεται σχεδόν μόνο με την Κατερίνη (Δήμος Κατερίνης, 2001, Καζταρίδης, 2002, Πέμπτο Γυμνάσιο Κατερίνης, 1995, Ράπτης, 2001).

Πίνακας 15: Οι συνοικισμοί του Δήμου Κατερίνης και ο πληθυσμός τους
(Απογραφή 1971)

Συνοικισμοί	Πληθυσμός
Κατερίνη	28808
Νέο Κεραμίδι	317
Χράνη	211

ΠΗΓΗ: ΓΑΚ ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΠΙΕΡΙΑΣ

Πίνακας 16: Οι συνοικισμοί του Δήμου Κατερίνης και ο πληθυσμός τους
(Απογραφή 1981)

Συνοικισμοί	Πληθυσμός
Κατερίνη	38016
Νέο Κεραμίδι	361
Χράνη	27
Ολυμπιακή Ακτή	382
Ανδρομάχη	697

ΠΗΓΗ: ΓΑΚ ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΠΙΕΡΙΑΣ

Πίνακας 17: Οι συνοικισμοί του Δήμου Κατερίνης και ο πληθυσμός τους (Απογραφή 1991)

Συνοικισμοί	Πληθυσμός
Κατερίνη	45281
Νέο Κεραμίδι	833
Χράνη	369
Ολυμπιακή Ακτή	359
Ανδρομάχη	107

ΠΗΓΗ: ΓΑΚ ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΠΙΕΡΙΑΣ

5.1.6 Ο Νόμος Καποδίστρια

Ο νέος νόμος του Υπουργείου Εσωτερικών, πιο γνωστός ως νόμος Καποδίστρια, έχοντας ως κατεύθυνση τη συγκρότηση ισχυρών δήμων και τον περιορισμό, όσο το δυνατόν, των κοινοτήτων, διαμόρφωσε ένα νέο χάρτη των ΟΤΑ. Στην Πιερία, όπως είναι γνωστό, συγκροτήθηκαν 13 νέοι δήμοι και δεν διατηρήθηκε καμία κοινότητα. Ο Δήμος Κατερίνης βγήκε σημαντικά ενισχυμένος όπως ήταν άλλωστε και η φιλοσοφία του νέου νόμου και επανέρχεται, ως ένα βαθμό, στα διοικητικά όρια που διατηρούσε προπολεμικά. Έτσι, ο Δήμος Κατερίνης εμφανίζεται με τα εξής δημοτικά διαμερίσματα: Κατερίνη, Άνω Άγιος Ιωάννης, Γανόχωρα, Νεοκαισάρεια, Σβορώνος.

5.2 Συμπεράσματα και γενικές διαπιστώσεις

Μελετώντας κανείς την πληθυσμιακή και διοικητική εξέλιξη της κοινότητας, αρχικά, και του Δήμου (μετά το 1929) Κατερίνης, μπορεί να συμπεράνει τα ακόλουθα:

- Η Κατερίνη, ο τουρκικός μαχαλάς των 100 περίπου οικιών της Τουρκοκρατίας εξελίχθηκε ραγδαία κατά τους δυο τελευταίους αιώνες. Σήμερα, ο πραγματικός πληθυσμός της πόλης της Κατερίνης πρέπει να υπερβαίνει τις 75000. Αυτό προκύπτει από μια μελέτη που έγινε με βάση

τα υδρόμετρα της ΔΕΥΑΚ, τους μετρητές της ΔΕΗ και τους αριθμούς τηλεφώνων. Αυτός ο αριθμός, όμως, δεν αποτυπώνεται στην απογραφή του 2001. Και τούτο διότι, όπως είναι γνωστό πολλοί κάτοικοι έχουν την κακή συνήθεια και εξαιτίας ενός ιδιότυπου, αδικαιολόγητου και εν πολλοίς βλαπτικού πατριωτισμού, την ημέρα της απογραφής να εγκαταλείπουν τις πραγματικές εστίες τους και να μεταφέρονται στα χωριά τους.

- Η φυσική αύξηση του πληθυσμού ανακόπηκε βίαια δυο φορές. Η πρώτη τη δεκαετία του '40 και η δεύτερη τη δεκαετία του '60.
- Η δεκαετία 1920 – 1930 στάθηκε πολύ καθοριστική για την εξέλιξη του πληθυσμού της Κατερίνης. Η Μικρασιατική Καταστροφή από τη μια μεριά συσσώρευσε πολλά δεινά στη χώρα. Από την άλλη, όμως, με τη Συνθήκη της Λωζάνης και την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών που αυτή προέβλεπε συνέβησαν τα εξής:
 - ❖ Αποχώρησαν από την Κατερίνη οι μουσουλμάνοι στα μέσα της δεκαετίας του '20, περίπου 2000 ψυχές και
 - ❖ Πολλοί πρόσφυγες Έλληνες ορθόδοξοι από τη Μικρά Ασία, την Ανατολική Θράκη και τη Βουλγαρία συνέρευσαν στην Κατερίνη και την κατέστησαν δεύτερη πατρίδα τους. Το κύμα τέτοιων προσφύγων συνέχιζε να καταφθάνει στην πόλη μας και στις κατοπινές δεκαετίες.
- Η Κατερίνη δέχτηκε κατά τις τελευταίες δεκαετίες πολλούς κατοίκους ορεινών κυρίως κοινοτήτων του νομού Πιερίας. Παρατηρείται εσωτερική μετανάστευση από το χωριό στην πόλη για λόγους εργασίας, παιδείας, υγείας, πολιτικούς, πολιτιστικούς, κοινωνικούς κτλ.
- Στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια συγκροτήθηκε στις παρυφές της πόλης ο νέος συνοικισμός Καταφυγιωτών, όταν αυτοί εγκατέλειψαν τις εστίες τους στο ορεινό χωριό Καταφύγι, μετά την πυρπόλησή τους από τους Γερμανούς.
- Την ίδια περίπου περίοδο συγκροτήθηκε ο οικισμός Νέα Ζωή από ομογενείς Έλληνες Ποντίους, πρόσφυγες εκ Ρωσίας.

- Επίσης, η φιλόδοξη πόλη της Κατερίνης δέχτηκε μεγάλο αριθμό οικογενειών από το νομό Δράμας, αποτέλεσμα της βουλγαρικής κατοχής.
- Κατά τις τελευταίες δεκαετίες η Κατερίνη αναδείχθηκε σε ιδιαίτερη πατρίδα πολλών συμπατριωτών μας από την υπόλοιπη Μακεδονία, τη Θράκη, τη Θεσσαλία, την Ήπειρο, το Μωριά, ακόμη και από τη μακρινή Κρήτη. Λέγεται μάλιστα πως οι περισσότεροι δημόσιοι υπάλληλοι, στρατιωτικοί, αστυνομικοί κ.α. που πέρασαν έστω και περιστασιακά από την Κατερίνη αποφάσισαν κάποια στιγμή να εγκατασταθούν μόνιμα στην Κατερίνη.
- Ακόμη, μετά την πολιτειακή μεταβολή που συντελέστηκε στις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης πολλοί ομογενείς από τις χώρες αυτές επέλεξαν για ευνόητους λόγους την Κατερίνη για δεύτερη πατρίδα τους. Υπολογίζεται ότι περίπου 8000 ψυχές, αυτής της κατηγορίας των προσφύγων, ζουν σήμερα στην Κατερίνη και στη γύρω από αυτή περιοχή.
- Τέλος, απροσδιόριστος ακόμη αριθμός οικονομικών προσφύγων από τις διάφορες βαλκανικές χώρες ζει και εργάζεται στην Κατερίνη.

Κεφάλαιο 6: Οικονομική ανάπτυξη της Κατερίνης

6.1 Η οικονομία της Κατερίνης λίγο πριν και λίγο μετά την απελευθέρωση (1912)

Γεωργοί και κτηνοτρόφοι ήταν οι περισσότεροι των κατοίκων της Κατερίνης κατά τους τελευταίους χρόνους της Τουρκοκρατίας. Γύρω στα μέσα του 19^{ου} αιώνα στην Κατερίνη ζούσαν πενήντα οικογένειες των οποίων τα μέλη ασχολούνταν με τη γεωργία, την κτηνοτροφία και τη σιδηρουργία.

Εξαιτίας της ευνοϊκής θέσης της, στο μέσο μιας εύφορης πεδινής λεκάνης, που περιβρεχόταν από τους ποταμούς Μαυρονέρι και Πέλεκα, η Κατερίνη και τα γύρω από αυτήν χωριά παρήγαγαν δημητριακά, ζώα, τυροκομικά, βούτυρο, λαχανικά καθώς και πολλά άλλα προϊόντα. Επίσης, εξαιτίας της θέσεώς της κοντά στη θάλασσα, σε κομβικό σημείο, στη σύγκλιση των οδών από τη βόρεια προς τη νότια Ελλάδα, από την ανατολική προς τη δυτική, στο σημείο που διασταυρώνονται όλοι οι οδοί που οδηγούν προς τα χωριά και τις κωμοπόλεις της Πιερίας απέκτησε και εμπορική σημασία. Από την Κατερίνη προωθούνταν προς τη μεγάλη αγορά της Θεσσαλονίκης η αγροτική και κτηνοτροφική παραγωγή της Πιερίας, η ξυλεία και οι ξυλάνθρακες απέναντι της Κατερίνης πλουσίων δασών, των Πιερίων Ορέων και του Ολύμπου.

Τέλος, σημαντικά συνέβαλλε στην οικονομική θέση της Κατερίνης, η σύνδεση κατά το 1916, της σιδηροδρομικής γραμμής (Λαρισαϊκός) με την αντίστοιχη ευρωπαϊκή της Θεσσαλονίκης. Ακόμη την ίδια περίοδο άρχισε η εκμετάλλευση του μεταλλείου γαιάνθρακα – λιγνίτη στη Δριάνιστα. Μικρό τραίνο, το γνωστό Decovil μετέφερε το λιγνίτη από το μεταλλείο στη θαλάσσια περιοχή της Κατερίνης και από εκεί με καΐκια διεκπεραιωνόταν στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης (Δήμος Κατερίνης, 2001, Καζταρίδης, 2002).

6.2 Ο εμπορικός κόσμος της Κατερίνης στις αρχές της δεκαετίας του 1920

Μέσα από το αρχείο των συνεδριάσεων και των αποφάσεων του κοινοτικού συμβουλίου της περιόδου 1920 – 1930 συγκεντρώνουμε πληροφορίες για τις ανάγκες της κοινότητας σε υλικά αγαθά και υπηρεσίες, καθώς επίσης και τα ονόματα των

προμηθευτών. Με βάση αυτό το διάσπαρτο υλικό μπορούμε να καταγράψουμε τους εμπόρους – προμηθευτές της Κατερίνης της περιόδου αυτής και να γνωρίσουμε τον εμπορικό κόσμο. Βέβαια ο κατάλογος αυτός αντιπροσωπεύει τους εμπόρους που συναλλάσσονταν με την κοινότητα. Σίγουρα δεν αναφέρονται όλοι οι έμποροι. Αλλά και ο κατάλογος που παρατίθεται δεν πρέπει να απέχει πολύ από την πραγματικότητα.

• Ταγάρας Δημήτριος	Παντοπωλείο
• Δαρίβας Νικόλαος	Παντοπωλείο
• Αποστολίδης Παναγιώτης	Παντοπωλείο
• Παπατόλιος Αστέριος	Φαρμακείο
• Μαυροειδής Δημήτριος	Χαρτικά
• Μυρόπουλος Ηρακλής	Ποτά
• Πιτσιάβας Γεώργιος	Παντοπωλείο
• Γιώτας Νικόλαος	Παντοπωλείο
• Τσιατούρας Ιωάννης	Σαλματοποιός
• Μαντζαρόπουλος Γεώργιος	Ξυλεία
• Αδελφοί Οικονόμου	Υλικά οικοδομών
• Κάλφος Θεόδωρος	Υλικά οικοδομών
• Παρασκευόπουλος Γεώργιος	Παντοπωλείο
• Ταμπόχ Ισαάκ	Τενεκετζής
• Δημάσης Κλ.	Ξυλεία
• Πατέρας Γεώργιος	Αγωγέας
• Οικονόμου Ευστάθιος	Υφασματέμπορος
• Μπίντας Ιωάννης	Ασβεστοποιείο
• Κούλας Νικόλαος	Παντοπωλείο
• Γκάσδρας Αντώνιος	Τεχνίτης
• Ισμαΐλ Αριφ	Τεχνίτης
• Παπαζήσης Αστέριος	Ξυλεία
• Ταμπόχ Γιακό	Τενεκετζής
• Ζεμπέκογλου Δημοσθένης	Τεχνίτης
• Παυλίδης Μάρκος	Καρεκλοποιός
• Νταβαντζής Δημήτριος	Παντοπωλείο
• Κουτζώνης Θεόδωρος	Παντοπωλείο

• Ταμπούρας Δημήτριος	Σιδηρικά
• Βροντινός Λεωνίδα	Παντοπωλείο
• Αδερφοί Ζούδρου	Παντοπωλείο
• Ούζας Ευστάθιος	Παντοπωλείο
• Κουζώνης Θεόδωρος	Εστιατόριο
• Αλεξανδρίδης Μιχαήλ	Σιδηρικά
• Μπίντας Δημήτριος	Ασβεστοποιείο
• Καραβίδας Δημήτριος	Διάφορα
• Αραμπατζής Θωμάς	Διάφορα
• Ζάννας Αριστείδης	Υαλικά
• Μπουτζίκης Θωμάς	Πανδοχείο
• Μπεκιάρης Γεώργιος	Πανδοχείο
• Πόδας Γεώργιος	Πανδοχείο
• Μπίλας Ζήσης	Περιπτερούχος
• Τσικαδέρης Βασίλειος	Περιπτερούχος
• Παπαγεωργίου Κωνσταντίνος	Περιπτερούχος
• Γκέκας Λάζαρος	Παντοπωλείο
• Ζάννας Ευστάθιος	Παντοπωλείο
• Χρήστου Βασίλειος	Παντοπωλείο
• Τσαχαλίνας Κωνσταντίνος	Παντοπωλείο
• Κεραμιδάς Δημήτριος	Παντοπωλείο

Η Κατερίνη λίγο πριν τον ερχομό των προσφύγων σε διάστημα δεκαπέντε ετών, από το 1900 μέχρι το 1915 περίπου, διπλασίασε τους κατοίκους της και εμφάνισε ζωηρές τάσεις περαιτέρω οικονομικής ανάπτυξης. Οι τάσεις αυτές ενισχύθηκαν θεαματικά από τον δυναμισμό, την εργατικότητα, την επινοητικότητα που έφεραν μαζί τους οι νέοι κάτοικοι της πόλης, οι πρόσφυγες από τον Πόντο, τη Μικρά Ασία και τη Θράκη. Στη δεκαετία του '20 η Κατερίνη εγκαταλείπει την τουρκική ραστώνη και την ανατολική ραθυμία και εισέρχεται στη φάση του εκσυγχρονισμού και της ανάπτυξης. Η σημερινή πολύτροπη πόλη, η πόλη που σφύζει από ζωή και κίνηση είναι το αποτέλεσμα μιας μακράς διαδικασίας που ξεκίνησε τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα.

6.3 Η εμποροπανήγυρη της Κατερίνης

Η εμποροπανήγυρη ή ζωοπανήγυρη ή απλά το πανηγύρι, ή το παζάρι της Κατερίνης αποτέλεσε για πολλά χρόνια κορυφαίο οικονομικό θεσμό της πόλης και έκφραση των οικονομικών και εμπορικών δραστηριοτήτων όχι μόνον της Κατερίνης και της Πιερίας, αλλά και της ευρύτερης περιοχής. Παράλληλα, αποτέλεσε ευκαιρία για να αναπτυχθούν και άλλες κοινωνικές δραστηριότητες, όπως ψυχαγωγικές, πολιτιστικές κ.α..

Η πανήγυρη της Κατερίνης εμφανίζεται ως ένα κοινωνικοοικονομικό φαινόμενο καθ' όλη την ιστορική της διαδρομή. Δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς ούτε με ποια μορφή εμφανιζόταν κατά το παρελθόν. Όμως, αν κρίνουμε από άλλες περιοχές, θα πρέπει να παραδεχτούμε ότι ως θεσμός το πανηγύρι είναι έκφραση των κοινωνικοοικονομικών δομών της τουρκοκρατίας και εμφανίζεται στον τόπο μας όταν η Κατερίνη αποκτά κάποια πρώιμα αστικά χαρακτηριστικά. Έτσι δεν θα πέφταμε πολύ έξω αν υποθέταμε ότι το πανηγύρι της Κατερίνης εμφανίζεται πολύ πριν το 1850.

Από τις πηγές που έχουμε στη διάθεσή μας, και κυρίως το αρχείο των συνεδριάσεων και αποφάσεων του κοινοτικού συμβουλίου Κατερίνης, παρακολουθούμε πιο βάσιμα την εξέλιξη του θεσμού (Δήμος Κατερίνης, 2001, Καζταρίδης, 2002).

6.3.1 Ο χώρος

Κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα και μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η εμποροπανήγυρη διεξαγόταν στην περιοχή του Πέλεκα, όχι όμως στο σημερινό χώρο, αλλά στο μέρος της κοίτης του Πέλεκα προς την πλευρά της Κατερίνης, πάνω από το Δημοτικό Στάδιο, δηλαδή στο χώρο, στο τρίγωνο που περιβάλλουν οι οδοί Δημοτικού Σταδίου και Παναγίας Σουμελά μέχρι την ανατολική κοίτη του Πέλεκα. Τις τελευταίες δεκαετίες μεταφέρθηκε στην εκείθεν του Πέλεκα δυτική όχθη, ενώ κάποια χρόνια αργότερα, στη δεκαετία του '70, φιλοξενήθηκε στο χώρο μέσα στο Δημοτικό Στάδιο (Δήμος Κατερίνης, 2001, Καζταρίδης, 2002).

6.3.2 Ο χρόνος

Ο χρόνος, όπως και τώρα, ήταν προς το τέλος του καλοκαιριού και στις αρχές του φθινοπώρου, τότε δηλαδή που περιορίζονται κάπως οι γεωργικές ασχολίες. Βέβαια ο χρόνος δεν ήταν σταθερός, όπως σήμερα, δηλαδή, κάθε πρώτη εβδομάδα του Σεπτεμβρίου. Ήταν δηλαδή κινητή γιορτή. Κάθε φορά αποφάσιζε το κοινοτικό συμβούλιο για να προσδιορίσει επακριβώς ποια εβδομάδα του Σεπτεμβρίου θα διεξαχθεί, γιατί θα έπρεπε να λαμβάνονται υπόψη και άλλοι μη σταθεροί παράγοντες, όπως για παράδειγμα τότε θα γιορτάσουν την πανήγυρη τους και άλλες γειτονικές πόλεις, όπως η Λάρισα, η Ελασσόνα, τα Σέρβια, και το Αιγίνιο. Υπήρχε δηλαδή πρόνοια να μην συμπέσει χρονικά η εμποροπανήγυρη της Κατερίνης με τις αντίστοιχες άλλων γειτονικών πόλεων, γιατί κάποιο θα ήταν καταστροφή. Από το αρχείο της κοινότητας Κατερίνης πληροφορούμαστε ότι την 26^η Ιουλίου του 1926 το κοινοτικό συμβούλιο συζήτησε ύστερα από έγγραφο που υπέβαλλε η κοινότητα Σερβίων, με το οποίο γινόταν αίτηση να μετατοπιστεί χρονικά η εμποροπανήγυρη Κατερίνης, διότι εκείνη των Σερβίων θα γιορταζόταν στις 18 Σεπτεμβρίου. Βέβαια η κοινότητα Κατερίνης αποφάσισε να παραμείνει η 18^η Σεπτεμβρίου δεδομένου ότι το αποτέλεσμα της πανηγύρεως καθόλου δεν επηρεάζεται από την εμποροπανήγυρη των Σερβίων καθώς κανένας έμπορος από εκείνη την περιοχή δεν έρχεται στην δική μας και μια μεταβολή της ημερομηνίας θα είναι επιζήμια για εμάς γιατί θα συμπέσει με άλλα πανηγύρια της περιοχής μας. Και δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι και σήμερα ακόμη η εμποροπανήγυρη της Κατερίνης διαδέχεται της Ελασσόνας και προηγείται αυτής του Αιγινίου (Δήμος Κατερίνης, 2001, Καζταρίδης, 2002).

6.3.3 Φόροι

Από τις εμπορικές δραστηριότητες της πανήγυρης η Κοινότητα εισέπραττε φόρους. Ενοικίαζε το χώρο στους διάφορους εμπόρους και εκθέτες, όπως και σήμερα. Τις περισσότερες όμως φορές παραχωρούσε με πλειοδοτική δημοπρασία τα δικαιώματά της να ενοικιάζει τους φόρους αυτούς. Και όταν η δημοπρασία ήταν άκαρπη ή δεν ανταποκρινόταν προς το συμφέρον της κοινότητας, η πλειοδοτική δημοπρασία επαναλαμβανόταν.

Τέλος, το κοινοτικό συμβούλιο όριζε κατ' έτος το ποσό του φόρου – ενοικίου που έπρεπε να καταβάλλουν οι πωλητές – έμποροι στον ενοικιαστή των δικαιωμάτων της κοινότητας. Παρακάτω ακολουθεί πίνακας στον οποίο φαίνεται το ποσό του ενοικίου που αντιστοιχούσε στα διάφορα επιτηδεύματα. Από τον ίδιο, όμως, πίνακα μπορεί κάποιος να συναγάγει συμπεράσματα για τις διάφορες δραστηριότητες που αναπτύσσονταν τότε στη διάρκεια της εμποροπανήγυρης.

Είδος επιτηδεύματος	Ποσό ενοικίου
Καφενείο σε παράπηγμα	100 δραχμές
Μαγειρείο σε παράπηγμα	100 δραχμές
Εψημένο κρέας σε παράπηγμα	100 δραχμές
Υφάσματα - Ενδύματα	50 δραχμές
Διάφορα ψιλικά	30 δραχμές
Υποδήματα	30 δραχμές
Χάλκινα αγγεία	75 δραχμές
Εδώδιμα Φρούτα	10 δραχμές
Μάλλινα κλινοσκεπάσματα	10 δραχμές
Θεατρικές παραστάσεις	50 δραχμές
Χρυσά – αργυρά αντικείμενα	30 δραχμές
Τυχερά παιχνίδια (μεγάλη λοταρία)	200 δραχμές
Τυχερά παιχνίδια (λοταρία απλή)	50 δραχμές
Πήλινα αγγεία	100 δραχμές
Τριχικά εν γένει	25 δραχμές
Λοιπά μη καθοριζόμενα	30 δραχμές

ΠΗΓΗ: ΑΡΧΕΙΟ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΤΕΡΙΝΗΣ

6.3.4 Διαφήμιση

Η κοινότητα Κατερίνης επεδείκνυε με διάφορους τρόπους το ενδιαφέρον της για την εμποροπανήγυρη και με διάφορες ενέργειες και αποφάσεις πάσχιζε για την επιτυχή πραγματοποίησή της.

Στην προσπάθειά της να γνωστοποιεί το γεγονός σε όρια μεγαλύτερα από αυτά της επαρχίας Κατερίνης καταφεύγει στις εφημερίδες της Θεσσαλονίκης στις οποίες με καταχωρήσεις προαναγγέλλει την έναρξη λειτουργίας και κατά κάποιον τρόπο διαφημίζει την οικονομική σημασία του γεγονότος.

Από το αρχείο της κοινότητας πληροφορούμαστε ότι κατεβλήθη για το έτος 1926 το ποσό των 450 δραχμών στην εφημερίδα της Θεσσαλονίκης «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΝΕΑ» για να διαφημίζεται η εμποροπανήγυρη Κατερίνης για επτά ημέρες. Λίγα χρόνια αργότερα, όταν άρχισαν να κυκλοφορούν και τοπικές εφημερίδες, βρίσκουμε αδιάλειπτα διαφημίσεις – καταχωρήσεις και στον τοπικό τύπο.

Τέλος, το γεγονός της εμποροπανήγυρης γνωστοποιείται και με την έκδοση αφίσας. Δεν γνωρίζουμε βέβαια πότε ακριβώς κυκλοφόρησε η πρώτη αφίσα. Όμως είναι γνωστό ότι τέτοιες αφίσες κυκλοφορούσαν πριν το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

6.3.5 Η ατμόσφαιρα – το κλίμα

Η εμποροπανήγυρη της Κατερίνης εθεωρείτο στο παρελθόν και θεωρείται και σήμερα μεγάλης σημασίας οικονομικοκοινωνικό γεγονός που προσέφερε μοναδικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας σε μικρούς και μεγάλους προς το τέλος του καλοκαιριού με το πέρας των επίπονων αγροτικών εργασιών και λειτουργούσε ως ανάσα διασκέδασης στην άνυδρη πολιτιστικά επαρχία. Οι φτωχοί κάτοικοι της υπαίθρου, για μια φορά έστω το χρόνο, είχαν τη δυνατότητα να φάνε ένα σουβλάκι, να γευτούν το φαρσαλινό χαλβά, να αγοράσουν ενδύματα και είδη οικιακής χρήσης και να χαρίσουν ένα ευτελές παιχνίδι στα παιδιά τους.

6.4 Η σημερινή οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων της Κατερίνης

Η Κατερίνη ανέκαθεν μέσα από όλη τη διαδοχή των ιστορικών φάσεων ξεχωρίζει για την εξαιρετικά ανεπτυγμένη πρωτογενή παραγωγή, χωρίς ωστόσο να υστερεί στο δευτερογενή και τριτογενή τομέα.

6.4.1 Πρωτογενής τομέας

Γεωργία: Η πόλη της Κατερίνης πάντα χαρακτηριζόταν ως μία επαρχιακή αγροτική περιοχή λόγω του γόνιμου εδάφους της και των φυσικών και κλιματολογικών συνθηκών που επικρατούν και την καθιστούν το καταλληλότερο μέρος για την ανάπτυξη καλλιεργειών όπως η καλλιέργεια ακτινιδίου, φράουλας, καρπουζιών, πεπονιών και καπνού, προϊόν με το οποίο ασχολείται το συντριπτικό ποσοστό των κατοίκων και αποτελεί τον βασικότερο οικονομικό πόρο της Κατερίνης και της Πιερίας γενικότερα, καθιστώντας την μια από τις μεγαλύτερες καπνοπαραγωγικές περιοχές της χώρας μας. Για το λόγο αυτό συστάθηκε ο Καπνικός Σταθμός Έρευνας της Κατερίνης που είναι παράρτημα του Καπνολογικού Ινστιτούτου της Ελλάδας και λειτουργεί από το 1993 με πρόγραμμα:

- Την επανάληψη των καλλιεργητικών πειραμάτων που γίνονται στο Καπνολογικό Ινστιτούτο Δράμας σύμφωνα προς τις επιβαλλόμενες τοπικές συνθήκες του νομού Πιερίας.
- Τη μελέτη των τοπικών συνθηκών του νομού Πιερίας και την υποβοήθηση του Καπνολογικού Ινστιτούτου σε κάθε είδους εδαφολογικές και γενετικές εργασίες του.
- Την εφαρμογή των πορισμάτων του Ινστιτούτου Καπνού της Ελλάδας στο νομό Πιερίας και την εκλαΐκευση των κατάλληλων μεθόδων καλλιέργειας, αποξήρανσης, χωρικής και εμπορικής επεξεργασίας καπνού και την καταπολέμηση φυτικών και ζωικών εχθρών καπνού.
- Την παρακολούθηση γενικά της πορείας της καπνοκαλλιέργειας και την ειδίκευση γεωπόνων, καπνοτεχνιτών και καπνεργατών προς όφελος της καπνοκαλλιέργειας και του καπνεμπορίου (Εβδομο Γυμνάσιο Κατερίνης, 1995, Επιμελητήριο Πιερίας, 1997, Ινστιτούτο Στρατηγικής Ανάπτυξης Πιερίας, 2002, Καραϊσκος κ.α, 2002, Κουκιώτης, 1996, Παρασκευόπουλος, 1999).

Κτηνοτροφία: Η ζωική παραγωγή, βασικός κλάδος του γεωργικού τομέα, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την Κατερίνη. Η ζωική παραγωγή κατέχει την δεύτερη θέση πανελλήνια στη διατροφή μεγάλων ζώων και αποτελεί συμπληρωματικό κλάδο ενός μεγάλου αριθμού εκμεταλλεύσεων. Υπάρχουν

οργανωμένα και συστηματικά χοιροτροφεία γύρω από την Κατερίνη και σε μερικά χωριά της Πιερίας, όπως ο Σβορώνος και το Ελατοχώρι.

Τα κυριότερα συστήματα στην Πιερία είναι: α) η υπαίθριος νομαδική κτηνοτροφία, β) η υπαίθριος ημι- νομαδική, γ) η μόνιμη υπαίθριος, δ) η χωρική κτηνοτροφία και ε) η ενσταυλισμένη.

Μελισσοκομία: Το κλίμα και η πλούσια και ποικίλη χλωρίδα της Κατερίνης είναι κατάλληλα και ευνοούν την ανάπτυξη της μελισσοκομίας. Ο κλάδος αυτός της εθνικής μας οικονομίας σημειώνει καθυστέρηση μέχρι τα πρόσφατα χρόνια μιας και η εκτροφή των μελισσών γινόταν ακόμα σε εγχώρια ξύλινα κασόνια ή και σε πήλινα δοχεία. Όμως σήμερα υπάρχουν και στην Κατερίνη σύγχρονες ευρωπαϊκές κυψέλες, που είναι κατάλληλες και υγιεινές για την εκτροφή των μελισσών. Οι κηρύθρες είναι τεχνητές και η αφαίρεση του μελιού γίνεται χωρίς να θανατωθεί ούτε μία μέλισσα.

Σηροτροφία: Άλλοτε άκμαζε στην Κατερίνη. Σήμερα, η σηροτροφία περιορίστηκε πολύ και περιορίζεται όλο και περισσότερο, γιατί το φυσικό μετάξι κοστίζει ακριβά και η επεξεργασία του είναι δύσκολη και χρονοβόρα που τελικά καθίσταται ασύμφορη.

Πτηνοτροφία: Σήμερα η πτηνοτροφία ή η ορνιθοτροφία στην Κατερίνη και στην Πιερία γενικότερα έχει σημειώσει σημαντικές προόδους. Στην ελληνική ορνιθοτροφία διακρίνουμε δυο μορφές: τη χωρική και τη συστηματική πτηνοτροφία. Η πρώτη γίνεται για τις ανάγκες των γεωργικών οικογενειών, ενώ η δεύτερη αυξάνει με γεωμετρική πρόοδο για τις ανάγκες του αστικού πληθυσμού σε κρέας και αυγά. Εκείνο που χρειάζονται σήμερα οι ορνιθοτρόφοι της Κατερίνης, όπως υποστηρίζουν οι ίδιοι, είναι να καταβληθεί προσπάθεια προς την κατεύθυνση να βρεθούν άλλες αγορές και νέοι καταναλωτές.

Αλιεία: Πριν από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν υποανάπτυκτη και γινόταν με τρόπο εμπειρικό και πρωτόγονο. Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου σημειώθηκε βελτίωση στις αλιευτικές συνθήκες της Κατερίνης και αυτό οφείλεται στο ότι ήρθαν πρόσφυγες από την Μικρά Ασία και από την Βουλγαρία, οι οποίοι εφάρμοσαν τελειότερες μεθόδους αλιείας. Εξάλλου και το κράτος πήρε μέτρα για την αλιεία, όπως και η Αγροτική Τράπεζα που την ενίσχυσε με δάνεια. Σήμερα το ψάρεμα στην Κατερίνη γίνεται με σύγχρονα μέσα. Στην Παραλία Κατερίνης, στην αποβάθρα, έρχονται κάθε πρωί πλήθος από καΐκια, μικρά και μεγάλα με το φρέσκο, εκλεκτό και ξεχωριστό αλιεύμά τους. Ονομαστές είναι οι γαρίδες και τα μύδια Κατερίνης. Ακόμα λειτουργούν σύγχρονα ιχθυοτροφεία που εκτρέφουν τσιπούρες και λαβράκια

(Επιμελητήριο Πιερίας, 1997, Ινστιτούτο Στρατηγικής Ανάπτυξης Πιερίας, 2002, Καραϊσκος κ.α, 2002, Κουκιώτης, 1996, Παρασκευόπουλος, 1999).

6.4.2 Δευτερογενής τομέας

Η βιομηχανία στο νομό δεν είναι ιδιαίτερα υψηλή. Στο Σιδηροδρομικό Σταθμό Κατερίνης λειτουργεί από το 1936 το μεγαλύτερο των Βαλκανίων εργοστάσιο εμπλουτισμού κολώνων για τον ΟΤΕ – ΔΕΗ και στρωτήρες για τον ΟΣΕ. Ακόμη, πάνω στον εθνικό δρόμο βρίσκονται δυο εργοστάσια: α) Το εργοστάσιο οργανικών λιπασμάτων με τα στοιχεία DEFY. ΒΙ ΕΛΛΑΣ και β) η βιομηχανία ζωοτροφών Κατερίνης ΒΙΟΖΩΚΑΤ Α.Ε.

Το εμπόριο εξελίσσεται ικανοποιητικά χάρη στην ποικιλία των προϊόντων της Κατερίνης, κυρίως στα άφθονα φρούτα, στα γεωργικά, κτηνοτροφικά, δασικά, πτηνοτροφικά, αλιευτικά, μελισσοκομικά προϊόντα, στο αλάτι καθώς και στα εμπορεύματα του υπεδάφους, όπως τα ορυκτά και τα μεταλλεύματα (Επιμελητήριο Πιερίας, 1997, Ινστιτούτο Στρατηγικής Ανάπτυξης Πιερίας, 2002, Καραϊσκος κ.α, 2002, Κουκιώτης, 1996, Παρασκευόπουλος, 1999).

6.4.3 Τριτογενής τομέας

Στην Κατερίνη μεγάλη άνθιση γνωρίζει ο τουρισμός που είναι μια προσοδοφόρα και σε μεγάλο βαθμό, δυστυχώς, ανεκμετάλλευτη πηγή εισοδήματος. Κάθε χρόνο κατακλύζεται από χιλιάδες επισκέπτες και εκδρομείς από όλη την Ελλάδα και το εξωτερικό προκειμένου να χαρούν τις φυσικές ομορφιές του Ολύμπου και την παραλία της Κατερίνης, η οποία είναι μια από τις ωραιότερες παραλίες της περικής γης, ίσως και όλης της Ελλάδας. Επίσης, μεγάλη προσέλευση παρατηρείται κατά τους θερινούς μήνες όπου διεξάγεται το Φεστιβάλ Ολύμπου που γίνεται κάθε χρόνο και αναβιώνει αρχαίες τραγικές παραδόσεις. Από τα παραπάνω στοιχεία γίνεται κατανοητό πως η πόλη της Κατερίνης είναι μια οικονομικά εύρωστη περιοχή με μεγάλες προοπτικές για περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη (Επιμελητήριο Πιερίας,

1997, Ινστιτούτο Στρατηγικής Ανάπτυξης Περίας, 2002, Καραϊσκος κ.α, 2002, Κουκιώτης, 1996, Παρασκευόπουλος, 1999).

Κεφάλαιο 7: Κοινωνικές υποδομές

7.1 Η υγειονομική κατάσταση της Κατερίνης κατά το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα

Η μικρή πόλη της Κατερίνης μέχρι και τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια παρουσίαζε ελεεινή εικόνα από άποψη υγιεινής. Δεν ήταν μόνο το γεγονός ότι η πόλη αυτή χτίστηκε σε λάθος τόπο: σε ένα μέρος το οποίο εμπόδιζε και εμποδίζει και σήμερα τον ελεύθερο και πλήρη αερισμό της πόλης. Η πόλη της Κατερίνης χτίστηκε στον πιο ακατάλληλο, από άποψη υγιεινής, χώρο. Συγκεκριμένα σε μια λάκα. Παλαιότερα, πριν κατασκευαστούν τα αντιπλημμυρικά έργα και διαμορφωθούν οι κοίτες των χειμάρρων και των ποταμών της Κατερίνης, ο χώρος της σημερινής πόλης λειτουργούσε ως λεκάνη απορροής των υδάτων του Πέλεκα και του Μαυρονερίου.

«Τα νερά των ποταμών αυτών δε χύνονταν στη θάλασσα, όπως συμβαίνει σήμερα με τις όχθες που στο μεταξύ κατασκευάστηκαν, αλλά με τη φυσική κλίση του εδάφους, τα νερά των ποταμών αυτών ελεύθερα και ανεξέλεγκτα οδηγούνταν όπως προώρισται. Παράλληλα, τα όμβρια ύδατα, επειδή δεν έβρισκαν φυσικές διόδους διαφυγής, έμεναν στάσιμα στους δρόμους, στις πλατείες και σε άλλους ελεύθερους χώρους και σχημάτιζαν τέλματα και έλη. Δεκάδες αυλάκια διέσχιζαν όλους τους δρόμους της πόλης και ιδίως τους κεντρικούς» (Καζταρίδης, 2002 : 93).

Εκτός όμως από αυτές τις φυσικές δυσκολίες, το ανθρώπινο περιβάλλον όχι μόνον δεν βοηθούσε την υγιεινή κατάσταση, αλλά με ενέργειες και παραλείψεις δυσχέραινε ακόμη περισσότερο το πρόβλημα. Ελεεινή ρυμοτομία με ακόμη ελεεινότερους και εγκαταλελειμμένους δρόμους. Βόρβορος και δυσοσμία παντού, χαντάκια γεμάτα με περιττώματα, φθαρμένα αντικείμενα καθώς και μικρά και μεγάλα πεθαμένα ζώα. Ατάκτως πεταμένα στους αύλακες και στις οδούς όλα τα άχρηστα των παντοπωλείων, των οπωροπωλείων, των κρεοπωλείων, των λαχανοπωλείων με την «συνεργασία» των αποχωρητηρίων, εκτοξεύουν την ελονοσία, τον εμπύρετο γαστρίσμο, τον παράτυφο, τον τύφο, τη δυσεντερία και τις γαστρεντερίτιδες.

Αυτή η ελεεινή εικόνα της πόλης εξακολουθούσε να υφίσταται και στα πρώτα χρόνια μετά την απελευθέρωση και επειδή η άθλια υγειονομική κατάσταση της πόλης είχε βαριές συνέπειες στο ρυθμό της θνησιμότητας των κατοίκων, καθώς οι επιδημικές και μολυσματικές ασθένειες θέριζαν κυριολεκτικά τον πληθυσμό, η κοινότητα Κατερίνης επιχείρησε να αναλάβει έναν ρόλο πιο δραστήριο.

Από τα πρακτικά πληροφορούμαστε ότι στις 21 Ιουνίου 1925, αποφασίστηκε πίστωση 5000 δραχμών για την καταπολέμηση της ελονοσίας ύστερα από την αναφορά που υπέβαλλε στο κοινοτικό συμβούλιο ο ιατρός Χρήστος Νικολαΐδης και τη διαταγή του Υποδιοικητή Κατερίνης. Το περιεχόμενο της αναφοράς του γιατρού ήταν το εξής:

«Η πόλις της Κατερίνης είναι η χειροτέρα εστία ελονοσίας ως εκ των υπάρχοντων πανταχού των συνοικιών εστιών τελμάτων, υδάτων μη ρεόντων και τα οποία χρήζουσι αμέσου επιχωματώσεως και διευθύνσεως ροής των στασίμων υδάτων, δια την περιστολήν της εξαπλώσεως της ελονοσίας» (Καζταρίδης, 2002).

Λίγους μήνες αργότερα, τον Νοέμβριο του ίδιου έτους, εγκρίνεται πίστωση επιπλέον 5000 δραχμών για τον ίδιο σκοπό. Επειδή, όμως, με την αύξηση μόνο των πιστώσεων το πρόβλημα δε λύνεται και επειδή με το νομοθετικό διάταγμα της 28^{ης} Δεκεμβρίου του 1923 το κοινοτικό συμβούλιο ανέλαβε και αρμοδιότητες υγειονομικού συμβουλίου, η κοινότητα προβαίνει στη λήψη των απαραίτητων μέτρων για τη διατήρηση της υγείας των πολιτών.

Η ίδια άθλια υγειονομική κατάσταση εξακολουθούσε να υφίσταται και στη δεκαετία του '30. Παρά το σημαντικό έργο της κοινότητας, η πόλη μόλις στις αρχές της δεκαετίας αυτής διέθετε ηλεκτροφωτισμό και άρχισε να υδρεύεται με το περίφημο νερό της Βρυάζας, η Κατερίνη δυο σχεδόν δεκαετίες μετά την απελευθέρωση παρέμενε ένα ασήμαντο τουρκοχώρι, χωρίς ρυμοτομία και δρόμους, χωρίς αποχέτευση και στοιχειώδη υγειονομική φροντίδα, χωρίς κρατική ιατρική περίθαλψη. Δεν υπήρχαν ιατρεία, δεν υπήρχε φυσικά νοσοκομείο ή άλλα τέτοια ιδρύματα, ενώ από την άλλη μεριά η ελονοσία, η δυσεντερία, ο τύφος, η πνευμονία και άλλες μολυσματικές ασθένειες θέριζαν τον πληθυσμό στην πόλη, στις συνοικίες και στους συνοικισμούς. Ήταν σχεδόν αδύνατη η κυκλοφορία στην πόλη, γιατί κατά τη θερινή περίοδο οι δρόμοι πλημμύριζαν από λάσπες και λασπόνερα σε σύννεφα σκόνης και οι άνθρωποι περπατούσαν στους δρόμους κρατώντας μαντήλι στο στόμα και στη μύτη.

Η άθλια υγειονομική κατάσταση της πόλης αποτυπώνεται πολύ ανάγλυφα και ανατριχιαστικά στο άρθρο του γιατρού Αντώνη Οικονόμου, που δημοσιεύτηκε στην τοπική εφημερίδα «ΗΧΩ ΤΩΝ ΠΙΕΡΙΩΝ» της 23^{ης} Φεβρουαρίου 1930, με τον εξής τίτλο «*Η υγιεινή κατάστασις της επαρχίας μας*». Έγραφε λοιπόν ο γιατρός: «*Το ζήτημα που ανέλαβα να πραγματευθώ με πάσαν δυνατήν συντομίαν, που μας επιτρέπουν οι στήλαι της φίλης εφημερίδος, είναι σπουδαιότατον και εξαιρετικώς ενδιαφέρον, αφού*

αφορά το πολυτιμότεων αγαθόν της κοινωνίας, την υγείαν αυτής. Θα ασχοληθώ πρώτον με την πόλιν μας την Κατερίνην, επιφυλασσόμενος να αφιερώσω άλλο άρθρον εξ' ολοκλήρου δια την περιφέρειάν μας.

Εν πρώτοις οφείλων να κάμω την δήλωσιν ότι, αι καταχωρούμεναι σήμερον σκέψεις μου περί της υγιεινής καταστάσεως της πόλεώς μας και περί της επιβαλλομένης μερίμνης εκ μέρους των αρμοδίων προς βελτίωσιν ταύτης, δεν επίχουν θέσιν ελέγχου δια την εν όλω ή εν μέρει μη πραγματοποίησιν των μέχρι σήμερον. Τούτο είναι κεφάλαιον όλως διόλου ξεχωριστόν και ασυμβίβαστον με την αποστολήν του σημερινού μου άρθρου. Ημεείς θέτοντες επί τάπητος την υγιεινήν κατάστασιν της πόλεως μας και εξετάζοντες αυτήν με τον αντικειμενικώτερον τρόπον, σκοπούμεν κυρίως να δώσωμεν αφορμήν και ώθησιν εις τους αρμοδίους, να μελετήσουν επισταμένως το όλον ζήτημα και να συντελέσουν εις την εξυγίανσιν της πόλεως διά τε το παρόν και το μέλλον.

Τόσον πολύ πιστεύω εις τάς νεωτέρας αντιλήψεις της υγιεινής των πόλεων και μάλιστα πόλεων μέλλοντος λαμπρού όπως και η Κατερίνη, ώστε να φρονώ αδιαστάτως ότι πάντα τα υπό μελέτην και κατασκευήν έργα θα έχουν εντελώς προσωρινόν χαρακτήρα, αν μη ληφθή επείγουσα φροντίς να είναι ταυτοχρόνως συγχρονισμένα από υγιεινής απόψεως.

Με τάς σκέψεις μου λοιπόν αυτάς και την αγνήν μου πρόθεσιν συμβολής εις τα κοινά και από της πλευράς ταύτης, απαντώ εις τα ερωτήματα των μονίμων και μη συμπολιτών μας.

α) Είναι πράγματι ανθυγιεινή η Κατερίνη και ποια η αιτία;

β) Ποια είναι τα ληπτέα υγειονομικά ενδεδειγμένα μέτρα και ποια η συμβολή του Δήμου και των συνεργαζομένων αρχών εν προκειμένω.

Λυπούμαι ειλικρινώς ως δημότης Κατερίνης, διότι δεν δύναμαι απαντών εις το πρώτον ερώτημα, να μεταχειρισθώ φράσεις χαρακτηριστικές και παραστατικές της εν γένει εμφανίσεως της πόλεως μας. Το από κτίσεως της πόλεως σφάλμα το οποίον εμποδίζει τον ελεύθερον και πλήρη αερισμόν της πόλεως, δεν πρέπει να μας απασχολήση διότι είναι φυσικώς ανεπανόρθωτον. Είναι αναντίρρητον ότι αυτού κυρίως οφείλεται το σχετικώς ομιχλώδες και υγρόν της πόλεως από κλιματολογικής απόψεως. Πρέπει να σημειωθεί επίσης μετ' ευχαριστήσεως ενταύθα ότι, η συστηματική και εκτεταμένη καλλιέργεια των τελευταίων ετών, η μελετημένη διοχέτευση των υδάτων μακράν της πόλεως, καθώς και αι προβλεπόμεναι εκχερσώσεις δασωδών και θαμνωδών εκτάσεων προς την παραλίαν, θέλουν ασφαλώς βελτιώσει τας κλιματολογικάς συνθήκας.

Αλλά τι θα έλεγε κανείς για την ελεεινή ρυμοτομία με τους ελεεινότερους της και εγκαταλελειμμένους δρόμους; Βόρβορος και δυσσομία παντού με τα χανδάκια αμφοτέρωθεν βρίθοντα περιττωμάτων, εφθαρμένων αντικειμένων και πεθαμένων ζώων μικρών και μεγάλων!

Νομίζω όμως ότι αδικώ εαυτόν μου με ότι ανά τάς συνοικίας λόγω του επαγγέλματος μου υποπίπτει εις την αντίληψιν μου, αφού η εστία της μόλυνσεως ευρίσκεται διαρκώς υπό τα ομματά μας. Είναι τα περίφημα αυλάκια που διασχίζουν όλους τους δρόμους και προ παντός τους κεντρικούς τοιούτους.

Αίσχο ακατανόμαστον που μέσα στην βρωμερότητα του εμφωλεύει διαρκώς ο δολοφόντος της υγείας μας. Πάντα τα άχρηστα των παντοπωλείων, των οπωροπωλείων, των κρεοπωλείων, των λαχανοπωλείων με την στενήν συνεργασία των αποχωρητηρίων, εκτοξεύουν εκ του ασφαλούς εκείθεν την ελονοσίαν, τον εμπύρετον γαστρισμόν, τον παράτυφον, τον τύφον, τη δυσεντερίαν και για τα παιδιά μας τας θανατηφόρους γαστρεντερίτιδας! Ουδαμού επίβλεψη και ουδέποτε αυστηρά εφαρμογή των αστυνομικών περί υγείας διατάξεως. Και το τραγικώς αστείον είναι ότι πολάκις εκδηλούται δυσφορία εκ μέρους ιδία των παντοπωλών της αγοράς, όταν τύχη και ολιγοστεύουν τα νερά, διότι δεν μπορούν να πετάζουν και συγκαλύψουν εύκολα όλας τάς βρωμερότητας των καταστημάτων των.

Η ύδρευσις της πόλεως εκ παραλλήλου με το αρχέγονον σύστημα της διοχετεύσεως, προσφέρει εις όλους μας νερό πλήρες μικροβίων και στοιχείων μολυσμένων και αποσυντεθειμένων.

Ένα μωσαϊκόν υποζυγίων, αροτριώνταν κ.λ.π. ελευθέρως διερχομένων εις όλους τους δρόμους και διαρκώς, έρχεται να συμπληρώση την όλην εικόνα μιας πράγματι ακαθάρτου πόλεως.

Εις την όλην αξιοθρήνητον αυτήν κατάστασιν δεν νομίζω ότι συμβάλλει ολιγώτερον και η τελεία άγνοια ιδιωτικής υγιεινής αντιλήψεως και η έλλειψις και της στοιχειώδη αυτήν εφαρμογήν των όρων της υγιεινής. Και εν συμπεράσματι πλήρης ακηδία εκ μέρους των αρμοδίων, ουδέποτε σοβαρώς ασχοληθέντων με το ζήτημα της υγείας της πόλεως μέχρι τούδε τουλάχιστον.

Αλλά εις το φυσικόν τούτο συμπέρασμα δεν πρέπει μοιρολατρικώς να σταματήσωμεν. Επειγόμενος θα απαντήσω ήδη εις το δεύτερον ερώτημα, θεωρών απολύτως επιβεβλημένα προς βελτίωσιν της θλιβεράς καταστάσεως της πόλεως από απόψεως υγείας τα κατωτέρω μέτρα...».

7.2 Οι πρόσφυγες και η ευλογία

Με τον ερχομό των προσφύγων στην Ελλάδα αμέσως μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή (1922), σε διάφορα μέρη της χώρας εμφανίστηκε η νόσος ευλογία. Για προληπτικούς λόγους οι κρατικές αρχές έστειλαν και στην κοινότητα Κατερίνης ικανή ποσότητα δαμαλίδος προς εμβολιασμό για την καταπολέμηση της ευλογιάς. Επειδή στην περιφέρεια Κατερίνης δεν υπήρχε φορέας ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, ανατέθηκε στην κοινότητα το έργο του εμβολιασμού των κατοίκων και της πρόληψης της μετάδοσης της επιδημικής αυτής νόσου. Με τον ένα γιατρό όμως που διέθετε η κοινότητα και τις πενιχρές πιστώσεις, αδυνατούσε να επιτελέσει ένα τόσο σημαντικό και μεγάλο έργο. Έτσι, αποφασίζεται να αυξηθούν οι πιστώσεις και καλούνται και άλλοι γιατροί να αναλάβουν με πληρωμή το δαμαλισμό των 1050 μαθητών των σχολείων της κοινότητας Κατερίνης.

7.3 Η εκπαίδευση στην Κατερίνη

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα στην Κατερίνη λειτουργούσαν τέσσερις σχολικές μονάδες. Το Γυμνάσιο, στο κτίριο του σημερινού 5^{ου} Γυμνασίου, δύο σχολεία αρρένων, δηλαδή δημοτικά (το πρώτο στο κτήριο του σημερινού Α' Δημοτικού Σχολείου και το δεύτερο, το οποίο άρχισε να λειτουργεί από το σχολικό έτος 1924 – 1925 και μετά, σε ένα ξύλινο παράπηγμα στο χώρο του σημερινού Δ' Δημοτικού Σχολείου) και μια Σχολή Θηλέων. Τα λειτουργικά έξοδα, όπως τα θρανία, οι πίνακες, η θέρμανση και ο μισθός κάποιων δασκάλων βάραιναν την κοινότητα.

Εποχές, λοιπόν δύσκολες και για τους κατοίκους και για την κοινότητα. Τα χρήματα λίγα και δυσεύρετα. Τα μέσα περιορίζονταν στα απολύτως απαραίτητα. Τρία θρανία και ένας μαυροπίνακας. Τα βιβλία είδος πολυτελείας και σπάνια. Προσιτά μόνο στο εύρωστο κοινωνικό στρώμα. Οι άποροι καταφεύγουν στην κοινότητα να εξασφαλίσει βιβλία στα παιδιά τους. Η γραφειοκρατία σε όλο της το μεγαλείο. Για να επισκευαστεί ένα θρανίο, αναπτύσσεται μια τεράστια αλληλογραφία, της οποίας το υλικό κόστος είναι μεγαλύτερο από το κόστος του σκοπού για τον οποίο αναπτύχθηκε (Δάσιου, 1993, Δήμος Κατερίνης, 2001, Καζταρίδης, 2002, Καραϊσκος κ.α, 2002).

7.4 Σχολή Αρρένων

Μέσα από το αρχείο της κοινότητας πληροφορούμαστε τις ανάγκες των σχολείων, τα προβλήματα των εκπαιδευτικών και τις ενέργειες της κοινότητας να κρατήσει τα σχολικά βιώσιμα.

Σε συνεδρίαση της 17^{ης} Ιανουαρίου 1921 το κοινοτικό συμβούλιο ψήφισε πίστωση 1275 δραχμών για τις ανάγκες της Σχολής Αρρένων που ήταν:

- 12 θρανία
- 170 οκάδες ξυλανθράκων
- 40 φορτία καυσόξυλων
- 10 σανίδες για διόρθωση των αποχωρητηρίων
- 10 υαλοπίνακες
- 3 ημερομίσθια για επισκευή φθαρμένων θρανίων
- 1 ημερομίσθιο για επισκευή θερμάστρας

Την ίδια περίοδο διενεργήθηκε δημοπρασία για τις ανάγκες του ίδιου σχολείου για την προμήθεια:

- 42 θρανίων μήκους 2 μέτρων
- 2 πινάκων με τρίποδες

Μειοδότης αναδείχτηκε ο Ιωάννης Χρόνης, ο οποίος προσέφερε για κάθε θρανίο 46 δραχμές, για κάθε πίνακα 10 δραχμές και για κάθε τρίποδα 16 δραχμές.

Οι δημοτικοί διδάσκαλοι της Σχολής Αρρένων Κατερίνης ήταν οι εξής: Ιωάννης Κοσμάς, Γεώργιος Νικοδέλης, Νικόλαος Βασιλειάδης, Χρήστος Σπυρόπουλος, Γεώργιος Μιχόπουλος, Μιχάλης Χαρισίδης, Αλέξανδρος Παπαδημητρίου, Βασίλης Παπαδάμ και ο Ιωάννης Κωστόπουλος. Αυτοί ζήτησαν επιδόματα λόγω του γεγονότος ότι η επιβίωση είναι πολύ ακριβή (Δάσιου, 1993, Δήμος Κατερίνης, 2001, Καζταρίδης, 2002, Καραϊσκος κ.α, 2002).

7.5 Σχολή Θηλέων

Το Φεβρουάριο του 1921 το κοινοτικό συμβούλιο ψηφίζει πίστωση 1650 δραχμών με τα οποία εξασφαλίζονται 30 θρανία, δυο πίνακες με τρίποδες, 16 καθίσματα, 150 οκάδες ξυλανθράκων για τις ανάγκες της Σχολής Θηλέων. Λίγες

μέρες αργότερα δίδονται στην ίδια σχολή 150 δραχμές για διάφορες δαπάνες, 100 δραχμές ως επίδομα υπηρέτριας, 35 δραχμές για καύσιμη ύλη και 15 δραχμές για μεταφορά θρανίων.

Τον Μάιο του ίδιου χρόνου η σχολική επιτροπή αιτείται και λαμβάνει από την κοινότητα 150 δραχμές για 300 οκάδες ξυλανθράκων που καταναλώθηκαν τον προηγούμενο χειμώνα. Η διευθύντρια της σχολής ζητά να χορηγηθεί επίδομα 50 δραχμών μηνιαίως στην νηπιαγωγό Ευτυχία Παπακωνσταντίνου, γιατί αυτή διδάσκει οικειοθελώς στην Α' τάξη της σχολής. Το επίδομα βέβαια αυτό απολαμβάνουν και άλλες συναδέλφισές της (Δάσιου, 1993, Δήμος Κατερίνης, 2001, Καζταρίδης, 2002, Καραϊσκος κ.α, 2002).

7.6 Β' Σχολείο Αρρένων Κατερίνης

Το Β' Σχολείο Αρρένων Κατερίνης άρχισε να λειτουργεί από το σχολικό έτος 1924 – 1925 και μετά.

Η σχολική επιτροπή αιτείται από την κοινότητα να εγκρίνει την πίστωση 15000 δραχμών για την κατασκευή θρανίων, πίνακα καθώς και για την μερική επιδιόρθωση του κτιρίου. Παράλληλα, εκθέτει την τραγική κατάσταση *«έλλειψη τούτων οι μαθηταί κάθονται επί του δαπέδου και ουδεμία διδασκαλία δύναται να γίνει...»*. Το κοινοτικό σύμβουλο εγκρίνει πίστωση 8000 δραχμές. Επίσης ενέκρινε πίστωση 10000 δραχμών για επισκευή αποχωρητηρίου (Καζταρίδης, 2002).

7.7 Νυκτερινό Σχολείο

Στη δεκαετία του '20 δεν λειτουργούσε νυκτερινό σχολείο στην Κατερίνη. Στα τέλη αυτής της δεκαετίας γίνεται προσπάθεια προς αυτή την κατεύθυνση. Ο Ιωάννης Παπαβασιλείου με αίτηση του προς το κοινοτικό συμβούλιο προτείνει να ψηφισθεί σχετική πίστωση. Το θέμα συζητείται στο κοινοτικό συμβούλιο και συγκροτείται επιτροπή από τον πρόεδρο να διευρυνθεί το θέμα και να έλθει ξανά το συγκεκριμένο θέμα προς συζήτηση στο κοινοτικό συμβούλιο (Δάσιου, 1993, Δήμος Κατερίνης, 2001, Καζταρίδης, 2002, Καραϊσκος κ.α, 2002).

7.8 Νηπιαγωγείο

Η σχολική επιτροπή του νηπιαγωγείου Κατερίνης αιτείται από την κοινότητα την ψήφιση ενός σεβαστού ποσού για την κατασκευή θρανίων και την αγορά των απαραίτητων εικόνων. Παράλληλα διαμαρτύρεται γιατί για το σχολείο αυτό μέχρι τότε δεν δόθηκε καμία πίστωση μολονότι το εν λόγω σχολείο έχει πολλές ανάγκες σε απαραίτητα είδη χωρίς τα οποία δεν καθίσταται δυνατή η κανονική λειτουργία του και η διδασκαλία (Δάσιου, 1993, Δήμος Κατερίνης, 2001, Καζταρίδης, 2002, Καραϊσκος κ.α, 2002).

7.9 Γυμνάσιο Κατερίνης

Τον Μάρτιο του 1922 η σχολική επιτροπή του Γυμνασίου Κατερίνης ζητά ενίσχυση για τις ανάγκες του σχολείου 3000 δραχμές. Το κοινοτικό συμβούλιο εγκρίνει πίστωση 1500 δραχμές για θρανία και για ότι άλλο κρίνει σκόπιμο η επιτροπή. Το ποσό, όμως, αυτό απογοήτευσε τη σχολική επιτροπή, γιατί οι ανάγκες του σχολείου ήταν πάρα πολλές και με παράστασή της προς το κοινοτικό συμβούλιο ζητά να συσταθεί επιτροπή κοινοτικών συμβούλων, να επισκεφθεί το σχολείο και να γνωρίσει από κοντά τα πραγματικά προβλήματα.

Πραγματικά, η επιτροπή κοινοτικών συμβούλων επισκέπτεται το Γυμνάσιο, βλέπει τα προβλήματα και δέχεται να προσαυξήσει με άλλες 500 δραχμές την πίστωση. Δεν ικανοποιεί βέβαια τις επιθυμίες της σχολικής επιτροπής, γιατί ο προϋπολογισμός δεν το επιτρέπει και έτσι η κατάσταση χαρακτηρίζεται ως τραγική. Παράλληλα, υπόσχεται ότι την επόμενη σχολική χρονιά, χρονιά κατά την οποία θα προστεθεί και η τελευταία τάξη του Γυμνασίου, οι σχετικές πιστώσεις θα είναι πιο γενναιόδωρες (Δάσιου, 1993, Δήμος Κατερίνης, 2001, Καζταρίδης, 2002, Καραϊσκος κ.α, 2002).

7.10 Σχολεία Συνοικισμών

Οι κάτοικοι του χωριού Κάτω Αγιάνη αιτούνται να χορηγηθεί και στον διδάσκαλο του δικού τους συνοικισμού το επίδομα που χορηγεί η κοινότητα στους

διδασκάλους της Κατερίνης. Το δε κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να χορηγήσει το επίδομα και στον δάσκαλο αυτόν, αλλά εφάπαξ χρηματικό δώρο, και όχι μηνιαίο επίδομα, διότι οι δαπάνες του βίου των δασκάλων στα χωριά είναι λιγότερες από ότι εκείνων στις πόλεις. Έτσι, χορηγήθηκε εφάπαξ χρηματικό δώρο 150 δραχμών, διατέθηκαν 100 δραχμές για την επισκευή του σχολείου και εγκρίθηκε πίστωση 2000 δραχμών για την προμήθεια των απαραίτητων σχολικών ειδών.

Αφού, λοιπόν, άνοιξε ο δρόμος του επιδόματος με το δάσκαλο του Κάτω Αγιάννη, παρόμοιο αίτημα υποβάλλεται και από τους άλλους δασκάλους των άλλων συνοικισμών όπως του Κολουκουρίου, του Κεραμιδιού, της Βρωμερής, του Στουπί και της Γανόχωρας (Δάσιου, 1993, Δήμος Κατερίνης, 2001, Καζταρίδης, 2002, Καραϊσκος κ.α, 2002).

7.11 Εκπαιδευτικά Κατερίνης στη δεκαετία του '30

Με τον ερχομό των προσφύγων, ύστερα από την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης, ο πληθυσμός της Κατερίνης και των γύρω χωριών σχεδόν διπλασιάστηκε. Νέοι συνοικισμοί συγκροτήθηκαν στις παρυφές της πόλης της Κατερίνης (Αστικά, Χηράδικα, Σιδηροδρομικού Σταθμού, Καπνικού Σταθμού, Ευαγγελικά, Βατάν), πολλά νέα χωριά δημιουργήθηκαν και στα ήδη υπάρχοντα ο πληθυσμός υπερπλασιάστηκε. Παράλληλα, αυξήθηκε θεαματικά ο αριθμός των σχολείων και των μαθητών. Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται ο αριθμός των σχολείων, ο αριθμός των μαθητών και ο αριθμός των διδασκάλων.

Πίνακας 18: Αριθμός μαθητών και διδασκάλων των σχολείων της Πιερίας

Όνομα σχολείου	Αριθμός μαθητών	Αριθμός διδασκάλων
Αγαθούπολη	64	2
Αγιάννης παλαιός συνοικισμός	99	1
Αγιάννης Όφφης	76	-
Άνω Αγιάννης	80	1
Α' Αιγινίου	197	4
Β' Αιγινίου	171	3
Γ' Αιγινίου	79	2
Αλώνια	162	2
Αρωνάς	46	1
Βούλτιστα	26	-
Βροντού	103	2
Βρύα	32	1
Βρωμερή	121	1
Βρωμερόσκαλα	18	1
Δίον	101	2
Ελατοχώρι	153	1
Χαράδρα	69	1
Κουντουριώτισσα	51	1
Σκοτίνα	60	-
Καστανιά	36	1
Κάτω Μηλιά	36	1
Α' Κατερίνης	739	4
Β' Κατερίνης	437	5
Γ' Κατερίνης	511	6
Δ' Κατερίνης	266	4
Κεραμίδι	64	1
Κίτρος	197	3
Κολουκούρι	64	1

A' Κολινδρού	300	6
B' Κολινδρού	170	4
Κορινός	177	3
Κούκος	154	1
A' Κουντουριώτισσας	165	2
B' Κουντουριώτισσας	-	-
Λεπτοκαρυά	195	3
Λόκοβη	21	1
Λόφος	118	1
A' Λιτοχώρου	397	6
B' Λιτοχώρου	380	6
Μακρύγιαλος	150	2
Μαλαθριά	80	1
Μεγάλη Γέφυρα	-	1
Μοσχοπόταμος	301	4
Μηλιά	121	2
Μικρή Μηλιά	;	1
Μπάνη	61	1
Νέα Περίσταση	138	2
Νέα Χώρα	79	2
Νέο Ελευθεροχώρι	158	3
Νέο Κεραμίδι	50	1
Νέο Κολουκούρι	73	1
Παλιάμπελα	46	1
Παλιονέλληνη	157	3
Παλιό Ελευθεροχώρι	163	1
Παντελεήμων	140	2
Παλιόστανη	85	1
Πλαταμών	29	1
Πόροι	78	1
Ράχη	36	1
Ρητίνη	210	3

Ρυάκια	74	1
Σεβαστή	60	1
Σκοτεινά	62	1
Σκοτίνα	72	1
Α' Στουπί	100	1
Β' Στουπί	73	2
Σφενδάμη	262	3
Χράνη	48	1
Άγιος Μηνάς	98	2

ΠΗΓΗ: ΓΑΚ ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΠΙΕΡΙΑΣ

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα η Κατερίνη είχε 5 σχολεία καθώς δεν είχε συγκροτηθεί ακόμη ο οικισμός των Καταφυγιωτών (7^ο Δημοτικό Σχολείο), ο Σιδηροδρομικός Σταθμός (8^ο Δημοτικό Σχολείο), η Νέα Ζωή (13^ο Δημοτικό Σχολείο) κλπ, σχολεία τα οποία συστάθηκαν μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Σε όλα τα χωριά της Κατερίνης, μικρά και μεγάλα, λειτουργούσαν σχολεία και μάλιστα με πολύ μεγάλο αριθμό μαθητών. Χωριά τα οποία σήμερα διαθέτουν 4-5 μαθητές μόνο, τότε διέθεταν πάνω από 70 – 80 μαθητές. Γεγονός το οποίο προδίδει τη μεγάλη αστυφιλία που σημειώθηκε τις κατοπινές δεκαετίες, προς όφελος κυρίως της Κατερίνης και των άλλων αστικών κέντρων της χώρας μας. Κάτι τέτοιο, βέβαια, εξηγείται ως ένα μεγάλο βαθμό, από τη χαμηλή γεννητικότητα της εποχής μας. Στη δεκαετία του '30 σπάνιζαν οι οικογένειες που είχαν λιγότερα από πέντε παιδιά, ενώ σήμερα σπανίζουν οι οικογένειες που έχουν πάνω από δυο παιδιά.

Το πρόβλημα που αντιμετώπιζαν τα σχολεία του τόπου μας τότε σχετιζόταν με τον περιορισμένο αριθμό του διδακτικού προσωπικού. Στα 69 δημοτικά σχολεία της επαρχίας Κατερίνης φαίνονταν εγγεγραμμένοι 9000 μαθητές και υπηρετούσαν μόνον 135 δάσκαλοι. Υπήρχαν σχολεία με 120 – 160 μαθητές, για τους οποίους είχε διατεθεί μόνο ένας δάσκαλος.

Ένα άλλο πρόβλημα σχετίζεται με την κακή κατάσταση των διδακτηρίων. Η φροντίδα της πολιτείας για ίδρυση και ανέγερση διδακτηρίων ήταν μηδαμινή. Σε πολλές περιπτώσεις οι ίδιοι οι κάτοικοι αναλαμβάνουν να χορηγήσουν χρήματα ή να χτίσουν με αυτεπιστασία διδακτήρια. Σε άθλιες και κακοφτιαγμένες αίθουσες

στοιβάζονταν κατά εκατοντάδες οι μαθητές προκειμένου να μορφωθούν (Δάσιου, 1993, Δήμος Κατερίνης, 2001, Καζταρίδης, 2002, Καραϊσκος κ.α, 2002).

Κεφάλαιο 8: Η Κατερίνη κατά τον 19^ο και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα: Η εθνοτική σύνθεση των κατοίκων

8.1 Οι Βλάχοι της Κατερίνης

8.1.1 *Μαρτυρίες για τους Βλάχους της Κατερίνης*

Ο πληθυσμός της Κατερίνης κατά το πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα κυμαίνεται ανάμεσα στις 100 με 300 οικίες. Αν υποθέσουμε ότι κάθε οικία φιλοξενεί, κατά μέσο όρο, περίπου πέντε με έξι ψυχές, τότε βάσιμα μπορούμε να πούμε ότι ο αριθμός των κατοίκων της κυμαινόταν από τις 600 μέχρι τις 1800 ψυχές. Ποια όμως είναι η εθνοτική σύνθεση και ποια η καταγωγή αυτών των κατοίκων;

«Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα έως τις αρχές του 20^{ου}, ο αριθμός των κατοίκων της Κατερίνης αυξάνεται θεαματικά. Από τα 1800 περίπου άτομα του πρώτου τετάρτου του 19^{ου} αιώνα, ο αριθμός των κατοίκων ανέρχεται στον εντυπωσιακό αριθμό των 8000 κατά το 1914. Ένα άλλο εύλογο ερώτημα που προκύπτει είναι το εξής: γιατί, ποιοι και πόθεν οι νέοι κάτοικοι της πόλης;» (Καζταρίδης, 2001 : 4).

Όπως προκύπτει από τις διασωθείσες πηγές, κείμενα ξένων και Ελλήνων περιηγητών, στατιστικούς πίνακες, ελληνικές και ξένες προξενικές εκθέσεις, αλλά και από προφορικές μαρτυρίες, μπορούμε βάσιμα να συναγάγουμε το συμπέρασμα ότι ένα μεγάλο μέρος των 1800 κατοίκων της Κατερίνης του πρώτου μισού του 19^{ου} αιώνα και ένα πολύ πιο μεγάλο από τους 8000 κατοίκους του 1914 είναι Βλάχοι ή βλάχικης καταγωγής.

Πιο συγκεκριμένα:

- Από μια ελληνική προξενική έκθεση του 1879 πληροφορούμαστε ότι την περίοδο αυτή στην Κατερίνη ζούσαν 50 αρβανιτοβλάχικες οικογένειες και άλλες 150 βλάχικες οικογένειες από την Πίνδο, κυρίως από τη Σαμαρίνα.
- Ο Επίσκοπος Κίτρους Νικόλαος, στα απομνημονεύματά του αναφέρει ότι γύρω στα 1880 στην Κατερίνη υπήρχαν περίπου 300 οικίες. Σύμφωνα όμως με μια ανέκδοτη μελέτη του Ελληνικού Προξενείου Θεσσαλονίκης που στάλθηκε στο ΥΠΕΞ το 1877 με το γενικό τίτλο «*Εκθέσεις των επαρχιών Καμπανίας, Κίτρους και του νοτίου της*

επαρχίας Βοδενών», ο αριθμός των οικιών της Κατερίνης ανέρχεται στις 1000. Πώς προκύπτει όμως αυτή η διαφορά; Η απάντηση που δίνεται στο ερώτημα αυτό είναι ότι η εν λόγω διαφορά προκύπτει από τον συνυπολογισμό ή μη των μη μόνιμων κατοίκων.

- Ο Σχινάς αναφέρει ότι στα 1887 στην Κατερίνη ζούσαν 240 περίπου οικογένειες μουσουλμάνων, 220 περίπου οικογένειες χριστιανών, από τους οποίους πολλοί ήταν Βλάχοι από το Λιβάδι και επιπλέον, κατά τη χειμερινή περίοδο διαβιούσαν 130 οικογένειες Βλάχων ποιμένων προερχόμενοι από τα βλαχοχώρια των Γρεβενών (Σαμαρίνα, Αβδέλα, Σμίξη και Περιβόλι).
- Σύμφωνα με την καταγραφή του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως για τους βλάχικους πληθυσμούς κατά το 1905 στην Κατερίνη, διαβιούσαν 310 οικογένειες Βλάχων, περίπου 1550 ψυχές.
- Ενδιαφέρουσες πληροφορίες για την σύνθεση των κατοίκων της Κατερίνης γενικά, αλλά και των Βλάχων ειδικότερα, μπορεί να αντλήσει ο μελετητής από τη γνωστή έκθεση του Ηπειρώτη εκπαιδευτικού Σάρρου. Η εν λόγω έκθεση αναφέρεται στην εκπαιδευτική κατάσταση του Καζά Κατερίνης κατά τους τελευταίους χρόνους της Τουρκοκρατίας. Αλλά και οι πληροφορίες που αναφέρονται στη σύνθεση του πληθυσμού κρίνονται ως εξαιρετικά ενδιαφέρουσες. Η έκθεση, λοιπόν, αυτή που συντάχθηκε το 1906 για τον πληθυσμό της Κατερίνης αναφέρει τα εξής:

Αικατερίνη

Οικογένειαι ελληνικαί 501, ων τα 2/3 μητρικὴν γλώσσαν ἔχουσιν τὴν κουτσοβλαχικὴν, γινώσκουσι δε καὶ λαλοῦσι πάσαι τὴν ελληνικὴν. Των οικογενειῶν τούτων 120 παραθερίζουσι εἰς Λιβάδι, ἐξ οὗ καὶ ὁρμῶνται, 50 παραθερίζουσι ἐν Σαμαρίνᾳ καὶ 20 Ἀλβανιτοβλάχων, 30 οικογένειαι Βλαχοφώνων Ἡπειρωτῶν, ἐκ Φλαμπουραρίου αἱ πλείστα παραμένουσι διαρκῶς ἐν τῇ πόλει κατοικοῦσι ἐν Αἰκατερίνῃ καὶ 300 οικογένειαι Τούρκων, ὡς πολλαὶ ἐλληνόφωνοι.

- Τέλος, σύμφωνα με μια επίσημη στατιστική του 1913, αμέσως μετά την απελευθέρωση, η Κατερίνη τότε διέθετε 1000 οικίες μουσουλμάνων. Επίσης, σημειώνεται ότι στην πόλη της Κατερίνης παραχειμάζουν και Βλαχοποιμένες, δίχως όμως να προσδιορίζεται ο

αριθμός των βλάχικων οικογενειών γιατί ίσως δε κρίθηκε σκόπιμο (Καζταρίδης, 2001).

Από όλα τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η μεγαλύτερη πληθυσμιακή ομάδα της πόλης ήταν βλάχικης καταγωγής. Το ερώτημα που απορρέει είναι το εξής: Ποιοι είναι οι Βλάχοι της Κατερίνης, ποια η ιδιαίτερη καταγωγή τους, πότε, κάτω από ποιες συνθήκες και γιατί επέλεξαν την Κατερίνη ως μόνιμη κατοικία τους;

8.1.2 Οι βλάχικες ομάδες της Κατερίνης

Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, και κυρίως κατά το τελευταίο τέταρτό του, και τις αρχές του 20^{ου} πολλές βλάχικες οικογένειες επιλέγουν την Κατερίνη και άλλες περιοχές της Πιερίας ως τόπους μόνιμης εγκατάστασης ή ως τόπους παρεπιδημίας για να διαχειμάζουν αυτοί και τα κοπάδια τους. Οι Βλάχοι της Κατερίνης προέρχονται από τις διάφορες βλάχικες μητροπολιτικές εστίες και από τους χώρους διασποράς των Βλάχων.

Πιο συγκεκριμένα, οι Βλάχοι της Κατερίνης προέρχονται από τις μητροπόλεις των Βλάχων του Ολύμπου και των Πιερίων (Λιβιάδι και Κοκκινοπλό), τις μητροπόλεις της Πίνδου (Φλαμπουράρι και άλλα βλαχοχώρια του Ζαγορίου), τη Μοσχόπολη, τα βλαχοχώρια των Γρεβενών (Σαμαρίνα, Αβδέλα, Σμίξη και Περιβόλι) και τους χώρους διασποράς (Μοναστήρι, Αλβανία, Βέρμιο).

Έτσι, ανάλογα με την καταγωγή τους οι Βλάχοι της Κατερίνης διακρίνονται σε: Λιβαδιώτες, Κοκκινοπλίτες, Ζαγορίσιους, Σαμαρινιώτες, Αβδελιώτες, Νιζοπολίτες, Βεργιάνους, και Αρβανιτόβλαχους.

8.1.3 Γενικά στοιχεία για την καταγωγή των Βλάχων

Πολλά έχουν γραφτεί και πολλά περισσότερα έχουν ειπωθεί γύρω από το ζήτημα της καταγωγής των Βλάχων. Κατά καιρούς μάλιστα έγινε αντικείμενο πολιτικής εκμετάλλευσης, όπως είναι γνωστό, από τη ρουμανική προπαγάνδα. Σήμερα, φαίνεται ότι οι πολιτικές του διαστάσεις, όχι μόνον δεν εμφανίζουν την

ένταση με την οποία εμφανίστηκαν στο παρελθόν μέχρι και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, αλλά δεν υφίστανται πια.

Το φαινόμενο των Βλάχων, ως μιας απόλυτα διακριτής γλωσσικής ομάδας συνδέεται με την ιστορία του σταδιακού γλωσσικού εκλατινισμού των νοτίων Βαλκανίων. Μακροχρόνιες έρευνες κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι Βλάχοι είναι ελληνικά φύλα από την Ήπειρο, τη Θεσσαλία και τη Μακεδονία που απέκτησαν ένα γλωσσικό ιδίωμα της προφορικής λατινικής γλώσσας κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους. Όμως, όπως εξάγεται από τη μελέτη της ιστορίας τους, το πρόσφατο ιστορικό παρελθόν στάθηκε το πιο σημαντικό και καθοριστικό για την ταυτότητά τους. Και αυτό, γιατί όποια και αν είναι η καταγωγή τους, αυτή δε φαίνεται να έπαιξε κάποιον ιδιαίτερο ρόλο στη νεότερη ιστορική τους περίοδο.

Βασικό χαρακτηριστικό της ιστορίας των Βλάχων είναι η διαρκής μετακίνησή τους στο χώρο. Ως πρωταρχική μετακίνηση θεωρείται η άνοδός τους στα ορεινά κατά τον 6^ο μ.Χ αιώνα, εποχή δηλαδή κατά την οποία οι Σλάβοι εμφανίζονται στο Βαλκανικό χώρο. Η οροσειρά της Πίνδου θα φιλοξενήσει τους Βλάχους για μια μακράιωνη περίοδο και θα αποτελέσει το κέντρο, την κοιτίδα, τις μητροπολιτικές τους εστίες. Η περίοδος αυτή αρχίζει από τους μεσαιωνικούς χρόνους και επεκτείνεται έως τα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Κατά την περίοδο αυτή οι Βλάχοι με ορμητήριό τους την ευρύτερη περιοχή της Πίνδου θα επεκταθούν, θα διασκορπιστούν και θα δραστηριοποιηθούν σε ολόκληρο σχεδόν το χώρο της Βαλκανικής. Με τη διασπορά τους αυτή θα συγκροτήσουν νέες μητροπόλεις, οι οποίες με τη σειρά τους θα συγκροτήσουν νεότερες και η αέναη αυτή στο χώρο και στο χρόνο διαδικασία θα συνεχιστεί σχεδόν μέχρι τις μέρες μας.

Οι παλιότεροι και οι πιο πυκνοί βλάχικοι οικισμοί επιβιώνουν μέχρι και σήμερα στις πλαγιές της Πίνδου. Από το Βλαχοζάγορο προέρχονται οι Ζαγορίσιοι της Κατερίνης. Μητροπολιτικές εστίες θεωρούνται και είναι, παρά την απόστασή τους, τα βλαχοχώρια του Ολύμπου, από τα οποία προέρχονται οι περισσότεροι Βλάχοι. Μητρόπολη επίσης θεωρείται και η Μοσχόπολη της Βορείου Ηπείρου, από τους Βλάχους της οποίας συγκροτήθηκαν οι νεότεροι βλάχικοι οικισμοί της περιοχής των Γρεβενών, οι οποίοι με τη σειρά τους ενίσχυσαν τη διασπορά των Βλάχων σε περιοχές της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας. Πολλοί από αυτούς εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη.

Σε παλαιότερες εποχές και σε μια μακρά σειρά γενεών, φαίνεται ότι το μεγαλύτερο πληθυσμιακό δυναμικό των Βλάχων ασχολούνταν με την κτηνοτροφία.

Δεν είναι, όμως, αληθές ότι όλοι οι Βλάχοι καθ' όλη τη μακραίωνη ιστορική τους πορεία ήταν μόνο κτηνοτρόφοι. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα τα βλαχοχώρια, ανάλογα με την οικονομία τους, χωρίζονται σε δυο βασικές κατηγορίες: σε οικισμούς με κτηνοτροφική οικονομία και σε οικισμούς με εμποροβιοτεχνική. Κρίνεται όμως αναγκαίο να διακρίνουμε και μια τρίτη κατηγορία οικισμών, αυτούς δηλαδή με μικτή οικονομία. Βέβαια, βασικοί παράγοντες που καθορίζουν τη μορφή της οικονομίας είναι ο τόπος και ο χρόνος εγκατάστασης.

Με την έννοια αυτή, οι βλάχικοι πληθυσμοί και οικισμοί διακρίνονται σε:

- α) Ορεινούς ή ημιορεινούς, όπου οι κάτοικοι ασχολούνται σχεδόν αποκλειστικά με την κτηνοτροφία
- β) Εδραίους, με μόνιμη εγκατάσταση σε μικρά ή μεγάλα αστικά κέντρα, όπου ασχολούνται με εμπορικές και βιοτεχνικές και άλλες μεταπρατικές δραστηριότητες
- γ) Ημινομάδες κτηνοτρόφους, οι οποίοι μετακινούνται με τα κοπάδια τους κατά τη χειμερινή περίοδο προς τα πεδινά, ενώ κατά τη θερινή ανηφορίζουν προς τα ορεινά και
- δ) Περιφερόμενους άρρενες πρματευτάδες, που με ορμητήριο τις βλάχικες μητροπόλεις τους, όπου διαβιούν οι οικογένειές τους, μετακινούνται διαρκώς σε όλο το χώρο της Βαλκανικής (Καζταρίδης, 2001, Κατσουγιάννης, 1966, Λαζάρου, 1984).

8.1.4 Λόγοι για τους οποίους οι Βλάχοι διάλεξαν την Κατερίνη

Η παρουσία των Βλάχων στην Κατερίνη ανάγεται στην περίοδο πολύ πριν τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, κάτι βέβαια που μαρτυρείται από πολλές και διάφορες πηγές. Οι λόγοι για τους οποίους Βλάχοι από την κεντρική και βόρεια Πίνδο, από το Βέρμιο, από τα Γρεβενά, από τον Όλυμπο, αλλά και από άλλες διάφορες περιοχές, επέλεξαν την Κατερίνη και γενικότερα την πεδιάδα της Πιερίας, μπορούν να συνοψιστούν στους εξής:

- Η εκτεταμένη και σε μεγάλη έκταση, εκείνη τη χρονική περίοδο, ακαλλιέργητη πεδιάδα της Κατερίνης, ικανοποιούσε σε μεγάλο βαθμό τις κτηνοτροφικές και άλλες συναφείς δραστηριότητες των Βλάχων. Οι εγκαταλελειμμένες από την οθωμανική διοίκηση χέρσες ημι – δασώδεις και βαλτώδεις γαίες της περικής πεδιάδας, αποδείχθηκαν πολύτιμοι βοσκότοποι για τα μικρά ή μεγάλα τσελικάτα των Βλάχων.

- «Η Κατερίνη, σχεδόν καθ' όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, αποτέλεσε, όπως και σήμερα, πολιτικό, διοικητικό και οικονομικό κέντρο της ευρύτερης περικής χώρας. Παρά το γεγονός ότι κατά την ίδια περίοδο υπήρχαν κώμες ή κεφαλοχώρια με περισσότερο πληθυσμό όπως για παράδειγμα το Λιτόχωρο, ο Κολινδρός και η Δρυάνιστα, οι Οθωμανοί επέλεξαν την Κατερίνη ως πολιτικό - διοικητικό και οικονομικό κέντρο της ευρύτερης περιοχής. Είναι πολύ πιθανόν, η παρουσία μουσουλμανικού πληθυσμού να συνέβαλλε σε αυτή την επιλογή, ίσως όμως και η γεωγραφική της θέση: σε κομβικό σημείο, πάνω στον άξονα που συνδέει τη βόρεια με τη νότια Ελλάδα και τον Κόλπο του Θερμαϊκού, μέσω των Στενών της Πέτρας με τη Δυτική Ελλάδα. Από τη στιγμή, λοιπόν, που οι Οθωμανοί κατέστησαν την Κατερίνη πρωτεύουσα της Πιερίας, φρόντισαν και να τη διαφυλάσσουν από τη ληστρική δραστηριότητα των κλεφτών και αρματολών του Ολύμπου και των Πιερίων, η οποία προσέλαβε επιδημικά χαρακτηριστικά κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα» (Καζταρίδης, 2000 : 8). Η μόνιμη παρουσία οργανωμένου οθωμανικού στρατού στην πόλη της Κατερίνης, αποθάρρυνε τις ληστρικές δραστηριότητες από τη μια μεριά και από την άλλη ενθάρρυνε τους Βλάχους να επιλέξουν την Κατερίνη ως μόνιμη κατοικία και έδρα των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων τους.
- Η ορεινή Πιερία, όπου κυρίως ζούσαν οι ελληνικοί πληθυσμοί, αποτέλεσε για αιώνες και ιδίως κατά τον 19^ο αιώνα το θέατρο των πολεμικών επιχειρήσεων ανάμεσα στους αλύτρωτους Έλληνες από τη μια και του Τούρκου δυνάστη από την άλλη. Οι αποτυχημένες απελευθερωτικές προσπάθειες του 1821, του 1894 και του 1878 συνοδεύονταν συνήθως από αντίποινα από την πλευρά της οθωμανικής διοίκησης. Τουλάχιστον έξι φορές κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα ελληνικοί πληθυσμοί, οικισμοί, μονές και εκκλησίες της Πιερίας πυρπολήθηκαν, ερημώθηκαν και λεηλατήθηκαν με μεγαλύτερη αυτή του 1822. Έτσι, πολλοί κάτοικοι της Πιερίας, ανάμεσά τους και πολλοί Βλάχοι επέλεξαν την Κατερίνη για μόνιμη εγκατάσταση, γιατί παρείχε τα εχέγγυα για ασφαλή και ειρηνική ζωή.
- Η Κατερίνη, παραθαλάσσια σχεδόν πόλη, διέθετε από τον 19^ο αιώνα κιόλας ένα από τα σημαντικότερα λιμάνια της εποχής. Ο λιμένας Αικατερίνης αναφέρεται ως ο δεύτερος σε σημασία μετά τον λιμένα της Θεσσαλονίκης.

Πρόκειται για τη Σκάλα Αικατερίνης, από την οποία με καΐκια διοχετεύονται προς τη Θεσσαλονίκη περική ξυλεία, δημητριακά, κτηνοτροφικά προϊόντα και άλλα παραγόμενα αγαθά της περικής γης. Αυτό, λοιπόν, το συγκριτικό πλεονέκτημα της Κατερίνης είναι ένας επιπλέον λόγος που ωθεί τους Βλάχους προς την συγκεκριμένη πόλη.

- Αυτά τα πρώιμα χαρακτηριστικά αστικοποίησης της Κατερίνης γίνονται πιο ορατά, πιο μόνιμα και μεγεθύνονται από δυο άλλα πολύ μεγάλης σημασίας γεγονότα που συμβαίνουν τη δεύτερη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα. Το πρώτο, εθνικής σημασίας, είναι το ίδιο το γεγονός της απελευθέρωσης και το δεύτερο, οικονομικής σημασίας, είναι η λειτουργία του σιδηροδρόμου. Λίγα χρόνια μετά την απελευθέρωση, το 1916, ενώθηκε η παλιά ελληνική σιδηροδρομική γραμμή Αθηνών – Λαρίσης με την πρώην οθωμανική γραμμή Θεσσαλονίκης – Γευγελή και ακόμα Θεσσαλονίκης – Γιδά, στο ύψος του χωριού Πλατύ. Το τεχνικό αυτό γεγονός, τεράστιας οικονομικής σημασίας, έφερε την Κατερίνη πάρα πολύ κοντά στη Θεσσαλονίκη, την Αθήνα και την Ευρώπη με αποτέλεσμα η μικρή, απομακρυσμένη και ξεχασμένη, άγνωστη σε πολλούς Κατερίνη, βγήκε στην επιφάνεια και προσέλκυσε πολλούς νέους κατοίκους. Κατά τη δεκαετία αυτή ο πληθυσμός της διπλασιάστηκε. Βέβαια, ανάμεσα στους νέους κατοίκους της, πολλοί ήταν βλάχικης καταγωγής.
- Η έξοδος των Βλάχων προς την Κατερίνη και τα άλλα αστικά κέντρα συνδέεται οπωσδήποτε με την οικονομική ανάπτυξη που γνωρίζουν τα βλαχοχώρια κατά τον 19^ο αιώνα. Πολλές βλάχικες οικογένειες, αφού εγκαταλείψουν τις κτηνοτροφικές δραστηριότητες ή παράλληλα με αυτές, εγκαταλείνουν νέες ασχολίες και επιδίδονται σε αστικά επαγγέλματα. Με τον καιρό, αντιλαμβάνονται ότι οι μικρές, ορεινές βλάχικες συνοικίες δεν μπορούν να ικανοποιήσουν ή αποδεικνύονται πολύ μικρές για τις δικές τους επιχειρηματικές ανησυχίες και αναζητούν νέες αγορές για να επεκτείνουν τις εμπορικές τους δραστηριότητες.
- Η Κατερίνη, πριν το 1930, δηλαδή πριν γίνουν τα μεγάλα έργα υποδομής της εποχής εκείνης και πριν ανακαλυφθεί το κινίνο, είχε άθλιο κλίμα. Επιδημικές ασθένειες θέριζαν τον πληθυσμό. Η ελονοσία και η φυματίωση αποδεκάτιζαν τους κατοίκους, μικρούς και μεγάλους. Και έτσι πολλοί Βλάχοι, ιδίως οι

Λιβαδιώτες, προτιμούσαν να μένουν οι άνδρες στην Κατερίνη για τις εργασίες τους, ενώ τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας ζούσαν στο Λιβάδι.

- Δεν παρατηρείται σημαντική δραστηριότητα Βλάχων σε γεωργικές ασχολίες. Τη γεωργία, γενικά, δείχνουν να την αγνοούν ή να ασχολούνται τόσο, όσο τους είναι αναγκαίο, μόνον για τις κτηνοτροφικές ανάγκες τους. Η γεωργία αποτελεί για τους νομάδες ή ημινομάδες Βλάχους, όχι μια κύρια, αλλά μια συμπληρωματική οικονομία (Καζταρίδης, 2001, Κατσουγιάννης, 1966, Λαζάρου, 1984).

8.2 Οι Ζαγορίσιοι

8.2.1 Το Ζαγόρι την εποχή της Τουρκοκρατίας

Η ιστορία του Ζαγορίου αρχίζει κυρίως μετά το 1430, έτος κατάκτησης των Ιωαννίνων από τους Τούρκους. Οι Τούρκοι, προκειμένου να εξασφαλίσουν επικυριαρχία στις ορεινές περιοχές, εφάρμοσαν μια πολιτική παραχώρησης προνομίων σε κοινότητες ή ομάδες κοινοτήτων που συνθηκολόγησαν μαζί τους. Έτσι, μέχρι τον 17^ο αιώνα ολόκληρη η περιφέρεια αποτελούσε αυτοδιοικούμενη ομοσπονδία με το όνομα Κοινόν ή Βιλαέτι του Ζαγορίου.

Τα προνόμια τα οποία παραχωρήθηκαν στην αυτόνομη ομοσπονδία του Ζαγορίου και τα οποία οφείλονται, στο μεγαλύτερο μέρος τους, στην επιρροή πλούσιων Ζαγορίσιων στη σουλτανική αυλή, διατηρήθηκαν μέχρι το 1868 οπότε και καταργήθηκαν. Σύμφωνα με τα προνόμια αυτά παραχωρήθηκε στο Ζαγόρι αυτονομία και αυτοδιοίκηση, με ανώτερο άρχοντα τον Βεκύλη του Ζαγορίου. Ένα άλλο σπουδαίο προνόμιο που είχαν οι Ζαγορίσιοι, ήταν η ελευθερία στην εκτέλεση των θρησκευτικών τους καθηκόντων (Καζταρίδης, 2001, Κατσουγιάννης, 1966, Λαζάρου, 1984).

Με το πέρασμα των χρόνων και χάρη στην εξυπνάδα και την πολιτική δύναμη πολλών πατριωτών του Ζαγορίου, που κατείχαν διοικητικές θέσεις στην Υψηλή Πύλη, τα προνόμια αυτά αυξήθηκαν και βελτιώθηκαν. Η αυτονομία, η αυτοδιοίκηση και η ατέλεια συνετέλεσαν ώστε να κατακτηθεί ένα ζηλευτό επίπεδο διαβίωσης των κατοίκων της περιοχής. Μετά το 1868 που καταργούνται τα προνόμια του Ζαγορίου, στην περιοχή άρχισαν να εμφανίζονται ληστρικές συμμορίες, με αποτέλεσμα να

απομακρυνθούν από το Ζαγόρι περισσότερες από 500 – 600 οικογένειες αρχόντων, που ήταν και ο κύριος στόχος των ληστών.

Η περίοδος αυτή κράτησε μέχρι το 1913, οπότε τα Ζαγοροχώρια απελευθερώθηκαν από τους Τούρκους και ακολούθησαν από εκεί και πέρα την ιστορική πορεία του ελληνικού έθνους.

8.2.2 Οι Ζαγορίσιοι της Κατερίνης

Ανάμεσα στις 500 – 600 οικογένειες Ζαγορίσιων που υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και να πάρουν το δρόμο της προσφυγιάς είναι και μια ομάδα 32 οικογενειών, οι πιο πολλοί από το Φλαμπουράρι και λιγότεροι από το Μονοδέντρι του Ζαγορίου, που επέλεξε την Κατερίνη ως τόπο εγκατάστασης. Η έξοδος της ομάδας αυτής από το Ζαγόρι πιθανότατα πραγματοποιήθηκε στο διάστημα ανάμεσα στα 1878 με 1883, την περίοδο δηλαδή που ακολουθεί μετά τις ληστρικές επιδρομές που σημειώθηκαν στην περιοχή και της γενικότερης ανασφάλειας και κατά την περίοδο της επικείμενης ενσωμάτωσης στην Ελλάδα περιοχών της Θεσσαλίας και της Ηπείρου.

«Βέβαια, η παρουσία Ζαγορίσιων στην Κατερίνη μαρτυρείται και πριν από την περίοδο αυτή. Πιο συγκεκριμένα, ο Επίσκοπος Κίτρους Νικόλαος στα απομνημονεύματά του σημειώνει το όνομα του Αριστοτέλη Κοντογιάννη ως έναν από τους πρωταγωνιστές της Αδελφότητας, σωματείο το οποίο αγωνιζόταν και προετοίμαζε, πριν ακόμη από το 1876, την απελευθέρωση της Μακεδονίας. Ανάμεσα στα μέλη της Αδελφότητας Κατερίνης, ο Νικόλαος Λούσης, μνημονεύει ως ενεργά μέλη και τον ιατρό Σακελλαρίδη από τη Σκοτίνα και τον Νικόλαο Μπίτσιο. Για το Λιβάδι μνημονεύει τον ιατρό Αθανάσιο Αστερίου και για το Λιτόχωρο τον προεστό Ευάγγελο Κοροβάγκο» (Καζταρίδης, 2001 : 10).

Η εγκατάσταση των Ζαγορίσιων στην Κατερίνη που ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 1880, πιθανότατα ολοκληρώθηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Την αρχική ομάδα ακολούθησαν μικρότερες ή μεμονωμένες οικογένειες. «Σύμφωνα με τα στοιχεία που μας κατέθεσαν μέλη μιας οικογένειας ζαγορίσιας καταγωγής, οι οικογένειες των Ζαγορίσιων που εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη κατά τη δεκαετία του 1880, ήταν οι εξής:

- Οικογένεια Βασιλειάδη (Μονοδέντρι)

- Οικογένεια Δημόπουλου (Φλαμπουράρι)
- Οικογένεια Ζάννα (Φλαμπουράρι)
- Οικογένεια Κολοβού (Φλαμπουράρι)
- Οικογένεια Κουτογιάννη (Μονοδέντρι)
- Οικογένεια Κούλα (Φλαμπουράρι)
- Οικογένεια Κουσιόπουλου (Φλαμπουράρι)
- Οικογένεια Οικονόμου (Φλαμπουράρι)
- Οικογένεια Ούζα (Φλαμπουράρι)
- Οικογένεια Πορτοκάλλη (Φλαμπουράρι)
- Οικογένεια Παπακωνσταντίνου (Φλαμπουράρι)
- Οικογένεια Πιτσιάβα (Φλαμπουράρι)
- Οικογένεια Ταβαντζή (Φλαμπουράρι)
- Οικογένεια Δίκου (Φλαμπουράρι)
- Οικογένεια Δαντζούλη (Φλαμπουράρι)» (Καζταρίδης, 2001 : 11)

Ζαγορίσιος, κατά μια έννοια ήταν και ο Επίσκοπος Κίτρους – Κατερίνης, Παρθένιος Βαρδάκας, που ανέλαβε την επισκοπή το 1904. Ηπειρώτης και αυτός, από το πιο ξακουστό βλαχοχώρι, το Μέτσοβο.

Οι οικογένειες των Ζαγορίσιων, από τις ευπορότερες του Ζαγορίου, εγκαταστάθηκαν γύρω από το κέντρο της πόλης, κάποιες άλλες αγόρασαν μεγάλα κτήματα και βρέθηκαν πιο έξω, απέναντι και βόρεια του δημοτικού κήπου, ενώ κάποιες λίγες ύστερα από μια μικρή παραμονή στο Στουπί, εγκαταστάθηκαν οριστικά στην Κατερίνη. Οι περισσότεροι από αυτούς ασχολήθηκαν με το εμπόριο και άλλες μεταπρατικές δραστηριότητες και γρήγορα διακρίθηκαν στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή.

8.3 Οι Λιβαδιώτες της Κατερίνης

Οι Λιβαδιώτες σήμερα, όπως και παλιότερα, αποτελούν την πολυπληθέστερη ομάδα των Βλάχων της Κατερίνης. Δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς σημειώθηκε η πρώτη παρουσία Λιβαδιωτών στην Κατερίνη και τη γύρω περιοχή. Είναι, όμως, παραπάνω από βέβαιο ότι πολύ πριν τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, η πεδιάδα της Κατερίνης

αποτελέσσε μια από τις περιοχές, ανάμεσα σε άλλες, όπου οι Λιβαδιώτες παραδοσιακά αναζητούσαν χειμαδιά για τα κοπάδια τους. Για μόνιμη δε εγκατάσταση Λιβαδιωτών στην Κατερίνη μπορούμε να κάνουμε λόγο μόνον από το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα και μετά. Και προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα το φαινόμενο αυτό αποκτά μαζικά χαρακτηριστικά.

Η έξοδος των Λιβαδιωτών προς την Κατερίνη, όπως και προς άλλα αστικά κέντρα π.χ. τη Θεσσαλονίκη, τη Λάρισα, την Ελασσόνα, τα Σέρβια, σχετίζεται με:

- Την αύξηση των κοπαδιών, οπότε είναι λογικό και αναμενόμενο να αναζητούν διαρκώς νέο ζωτικό χώρο και χειμαδιά. Αυτή η διαρκής αναζήτηση εύκολα και γρήγορα θα τους οδηγήσει στη διαθέσιμη πεδιάδα της Κατερίνης.
- Την οικονομική ανάπτυξη που γνωρίζει το Λιβάδι, όπως και άλλα βλαχοχώρια κατά τον 19^ο αιώνα. Η δημιουργία στο Λιβάδι μιας νέας τάξης εμποροβιοτεχνών καιπραματευτάδων θα τους οδηγήσει γρήγορα στην αναζήτηση αγορών για τα παραγόμενα προϊόντα τους. Η πρόωπη αστικοποίηση της Κατερίνης, η οποία τα χρόνια αυτά εξελίσσεται για πολιτικούς λόγους, σε ένα μικρό αλλά αναπτυσσόμενο διοικητικό και οικονομικό κέντρο της ευρύτερης περιοχής, θα αποτελέσει ελκυστικό χώρο για τους μεταπράτες Λιβαδιώτες. Η εμποροβιοτεχνική δραστηριότητα των κατοίκων του Λιβαδίου μαρτυρείται από μια πληθώρα πηγών. Ξένοι περιηγητές επισημαίνουν τη σημαντική παραγωγή μάλλινων σκληρών υφασμάτων για τη μεταποίησή τους σε κάπες. Υπολογίζεται, μάλιστα, πως η ετήσια παραγωγή μάλλινων σκουτιών στο Λιβάδι κατά τις αρχές του 19^{ου} αιώνα έφτανε τα 200 φορτώματα, ενώ κάθε φόρτωμα υπολογιζόταν σε 140 ξύλα. Το κάθε ξύλο είχε τις εξής διαστάσεις: τεσσεράμισι πήχεις μάκρος και δυο φάρδος. Παραγωγή δηλαδή που ξεπερνούσε κατά πολύ τις ανάγκες του Λιβαδίου και της γύρω περιοχής σε κάπες και έτσι κάποιοι μεταπράτες Λιβαδιώτες αναλάμβαναν να πουλήσουν και να διακινήσουν αυτό το υπερ – προϊόν. Συγκεκριμένα, τα πουλούσαν σε έναν Ενετό έμπορο της Θεσσαλονίκης και αυτός τα εξήγαγε στις αγορές της Ευρώπης.
- Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι ελληνικοί πληθυσμοί της Πιερίας και του Ολύμπου συχνά αντιμετώπιζαν τις ληστρικές επιδρομές, τα αντίποινα της οθωμανικής διοίκησης και του στρατού ύστερα από τις αποτυχημένες απελευθερωτικές εξεγέρσεις, ενώ η έδρα της οθωμανικής διοίκησης, του

Καζά, η Κατερίνη, παρείχε τα εχέγγυα για μια ασφαλή, ειρηνική ζωή και ομαλές συνθήκες για την ανάπτυξη επιχειρηματικών και άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων. Και το ορεινό Λιβάδι, πολλές φορές, έγινε αντικείμενο τέτοιας συμπεριφοράς. Ενδεικτικά μόνον αναφέρουμε, ότι κατά το 1860 Τουρκαλβανοί ληστές απήγαγαν τους μαθητές του σχολείου και απαίτησαν λύτρα για να τους αφήσουν. Μετά την επανάσταση του 1878, η δράση των ληστών παρέλυσε την οικονομική ζωή του χωριού. Τουρκαλβανοί ληστές έκλεψαν σχεδόν όλα τα βόδια, άλογα και μουλάρια του χωριού, τα βασικά δηλαδή μέσα της παραγωγής (Καζταρίδης, 2001, Κατσουγιάννης, 1966, Λαζάρου, 1984).

Για τους παραπάνω λόγους άρχισε πιθανότατα πριν από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα η έξοδος των Λιβαδιωτών από τη μητροπολιτική τους εστία. Η παρουσία των Λιβαδιωτών στην Κατερίνη εδραιώνεται κατά την τρίτη δεκαετία του 19^{ου} αιώνα. Η έξοδος προς την Κατερίνη γίνεται πιο μαζική κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα. Γύρω στα 1888, ζούσαν περίπου 1500 Λιβαδιώτες στην πόλη της Κατερίνης. Πρόκειται, βέβαια, για έναν αριθμό που κρίνεται εξαιρετικά μεγάλος, γιατί σύμφωνα με μια άλλη στατιστική ο εν λόγω αριθμός δεν ξεπερνά τους 300. Όμως, εκτός από τις οικογένειες που διαβιούσαν μόνιμα στην Κατερίνη, μια άλλη στατιστική και συγκεκριμένα αυτή του Ελληνικού Προξενείου Θεσσαλονίκης, αναφέρει 700 οικογένειες διαχειμαζόντων βλαχοποιμένων. Είναι σίγουρο πως ανάμεσα στις 700 οικογένειες βλαχοποιμένων που διαχείμαζαν στην Κατερίνη, πολλοί ήταν Λιβαδιώτες, αλλά δεν γνωρίζουμε τον ακριβή αριθμό τους.

«Λίγα χρόνια αργότερα, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, η παρουσία των Λιβαδιωτών στην Κατερίνη είναι πιο διακριτή. Σύμφωνα με την Έκθεση του Σάρρου, επιθεωρητή των ελληνικών σχολείων του Σαντζακίου Θεσσαλονίκης, τα 2/3 των ελληνικών οικογενειών της Κατερίνης, ήταν βλάχικης καταγωγής. Στην περίοδο μετά την απελευθέρωση, εντείνεται ακόμη περισσότερο η εγκατάσταση Λιβαδιωτών στην Κατερίνη. Στα 1918, ιδρύεται ο Σύλλογος Λιβαδιωτών Κατερίνης «Γεωργάκης Ολύμπιος». Οι Λιβαδιώτες εγκαθίστανται στα πιο κεντρικά σημεία της πόλης, γύρω από την κεντρική πλατεία και ένθεν και ένθεν της κεντρικής οδού. Γρήγορα ενσωματώνονται στην τοπική κοινωνία και πρωταγωνιστούν στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή της πόλης. Οι Λιβαδιώτες καταπιάνονται κατά βάση με αστικά επαγγέλματα: επιστήμονες (γιατροί, φαρμακοποιοί, νοσοκόμες,

εκπαιδευτικοί, δημόσιοι και κοινοτικοί υπάλληλοι), έμποροι, μεταπράτες, σαγματοποιοί, σιδηρουργοί κλπ.» (Καζταρίδης, 2001 : 13).

Έχει παρατηρηθεί ότι οι Λιβαδιώτες που εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου}, προέρχονταν από τα ανώτερα στρώματα της κοινωνίας του Λιβαδίου και ήταν λογικό και αναμενόμενο να διεκδικήσουν και να κατακτήσουν αντίστοιχους κοινωνικούς ρόλους στη νέα τους πατρίδα, στην κοινωνία της Κατερίνης. Η εγκατάστασή τους στην πόλη ανακόπηκε κατά τη διάρκεια του 1940 –1950, αλλά συνεχίστηκε και τα επόμενα χρόνια και συνεχίζεται με άλλα όμως χαρακτηριστικά μέχρι τις μέρες μας.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι το Λιβάδι, παρά τα κατά καιρούς προβλήματα και τις μεγάλες και κοπαδιαστές εξόδους των κατοίκων του, είναι ένα από τα λίγα βλαχοχώρια στην Ελλάδα που κατάφερε να συγκρατήσει σημαντικό μέρος των κατοίκων του και θεωρείται ως ο δεύτερος μεγαλύτερος βλάχικος οικισμός μετά το Μέτσοβο.

Η παροικία των Λιβαδιωτών της Κατερίνης υπολογίζεται ότι αριθμεί πάνω από 2500 κατοίκους και λέγεται ότι είναι από τις μεγαλύτερες της λιβαδιώτικης διασποράς.

8.4 Οι Κοκκινοπλίτες

Ο Κοκκινοπλός ή Κοκκινοπηλός υπήρξε το δεύτερο, μετά το Λιβάδι, μεγαλύτερο και σημαντικότερο βλαχοχώρι του Ολύμπου. Ο αριθμός των κατοίκων του χωριού κατά τον 19^ο αιώνα, κυμαίνεται ανάλογα με τις περιστάσεις και τους οικισμούς από 200 μέχρι 400 σπίτια ή από 1200 μέχρι 3000 ψυχές.

Οι κοπαδιαστές έξοδοι των Κοκκινοπλιτών κατά τον 19^ο και κυρίως κατά τον 20^ο αιώνα είχαν σαν αποτέλεσμα, αυτό το ακμαίο βλαχοχώρι της Τουρκοκρατίας, σήμερα να συγκεντρώνει έναν πολύ μικρό αριθμό κατοίκων.

Η φυγή των κατοίκων του Κοκκινοπλού κατά τον 19^ο αιώνα συνδέεται οπωσδήποτε με την τυραννική εξουσία του Αλή πασά, τη δράση των Τουρκαλβανών ληστών, την επιδημία της χολέρας που έπληξε το χωριό κατά το 1813 και τα αποτυχημένα ελληνικά επαναστατικά κινήματα του 1822, 1854 και 1878. Ενώ οι έξοδοι των Κοκκινοπλιτών κατά τον 20^ο αιώνα έχει άλλα χαρακτηριστικά και σχετίζεται με το φαινόμενο της αστυφιλίας, κατά το οποίο δηλαδή οι άνθρωποι της

υπαίθρου εγκαταλείπουν τις εστίες τους και αναζητούν καλύτερη τύχη για αυτούς και τα παιδιά τους, στα μεγάλα ή μικρά αστικά κέντρα (Αδάμος, 1992).

8.4.1 Οι περιφερειακές εγκαταστάσεις των Κοκκινοπλιτών

Συναφές με το φαινόμενο της διασποράς των Κοκκινοπλιτών είναι και η συγκρότηση περιφερειακών οικισμών και εγκαταστάσεων γύρω από το μητροπολιτικό κέντρο του Κοκκινοπλού. Οι εγκαταστάσεις αυτές συγκροτήθηκαν κατά τον 20^ο αιώνα από τους κατοίκους του Κοκκινοπλού για να βρίσκονται πιο κοντά στα αγροκτήματά τους και λειτούργησαν ως χειμαδιά για τα τσελιγκάτα (Αδάμος, 1992).

Οι μικροί αρχικά οικισμοί, από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα και μετά, γρήγορα εξελίχθηκαν σε οργανωμένα χωριά και απορρόφησαν ένα μεγάλο μέρος της πληθυσμιακής διασποράς και της οικονομικής ζωής του μητροπολιτικού κέντρου. Τέτοιοι οικισμοί είναι τα Καλύβια, το Ασπρόχωμα, τα Παλιάμπελα και ο Δούλος.

8.4.2 Οι εγκαταστάσεις των Κοκκινοπλιτών στην Πιερία

Εκτός από τους περιφερειακούς οικισμούς, οι Κοκκινοπλίτες συγκρότησαν εγκαταστάσεις και στην Πιερία. Καθ' όλη τη διάρκεια του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα η Πιερία απορροφούσε ένα μεγάλο μέρος της κοκκινοπλίτικης διασποράς. Οι κτηνοτροφικές οικογένειες προτιμούσαν και χρησιμοποιούσαν από παλιά τις πεδιάδες της Πιερίας για χειμαδιά.

Από τις παλιές και πιο αξιόλογες εγκαταστάσεις των Κοκκινοπλιτών στην πιερική γη, είναι αυτή της Μαλαθριάς. Δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς σημειώθηκε η πρώτη παρουσία των Κοκκινοπλιτών στην περιοχή της Μαλαθριάς. Λέγεται ότι οι πρώτες ομάδες κτηνοτρόφων επέλεξαν για χειμαδιά αυτή τη περιοχή πολύ πριν το 1878. Οι πρώτες εγκαταστάσεις που είχαν την καλυβική μορφή και προορίζονταν μόνο για τις ανάγκες της χειμερινής περιόδου, κάηκαν κατά τη διάρκεια των επαναστατικών γεγονότων του 1878 και πολλοί κάτοικοι εσφάγησαν. Προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα είχε ολοκληρωθεί ένας μικρός καλυβικός οικισμός από Κοκκινοπλίτες γύρω από την εκκλησία του Αγίου Δημητρίου. Πολλοί από τους κατοίκους αυτούς

ήταν κτηνοτρόφοι και κατοικούσαν μόνο κατά τη χειμερινή περίοδο, ενώ κάποιοι άλλοι ασχολούνταν με τη γεωργία. Τέλος, κάποιοι άλλοι κατέβαιναν εδώ και για τις δυο πρωτογενείς δραστηριότητες, την κτηνοτροφία και τη γεωργία. Μετά την απελευθέρωση, πολλοί ήταν εκείνοι που έμεναν τόσο το χειμώνα όσο και το καλοκαίρι στη Μαλαθριά. Από το 1920 και μετά οι καλύβες έδωσαν τη θέση τους σε νέα στέρεα σπίτια, τα οποία οικοδομήθηκαν ανατολικά από τις καλύβες των Σαρακατσάνων, ενώ νέες οικογένειες Κοκκινοπλιτών κατά το Μεσοπόλεμο εγκαταστάθηκαν εδώ.

Στη Μαλαθριά, όλα αυτά τα χρόνια, εγκαταστάθηκαν εκτός από τους Κοκκινοπλίτες και φυσικά τους γνωστούς Σαρακατσάνους και πολλές άλλες βλάχικες οικογένειες με ποικίλη γεωγραφική προέλευση. Σήμερα, από τις 170 οικογένειες Βλάχων της Μαλαθριάς, ένας μεγάλος αριθμός από αυτές έλκει την καταγωγή του από τον Κοκκινοπλό.

Επίσης, κοκκινοπλίτικες οικογένειες παλιών κτηνοτρόφων ζουν σήμερα στο Σβορώνο, στην Ανδρομάχη, στη Λόκοβη, ενώ μικρότερος αριθμός κοκκινοπλίτικων οικογενειών ζει στον Αρωνά και στη Βροντού (Αδάμος, 1992, Καζταρίδης, 2001, Κατσουγιάννης, 1966, Λαζάρου, 1984).

8.4.3 Οι Κοκκινοπλίτες της Κατερίνης

Από τις πιο μαζικές και αξιόλογες παροικίες της κοκκινοπλίτικης διασποράς θεωρείται και είναι αυτή της Κατερίνης. Υπολογίζεται ότι σήμερα οι κοκκινοπλίτικης καταγωγής οικογένειες στην Κατερίνη ξεπερνούν τις 300. Η παροικία αυτή συγκροτήθηκε σταδιακά και μέσα σε χρονικό διάστημα που άρχεται από τον 19^ο αιώνα και συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας. Η μετακίνηση αυτή καθίσταται ορατή και διακριτή κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου}. Αποκτά πιο μαζικά χαρακτηριστικά στα χρόνια μετά την απελευθέρωση και συνεχίζεται αδιάλειπτη καθ' όλη τη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Ανακόπτεται κατά την περίοδο της κατοχής και του εμφυλίου και επανεμφανίζεται διογκούμενη κατά τις επόμενες δεκαετίες.

Η παρουσία των Κοκκινοπλιτών στην Κατερίνη έγινε σε δυο φάσεις:

- Η πρώτη ξεκίνησε πριν από το 1900. Μετακινήθηκαν αναζητώντας ένα καλύτερο μέλλον. Οι συνθήκες διαβίωσης στο χωριό ήταν δύσκολες, ο τόπος ξερός, πετρώδης και άγονος. Οι καιρικές συνθήκες αντίξοες. Ήθελαν κάτι

καλύτερο. Πράγματι το κατάφεραν. Όσοι σπούδασαν ασκούν με επιτυχία το επάγγελμά τους, όσοι ήξεραν κάποια τέχνη, ασχολούνται με αυτήν και διακινούν το εμπόριο στην Πιερία, μπαίνουν στις δημόσιες υπηρεσίες, αναμείχθηκαν στα κοινά. Εγκαταστάθηκαν στο κέντρο της πόλης, γύρω από την κεντρική πλατεία και στην περιοχή γύρω από την Αγία Παρασκευή.

- Η δεύτερη φάση έγινε μετά τον πόλεμο και αυτή τη φορά ήταν μαζική. Το χωριό κήκε δυο φορές από τους κατακτητές. Οι άνθρωποι έμειναν χωρίς σπίτια, χωρίς περιουσίες σε έναν τόπο άγονο. Τότε ήρθαν οι περισσότεροι Κοκκινοπλίτες στη Κατερίνη. Εγκαταστάθηκαν κοντά στην Αγία Παρασκευή, κυρίως όμως στην περιοχή ανάμεσα στο Μυλαύλακο και το Βατάν, όπου δημιουργήθηκε ολόκληρος ο συνοικισμός και στα Χηράδικα. Στην αρχή έφτιαξαν τα σπίτια τους στο Σβορώνο και τελευταία στην Ανδρομάχη. Επίσης Κοκκινοπλίτες εγκαταστάθηκαν στον Αρωνά, στη Λόκοβη και στο Δίον (Αδάμος, 1992, Καζταρίδης, 2001).

8.5 Οι Γρεβενιώτες Βλάχοι

8.5.1 Οι Σαρμανιώτες και η Σαμαρίνα

Η παρουσία των Σαρμανιωτών στην Κατερίνη και στη γύρω περιοχή πρέπει να σημειώθηκε για πρώτη φορά παράλληλα με την παρουσία και των άλλων βλάχικων ομάδων, πιθανότατα κατά το δεύτερο μισό ή κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Αυτή η πρώτη παρουσία πρέπει να συνδέεται με την καταστροφή της Μοσχόπολης. Είναι γνωστό ότι η καταστροφή αυτή, επέφερε τη συγκρότηση άλλων βλάχικων οικισμών. Ανάμεσα σε αυτούς τους νεοπαγείς οικισμούς που συγκρότησαν Βλάχοι Μοσχοπολίτες συγκαταλέγονται και τα τέσσερα βλαχοχώρια των Γρεβενών, δηλαδή η Σαμαρίνα, η Αβδέλα, η Σμίξη και το Περιβόλι. Είναι βέβαια πολύ πιθανόν, μετά τα γεγονότα της καταστροφής της Μοσχόπολης μια μικρή ομάδα ποιμένων να μην εγκαταστάθηκε στην Κατερίνη ή στη γύρω περιοχή.

Μια δεύτερη ομάδα, ολιγοπληθής και αυτή, πρέπει να εγκαταστάθηκε στην περιοχή μας κατά το δεύτερο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα, εποχή κατά την οποία η Πιερία απαλλάχτηκε από την επικυριαρχία του Αλή πασά και ο επαναστατικός αναβρασμός είχε κοπάσει προσωρινά.

Τέλος, η μαζικότερη εγκατάσταση Σαρμανιωτών στην Κατερίνη σημειώθηκε στα μέσα περίπου του 19^{ου} αιώνα και στο διάστημα από το 1854 μέχρι το 1860. Αυτή η έξοδος των Σαρμανιωτών συνδέεται με την εμφύλια διαμάχη που ξέσπασε στη Σαμαρίνα κατά το 1856. Τη χρονιά αυτή, ξέσπασε μια διαμάχη γύρω από τη διαχείριση της κοινοτικής περιουσίας. Όλο το χωριό χωρίστηκε σε δυο αντίπαλες παρατάξεις γύρω από το ποιος θα ασκεί τον κοινοτικό έλεγχο. Η πλευρά των κατοίκων του χωριού που ηττήθηκε, υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει τις εστίες της και να οδηγηθεί σε ακούσια έξοδο και σε αναζήτηση άλλης πατρίδας. Κατά την έξοδο αυτή μια ομάδα 100 περίπου οικογενειών εγκαταστάθηκε στο Βέρμιο, μια άλλη μικρότερη ομάδα εγκαταστάθηκε στο Μπεριάτι της Αλβανίας και τέλος 100 οικογένειες εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη, ενώ άλλες 100 οικογένειες περίπου εγκαταστάθηκαν σε χωριά και οικισμούς γύρω από την Κατερίνη. Οι πιο πολλοί από αυτούς στον Άγιο Σπυρίδωνα. Στα κατοπινά χρόνια οι Σαρμανιώτες της γύρω από την Κατερίνη περιοχής, είχαν σταθερές σχέσεις με τους συμπατριώτες τους της πόλης και έτσι πολλοί από αυτούς σταδιακά εγκαταστάθηκαν στην πόλη της Κατερίνης (Καζταρίδης, 2001).

Ολοκληρώνοντας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η εγκατάσταση των Σαρμανιωτών στην Κατερίνη έγινε σε διάφορα σημεία της πόλης, χωρίς ωστόσο να είμαστε σε θέση να υποστηρίξουμε ότι υπάρχει μια συνοικία ή μια γειτονιά της πόλης όπου να κυριαρχεί ή να πλειοψηφεί το σαρμανιώτικο στοιχείο.

Κεφάλαιο 9: Οι πρόσφυγες της Κατερίνης (1920 – 1940)

9.1 Προλογικά

Η πόλη της Κατερίνης, σταθερά ανερχόμενο γεωργικό και εμπορικό κέντρο της Πιερίας από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, τοποθετείται στις πρώτες θέσεις μεταξύ των πόλεων της Μακεδονίας στην υποδοχή και εγκατάσταση προσφύγων από τη Μικρά Ασία, τον Πόντο και τη Θράκη που κατέφυγαν εδώ μετά τη κατάρρευση του μικρασιατικού μετώπου. Ο συνολικός αριθμός των προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη μέχρι το 1940 αποδείχθηκε μεγαλύτερος από τον πληθυσμό που κατοικούσε στην πόλη πριν από τον Μικρασιατικό Πόλεμο. Το προσφυγικό στοιχείο παρεμβαίνει καθοριστικά στην πορεία του αστικού μετασχηματισμού της παραδοσιακής κοινωνίας και οικονομίας και τη διαμόρφωση του κοινωνικού και πολιτικού χάρτη της πόλης. Και ενώ η Κατερίνη θεωρείται και είναι η πόλη των προσφύγων, το φαινόμενο αυτό δεν έχει μελετηθεί ούτε ιστορικά, ούτε ανθρωπογεωγραφικά.

Παρακάτω επιχειρείται μια πρώτη απόπειρα καταγραφής των προσφύγων που κατέφυγαν στην Κατερίνη κατά την περίοδο από το 1922 μέχρι το 1940.

«Κατά τις τρεις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα η Ελλάδα ήταν αναγκασμένη να δέχεται, κατά συχνά διαστήματα, πολλούς πρόσφυγες. Το 1906, το 1913 και το 1919 δέχτηκε προσφυγικά ρεύματα από τη Βουλγαρία. Το 1914 δέχτηκε τους πρόσφυγες από τη Θράκη. Το 1920 τους πρόσφυγες από τον Καύκασο και την Ρωσία. Καμιά, όμως, από τις εξόδους αυτές δεν μπορεί να συγκριθεί με την προσφυγική πλημμυρίδα που προκάλεσε ο Μικρασιατικός Πόλεμος και, κυρίως, η Μικρασιατική Καταστροφή. Ποτέ στην ιστορία του Ελληνισμού δεν παρατηρήθηκε τόσο μαζική κίνηση πληθυσμού σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα. Υπολογίζεται ότι σε τρία μόλις χρόνια (1921 – 1924) συνέρευσαν στην Ελλάδα περίπου 1500000 πρόσφυγες» (Πελαγίδης, 1994 : 13).

Σύμφωνα με την απογραφή του 1928 υπολογίζεται ότι από τον προηγούμενο αριθμό των προσφύγων οι 151892 έφθασαν στην Ελλάδα πριν από τη Μικρασιατική Καταστροφή, ενώ οι 1069958 πρόσφυγες μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή. Υπολογίζεται, επίσης, ότι ο αριθμός των προσφύγων που κατέφυγαν στην Ελλάδα την περίοδο αυτή πρέπει να ήταν πολύ μεγαλύτερος, γιατί η απογραφή του 1920 δεν

κατέγραψε όσους πρόσφυγες πέθαναν κατά τη διάρκεια του πολέμου, εξαιτίας του πολέμου, των κακουχιών, από την έλλειψη στοιχειώδους ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και της εν γένει αδυναμίας του κράτους και της κοινωνίας να υποδεχτεί και να αποκαταστήσει ικανοποιητικά έναν τόσο μεγάλο όγκο προσφύγων.

Πίνακας 19: Η προέλευση των προσφύγων (Απογραφή 1928)

Περιοχές	Σύνολο	Πριν το 1922	Μετά το 1922
Μικρά Ασία	626954	37728	589226
Θράκη	256635	27057	229578
Πόντος	256635	17528	164641
Βουλγαρία	49027	20977	28050
Καύκασος	47091	32421	14670
Κωνσταντινούπολη	38458	4109	35349
Ρωσία	11435	5214	6221
Σερβία	6057	4611	1446
Αλβανία	2498	1600	898
Δωδεκάνησα	738	355	383
Ρουμανία	722	266	456
Κύπρος	57	25	32
Αίγυπτος	8	1	7

ΠΗΓΗ: ΓΑΚ ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΠΙΕΡΙΑΣ

Όπως φαίνεται και από τον παραπάνω πίνακα ο μεγαλύτερος όγκος των προσφύγων προήλθε από τις περιοχές της Τουρκίας και συγκεκριμένα από τη Μικρά Ασία, τον Πόντο, τη Θράκη και την Κωνσταντινούπολη. Οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στα διάφορα γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας ως εξής:

Πίνακας 20: Κατανομή των προσφύγων κατά γεωγραφικό διαμέρισμα (Απογραφή 1928)

Διαμέρισμα	Αριθμός	Ποσοστό (%)
Μακεδονία	638253	52,2
Στερεά Ελλάδα	306193	25,1
Δυτική Θράκη	107607	8,8
Νησιά Ανατολικού Αιγαίου	56613	4,6
Θεσσαλία	34659	2,8
Κρήτη	33900	2,8

Πελοπόννησος	28362	2,3
Ήπειρος	8179	0,7
Κυκλάδες	4782	0,4
Ιόνια Νησιά	3301	0,3

ΠΗΓΗ: ΓΑΚ ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΠΙΕΡΙΑΣ

Στην τότε επαρχία Κατερίνης εγκαταστάθηκαν και αποκαταστάθηκαν από την Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π.), μέχρι τα τέλη του 1926, 3300 οικογένειες προσφύγων ή 12675 άτομα.

Μέσα από το αρχείο της Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π.), το αρχείο των συνεδριάσεων και των αποφάσεων του τότε κοινοτικού συμβουλίου Κατερίνης και από άλλες δημοσιευμένες πηγές και μαρτυρίες επιχειρείται μια πρώτη καταγραφή των οικισμών που συγκρότησαν Μικρασιάτες, Θρακιώτες και Πόντιοι πρόσφυγες στην Κατερίνη, λίγο πριν από τη Μικρασιατική Καταστροφή (1922) και, κυρίως, μετά τη Σύμβαση της Ανταλλαγής (1923) και έως το 1940, εποχή κατά την οποία ολοκληρώνεται μια ακόμη μαζική έξοδος Ποντίων προσφύγων εκ Ρωσίας.

9.2 Πρόσφυγες πριν το 1923

Είναι γνωστό ότι ο μεγάλος όγκος των προσφύγων συνέρευσε στην Κατερίνη μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης (1923), η οποία προέβλεπε την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών. Η Κατερίνη, βέβαια, υποδέχτηκε πρόσφυγες και πριν από την προηγούμενη συνθήκη. Είναι γνωστή η περίπτωση των Θρακιωτών προσφύγων, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912 – 1913), με τους οποίους απελευθερώθηκαν η Ήπειρος και η Μακεδονία. Η εγκατάστασή τους, όμως, αυτή υπήρξε προσωρινή, γιατί οι πρόσφυγες αυτοί επέστρεψαν στις εστίες τους μετά το 1918, εποχή κατά την οποία η υπογραφή της Συνθήκης του Νεϊγύ (1918) και η ακολουθήσασα των Σεβρών (1920) άνοιγε το δρόμο της ελεύθερης επιστροφής των προσφύγων στις εστίες τους, γιατί, σύμφωνα με τις παραπάνω συνθήκες, τόσο η δυτική όσο και η ανατολική Θράκη, παραχωρούνταν επίσημα στην Ελλάδα. Όμως και αυτοί οι πρόσφυγες δεν απέφυγαν τελικά το σκληρό δρόμο της αμετάκλητης φυγής, όταν, μετά την ανακωχή των

Μουδανιών (1922), υποχρεώθηκαν να ξαναγίνουν πρόσφυγες και μάλιστα κάτω από σκληρότερες συνθήκες από ότι το 1912.

Εκτός από τους Θρακιώτες, στην περίοδο πριν το 1923, στην Κατερίνη βρίσκουμε πρόσφυγες από τον Καύκασο. Πρόκειται για τους γνωστούς Καρσλήδες. Είναι οι Πόντιοι Έλληνες που προέρχονται από το Κυβερνείο Καρς του Αντικαυκάσου, οι οποίοι, μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση και την ακολουθήσασα αναστάτωση στην περιοχή του Αντικαυκάσου, υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και να γίνουν πρόσφυγες στην Ελλάδα. Υπολογίζεται ότι περίπου 30000 Καρσλήδες κατέφυγαν τότε στην Ελλάδα, στο χρονικό διάστημα από τα μέσα του 1918 μέχρι τα τέλη του 1920 (Καζταρίδης, 2002).

9.3 Οι πρόσφυγες της Μικρασιατικής Καταστροφής

Το φθινόπωρο του 1922, λίγες μέρες μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, άρχισαν να καταφθάνουν οι πρώτοι πρόσφυγες από την Ιωνία, οι γνωστοί Κουλαλήδες. Κυνηγημένοι, ξεσπιτωμένοι, πένητες συρρέουν κατακλυσμιαία στη φιλόξενη Κατερίνη και φιλοδοξούν να την καταστήσουν δεύτερη πατρίδα τους. Η μικρή και φτωχική Κατερίνη αδυνατεί να τους περιθάλψει ικανοποιητικά. Το κράτος, σε αυτή την περίοδο είναι σχεδόν ανύπαρκτο. Ο μόνος οργανωμένος φορέας, η κοινότητα Κατερίνης, με τα πενιχρά μέσα και τα ελάχιστα έσοδα, αδυνατεί να διαχειριστεί την κρίση (Καζταρίδης, 2002).

Εντύπωση προκαλεί το ότι ένα τόσο μεγάλο γεγονός, όπως είναι ο ερχομός των χιλιάδων προσφύγων και ότι αυτό συνεπαγόταν, ελάχιστα απασχολεί το κοινοτικό συμβούλιο. Οι περιορισμένες συνεδριάσεις που αναφέρονται στο πρόβλημα των προσφύγων πραγματοποιήθηκαν κατά το τελευταίο τρίμηνο του 1922. Καμιά άλλη αναφορά δεν γίνεται μετά την ημερομηνία αυτή. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι κάτι τέτοιο οφείλεται στο γεγονός ότι το πρόβλημα των προσφύγων, την αποκατάστασή τους, την περίθαλψη, τη στέγαση κτλ, την περίοδο από το 1923 και μετά, το ανέλαβε ειδική κρατική υπηρεσία, η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων (Ε.Α.Π.), η οποία είχε συσταθεί προς τούτο τον σκοπό το Σεπτέμβριο του 1923. Παραμένει, όμως, ανεξήγητο το γιατί το κοινοτικό συμβούλιο σχεδόν σιωπά μπροστά σε ένα τόσο μεγάλο θέμα.

Πίνακας 21: Η προέλευση των 80 οικογενειών Μικρασιατών προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη κατά το 1922 – 1923

Περιφέρεια Αϊδινίου	Αριθμός οικογενειών
Κούλα Φιλαδελφείας	50
Σαλιχλή	4
Αξάρι	1
Παπαζλή Μαγνησίας	1
Κολ Δερί	1
Γιόρδες	1

ΠΗΓΗ: ΓΑΚ, ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΠΙΕΡΙΑΣ

Περιφέρεια Προύσσας	Αριθμός οικογενειών
Αδά Παζάρ	2
Κίος	1
Δεμρτέκ	1
Τεπεντζίκ	8
Βάλια Βαλουκεσέρ	1
Αρτάκι Πανόρμου	3
Δεμερτίς	1
Κυδωνία Βαλί Κεσέρ	1

ΠΗΓΗ: ΓΑΚ, ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΠΙΕΡΙΑΣ

Περιφέρεια Δαρδανελλίων	Αριθμός οικογενειών
Ακ Σαζ Βίγας	1
Βίγια	1
Αδ Παζάρ Μικράς Ασίας	1
Κιρκαγάτζ Σμύρνης	1
Κωνσταντινούπολη	1

ΠΗΓΗ: ΓΑΚ, ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΠΙΕΡΙΑΣ

9.4 Οι Θρακιώτες της Κατερίνης

9.4.1 Η πρώτη εγκατάσταση

Πρόσφυγες Θρακιώτες εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη δύο φορές: η πρώτη, προσωρινά, κατά το 1913, μετά την απελευθέρωση της Κατερίνης (1912) κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους και η δεύτερη, οριστικά, μετά το 1922.

Ο ομαλός βίος των Ελλήνων κατοίκων της Ανατολικής Θράκης ανακόπτεται βίαια κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων και του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Ο τόπος γνωρίζει διαδοχικά την τουρκική και τη βουλγαρική κατοχή. Οι ληστρικές επιδρομές των Τούρκων ατάκτων δυσκολεύουν τη ζωή των αμάχων. Η παρουσία μουσουλμάνων προσφύγων εκ Μακεδονίας στην περιοχή και η απαίτησή τους να απαλλοτριώσουν τις περιουσίες των χριστιανών επιβαρύνει την ήδη βεβαρημένη κατάσταση. Στις αρχές του 1914 τουρκικές περίπολοι περιέρχονται τις νύχτες τα ελληνικά χωριά και τρομοκρατούν τους χριστιανούς για να τους υποχρεώσουν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους. Οι Τούρκοι των γειτονικών χωριών σχεδόν απροκάλυπτα ορθώνουν τα όπλα, πυροβολούν και εκφοβίζουν τους χριστιανούς με την ελπίδα ότι αν κατορθώσουν να τους εκδιώξουν, θα καταλάβουν τις περιουσίες τους (Καζταρίδης, 2002, Ντουλαπτοής, 2001).

Κάτω από αυτές τις συνθήκες πολλοί Έλληνες κάτοικοι αναγκάστηκαν να υπογράψουν δηλώσεις αναχωρήσεως και να πωλούν εσπευσμένα τα κινητά περιουσιακά αντικείμενα και γεωργικά προϊόντα σε ευτελέστατες τιμές. Και ύστερα από λίγες ημέρες αποφάσισαν την αναχώρησή τους. Επιπλέον μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους και την απελευθέρωση της Μακεδονίας, η ελληνική κυβέρνηση για να ενισχύσει το ελληνικό στοιχείο της περιοχής, ενθάρρυνε τις μεταναστεύσεις Ελλήνων από τις αλύτρωτες περιοχές του Ελληνισμού προς απελευθερωθείσες επαρχίες. Τότε, κατά τον Οκτώβριο του 1913 και μετά, πολλές οικογένειες Ελλήνων της περιοχής των Σαράντα Εκκλησιών αποφάσισαν να μεταναστεύσουν στην Ελλάδα.

Οι περισσότερες οικογένειες του χωριού Σκόπελος των Σαράντα Εκκλησιών με άλλες από διάφορα χωριά, όπως του Βαβά – Εσκή, Μεσίνη, Αλεπλή, Σιναπλή, Σχολάρι, Αράπ Χατζή, Ιντζέκιοϊ, Κεσάνη έφυγαν τμηματικά και μέσω των Σαράντα Εκκλησιών και της Κωνσταντινουπόλεως κατευθύνθηκαν προς τη Θεσσαλονίκη. Από εκεί διασκορπίστηκαν στην Κατερίνη και στα διάφορα χωριά της: στο Κίτρος, την

Πάλιανη, το Λιμπάνοβο, το Μακρύγιαλο, τον Καταχά, το Άνω και Κάτω Ελευθεροχώρι και το Λότζανο. Κατά τις αρχές του 1920 και αφού ο ελληνικός στρατός απελευθέρωσε την Ανατολική Θράκη, οι Θρακιώτες της Πιερίας επέστρεψαν στις εστίες τους στη Θράκη. Νέα, όμως, πολύ πιο οδυνηρή και δραματική έξοδος τους περίμενε δυο χρόνια αργότερα.

9.4.2 Η οριστική εγκατάσταση

Κατά τον Οκτώβριο του 1922, όπως είναι γνωστό, σύμφωνα με τη Συνθήκη των Μουδανιών, ο ελληνικός στρατός εγκατέλειψε την Ανατολική Θράκη. Τον ακολούθησαν 250000 περίπου άμαχοι κάτοικοι της Ανατολικής Θράκης, οι οποίοι κατέφυγαν πρόσφυγες στην Ελλάδα. Η έξοδος υπήρξε δραματική.

Ένα μέρος των προσφύγων αυτών κατέφυγε στη φιλόξενη Κατερίνη, την οποία ήδη κάποιοι πρόσφυγες τη γνώριζαν από την προηγούμενη φυγή τους το 1913. Οι περισσότεροι των Θρακιωτών προσφύγων που κατέφυγαν στην Κατερίνη, προέρχονται από το Βαβά Εσκή των Σαράντα Εκκλησιών, ενώ οι υπόλοιπες οικογένειες από άλλες περιοχές της Ανατολικής Θράκης όπως: από το Αλιπλή, τη Σκόπελο, τη Μήδεια, τη Μεσσήνη, τη Ραιδεστό, την Αδριανούπολη, και την Αρτάκη Πανόρμου (Καζταρίδης, 2002, Ντουλαπτσής, 2001).

9.4.3 Ο συνοικισμός των Θρακών Κατερίνης από την ίδρυσή του μέχρι σήμερα

Κρίνεται αναγκαίο να κάνουμε μια ιστορική αναδρομή για την Αρτεσκό (Βαβά – Εσκή), την πόλη της Ανατολικής Θράκης από την οποία πήρε το όνομά της η κεντρική οδός του συνοικισμού των Θρακών.

Η πόλη αυτή βρίσκεται στην καρδιά της Ανατολικής Θράκης, τριάντα χιλιόμετρα νότια των Σαράντα Εκκλησιών, στις όχθες του ποταμού Εργίνη, στη θέση της αρχαίας θρακικής πόλης «Βουρτοδιζούς». Στο Βυζάντιο θα τη συναντήσουμε με το όνομα «Βουλγαρόφυγον» γιατί πολλές φορές ο αυτοκράτορας Λέων Γ' ο Ίσαυρος είχε νικήσει τους Βουλγάρους επιδρομείς και έδωσε το όνομα αυτό σε ανάμνηση των νικών. Λόγω της στρατηγικής θέσης που κατέχει η πόλη αυτή και σήμερα είναι έδρα

τεθωρακισμένης μονάδας των Τούρκων. Ας δούμε όμως πως προέκυψε το όνομα Βαβά – Εσκή.

Το 1361 με την κατάληψη όλης της Θράκης από τους Τούρκους, κατελήφθη και το Βουλγαρόφυγον και μετονομάστηκε σε Βαβά – Εσκή προς τιμή κάποιου Τούρκου Δερβίση, ο οποίος παρακολουθούσε τα τουρκικά στρατεύματα. Με την κατάληψη της πόλης από τους Τούρκους μετατράπηκε σε τζαμί του Δερβίση ο βυζαντινός ναός του Αγίου Νικολάου που υπήρχε στην πόλη, στον περίβολο του οποίου θάφτηκε ο δερβίσης.

Στο διάστημα 1920 – 1922 που την ελευθέρωσε ο ελληνικός στρατός, μετονομάστηκε σε «Ελευθεράς» ή «Αρτίσκος» - «Αρτεσκός» που σημαίνει μικρό ψωμάκι, γιατί ήταν και ο σιτοβολώνας της περιοχής. Το Βαβά – Εσκή αποτελούσε την εποχή εκείνη, μια πολυάνθρωπη και όμορφη πόλη που παρουσίαζε μεγάλη δημογραφική πύκνωση. Ο καζάς του Βαβά – Εσκή ανήκε στο Σαντζάκι των Σαράντα Εκκλησιών.

Με την απελευθέρωση της Κατερίνης και την έναρξη των Βαλκανικών Πολέμων, έχουμε και την άφιξη ορισμένων οικογενειών στην πόλη, οι μισές από τις οποίες εγκαταστάθηκαν στο Βατάν και οι υπόλοιπες κοντά στο κέντρο. Συγκεκριμένα μένουν σε εγκαταλελειμμένα τουρκόσπιτα και μάλιστα τρεις οικογένειες μαζί. Στην περιοχή της Παναγίας Περίστασης επιθυμούσαν να κάνουν χωριό, όμως δεν τους ταίριαζε η τοποθεσία, διότι ήταν μεν δασώδης αλλά είχε πολλά έλη. Έτσι μένουν στην Κατερίνη μέχρι το 1911 – 1918 καλλιεργώντας τα χωράφια που οι ίδιοι εκχέρσωναν. Την τελευταία όμως χρονιά, 1917 – 1918, τα άφησαν άσπαρτα και γυρίζουν πίσω επειδή ο ελληνικός στρατός ελευθέρωνε όλη τη Θράκη και έφτανε μέχρι την Πόλη. Μερικές οικογένειες δεν γυρίζουν πίσω, αλλά παρέμειναν στην Κατερίνη.

«Από το 1918 που επέστρεψαν πίσω μέχρι το 1922, αυτή η τετραετία ήταν η Χρυσή Εποχή για όλη τη Θράκη. Είχαν εκπληρωθεί οι πόθοι και τα όνειρά τους ανά τους αιώνες. Είχανε μεγάλες διοικητικές μεταρρυθμίσεις, οικονομική και αγροτική βοήθεια. Και φθάνουμε στη Μικρασιατική Καταστροφή. Στις 30 Σεπτεμβρίου 1922, ο Γενικός Διοικητής Θράκης Κώστας Γεραγάς, ανέλαβε να συντονίσει επίσημα το άχαρο έργο του ξεριζωμού στέλνοντας το τηλεγράφημα: Μέχρι 7 Οκτωβρίου κάτοικοι Αρτεσκού, ο μεν αστικός πληθυσμός θα μεταφερθεί σιδηροδρομικώς, ο δε αγροτικός οδικώς πέραν του Έβρου» (Δήμος Κατερίνης, 2001 : 184).

Οι πρόσφυγες πλέον ήταν διπλάσιοι, γύρω στις 100 οικογένειες Αρτεσκιώτες και Ραιδεστιανοί. Εγκαταστάθηκαν στη σημερινή οδό Αρτεσκού και έμειναν στα εγκαταλελειμμένα τουρκόσπιτα ένα χρόνο μαζί με τους Τούρκους, ώσπου οι Τούρκοι έφυγαν το 1923 με την ανταλλαγή των πληθυσμών. Από το 1923 – 1929 η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π.) βοήθησε για την αποκατάσταση, παρέχοντας ένα στρέμμα οικόπεδο σε κάθε θρακιώτικη οικογένεια. Περίπου το 1927 ο εποικισμός, στα οικόπεδα που τους χρέωσε, τους έχτισε ομοιόμορφα σπίτια, μερικά από τα οποία υπάρχουν και σήμερα, ενώ ορισμένα διέφεραν γιατί τα έχτισαν οι ίδιοι οι πρόσφυγες. Τα σπίτια αυτά διέθεταν δυο δωμάτια, ένα χώλ και μια κουζίνα, είχαν κεραμιδοσκεπή και περιβάλλονταν από αγκαθωτούς θάμνους. Όσοι δηλώνανε αστοί, έμειναν στο συνοικισμό Αστών (Αστικά) μαζί με τους Μικρασιάτες. Φυσικά οι Αρτεσκιώτες ήταν αγρότες και κτηνοτρόφοι. Παρόλο που το κλίμα ήταν ανθυγιεινό, καθώς υπήρχαν πολλά έλη και η ελονοσία θέριζε, προσπάθησαν να προσαρμοστούν βελτιώνοντας τις συνθήκες ζωής και διατηρώντας τα ήθη και έθιμα που έφεραν από τη Θράκη (Ντουλαπτσής, 2001).

9.5 Οι Μουσουλμάνοι της Κατερίνης και της Πιερίας

Όπως είναι γνωστό με τη Συνθήκη της Λωζάνης προβλεπόταν η ανταλλαγή των πληθυσμών. Υπολογίζεται ότι πριν και λίγο μετά την υπογραφή της συνθήκης αυτής περίπου 1300000 Έλληνες της Τουρκίας εγκατέλειψαν τις εστίες τους και έγιναν πρόσφυγες στην Ελλάδα και περίπου 500000 μουσουλμάνοι πήραν τον αντίστροφο δρόμο.

Στο καθεστώς της ανταλλαγής υπήχθησαν και οι μουσουλμάνοι της Κατερίνης. Πόσοι όμως ήταν αυτοί; Σύμφωνα με μια επίσημη απογραφή της Γενικής Διοικήσεως, η Κατερίνη εμφανίζεται με 5088 κατοίκους από τους οποίους οι 3308 είναι χριστιανοί ορθόδοξοι και οι υπόλοιποι 1780 μουσουλμάνοι. Σύμφωνα με την ίδια απογραφή, μουσουλμάνοι, επίσης, ζούσαν και σε άλλα χωριά της Πιερίας. Στην Τόχοβα (σημ. Τρίλοφος) 1113 μουσουλμάνοι, στον Κορινό 192 και στο Λιμπάνοβο 282 (Καζταρίδης, 2002). Κάποιες άλλες οικογένειες μουσουλμάνων προσφύγων από την Βοσνία και την Ερζεγοβίνη που εγκαταστάθηκαν σε χωριά της Πιερίας κατά την επανάσταση των Νεοτούρκων, εγκατέλειψαν τις εστίες τους κατά το 1912, όταν ο ελληνικός στρατός απελευθέρωσε την Πιερία και την άλλη Μακεδονία και οι

περιοχές αυτές περιήλθαν στο ελληνικό κράτος. Τα χωριά στα οποία κατοικούσαν τέτοιες οικογένειες μουσουλμάνων, πριν από το 1912 ήταν: η Πάλιανη ή Νέα Σκόπελος (σημ. Σφενδάμη), ο Μακρύγιαλος, το Παλιό Ελευθεροχώρι και το Νέο Ελευθεροχώρι (σημ. Μεθώνη).

9.6 Οι πρόσφυγες του Καυκάσου και του Πόντου

9.6.1 Οι Καρσλήδες

9.6.1.1 Η έξοδος

Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, η Οκτωβριανή Επανάσταση και ο νέος διεθνής συσχετισμός δυνάμεων, που προέκυψε από τα δυο αυτά μεγάλα γεγονότα, όπως είναι γνωστό, έμελλε να επηρεάσει βαθιά και να αλλάξει τη μοίρα όλου του κόσμου. Επρόκειτο, επίσης, να επηρεάσει και τη μοίρα ενός μικρού κομματιού του Ελληνισμού που κατοικούσε σε περιοχές της Υπερκαυκασίας την περίοδο που συντελέστηκαν τα προηγούμενα γεγονότα.

Το ελληνικό στοιχείο της περιοχής του Καυκάσου είχε μια μακροχρόνια παρουσία στις νότιες κτήσεις των Ρώσων ήδη πριν από πολλούς αιώνες. Η παρουσία αυτή απέκτησε πιο μαζικό χαρακτήρα μετά τον Κριμαϊκό Πόλεμο και κυρίως κατά τη διάρκεια του Ρωσοτουρκικού Πολέμου του 1877 – 1878. Τότε Έλληνες από διάφορες επαρχίες του Πόντου, την Τραπεζούντα, την Αργυρούπολη, τη Σεβάστεια κ.α. είχαν μεταναστεύσει και εγκατασταθεί στην περιοχή του Καρς, περιοχή η οποία μετά τον πόλεμο παραχωρήθηκε με τη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου από την Τουρκία στη Ρωσία.

Μετά τις πρώτες εγκαταστάσεις Ελλήνων του Πόντου στην περιοχή του λεγόμενου Κυβερνείου Καρς, κατά τα έτη 1878 – 1881, πολλές άλλες μεμονωμένες οικογένειες από τις ίδιες ή άλλες επαρχίες και από διάφορες επαρχίες της Ρωσίας εγκαταστάθηκαν, επίσης, στην περιοχή του Καρς και ο ελληνικός πληθυσμός αυξήθηκε σημαντικά. Μάλιστα, αυξήθηκε ακόμη περισσότερο κατά τη διάρκεια του Α' Παγκόσμιου Πολέμου με τις μαζικές μετακινήσεις Ελλήνων Ποντίων προς τη Νότια Ρωσία.

«Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ο ελληνικός πληθυσμός του Κυβερνείου Καρς ανερχόταν στις 35000 ψυχές. Στα 1907 είχε ανέλθει στις 40000, ενώ στις αρχές του πολέμου πλησίαζε τις 60000. Κατά τα τέλη του 1917, όταν ο ρωσικός στρατός αποχωρούσε από τις επαρχίες του Πόντου, αποτέλεσμα της Οκτωβριανής Επανάστασης, 8000 – 10000 Ελλήνων Ποντίων κατέφυγαν και αυτοί στο Καρς. Έτσι βάσιμα μπορούμε να ισχυριστούμε ότι λίγο πριν εκδηλωθεί η έξοδος, ο ελληνικός πληθυσμός του Κυβερνείου ξεπερνούσε τις 70000. Ο πληθυσμός αυτός κατοικούσε, εκτός από την πόλη του Καρς, σε άλλα 70 χωριά του Κυβερνείου, τα περισσότερα από τα οποία ήταν νεοπαγή» (Καζταρίδης, 2002 : 1).

Οι Έλληνες αυτοί έζησαν ειρηνικά και δημιουργικά για σαράντα περίπου χρόνια, από το 1880 μέχρι το 1918. Μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση ο ρωσικός στρατός αναδιπλώθηκε, υποχώρησε και αποσύρθηκε από τις επαρχίες του Πόντου, τον Καύκασο και τις νότιες επαρχίες του Πόντου. Παράλληλα, ο τουρκικός στρατός προωθήθηκε και άρχισε να καταλαμβάνει κενωθείσες από τον ρωσικό στρατό επαρχίες. Οι Καρσλήδες βρέθηκαν σε δεινή θέση. Εκτός από τη διαφαινόμενη απειλή να καταληφθούν από τον τουρκικό στρατό, είχαν να αντιμετωπίσουν τη δράση ατάκτων τουρκοληστών, τη ληστρική δράση ανεξέλεγκτων κουρδικών ομάδων και να υφίστανται αυθαιρεσίες και βιαιότητες που προκαλεί η ανυπαρξία κράτους και κρατικής μέριμνας και φροντίδας.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες της έσχατης απόγνωσης και επειδή έβλεπαν πως η κατάσταση όχι μόνον δεν θα βελτιωνόταν αλλά διαρκώς θα επιδεινωνόταν, αποφάσισαν να μεταναστεύσουν. Προς ποια κατεύθυνση όμως και με ποια μέσα; Στις αρχές του 1919, αποφασίστηκε η κάθοδος των Καρσιωτών στην Ελλάδα. Αφού οι περισσότεροι Καρσλήδες συγκεντρώθηκαν στο Καρς, μετακινήθηκαν με τραίνα στην Τιφλίδα και από εκεί προωθήθηκαν στο Βατούμ. Δεν ακολούθησαν, βέβαια, όλοι την ίδια πορεία. Άλλοι μετακινήθηκαν με κάρα, άλλοι με ζώα και άλλοι πεζοί. Πολλοί, βέβαια, χάθηκαν πεθαίνοντας στα χιονισμένα κακοτράχαλα ψηλά όρη, σε απόκρημνες χαράδρες, άλλοι από τις κακουχίες, τις ασθένειες και την πείνα και άλλοι σκοτώθηκαν από κλέφτες και συμμορίες. Πολλοί από αυτούς που κατάφεραν να φτάσουν στο Βατούμ πέθαναν καθώς δεν κατάφεραν να υπομένουν τη μακροχρόνια παραμονή τους εκεί, γιατί αργούσαν πολύ τα πλοία που θα τους μετέφεραν στη γλυκιά πατρίδα.

9.6.1.2 Το λοιμοκαθακτήριο Καλαμαριάς

Περίπου 30000 Καρσλήδων προωθήθηκαν με πλοία από το λιμάνι του Βατούμ στη Θεσσαλονίκη κατά τη περίοδο 1920 – 1921 και εγκαταστάθηκαν προσωρινά σε παλιά, εγκαταλελειμμένα και άθλια παραπήγματα. Πολλοί Καρσλήδες ταλαιπωρημένοι και εξαντλημένοι από τις κακουχίες και τις σκληρές συνθήκες μετακίνησής τους άφησαν την τελευταία τους πνοή εξαιτίας των άθλιων συνθηκών στα ταπεινωτικά λοιμοκαθακτήρια και στα συφοριασμένα παραπήγματα της άξενης Καλαμαριάς.

Ύστερα από πολύμηνη παραμονή στην Καλαμαριά εγκαταστάθηκαν σε διάφορες περιοχές της Βόρειας Ελλάδας και μετέτρεψαν τον πόνο σε δημιουργία. Με την εργατικότητά τους, τη διορατικότητα, την επινοητικότητα και την ευφυΐα τους γρήγορα ενσωματώθηκαν στην ελληνική κοινωνία και διέπρεψαν στην οικονομική, πνευματική, πολιτική και κοινωνική ζωή. Παράλληλα με την προοδευτικότητα που τους διέκρινε συνέβαλαν πολύ στην ανάπτυξη του τόπου. Εκτός από την Κατερίνη Καρσλήδες εγκαταστάθηκαν στην Ολυμπιάδα Ελασσόνας και στην Ελασσόνα, καθώς και στο νομό Κιλκίς, στο νομό Σερρών και στο νομό Κοζάνης (Καζταρίδης, 2002).

9.6.1.3 Η εγκατάσταση στην Κατερίνη

Οι Καρσλήδες της Κατερίνης προέρχονται από δυο χωριά του Καρς, από το Ματζικέρτ και το Τοροσκόφ. Οι πρόσφυγες του Ματζικέρτ έφθασαν στην Κατερίνη στις αρχές του 1922, αφού αποσχίστηκαν από την προσφυγική ομάδα των Καρσλήδων της Ολυμπιάδας Ελασσόνας και αποκαταστάθηκαν μετά τη σύσταση της Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π.) σε παλιά μουσουλμανικά σπίτια ή σε οικόπεδα στη συνοικία Βατάν.

9.6.2 Οι Πόντιοι

9.6.2.1 Ο πληθυσμός του Πόντου

Υπολογίζεται ότι οι Έλληνες Πόντιοι που κατοικούσαν στον Πόντο, τον Καύκασο και τη Νότια Ρωσία κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και ως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα ξεπερνούσαν το 1000000. Υπολογίζεται, επίσης, ότι από το 1908, εποχή κατά την οποία εκδηλώθηκε και εδραιώθηκε το κίνημα των Νεοτούρκων και έως τις αρχές του 1923, εποχή κατά την οποία είχε κριθεί ο Μικρασιατικός Πόλεμος και δρομολογήθηκε η ανταλλαγή των πληθυσμών, περίπου 350000 Ελλήνων του Πόντου σκοτώθηκαν ή χάθηκαν ως θύματα είτε των αμελέ – ταμπουρού, είτε του αντάρτικου για την προώθηση της ιδέας της Ανεξαρτησίας του Πόντου, είτε των εξοριών, είτε των σφαγών που διέπραξαν οι τσέτες. Υπολογίζεται, ακόμη, ότι περίπου 400000 Έλληνες Πόντιοι κατέφυγαν στον Καύκασο και τη Νότια Ρωσία, πριν και κυρίως κατά τη διάρκεια των διωγμών. Τέλος, όσοι Έλληνες του Πόντου επέζησαν της Γενοκτονίας και κατάφεραν να έρθουν ζωντανοί στην Ελλάδα, πριν και μετά τη Συνθήκη της Ανταλλαγής, πρέπει να ήταν περίπου 400000 ψυχές (Καζταρίδης, 2002).

9.6.2.2 Η κάθοδος στα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας

Μετά την κατάρρευση του Μικρασιατικού Πολέμου και την προέλαση των κεμαλικών δυνάμεων στην Προποντίδα και τα Στενά και πριν την υπογραφή της Σύμβασης που αφορούσε την ανταλλαγή των πληθυσμών, ένα μεγάλο μέρος των Ποντίων Ελλήνων είχε καταφύγει στα λιμάνια του Ευξείνου Πόντου και περίμεναν τα καράβια για να τους μεταφέρουν στην Ελλάδα. Την ίδια περίπου περίοδο υπογράφηκε συμφωνία ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία με τη μεσολάβηση των συμμαχικών αρχών της πόλης, σύμφωνα με την οποία οι Πόντιοι πρόσφυγες θα μεταφέρονταν με τούρκικα πλοία από τον Πόντο στην Πόλη και από εκεί με ελληνικά στην Ελλάδα.

Την ίδια περίοδο τα υπολείμματα του ρωμαϊκού πληθυσμού του Πόντου εγκατέλειπαν τους μακρινούς τόπους της εξορίας στα βάθη της Ανατολής, έβγαιναν από τα βουνά και τα δάση, από τις ερημιές και τις σπηλιές στις οποίες είχαν καταφύγει για να γλιτώσουν από τη μάχαιρα του δυνάστη, και όσοι επέζησαν από τα

αμελέ ταμπουρού και τα κολαστήρια των φυλακών, συνέρευσαν στα λιμάνια για να πάρουν το πρώτο καράβι που θα τους μετέφερε στην αρχαία μητρόπολη. Ανθρώπινα κοπάδια από κουρελιασμένα γυναικόπαιδα και απεγνωσμένους άνδρες σχημάτιζαν ορμητικά ποτάμια που ξεχύνονταν από τα ποντιακά βουνά προς τη θάλασσα.

Οι παραλιακές πόλεις ξεχείλισαν από την προσφυγική πλημμυρίδα. Πλατείες και σχολεία, εκκλησίες και κοινοτικά κτίρια, δρόμοι και πεζοδρόμια γέμισαν ασφυκτικά από το πλήθος των προσφύγων. Τα καράβια αργούσαν να φανούν. Και τα πρώτα που έφτασαν δεν χωρούσαν το πλήθος των προσφύγων. Όσοι είχαν τα οικονομικά μέσα πλήρωναν τα εισιτήρια και έφευγαν. Άλλοι πάλι, άνδρες και γυναίκες, εργάζονταν στα καπνομάγαζα των πόλεων και έτσι εξασφάλιζαν τα έξοδα διατροφής και τα ναύλα για την Ελλάδα. Οι άλλοι, τέλος, περίμεναν υπομονετικά τη σειρά τους.

9.6.2.3 Ο καταραμένος τόπος του Σελιμιέ της Πόλης

Το πρόβλημα δεν λύθηκε ούτε όταν ήρθαν τα πρώτα καράβια για την παραλαβή των προσφύγων. Ακάθαρτα τουρκικά παλιοκάραβα υπερφορτωμένα, χωρίς στοιχειώδη εξοπλισμό και μέσα μετέφεραν χιλιάδες πρόσφυγες και τους άδειαζαν στην καραντίνα, στον στρατώνα του Σελιμιέ, στο Σκουτάρι της Πόλης. Σε έναν τόπο καταραμένο. Νέα δεινά ανέμεναν τους πρόσφυγες. Εκτός από την πείνα και τη δίψα είχαν να αντιμετωπίσουν τις μολυσματικές ασθένειες. Πολλοί πρόσφυγες είχαν προσβληθεί από τον τύφο και την ευλογιά και οι ασθένειες αυτές μεταδίδονταν και στους άλλους. Το μολυσμένο νερό που έφτανε από το ανοικτό αυλάκι πολλαπλασίαζε τα θύματα. Ο τύφος αποδεκάτιζε τον προσφυγικό πληθυσμό. Καθημερινά πέθαιναν εκατοντάδες. Μέρα με τη μέρα τα άταφα σώματα πολλαπλασιάζονταν. Η δυσωδία κυριεύσε την περιοχή. Όλα είχαν μολυνθεί. Η ασθένεια μεταδίδονταν παντού. Πολλοί προσβάλλονταν από τον πυρετό και πέθαιναν. Άλλοι έχαναν τα λογικά τους και αυτοκτονούσαν. Ολόκληρες οικογένειες αποδεκατίστηκαν. Υπολογίζεται ότι από τις 20000 Ποντίων προσφύγων που εγκλείστηκαν στον στρατώνα του Σελιμιέ μόνον οι 9000 κατάφεραν να βγουν ζωντανοί και να μεταφερθούν στην Ελλάδα (Καζταρίδης, 2002).

9.6.2.4 Η τραγωδία της καραντίνας

Τα καράβια αποβίβαζαν τους πρόσφυγες στα διάφορα λιμάνια της χώρας στα οποία συστάθηκαν καραντίνες για την περίθαλψη των προσφύγων. Τέτοιες καραντίνες συστάθηκαν στη Μακρόνησο, στο Καράμπουρνου Θεσσαλονίκης, στον Άγιο Γεώργιο Πειραιά, στην Πάτρα, στην Κόρινθο, στην Πρέβεζα, στη Χαλκίδα, στο Βόλο, στην Κέρκυρα, στην Καλαμάτα και σε άλλα λιμάνια της χώρας.

Χιλιάδες προσφυγόκοσμος δοκίμασε στα λοιμοκαθατήρια την ταπείνωση, τον εξευτελισμό, την αδικία, την εγκατάλειψη, τον λιμό και τον λοιμό και πολλοί ακόμη και τον θάνατο. Μόλις οι πρόσφυγες εισέρχονταν στο λοιμοκαθατήριο οι νοσοκόμοι τους έκοβαν τα μαλλιά με αλογομηχανή. Μετά τους έκαναν μπάνιο και στη συνέχεια τους έβγαζαν στο κρύο της υπαίθρου να ντυθούν τα βρεγμένα ρούχα.

Το φαγητό ήταν λίγο και κακής ποιότητας. Όσοι δεν μπορούσαν να το φάνε, πέθαιναν από την πείνα. Το νερό ήταν σπάνιο και σχεδόν ανύπαρκτο. Οι επιδημικές ασθένειες βρίσκονταν σε έξαρση και θέριζαν τον πληθυσμό. Πολλοί ρωμαλέοι πρόσφυγες, ενώ στάθηκαν τυχεροί κατά τα προηγούμενα δύσκολα χρόνια, κατέρρευσαν και άφησαν την τελευταία τους πνοή στα συφοριασμένα κέντρα περιθάλψεως.

9.6.2.5 Τα ναυάγια συναρμολογούνται

Από μια άλλη όμως άποψη, οι καραντίνες αποδείχτηκαν εξαιρετικά ωφέλιμες και αποκαλυπτικές για τους πρόσφυγες. Και αυτό γιατί μέσα από την πείνα και τη δίψα, τις επιδημίες και το θανατικό, μέσα σε αυτούς τους χώρους ξανάσμιζαν συγγενείς και φίλοι που είχαν χαθεί τα προηγούμενα χρόνια. Παιδιά βρήκαν τους γονείς τους, αδελφοί τους αδελφούς, συγγενείς ανακάλυψαν συγγενείς που τους θεωρούσαν οριστικά χαμένους. Ακόμη, σφυρηλατήθηκαν νέοι δεσμοί, συνάφθηκαν νέες σχέσεις και άλλες ανασυγκροτήθηκαν. Τέλος, στους χώρους αυτούς συγκροτήθηκαν οι προσφυγικές ομάδες, με βάση τις οποίες συγκροτήθηκαν οι νέοι προσφυγικοί οικισμοί, αυτοί οι οποίοι έδωσαν ζωή και ανάπτυξη στην ύπαιθρο της Μακεδονίας και πύκνωσαν τους χώρους των αστικών συνοικήσεων στα μεγάλα και μικρά αστικά κέντρα.

9.6.2.6 Η εγκατάσταση στην Κατερίνη

Στις καραντίνες των διάφορων λιμανιών της χώρας συγκροτήθηκαν οι διάφορες προσφυγικές ομάδες. Στη συνέχεια, οι προύχοντες κάποιων ομάδων και για διάφορους λόγους, επέλεξαν να καταστήσουν την Κατερίνη δεύτερη πατρίδα τους. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π.), στην επαρχία Κατερίνης μέχρι τα τέλη του 1926 εγκαταστάθηκαν 13000 άτομα. Οι μισοί περίπου από αυτούς αποκαταστάθηκαν στην πόλη της Κατερίνης. Από τους πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη, οι περισσότεροι ήταν ποντιακής καταγωγής.

9.7 Η αποκατάσταση των προσφύγων στην Κατερίνη

Η περιουσία που εγκατέλειψαν στην Ελλάδα οι ανταλλαγέντες μουσουλμάνοι θεωρήθηκε ανταλλάξιμη και κυρίως σε αυτήν αποκαταστάθηκαν οι πρόσφυγες. Περιοχές της πόλης της Κατερίνης οι οποίες ορίστηκαν ως ανταλλάξιμες ήταν οι εξής:

- Η συνοικία Κιρχανά (σημ. Χηράδικα)
- Η περιοχή βορείως του παλαιού Γυμνασίου (σημ. Αστικά)
- Η περιοχή πίσω από την παλιά Δημοτική Αγορά
- Ο Τσερκέζ Μαχαλάς (σημ. Ευαγγελικά)
- Η συνοικία Μπάρα (σημ. Θρακιώτικα)

Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή και μέχρι το τέλος του 1926 αποκαταστάθηκαν στην Κατερίνη από την Ε.Α.Π. περίπου 272 οικογένειες προσφύγων (98 οικογένειες από τον Πόντο, 94 από τη Θράκη και 80 από τη Μικρά Ασία). Οι περισσότεροι από αυτούς αποκαταστάθηκαν στις οικίες των ανταλλαγέντων μουσουλμάνων. Επρόκειτο για μικρές ισόγειες κατοικίες, μέτριας ή κάτω της μέτριας δομικής κατάστασης, όπως φαίνεται από τα πρωτόκολλα της Ε.Α.Π. Όσες οικίες ήσαν μεγαλύτερες ή διώροφες, αυτές παραδόθηκαν, αφού με κάποιο τρόπο χωρίστηκαν στα δύο, σε δύο οικογένειες.

Εκτός από αυτούς τους πρόσφυγες, κατά το 1927 – 1928 η Ε.Α.Π. ανήγειρε, στην περιοχή βόρεια του παλιού Γυμνασίου, μικρές ομοιόμορφες μονοκατοικίες και

τις διένειμε σε πρόσφυγες, Πόντιους και Μικρασιάτες, που είχαν αστική προέλευση και έτσι η συνοικία αυτή ονομάστηκε των Αστών ή Αστικά. Κατά την ίδια περίοδο στη συνοικία Κιρχανά αποκαταστάθηκαν οικογένειες Ποντίων προσφύγων των οποίων ο αρχηγός χάθηκε στα δραματικά γεγονότα του πολέμου, πριν ή μετά την καταστροφή, και έτσι η συνοικία αυτή ονομάστηκε των Χηρών ή Χηράδικα (Καζταρίδης, 2002). Η προέλευση των πρώτων ποντιακών οικογενειών που εγκαταστάθηκαν σε διάφορα μέρη της Κατερίνης σε σπίτια ανταλλαγέντων μουσουλμάνων δίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 22: Η προέλευση των 98 προσφυγικών οικογενειών Ποντίων εγκατασταθέντων στην Κατερίνη κατά το 1923 – 1927

Περιοχή προέλευσης	Αριθμός οικογενειών
Τραπεζούντα	18
Κερασούντα	8
Ορντού	7
Σαμψούντα	2
Φάτζα	10
Αργυρούπολη	3
Ριζαίο	3
Σεμέν	1
Έρπασα	2
Σούρμενα	3
Καρς	41

ΠΗΓΗ: ΓΑΚ ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΠΙΕΡΙΑΣ

Στη συνοικία της Μπάρας αποκαταστάθηκαν πρόσφυγες από τη Θράκη και έκτοτε καλείται Θρακιώτικα.

Πίνακας 23: Η προέλευση των 94 οικογενειών Θρακιωτών εγκατασταθέντων στην Κατερίνη κατά το 1922 – 1923

Περιοχή προέλευσης	Αριθμός οικογενειών
Βαβά Εσκή	56
Σκόπελος	1
Ναρδελή	1
Ηλιπλή Βαβά Εσκή	1
Μήδεια	1
Σοφίδες Βίζη	2
Μεσσήνη Καλέ Μπουργάζ	2

Σχολάρι	6
Αράπ Χατζή	4
Ειρηνοχώρι	2
Σιμιτλή	5
Λιμνίσκη Περιστάσεως	1
Ευδαίμιον Μυριοφύτου	3
Ιντζίκιοϊ	4
Γιλτιρίμ	1
Κουλέ Βουγάζ	2
Βιζύη	1
Τουρμού	1

ΠΗΓΗ: ΓΑΚ ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΠΙΕΡΙΑΣ

Στον Τσερκέζ Μαχαλά, σε μια έκταση 6000 στρεμμάτων αποκαταστάθηκαν 100 περίπου οικογένειες Ποντίων και λίγων Μικρασιατών προσφύγων, ευαγγελικών στο θρήσκευμα και έκτοτε η συνοικία αυτή ονομάζεται Ευαγγελικά. Η πολυπληθέστερη ομάδα των προσφύγων αυτών προέρχεται από την Ορντού και τη Φάτσα του Πόντου. Μικρότερος αριθμός οικογενειών προέρχεται από διάφορα άλλα μέρη του Πόντου, από το Μπέη – Αλάν, την Οινόη, το Σεμέν, την Αμισό κ.α..

9.8 Κατερίνη, η πόλη των προσφύγων

Άλλοι ποντιακοί προσφυγικοί συνοικισμοί, με αμιγή ή λιγότερο αμιγή πληθυσμιακή σύνθεση, που συγκροτήθηκαν στην Κατερίνη από το 1920 μέχρι το 1940 είναι:

- Η συνοικία Βατάν, κυρίως από Καρσλήδες στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '20. Σε αυτούς πρέπει να συνυπολογίσουμε και τους Καρσλήδες της Ολυμπιάδος Ελασσόνας, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στο Βατάν σταδιακά πριν και μετά τη δεκαετία του '30.
- Η συνοικία του Σιδηροδρομικού Σταθμού, στην οποία εγκαταστάθηκαν Πόντιοι εκ Ρωσίας στο διάστημα 1937 – 1939.
- Στο ίδιο χρονικό διάστημα από Πόντιους πρόσφυγες εκ Ρωσίας συγκροτήθηκε η συνοικία της Νέας Ζωής.
- Επίσης, Πόντιοι εκ Ρωσίας εποίκησαν, κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, και τη συνοικία του Μυλαύλακου.

- Τέλος, αμιγώς ποντιακοί προσφυγικοί συνοικισμοί, στα όρια της Κατερίνης, είναι το Προσήλιο ή Παράγκες (μετά το 1923) και η Αγία Βαρβάρα ή Νέοι Ρωσοπρόσφυγες (μετά το 1950).

Βέβαια, η Κατερίνη, η πόλη των Ποντίων προσφύγων υποδέχτηκε πριν και μετά τον πόλεμο χιλιάδες Πόντιους από διάφορα μέρη της Ελλάδας στα οποία αρχικά είχαν εγκατασταθεί. Αυτοί επέλεξαν την Κατερίνη, είτε γιατί η πόλη μας ανταποκρινόταν στα επαγγελματικά τους ενδιαφέροντα, είτε γιατί κάποιοι συγγενείς τους είχαν αρχικά εγκατασταθεί εδώ. Οι εγκαταστάσεις, όμως, αυτές δεν παρουσιάζουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά, ούτε στο χρόνο, ούτε στον τόπο προέλευσης, ούτε στις αιτίες μετακίνησης.

Θα πρέπει όμως να σταθούμε ξεχωριστά σε μια ομαδική εγκατάσταση Ποντίων προσφύγων που εμφανίζει κοινά χαρακτηριστικά. Πρόκειται για την ομάδα των Δραμινών, οι οποίοι κατά την περίοδο της Βουλγαρικής Κατοχής υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους, να υποστούν για άλλη μια φορά την τραγωδία της προσφυγιάς και να εγκατασταθούν στην Κατερίνη και σε άλλα μέρη της Πιερίας. Δεν έχει υπολογιστεί ο ακριβής αριθμός των ατόμων αυτής της ομάδας. Πάντως ο αριθμός των 5000 που αναφέρουν οι ιθύνοντες του αντίστοιχου συλλόγου, ίσως δεν είναι μακριά από την πραγματικότητα.

Η Κατερίνη, φιλόξενη γη παλαιών και νέων προσφύγων, εξακολουθεί να υποδέχεται μέχρι σήμερα πρόσφυγες. Όπως είναι γνωστό λίγο πριν και κυρίως μετά την ανατροπή του καθεστώτος στη Σοβιετική Ένωση, Έλληνες ομογενείς Πόντιοι, κατά δεκάδες χιλιάδες, κυνηγημένοι, τρομαγμένοι, ταλαιπωρημένοι συνέρευσαν στην Ελλάδα. Υπολογίζεται ότι η Κατερίνη, η πόλη των Ποντίων προσφύγων, υποδέχτηκε κατά την τελευταία δεκαετία περίπου 8000 τέτοιους πρόσφυγες (Καζταρίδης, 2002).

Κεφάλαιο 10: Οι μειονότητες της Κατερίνης

10.1 Οι Εβραίοι της Κατερίνης

10.1.1 Ο εβραιομαχαλάς

Στη σημερινή οδό Νίκης, ανατολικά της εκκλησίας της Αγίας Τριάδος, μέσα στα όρια της παλιάς πόλης της Κατερίνης, ζούσαν μέχρι τον πόλεμο λίγες εβραϊκές οικογένειες, περίπου είκοσι ή κατά άλλους πενήντα ψυχές. Δυστυχώς, δεν γνωρίζουμε πότε οι Εβραίοι αυτοί εμφανίστηκαν στην Κατερίνη. Οι σχετικές πηγές που αναφέρονται στη σύνθεση του πληθυσμού της Κατερίνης δεν κάνουν καμιά αναφορά σε αυτή την πληθυσμιακή ομάδα. Ίσως ο μικρός τους αριθμός, σαράντα μόλις άτομα ή και λιγότερα παλαιότερα, να μην προκάλεσε ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Μαρτυρείται όμως, ότι η παρουσία των Εβραίων στην Κατερίνη γίνεται εμφανής στα μέσα περίπου του β' μισού του 19^{ου} αιώνα και είναι πιθανόν να ανάγεται και σε παλαιότερους χρόνους.

10.1.2 Η καταγωγή των Εβραίων

Οι Εβραίοι της Κατερίνης φυλετικά συγγενεύουν με τους Εβραίους της Θεσσαλονίκης. Κατάγονται δηλαδή από τους «σεφαραδί», τους Ισπανοεβραίους που κατέφυγαν κατά αλλεπάλληλα κύματα το 1492, το 1536 και το 1650 στην Θεσσαλονίκη ύστερα από τους άγριους και συστηματικούς διωγμούς που εκδηλώθηκαν σε βάρος τους τότε στην Ισπανία και την Πορτογαλία. Οι Εβραίοι της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, οι μελαχρινοί, ένας λαός διαφορετικός, με την ιδιόρρυθμη γλώσσα, τη διάλεκτο της Καστίλιας και τις ιδιαίτερες συνήθειες έδωσε την τελική σφραγίδα και στους άλλους Εβραίους, παλιούς και νέους, στους «εσκενάζι», δηλαδή τους Βορειοεβραίους, τους κοκκινομάλληδες με τις φακίδες στο πρόσωπο (Καζταρίδης, 2002).

Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας οι Τούρκοι τους φέρθηκαν καλά, τους συμμάζεψαν, τους προστάτεψαν αλλά και οι Εβραίοι υπήρξαν υποδειγματικοί υπήκοοι του Σουλτάνου. Πολλοί Εβραίοι, ιδιαίτερα οι γεροντότεροι, δεν γνώριζαν

ελληνικά. Ίσως, ποτέ δεν πίστεψαν ότι μπορεί ο τόπος αυτός να γίνει κάποτε ελληνικός.

Εξαιτίας των διωγμών που υπέστησαν τους είχε μείνει κάτι το «δειλό» στο βλέμμα και στους τρόπους, καθώς και μια παροιμιώδης διπλωματικότητα στα λόγια και τη φωνή. Αυτόν όμως τον βαθύ φόβο που διαισθανόταν τελικά ως φυλή δεν μπόρεσαν ποτέ να τον αποφύγουν.

10.1.3 Οι ασχολίες

Οι Εβραίοι της Κατερίνης ήταν άνθρωποι φτωχοί και ταπεινοί, μεροκαματιάρηδες, μικροέμποροι, πλανόδιοι μικροπωλητές και με ένα μικρό καρότσι φορτωμένο με εμπόρευμα, συνήθως χαμηλής ποιότητας, γέμιζαν την αγορά με τις φωνές τους, με τα διαλαλήματά τους και με ξεχωριστή μουσικότητα τραγουδούσαν γύρω από το καρότσι τους. Άλλοι ήταν έμποροι εδραίοι με τα δικά τους καταστήματα στην αγορά, στη σημερινή Μεγάλου Αλεξάνδρου και στην Γεωργάκη Ολυμπίου.

Στον εβραϊομαχαλά της σημερινής οδού Νίκης στα ειρηνικά, πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, χρόνια συνήθως επικρατούσε ησυχία. Δεν γλεντούσαν σχεδόν ποτέ. Τα παράθυρα των σπιτιών το βράδυ ήταν κλειστά καθώς μαζεύονταν νωρίς και έπεφταν γρήγορα για ύπνο. Αραιά και που ξεσπούσε κανένας καβγάς στα καστιλιάνικα και ύστερα πάλι σιγή.

«Τα Σάββατα δεν έκαμαν καμία απολύτως δουλειά, τουλάχιστον οι γεροντότεροι, γιατί οι νεότεροι, έστω και με βαριά καρδιά πήγαιναν στις δουλειές και στα μαγαζιά τους. Πήγαιναν στη συναγωγή, στη Χάβρα, και μετά επέστρεφαν στο σπίτι όπου διάβαζαν κάποιο ιερό βιβλίο. Οι πιο ηλικιωμένες γυναίκες φορούσαν τα επίσημα ρούχα τους και κάθονταν στα πεζούλια των σπιτιών ή στα παράθυρα. Φορούσαν ατλαζένια φορέματα, σε γαλάζιο χρώμα, με λεπτό ξανθό γουνάκι γύρω στη ζακέτα. Επειδή η θρησκεία τους απαγόρευε να κάνουν οποιαδήποτε δουλειά τα Σάββατα, καλούσαν άλλα παιδάκια από τη γειτονιά, που δεν ήταν Εβραίοι και τους ζητούσαν να ανάψουν τη λάμπα ή τη σόμπα. Και αυτά πρόθυμα εκτελούσαν τα θελήματα γιατί γνώριζαν ότι θα τους καλοπιάσουν με κάποιο δώρο, λεφτά ή κάτι φαγώσιμο» (Καζταρίδης, 2002 : 3).

Οι Εβραίοι ζούσαν στο δικό τους κόσμο, με τους δικούς τους ανθρώπους. Οι σχέσεις τους με τους άλλους Κατερινιώτες δεν ήταν εχθρικές, ούτε βέβαια και ενεργά

φιλικές. Δεν μπορούμε να πούμε ότι έκαναν παρέα. Είχαν δοσοληψίες αλλά και οι δυο πλευρές αναγνώριζαν και σέβονταν τις ιδιαιτερότητες της άλλης.

Πίνακας 24: Ο Εβραϊκός πληθυσμός της Μακεδονίας

Περιοχή	Περίοδος 1940	Εκτοπισμένοι	Περίοδος 1947	Περίοδος 1959
Καβάλα	2200	1800	42	44
Δράμα	1200	780	39	17
Σέρρες	600	596	3	-
Θεσσαλονίκη	56500	46091	1950	1279
Λαγκαδάς	50	50	-	-
Κατερίνη	50	50	-	-
Βέροια	850	680	131	36
Νάουσα	50	30	10	-
Καστοριά	900	763	35	27
Φλώρινα	400	372	64	7

ΠΗΓΗ: ΚΑΖΤΑΡΙΔΗΣ

10.2 Οι Ευαγγελικοί της Κατερίνης

10.2.1 Γενικά στοιχεία

Ο συνοικισμός των Ευαγγελικών ιδρύθηκε από πρόσφυγες του Πόντου και της Μικράς Ασίας κατά την περίοδο της προσφυγικής αποκατάστασης μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή και συγκεκριμένα το φθινόπωρο του έτους 1923. Όπως και οι υπόλοιποι πρόσφυγες, έτσι και οι πρόσφυγες του συνοικισμού αποτελούσαν ένα εντελώς νέο πληθυσμιακό στοιχείο για την περιοχή της Πιερίας, που πάσχιζε και αυτό να ριζώσει στην καινούργια πατρίδα. Όμως στη συγκεκριμένη περίπτωση, εκτός από τη διαφορετική ελληνική καταγωγή υπήρχε επιπλέον και μια άλλη διαφορά, αυτή του χριστιανικού δόγματος. Εάν η αποδοχή ενός «τουρκομερίτη» Έλληνα στην Ελλάδα στάθηκε κάποτε προβληματική, η αντιμετώπιση ενός «αιρετικού» ή

«ετερόδοξου» πρόσφυγα προκαλούσε τουλάχιστον αμηχανία. Πώς θα μπορούσε το νέο αυτό πληθυσμιακό στοιχείο να διατηρηθεί και να έχει ισότιμη απέναντι στο νόμο αντιμετώπιση; Η άμεση συνέπεια της ανταλλαγής, ο τυχαίος διασκορπισμός των Ευαγγελικών προσφύγων σε διάφορα μέρη της Ελλάδας, περιέκλειε κινδύνους: από τη μια πλευρά τον κίνδυνο να διασκορπιστούν και να χαθούν μεταξύ τους, δηλαδή τόσο από την κοινότητα της πίστης όσο και από τους συγγενείς και τους τοπικούς συμπατριώτες τους, ενώ από την άλλη τον κίνδυνο να μη μπορέσουν να διεκδικήσουν αποτελεσματικά ως θρησκευτική μειονότητα τα δικαιώματά τους από το ελληνικό κράτος. Οδηγήθηκαν έτσι στην ιδέα της συγκέντρωσης των διασκορπισμένων σε ένα τόπο και αυτός ο τόπος ήταν η Κατερίνη.

10.2.1.1 Το Μικρασιατικό παρελθόν των Ευαγγελικών της Κατερίνης

Οι ευαγγελικές κοινότητες του Πόντου και της Μικράς Ασίας ήταν καρπός της ευαγγελιστικής και εκπαιδευτικής δραστηριότητας Αμερικανών καλβινιστών ιεραποστόλων που έδρασαν ήδη από το α' μισό του 19^{ου} αιώνα τόσο μέσα στα όρια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όσο και στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Η αρνητική στάση της Ορθοδόξου Εκκλησίας ενάντια στη δράση των Αμερικανών ιεραποστόλων οδήγησε τους Έλληνες θιασώτες των ιδεών τους στην ιδέα της ίδρυσης ξεχωριστών και αυτοδιοικούμενων ελληνικών ευαγγελικών εκκλησιών, ενώ η διακήρυξη της θρησκευτικής ελευθερίας με το σουλτανικό διάταγμα Χάτι Χουμαγιούν το 1856 για όλους τους μη μουσουλμάνους υπηκόους έδωσε την ευχέρεια για την πραγματοποίηση της ιδέας αυτής.

Έτσι στον Πόντο κατά το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα δημιουργήθηκαν δέκα περίπου ευαγγελικές κοινότητες, στο Σεμέν, τα Κοτύωρα, τη Φάτσα, το Μπέη Αλάν, την Οινόη, την Αμισό, το Αλατσάμ, την Έρμπαα, το Ίσκιλι και το Ντερέ – κιοϊ. Την ίδια περίπου εποχή ιδρύθηκαν και στην υπόλοιπη Μικρά Ασία έντεκα ευαγγελικές κοινότητες: α) στην περιοχή Κωνσταντινουπόλεως στην Κωνσταντινούπολη, Σαρδογάν και Ντεμίρτας β) στις δυτικές ακτές της Μικράς Ασίας στη Μαγνησία, τη Σμύρνη, το Αξάρι, το Βαϊνδίοιο και γ) στην περιοχή της Καππαδοκίας, στο Ζιντζί – δερέ, Μουταλάσκη, Προκόπι και Κιουρούμτζε (Παπαγεωργίου, 2001).

Οι Έλληνες Ευαγγελικοί συνέδεσαν την προσχώρησή τους στο ευαγγελικό δόγμα με τη συνειδητή μεταστροφή και αφιέρωση της ζωής τους στο Χριστό μέσα από μια πιο ξεκάθαρη και σαφή κατ' αυτούς κατανόηση του ευαγγελίου και της σωτηρίας. Το πιστεύω τους συνοψιζόταν στο πιστεύω της ευρωπαϊκής Θρησκευτικής Μεταρρύθμισης του 16^{ου} αιώνα. Ενώ είχαν κοινή θεολογία και χριστολογία με την Ορθόδοξη Εκκλησία, οι διαφορές τους με την τελευταία εντοπίζονταν κυρίως στην εκκλησιολογία και τη σωτηριολογία:

- μοναδική θεόπνευστη πηγή της χριστιανικής πίστης θεωρούσαν μόνο την Αγία Γραφή και όχι την Ιερά Παράδοση
- πίστευαν ότι ο άνθρωπος σώζεται αποκλειστικά και μόνο με τη χάρη του Θεού και όχι με τη δική του αξιομισθία
- πίστευαν ότι μέσο της σωτηρίας από την πλευρά του ανθρώπου είναι η προσωπική συνειδητή μετάνοια και πίστη στο Χριστό, που εκδηλώνεται οπωσδήποτε σε έργα αγάπης, πίστη χωρίς την οποία δεν έχουν αξία ούτε τα καλά έργα ούτε τα εκκλησιαστικά μυστήρια
- πίστευαν ότι ο Χριστός είναι ο μοναδικός μεσίτης μεταξύ Θεού και ανθρώπων, απορρίπτοντας την ειδική ιεροσύνη (ιερείς και εξομολόγους)
- δέχονταν ως ιερές τελετές το Βάπτισμα και τη Θεία Ευχαριστία και
- απέρριπταν την προσκύνηση των εικόνων, της Θεοτόκου και των αγίων, τα μνημόσυνα, τις προκαθορισμένες νηστείες της πατροπαράδοτης εκκλησίας κ.α. (Δήμος Κατερίνης, 2001, Παπαγεωργίου, 2001).

Βασικό στοιχείο της λατρευτικής τους ζωής ήταν το κήρυγμα του ευαγγελίου, η υμνωδία και η προσευχή, ενώ τη διοίκηση της εκκλησίας ασκούσε το εκλεγμένο από το σώμα των πιστών πρεσβυτέριο μαζί με τον ποιμένα – ιεροκήρυκα.

Οι Έλληνες Ευαγγελικοί ήταν χαρακτηρισμένοι από το οθωμανικό κράτος ως Νουφούσι Ρούμι Προτεστάντ (Ρωμιοί Προτεστάντες), ενώ υπήρχαν και Ευαγγελικοί οι οποίοι ήταν δηλωμένοι ως Νουφούσι Ρούμι Ορθοδόξ (Ρωμιοί Ορθόδοξοι). Αν και η θρησκευτική τους ζωή διέφερε σημαντικά από τους Ορθοδόξους ομοεθνείς τους, εκείνο που πρέπει να τονιστεί στην περίπτωση των Ρωμιών Προτεσταντών είναι η ακραιφνής ελληνική εθνική συνείδησή τους. Κάποιοι από αυτούς έλαβαν μέρος στο αντάρτικο του Πόντου, άλλοι συνδέθηκαν με το κίνημα της ανεξαρτησίας του Πόντου και καταδικάστηκαν από το τουρκικό Δικαστήριο Ανεξαρτησίας της

Αμάσειας, ενώ πάμπολλα είναι τα θύματα που χάθηκαν στη γενοκτονία μαζί με τις εκατοντάδες χιλιάδων Ρωμιών Ορθοδόξων του Πόντου.

10.2.1.2 Η γένεση του συνοικισμού Ευαγγελικών στην Κατερίνη

Οι Ευαγγελικοί πρόσφυγες από τον Πόντο μετά την άφιξή τους στην Ελλάδα συνέλαβαν την ιδέα να συγκεντρωθούν όλοι σε ορισμένη περιφέρεια της Μακεδονίας και να ιδρύσουν δικό τους αμιγή αγροτικό συνοικισμό. Ως τόπο ίδρυσης του συνοικισμού τους επέλεξαν την Κατερίνη στην οποία άρχισαν να συγκεντρώνονται όλοι οι Ευαγγελικοί που βρίσκονταν διασκορπισμένοι σε διάφορα μέρη της Ελλάδας. Με την συγκέντρωση στην πόλη εκατό περίπου ευαγγελικών οικογενειών σχηματίστηκε η Προσφυγική Ομάς Ευαγγελικών, η οποία αναγνωρίστηκε από τον Εποικισμό Κατερίνης, ο οποίος υπαγόταν στη Γενική Διεύθυνση Μακεδονίας. Η Προσφυγική Ομάς εξουσιοδοτήθηκε να προχωρήσει στο έργο της: να παραλάβει και να διανείμει τις γεωργικές εκτάσεις που προορίζονταν για τους κληρούχους της ομάδος και ακόμη να ιδρύσει τον συνοικισμό στην τότε χέρσα και θαμνώδη περιοχή Τσερκέζ Μαχαλά.

Το Ρυμοτομικό Σχέδιο Πόλεως Κατερίνης, που καταρτίστηκε και επισημοποιήθηκε κατά το 1928, περιέλαβε ως τμήμα του ολόκληρο το συνοικισμό Ευαγγελικών χωρίς καμιά τροποποίηση, αφού η ρυμοτομία του και το εύρος των δρόμων ανταποκρινόταν στις αξιώσεις ενός σύγχρονου συνοικισμού και στις αρχές της σύγχρονης πολεοδομίας. Τα δυο κεντρικά οικοπεδικά τετράγωνα του Σχεδίου Πόλεως ξεχωρίστηκαν για τις ανάγκες της εκκλησίας. Ανάμεσα στα τετράγωνα διαμορφώθηκε ο δενδροφυτευμένος κήπος της κοινότητας.

Από την ίδρυση του συνοικισμού Ευαγγελικών μέχρι τη διάλυση της Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων, το 1932, όταν τερματίστηκε το έργο της, όλα τα ζητήματα που αφορούσαν στη γεωργική εγκατάσταση, τη διοίκηση του συνοικισμού και τις σχέσεις γεωργών προσφύγων και Εποικισμού, τα διαχειρίζονταν η Επιτροπή Προσφυγικής Ομάδος του συνοικισμού Ευαγγελικών, όπως άλλωστε συνέβαινε με όλους τους συνοικισμούς και τους πρόσφυγες γεωργούς (Δήμος Κατερίνης, 2001, Παπαγεωργίου, 2001).

10.2.1.3 Η δεκαετία του 1920

Πρώτο μέλημα των Ευαγγελικών εκτός από την οικοδόμηση των οικιών τους ήταν να οικοδομήσουν στα δυο κεντρικά οικοπεδικά τετράγωνα του συνοικισμού το εκκλησιαστικό κτίριο, το κτίριο των κατηχητριών και το Αναγνωστήριο του Χριστιανικού Συλλόγου των Νέων, ενώ ξεκίνησε να χτίζεται και το σχολικό κτίριο της κοινότητας. Για αυτό το σκοπό, έγιναν πάρα πολλοί έρανοι ανάμεσα στους κατοίκους του συνοικισμού, ακολούθησαν δωρεές από τον Πανελλήνιο Ευαγγελικό Σύνδεσμο, την Αμερικανική Ιεραποστολή, καθώς και από φίλους από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Την Προσφυγική Ομάδα συνέδραμε και ο Εποικισμός, ενώ παράλληλα συνήψαν και δάνειο. Μετά το εκκλησιαστικό κτίριο το οποίο ανεγέρθηκε γρήγορα, η κοινότητα ξεκίνησε να χτίζει το σχολικό κτίριο. Η δαπάνη ωστόσο ήταν μεγάλη και παρ' όλες τις προσφορές το κτίριο αυτό δεν μπόρεσε να προχωρήσει με τους ίδιους ρυθμούς. Η οικονομική κρίση των αρχών του 1930 και κατόπιν η περίοδος της κατοχής καθυστέρησε την αποπεράτωση των έργων του κτιρίου μέχρι τα μεταπολεμικά χρόνια. Τελικά δεν δόθηκε άδεια από το κράτος για να λειτουργήσει το κτίριο αυτό ως ιδιαίτερο σχολικό κτίριο της ευαγγελικής κοινότητας (Παπαγεωργίου, 2001).

Οι Ευαγγελικοί πρόσφυγες με τον ερχομό τους στην Ελλάδα ενώθηκαν σε μια εκκλησία με τους Ελλαδίτες Ευαγγελικούς και όλοι μαζί συναποτέλεσαν την Ελληνική Ευαγγελική Εκκλησία.

Η κοινότητα των Ευαγγελικών ξεπερνώντας σταδιακά τις δυσκολίες των πρώτων χρόνων συνέχισε να οργανώνεται όλο και καλύτερα ως τα τέλη της δεκαετίας του 1920. Προσκάλεσε το 1928 μόνιμο ποιμένα, οργάνωσε το Κατηχητικό, ίδρυσε αναγνωρισμένο από το κράτος Χριστιανικό Σύλλογο Νέων, οργάνωσε τη φιλόπτωχο αδελφότητα «Η Περίθαλψις», ενώ διατηρούσε όμιλο εφήβων αγοριών τη «Χριστιανική Εγκράτεια» και όμιλο εφήβων κοριτσιών το «Τάγμα της Ειρήνης». Υπήρχε ακόμη Όμιλος Κυριών και Δεσποινίδων με ιδιαίτερη υπεύθυνη κατηχήτρια. Στις συναθροίσεις αρχικά η μουσική περιοριζόταν στην υμνωδία του ποιμνίου χωρίς τη συνοδεία μουσικών οργάνων. Μετά από μερικά χρόνια η εκκλησία απέκτησε ένα μικρό φορητό αρμόνιο (Δήμος Κατερίνης, 2001).

Οι κάτοικοι του συνοικισμού χαρακτηρίζονταν στην καθημερινή τους ζωή από μια νοοτροπία πουριτανική που απέρρεε από την καλβινιστική τους θεολογία. Βασικό χαρακτηριστικό της ζωής τους ήταν η ατομική και οικογενειακή μελέτη της

Αγίας Γραφής και ο τακτικός εκκλησιασμός. Τις Κυριακές απαγορεύονταν αυστηρά, όχι μόνον οποιαδήποτε εργασία, αλλά και κάθε αγορά και πώληση, ακόμη και για είδη πρώτης ή έκτακτης ανάγκης. Ήδη κατά την ίδρυση του συνοικισμού, αυτοί που μετείχαν σε αυτόν αποδέχθηκαν και υπέγραψαν ένα πρακτικό που περιείχε δέκα όρους. Ανάμεσα σε αυτούς ήταν η τήρηση της ιερής Κυριακής αργίας, η απαγόρευση στο συνοικισμό της ίδρυσης ποτοπωλείου, θεάτρου, καταστήματος τυχερών παιχνιδιών και επίσης η προσφορά του δεκάτου του εισοδήματος για τη συντήρηση του έργου της εκκλησίας.

10.2.1.4 Η δεκαετία του 1930

Στις αρχές της δεκαετίας του 1930, η ευαγγελική κοινότητα έφτασε τις 250 – 300 οικογένειες, αφού ο συνοικισμός αποτέλεσε πόλο έλξης για τους Ευαγγελικούς πρόσφυγες που συνέχισαν να προστίθενται σε αυτόν. Η γενικότερη οικονομική κρίση της εποχής δεν αφήνει ανεπηρέαστη την κοινότητα, η οποία δεν μπορεί να ανταπεξέλθει στο οικοδομικό της πρόγραμμα. Έτσι δεν μπόρεσαν να συνεχιστούν οι εργασίες για την ανέγερση του σχολικού κτιρίου και μόλις το 1937 επιτεύχθηκε η στέγαση του πρώτου ορόφου και τέθηκε σε χρήση για την εξυπηρέτηση του Κατηχητικού και των διαφόρων Ομίλων και Οργανώσεων της Εκκλησίας. Το 1937 το Κτίριο του Αναγνωστηρίου του Συλλόγου των Νέων παραχωρήθηκε δωρεάν από την ευαγγελική κοινότητα στη Σχολική Εφορεία του νεοϊδρυμένου Ε' Δημοτικού Σχολείου για πάνω από δυο δεκαετίες μέχρι την οικοδόμηση του σημερινού κτιρίου του σχολείου αυτού το 1960.

Η πορεία αυτή της κοινότητας των Ευαγγελικών ήδη από την πρώτη της δεκαετία δεν άφηνε αδιάφορο τον αντιαιρετικό αγώνα της εποχής, που εφιστούσε την προσοχή στον κίνδυνο του προσηλυτισμού από τους νεόφερτους «αιρετικούς». Παράλληλα, στα τέλη της δεκαετίας του 1920 και στις αρχές του 1930 εκδηλώνονται μεμονωμένα περιστατικά που φανερώνουν μισαλλοδοξία απέναντι στην ευαγγελική κοινότητα. Ένα τέτοιο επεισόδιο ήταν ο εμπρησμός στα καπνά του συνεταιρισμού του συνοικισμού το 1928, ενώ το σοβαρότερο επεισόδιο ήταν ο εμπρησμός και η επακόλουθη αποτέφρωση του εκκλησιαστικού κτιρίου της κοινότητας τον Μάρτιο του 1930. Η ανοικοδόμηση του εκκλησιαστικού κτιρίου άρχισε στις αρχές του 1931.

Το νέο κτίριο διαμορφώθηκε ως μια τρίκλιτη βασιλική με υπερώα και αντικατέστησε το πρώτο κτίριο το οποίο δε διέθετε υπερώα.

Παρόλα αυτά οι ομαλές σχέσεις ανάμεσα σε ορθοδόξους και ευαγγελικούς στην Κατερίνη φαίνεται ότι ήταν ο κανόνας, αφού ο συνοικισμός Ευαγγελικών κατά τη δεκαετία του 1930 έπαιξε σημαντικό ρόλο στην πολιτική και πολιτιστική ζωή της πόλης. Ως ένα παράδειγμα της ιδιαίτερης πολιτιστικής προσφοράς της κοινότητας στη ζωή της πόλης μπορούμε να αναφέρουμε τις δραστηριότητες του Χριστιανικού Συλλόγου των Νέων. Θρησκευτικό σωματείο ήδη από το 1927, ο Σύλλογος εκτός από τις τακτικές του κυριακάτικες συνάξεις οργάνωνε σε εβδομαδιαία βάση διαλέξεις επιστημονικού και γενικού ενδιαφέροντος και μια φορά το μήνα δημόσιες διαλέξεις και συζητήσεις.

Τέλος, στο Αναγνωστήριο του Συλλόγου ιδρύθηκε και λειτουργούσε κάθε βράδυ, εκτός από Σάββατο, νυκτερινή σχολή, για την επιμόρφωση των νέων του συνοικισμού, που δεν μπορούσαν να πάνε σε γυμνάσιο. Στο Σύλλογο λειτουργούσαν και υποεπιτροπές όπως η επιτροπή του μουσικού ομίλου, η επιτροπή των θεατρικών παραστάσεων και εκδρομών, η επιτροπή της βιβλιοθήκης, η επιτροπή Κοινωνικής Πρόνοιας, η επιτροπή συντήρησης του πάρκου της εκκλησίας και η επιτροπή αθλητισμού (Δήμος Κατερίνης, 2001, Παπαγεωργίου, 2001).

Συμπεράσματα

Δεν έχει εξακριβωθεί ακόμη πότε, από ποιους, κάτω από ποιες συνθήκες και για ποιους λόγους συγκροτήθηκε ως οικισμός η Κατερίνη. Δυστυχώς, οι λίγες πηγές που διαθέτουμε, φωτίζουν τη ζωή και τη δράση των κατοίκων της μόνο κατά τους τελευταίους αιώνες της Τουρκοκρατίας, καθώς οι πηγές που αναφέρονται στην Κατερίνη κατά τους πρώτους χρόνους της Τουρκοκρατίας ή στην περίοδο πριν από αυτήν είναι σπάνιες ή απουσιάζουν παντελώς. Θεωρώντας τον πεουτιγγεριανό πίνακα, ένα αντίγραφο του χάρτη του Καστορίου ή του Γεωγράφου της Ραβέννας ως αξιόπιστο, διαπιστώνουμε ότι στα μέσα του 13^{ου} αιώνα υπάρχει στην περιοχή όπου βρίσκεται σήμερα η Κατερίνη ένας σταθμός ή μια πόλη που φέρει το όνομα Άθηρα. Απορρέει, λοιπόν, ένας έντονος προβληματισμός από τον Leake, για την ετυμολογική συνάφεια της Κατερίνης με την Άθηρα. Αυτός τοποθετεί την Άθηρα στα όρια της σημερινής Κατερίνης και υποθέτει ότι οι χριστιανοί που κατοικούσαν την περιοχή μετέβαλαν με ιδιαίτερη ευκολία το όνομα Άθηρα σε Αικατερίνη, όπως δεν δυσκολεύονταν να μεταποιήσουν τους αρχαίους ναούς σε χριστιανικούς. Μια άλλη υπόθεση, η οποία φαίνεται να επικρατεί, είναι ότι η Κατερίνη οφείλει το όνομά της στο μικρό εξωκλήσι της Αγίας Αικατερίνης που κείται ανατολικά της πόλης, όπου βρίσκεται και σήμερα το παλιό νεκροταφείο. Όμως, η λόγια ονομασία Αικατερίνη με την οποία εμφανίζεται η πόλη στα διάφορα προεπαναστατικά και μετεπαναστατικά κείμενα, δεν επικράτησε και σήμερα καθολικά ονομάζεται, πιο εκλαϊκευμένα, Κατερίνη.

Κατακτιέται από τους Τούρκους τη χρονολογία 1389 μετά από την σθεναρή αντίσταση που προέβαλαν οι κλέφτες και οι αρματωλοί έχοντας ως λημέρια τις κορυφές του Ολύμπου και των Πιερίων που ουσιαστικά παρέμειναν ενεργές εστίες επανάστασης καθ' όλη τη διάρκεια ως την ολοκληρωτική απελευθέρωση. Όσο διάστημα ήταν κάτω από τον τουρκικό ζυγό ανέπτυξε πλούσια πνευματική δραστηριότητα αφού στην περιοχή λειτουργούσε Εκκλησιαστικό Φροντιστήριο καθώς και πλήθος κρυφών σχολείων της εποχής κάτω από τη διδαχή των τοπικών ιερέων. Έτσι, μέσα από μια σιωπηλή προετοιμασία και πολλούς ένοπλους αγώνες η απελευθέρωση έρχεται στις 16 Οκτωβρίου 1912. Μολαταύτα στα επόμενα χρόνια φαίνονται τα έκδηλα σημάδια της Τουρκοκρατίας τα οποία επηρέασαν την μετέπειτα εξέλιξη και ζωή της πόλης.

Στις αρχές της δεκαετίας του '20, η Κατερίνη έδινε την εικόνα μιας τουρκικής κώμης. Δεν είχε ρυμοτομία, δεν είχε δρόμους, παρά μόνο παμπάλαιους ακατάστατους τουρκομαχαλάδες, με σπίτια μονώροφα ή διώροφα κακής κατασκευής. Πέρα από μερικά αρχοντόσπιτα και λίγους αρτηριακούς δρόμους, οι υπόλοιποι δρόμοι ήταν μονοπάτια μπλεγμένα σε αδιέξοδο λαβύρινθο. Στην κεντρική πλατεία, που ονομάστηκε μετά την απελευθέρωση της Κατερίνης Πλατεία Ελευθερίας, γινόταν εβδομαδιαία αγορά όπου έστρωναν τα εμπορεύματά τους σε σεργκί οι έμποροι της αγοράς και ιδιαίτερα οι υφασματέμποροι. Στη δυτική πλευρά της πλατείας διατηρούνταν ακόμα τα χρόνια εκείνα, ξερό και μισογκρεμισμένο με τα σιδερένια κάγκελά του, το σιντριβάνι, όπου οι μουσουλμάνοι, την εποχή της Τουρκοκρατίας, έπαιρναν πριν από την προσευχή τους το απτέσι πλένοντας τα πόδια, τα χέρια και το πρόσωπο. Το τζαμί με τον μιναρέ βρισκόταν στο κέντρο της αγοράς απέναντι από την πλατεία. Ύστερα από την αναχώρηση των Τούρκων με την ανταλλαγή, οι αρχές γκρέμισαν τον μιναρέ και στο τζαμί εγκαταστάθηκε το 1928 το εργοστάσιο ηλεκτρισμού βγάζοντας την πόλη από το σκοτάδι που μέχρι τότε ήταν βυθισμένη. Απομεινάρια της τουρκικής παραμονής στην Κατερίνη σώζονται ακόμα και σήμερα όπου δυο κανόνια, κατάλοιπα του τουρκικού στρατοπέδου στην ανατολική πλευρά της πόλης, στολίζουν την είσοδο του Δημοτικού Πάρκου που σημειωτέον είναι από τα μεγαλύτερα, σε έκταση, της Ελλάδας. Μέσα σε ένα τέτοιο περιβάλλον, το κοινοτικό συμβούλιο αντιμετωπίζοντας πολλές αντικειμενικές δυσκολίες, δρομολόγησε και προώθησε τα εξής μεγάλα έργα: την οδοποιία, την ύδρευση από τις πηγές της Βρυάζας, τον ηλεκτροφωτισμό και το Σχέδιο Πόλεως.

Η δεκαετία 1920 – 1930 στάθηκε πολύ καθοριστική και για την εξέλιξη του πληθυσμού της Κατερίνης. Η Μικρασιατική Καταστροφή από τη μια μεριά συσώρεψε πολλά δεινά στη χώρα. Από την άλλη όμως με τη Συνθήκη της Λωζάνης και την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών που αυτή προέβλεπε, συνέβησαν τα εξής: αφενός, αποχώρησαν από την Κατερίνη οι μουσουλμάνοι στα μέσα της δεκαετίας του '20 και αφετέρου, πολλοί πρόσφυγες Έλληνες Ορθόδοξοι από τη Μικρά Ασία, την Ανατολική Θράκη και τη Βουλγαρία συνέρευσαν στην Κατερίνη και την κατέστησαν δεύτερη πατρίδα τους. Το κύμα τέτοιων προσφύγων συνέχιζε να καταφθάνει στην πόλη μας και στις κατοπινές δεκαετίες. Ωστόσο, η φυσική αύξηση του πληθυσμού ανακόπηκε πολύ βίαια δυο φορές. Η πρώτη την περίοδο του '40 και η δεύτερη τη περίοδο του '60.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η Κατερίνη, ο τουρκικός μαχαλάς των 100 περίπου οικιών κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, εξελίχθηκε ραγδαία κατά τους δυο τελευταίους αιώνες. Σήμερα, ο πραγματικός αριθμός των κατοίκων της πόλης της Κατερίνης υπερβαίνει τις 75000, αριθμός βέβαια που δεν αποτυπώνεται στην απογραφή του 2001 και αυτό γιατί, όπως είναι γνωστό, πολλοί κάτοικοι έχουν την κακή συνήθεια την ημέρα της απογραφής να εγκαταλείπουν τις εστίες τους και να μεταφέρονται στα χωριά τους.

Κατά τους τελευταίους χρόνους της Τουρκοκρατίας, οι κάτοικοι της Κατερίνης ασχολούνταν κυρίως με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Λίγο πριν τον ερχομό των προσφύγων σε διάστημα δεκαπέντε ετών, από το 1900 μέχρι το 1915 περίπου, η πόλη διπλασίασε τους κατοίκους της και εμφάνισε έντονες τάσεις περαιτέρω οικονομικής ανάπτυξης. Έτσι, στη δεκαετία του '20 η Κατερίνη εγκαταλείπει την τουρκική ραστώνη και την ανατολική ραθυμία και εισέρχεται στη φάση του εκσυγχρονισμού και της ανάπτυξης. Στη σημερινή εποχή, η πόλη της Κατερίνης ξεχωρίζει για την εξαιρετικά ανεπτυγμένη πρωτογενή παραγωγή (γεωργία, κτηνοτροφία, μελισσοκομία, σηροτροφία, πτηνοτροφία, αλιεία), χωρίς ωστόσο να υστερεί στο δευτερογενή και ακόμη περισσότερο στον τριτογενή τομέα, καθώς ο τουρισμός αποτελεί μια προσοδοφόρα πηγή εισοδήματος. Πρόκειται, λοιπόν, για μια οικονομικά εύρωστη περιοχή με μεγάλες προοπτικές για περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη.

Όσον αφορά τον τομέα της υγιεινής, η μικρή πόλη της Κατερίνης μέχρι και τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια παρουσίαζε μια εικόνα ελεεινή, η οποία βέβαια εξακολουθούσε να υφίσταται και στα πρώτα χρόνια μετά την απελευθέρωση. Επειδή, όμως, η άθλια υγειονομική κατάσταση της πόλης είχε βαριές συνέπειες στο ρυθμό θνησιμότητας των κατοίκων, καθώς οι επιδημικές και μολυσματικές ασθένειες θέριζαν κυριολεκτικά τον πληθυσμό, η κοινότητα Κατερίνης επιχείρησε να αναλάβει έναν ρόλο πιο δραστήριο. Ωστόσο, η Κατερίνη δυο σχεδόν δεκαετίες μετά την απελευθέρωση, παρά το σημαντικό έργο της κοινότητας, παρέμενε ένα ασήμαντο τουρκοχώρι, δίχως ρυμοτομία και δρόμους, χωρίς αποχέτευση και στοιχειώδη υγειονομική φροντίδα και χωρίς κρατική ιατρική περίθαλψη.

Όσον αφορά τον τομέα της εκπαίδευσης, αξίζει να αναφερθεί ότι στις αρχές του 20^{ου} αιώνα στην Κατερίνη λειτουργούσαν μόλις τέσσερις σχολικές μονάδες: το Γυμνάσιο, δυο Σχολεία Αρρένων και μια Σχολή Θηλέων. Με τον ερχομό, όμως, των προσφύγων ο πληθυσμός της πόλης και των γύρω χωριών σχεδόν διπλασιάστηκε, με

αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού των σχολείων και των μαθητών. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι εκείνη την εποχή, σε όλα τα χωριά της Κατερίνης λειτουργούσαν σχολεία και μάλιστα με πολύ μεγάλο αριθμό μαθητών. Συγκεκριμένα, χωριά που διέθεταν τότε πάνω από 70 – 80 μαθητές, σήμερα δεν έχουν παραπάνω από τέσσερις. Κάτι τέτοιο, βέβαια, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οφείλεται στην αστυφιλία προς την πρωτεύουσα, αλλά και στη χαμηλή γεννητικότητα της εποχής μας.

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, η μεγαλύτερη πληθυσμιακή ομάδα της πόλης ήταν βλάχικης καταγωγής. Πολλές λοιπόν βλάχικες οικογένειες, που προέρχονται από τις βλάχικες μητροπολιτικές εστίες και από τους χώρους διασποράς των Βλάχων, επιλέγουν την Κατερίνη και άλλες περιοχές της Πιερίας ως τόπους μόνιμης εγκατάστασης ή ως τόπους παρεπιδημίας για να διαχειμάζουν αυτοί και τα κοπάδια τους. Οι εν λόγω Βλάχοι διακρίνονται σε Λιβαδιώτες, Κοκκινοπλίτες, Ζαγορίσιους, Σαμαρινιώτες, Αβδελιώτες, Νιζοπολίτες, Βεργιάνους και Αρβανιτόβλαχους, εγκαθίστανται κατά κύριο λόγο στα πιο κεντρικά σημεία της πόλης, ενσωματώνονται γρήγορα στην τοπική κοινωνία και πρωταγωνιστούν στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή της πόλης.

Η πόλη της Κατερίνης, σταθερά ανερχόμενο γεωργικό και εμπορικό κέντρο της Πιερίας από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, τοποθετείται στις πρώτες θέσεις μεταξύ των πόλεων της Μακεδονίας στην υποδοχή και εγκατάσταση προσφύγων από τη Μικρά Ασία, τον Πόντο και τη Θράκη που κατέφυγαν εδώ μετά τη κατάρρευση του μικρασιατικού μετώπου. Ο συνολικός αριθμός των προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη μέχρι το 1940 αποδείχθηκε μεγαλύτερος από τον πληθυσμό που κατοικούσε στην πόλη πριν από τον Μικρασιατικό Πόλεμο. Το προσφυγικό στοιχείο παρεμβαίνει καθοριστικά στην πορεία του αστικού μετασχηματισμού της παραδοσιακής κοινωνίας και οικονομίας και τη διαμόρφωση του κοινωνικού και πολιτικού χάρτη της πόλης.

Άξιο προς αναφορά είναι και το γεγονός ότι στην πόλη της Κατερίνης δεν απουσιάζουν οι μειονοτικές ομάδες. Πρόκειται για τους Εβραίους και τους Ευαγγελικούς που κάνουν την εμφάνισή τους στα μέσα περίπου του β' μισού και του α' μισού του 19^{ου} αιώνα αντίστοιχα. Οι Εβραίοι ζούσαν στο δικό τους κόσμο, με τους δικούς του ανθρώπους. Οι σχέσεις τους με τους άλλους Κατερινιώτες δεν ήταν εχθρικές, ούτε βέβαια και ενεργά φιλικές. Δεν μπορούμε να πούμε ότι έκαναν παρέα. Είχαν δοσοληψίες αλλά και οι δυο πλευρές αναγνώριζαν και σέβονταν τις ιδιαιτερότητες της άλλης. Οι Ευαγγελικοί αποτελούσαν με τη σειρά τους ένα εντελώς

νέο πληθυσμιακό στοιχείο για την περιοχή της Πιερίας, που πάσχιζε και αυτό να ριζώσει στη νέα πατρίδα. Στη προκειμένη περίπτωση, εκτός από τη διαφορετική ελληνική καταγωγή υπήρχε επιπλέον και μια άλλη διαφορά, αυτή του χριστιανικού δόγματος. Ωστόσο, οι σχέσεις ανάμεσα σε Ορθοδόξους και Ευαγγελικούς στην Κατερίνη ήταν ομαλές, καθώς ο Συνοικισμός Ευαγγελικών έπαιζε σημαντικό ρόλο στην πολιτική και πολιτιστική ζωή της πόλης.

Σήμερα, η πόλη της Κατερίνης, στο κέντρο μιας εύφορης πεδιάδας, στη σκιά του μυθικού Ολύμπου και του όρους των Πιερίδων Μουσών, πάνω στους διεθνείς οδικούς άξονες, δίπλα στον αγωγό του φυσικού αερίου, κοντά στις ομαλές παραλίες και τα καθαρά γαλανά ύδατα του Θερμαϊκού κόλπου, απαριθμεί περί τους 52709 κατοίκους (απογραφή του 2001). Είναι κοινή παραδοχή πως η Κατερίνη έχει μια σειρά από συγκριτικά πλεονεκτήματα, που της επιτρέπουν να κατέχει σημαντική θέση στην περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας, αλλά και γενικότερα στην επετηρίδα των περιοχών της χώρας μας. Επιπλέον, η γειτνίαση της με το αστικό κέντρο της Θεσσαλονίκης αποτελεί θετικό στοιχείο, γιατί μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά σε πολλές δραστηριότητες. Αποτελεί κομβικό σημείο επικοινωνίας Βορρά – Νότου, στοιχείο που της προσδίδει ιδιαίτερες προοπτικές ανάπτυξης.

Ο νόμος Καποδίστρια θέτει τις βάσεις για να εξελιχθεί η Κατερίνη σε μια σύγχρονη πόλη. Ένας νέος Καποδίστριας θα συμπεριλάβει στα διοικητικά όρια του Δήμου Κατερίνης, κοινότητες που έτσι ή αλλιώς, οργανικά της ανήκουν, αποτελούν το ζωτικό χώρο της Κατερίνης και τμήματα του πολεοδομικού ιστού της πρωτεύουσας της Πιερίας: εννοώ την Περίσταση, την Καλλιθέα, την Παραλία, τη Νέα Έφεσο και ίσως και μια ευρύτερη ενότητα. Η εξέλιξη του πολεοδομικού συγκροτήματος της Κατερίνης, δείχνει ότι γρήγορα αυτή θα φτάσει και θα ξεπεράσει τους 100000 κατοίκους. Η Κατερίνη ατενίζει με πίστη και αισιοδοξία το μέλλον. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο ιστορικός της πόλης μας Ιωάννης Καζταρίδης, από εμάς εξαρτάται αν αυτή η εξέλιξη θα είναι κατάρρα ή ευλογία για μας, για τα παιδιά μας, για τον τόπο μας.

Ωστόσο, πέρα από τα συγκριτικά πλεονεκτήματα, διαπιστώθηκαν και σημαντικά προβλήματα, καθώς και ενδονομαρχιακές ανισότητες λόγω της φύσης και της μορφολογίας του εδάφους. Βρίσκεται σε ισόπεδη έκταση και είναι σαν «ταψί» όπως χαρακτηριστικά λένε οι ντόπιοι. Επειδή χτίστηκε άτακτα, η ρυμοτομία της δεν είναι και τόσο καλή. Ωστόσο, δίνει την εντύπωση της σύγχρονης πόλης, που δεν χάνει το επαρχιακό αγροτικό χρώμα της. Το κέντρο της πόλης έχει εκσυγχρονιστεί με

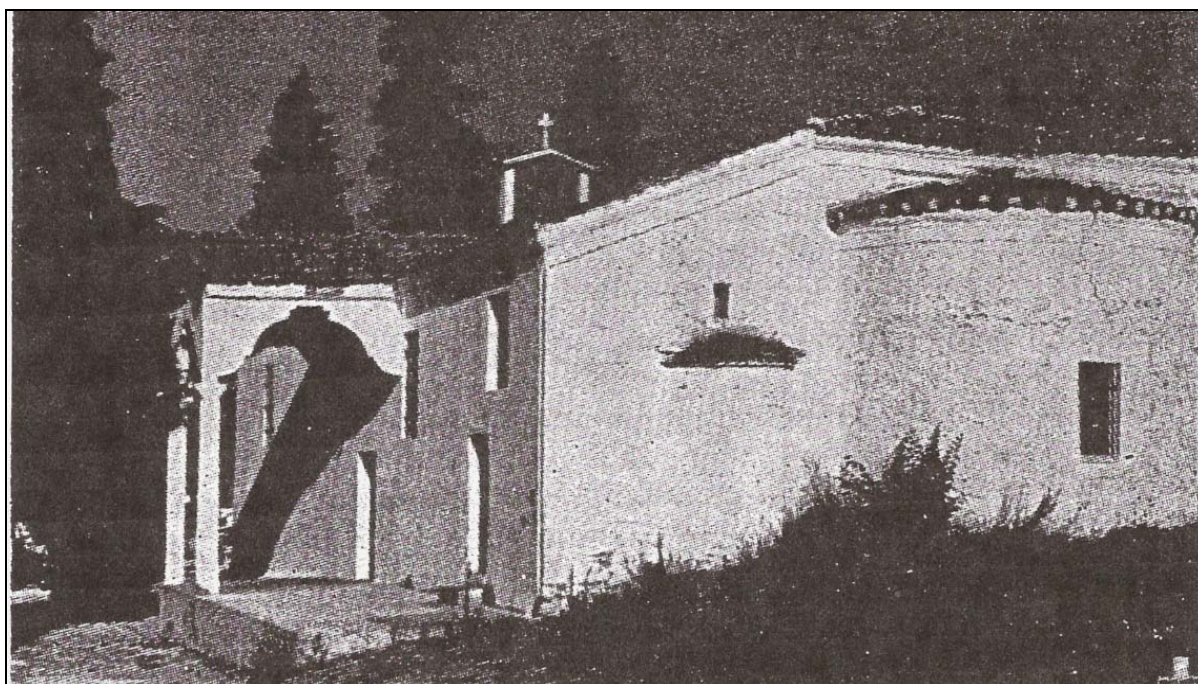
όμορφους πεζοδρόμους και είναι στολισμένο με ωραιότατα μαγαζιά που μαρτυρούν την ευημερία της.

Έτσι μέσα από όλη την διαδοχή των διαφορετικών ιστορικών φάσεων κατάφερε η πόλη της Κατερίνης να παρουσιάσει σημαντικότερη ανάπτυξη και σήμερα συγκαταλέγεται στη 14^η θέση των μεγαλύτερων πόλεων της Ελλάδας.

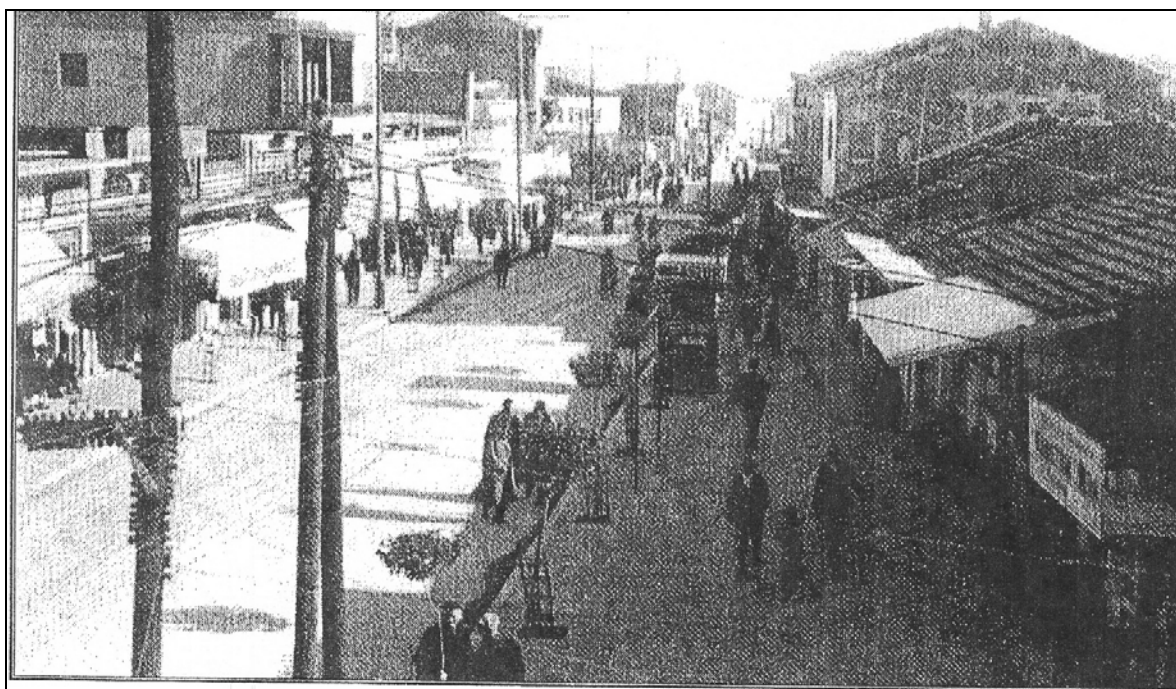
Παράρτημα Φωτογραφιών

Φωτογραφία 1: Οι Πιερίδες Μούσες

Φωτογραφία 2: Ο Ιερός Ναός της Αγίας Αικατερίνης απ' όπου προήλθε και η ονομασία της πόλεως

Φωτογραφία 3: Η οδός Μεγάλου Αλεξάνδρου από το ύψος της «Αθηναίας» προς την πλατεία

Φωτογραφία 4: Η οδός Βασιλέως Γεωργίου Β' (σημερινή οδός Ειρήνης). Αριστερά διακρίνεται μέρος της περιφράξης του σχολείου και το Ιερό της Θείας Αναλήψεως. Στο βάθος η κεντρική πλατεία (1955)

Φωτογραφία 5: Η κεντρική πλατεία της Κατερίνης (Πλατεία Ελευθερίας, 1937)

Φωτογραφία 6: Η Πλατεία Κατερίνης πριν από 70 περίπου χρόνια

Φωτογραφία 7: Κατερίνη, Πλατεία Ελευθερίας (1937)

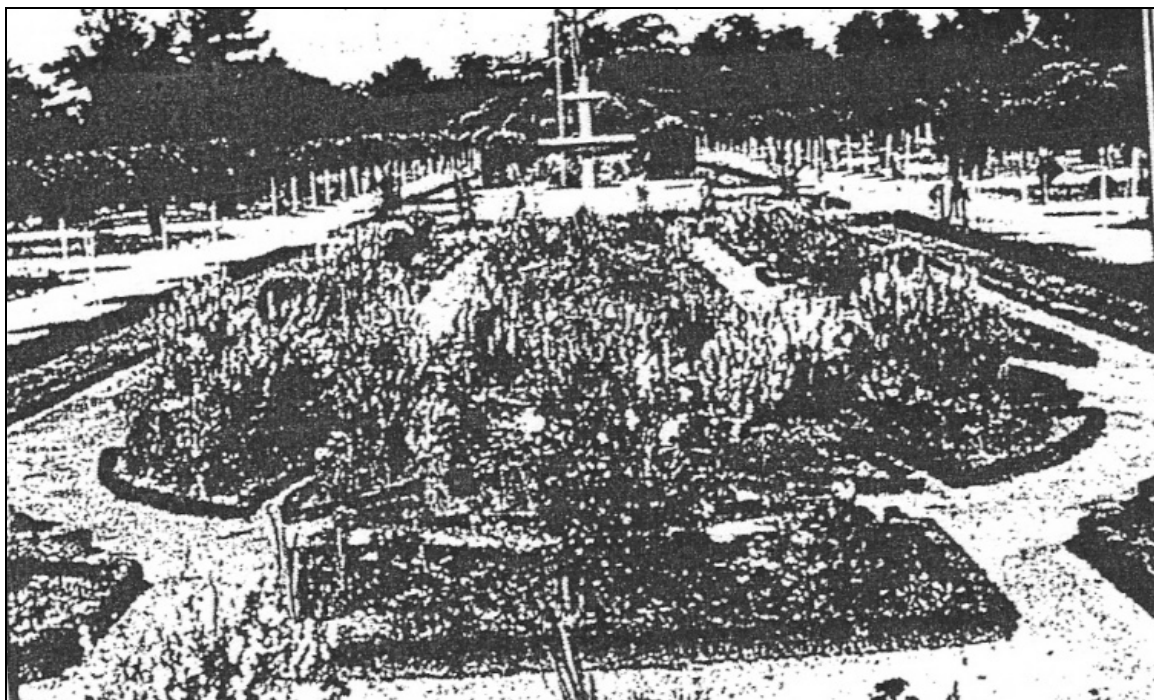
Φωτογραφία 8: Η κεντρική πλατεία της Κατερίνης

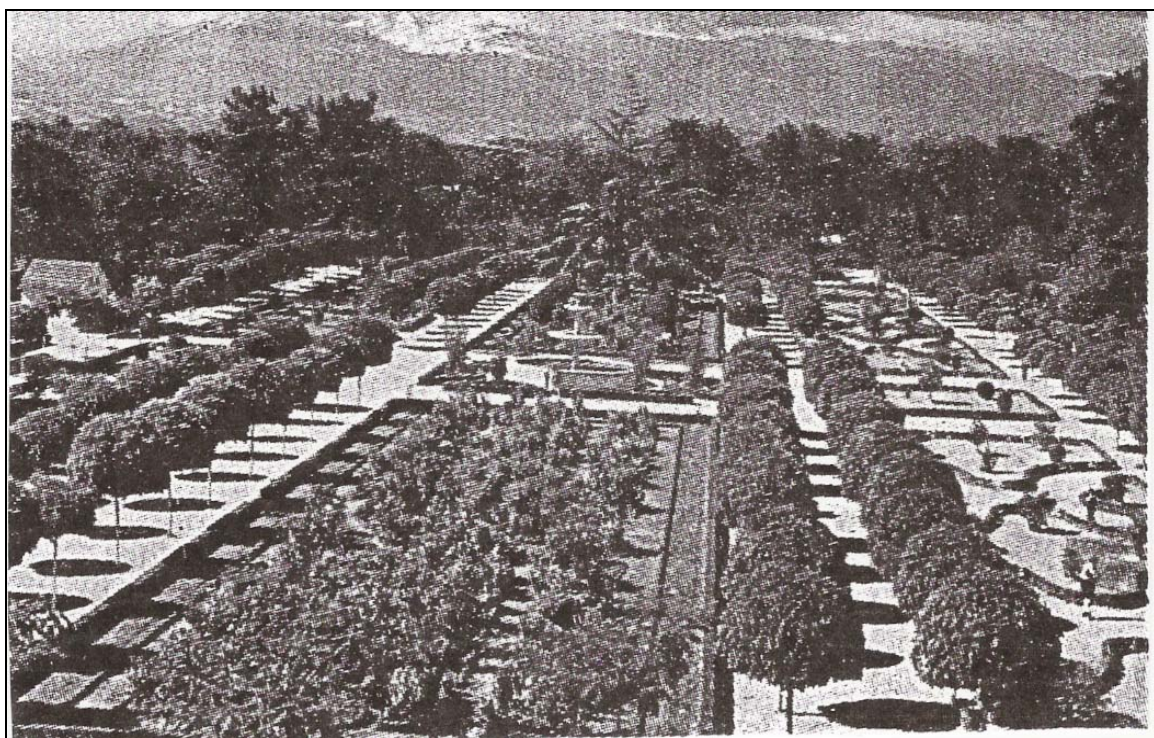
Φωτογραφία 9: Κεντρική πλατεία Κατερίνης

Φωτογραφία 10: Κεντρική πλατεία Κατερίνης

Φωτογραφία 11: Ο δημοτικός κήπος Κατερίνης στη δεκαετία του '60

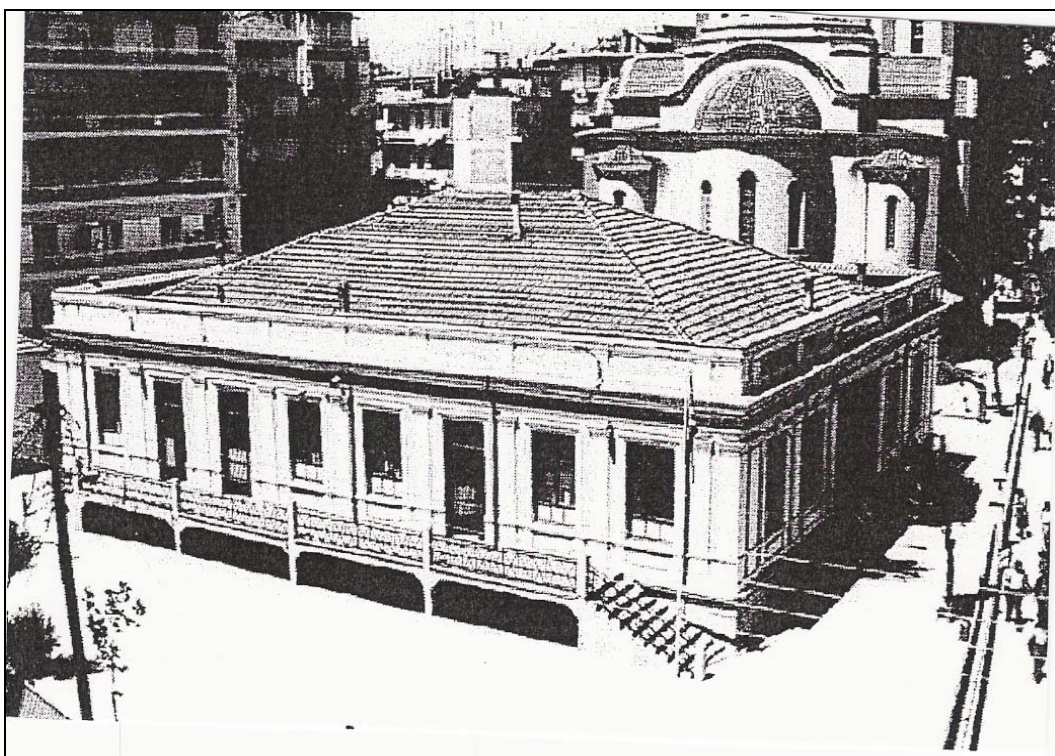
Φωτογραφία 12: Το Πάρκο της πόλεως στη δεκαετία του '80

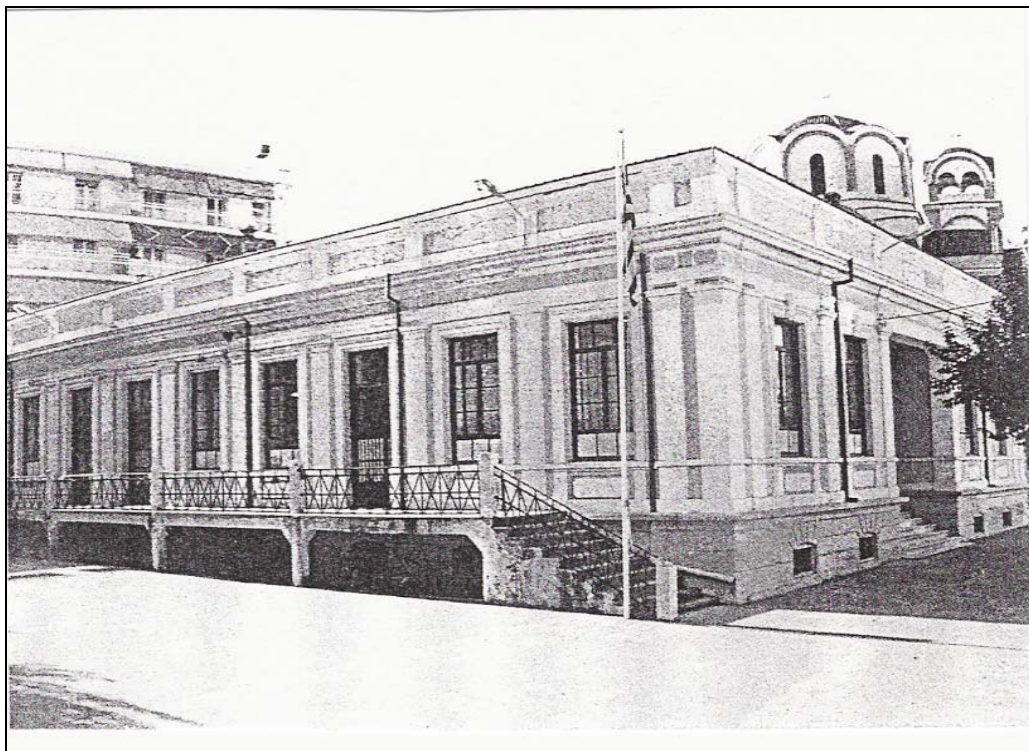
Φωτογραφία 13: Το Ηρώο της πόλεως

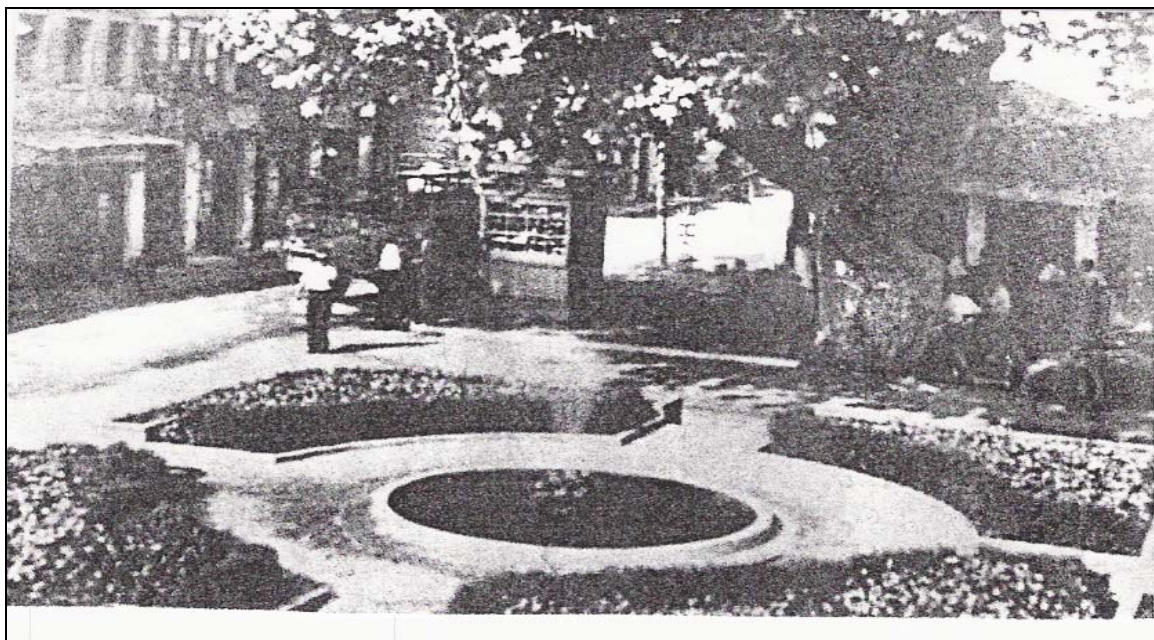
Φωτογραφία 14: Γενική άποψη της Κατερίνης

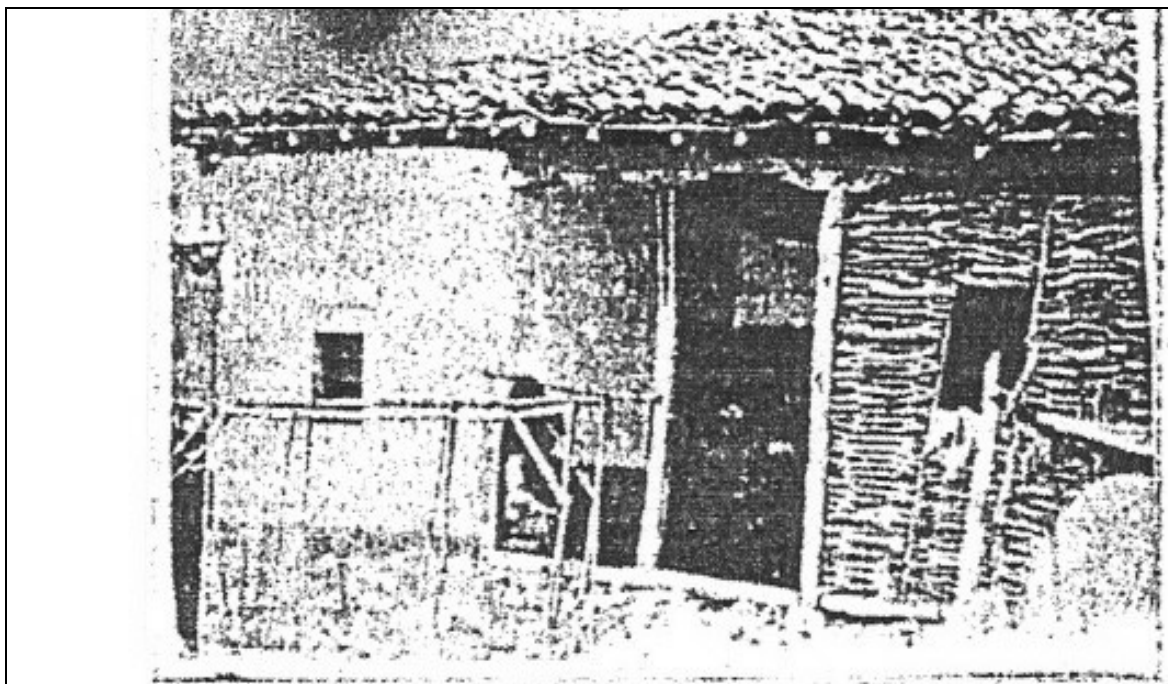
Φωτογραφία 15: Η Αστική Σχολή Κατερίνης

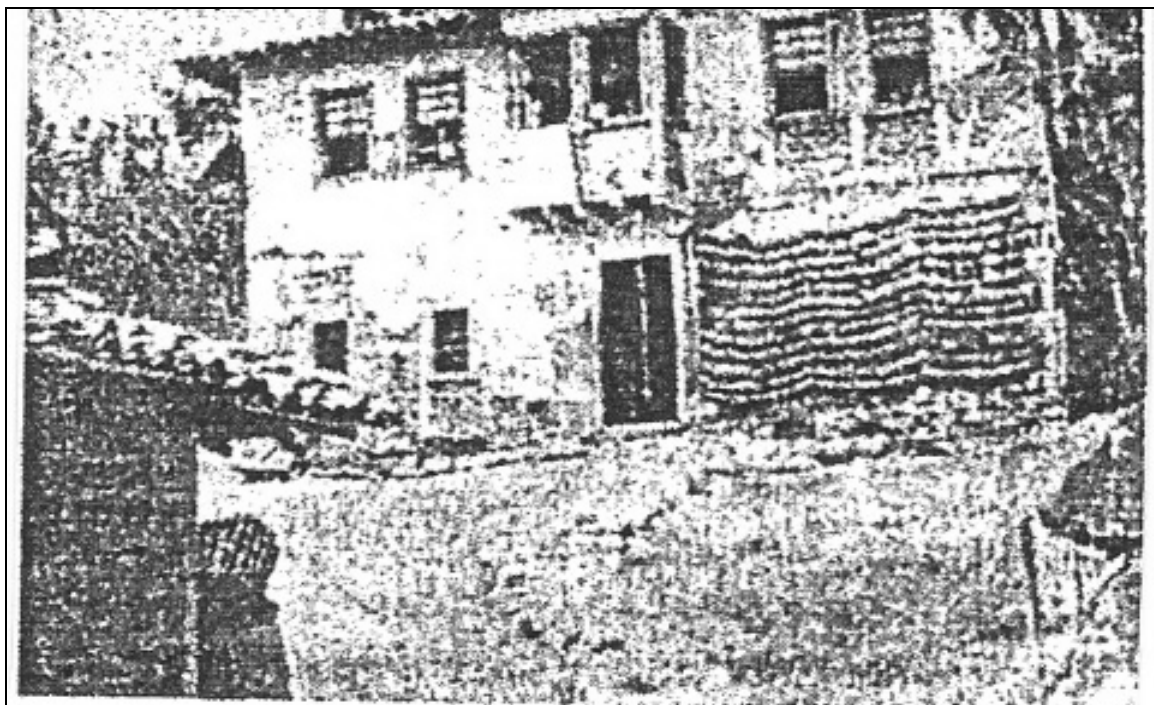
Φωτογραφία 16: Το κτίριο του Α' Δημοτικού Σχολείου Κατερίνης

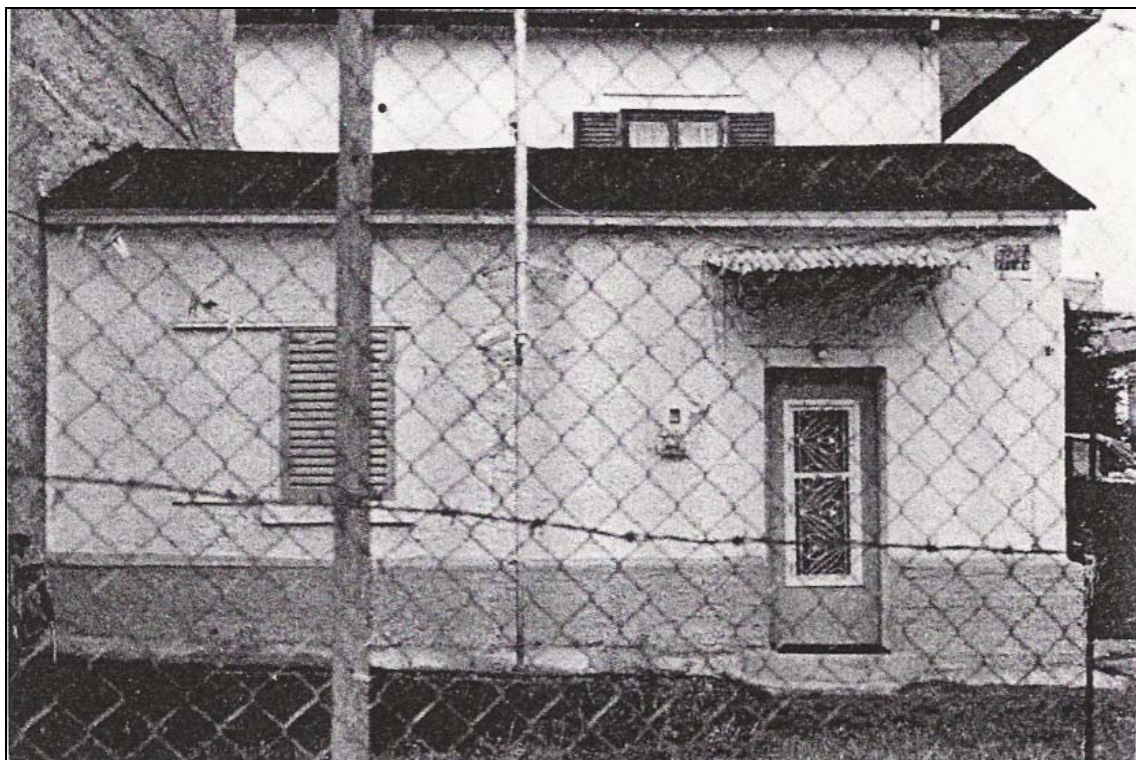
Φωτογραφία 17: Η πλατεία Συντριβανίου γύρω από την οποία εγκαταστάθηκαν οι Μικρασιάτες πρόσφυγες

Φωτογραφία 18: Προσφυγική κατοικία

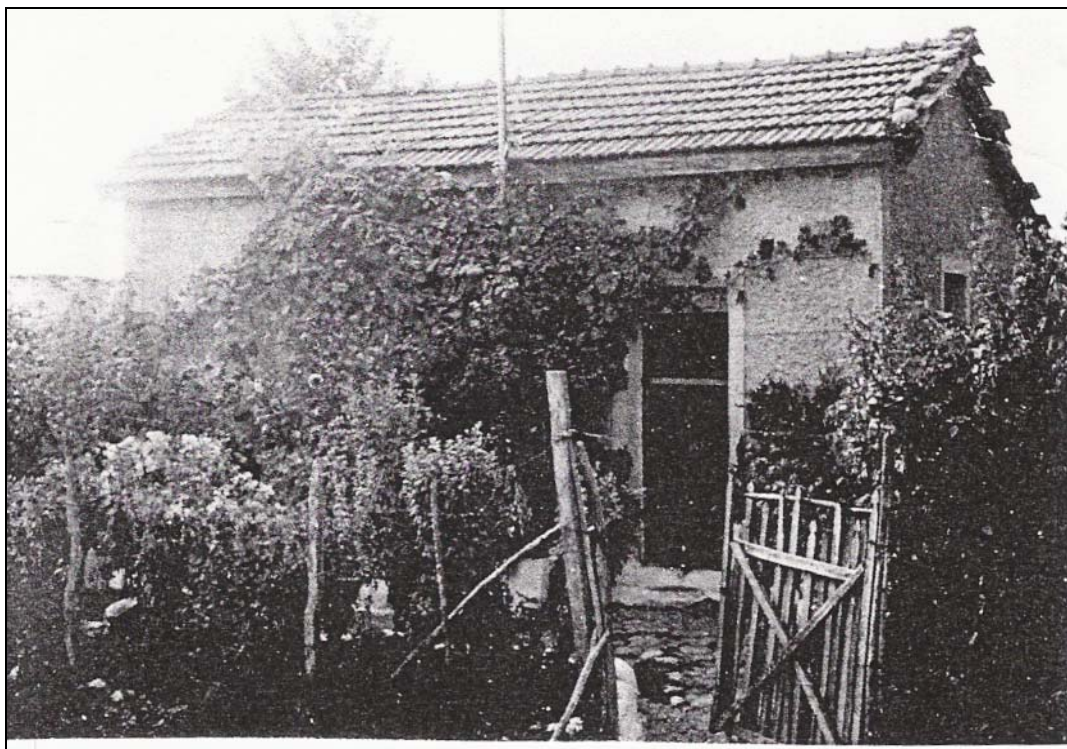
Φωτογραφία 19: Προσφυγική κατοικία

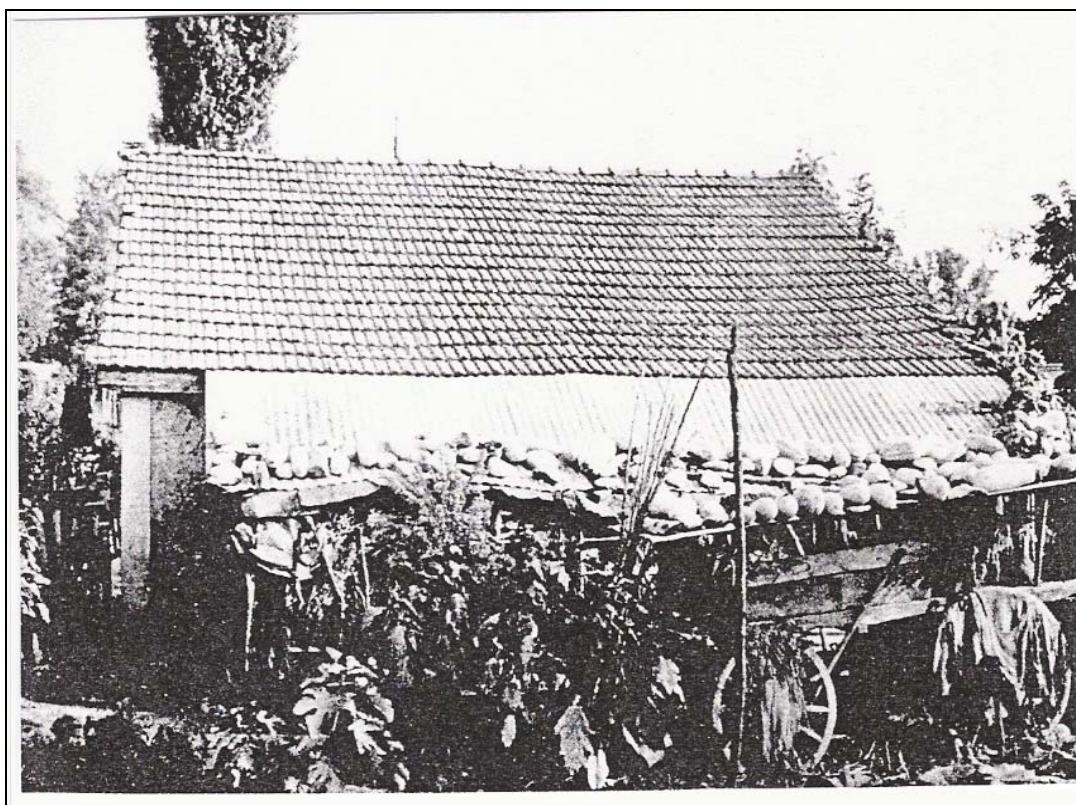
Φωτογραφία 20: Προσφυγική κατοικία

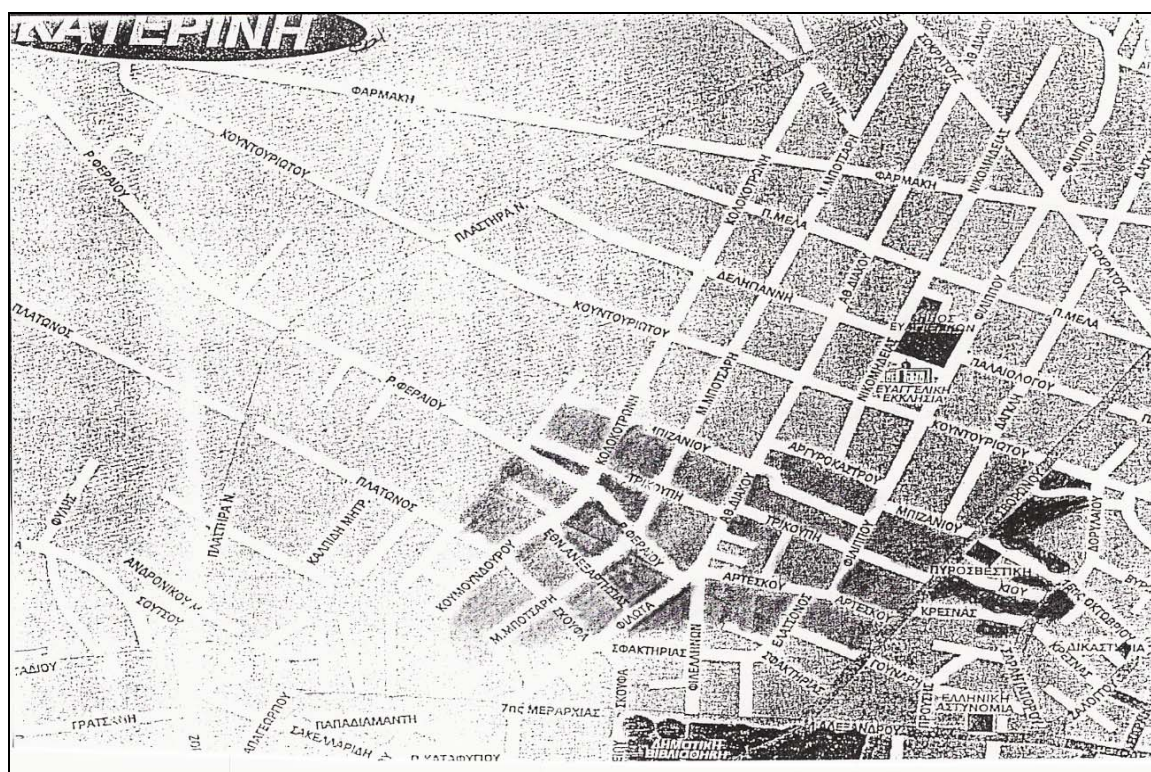
Φωτογραφία 21: Προσφυγική κατοικία

Φωτογραφία 22: Προσφυγική κατοικία

Φωτογραφία 23: Προσφυγική κατοικία

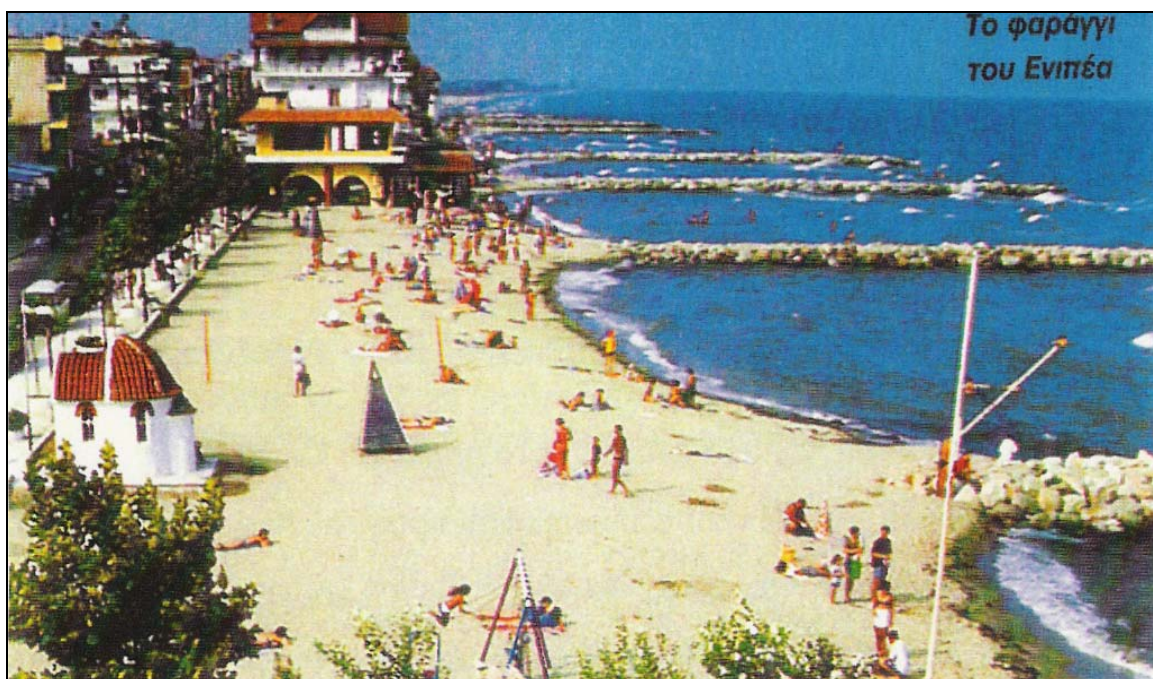
Φωτογραφία 24: Ο Συναγισμός Θρακών Κατερίνης

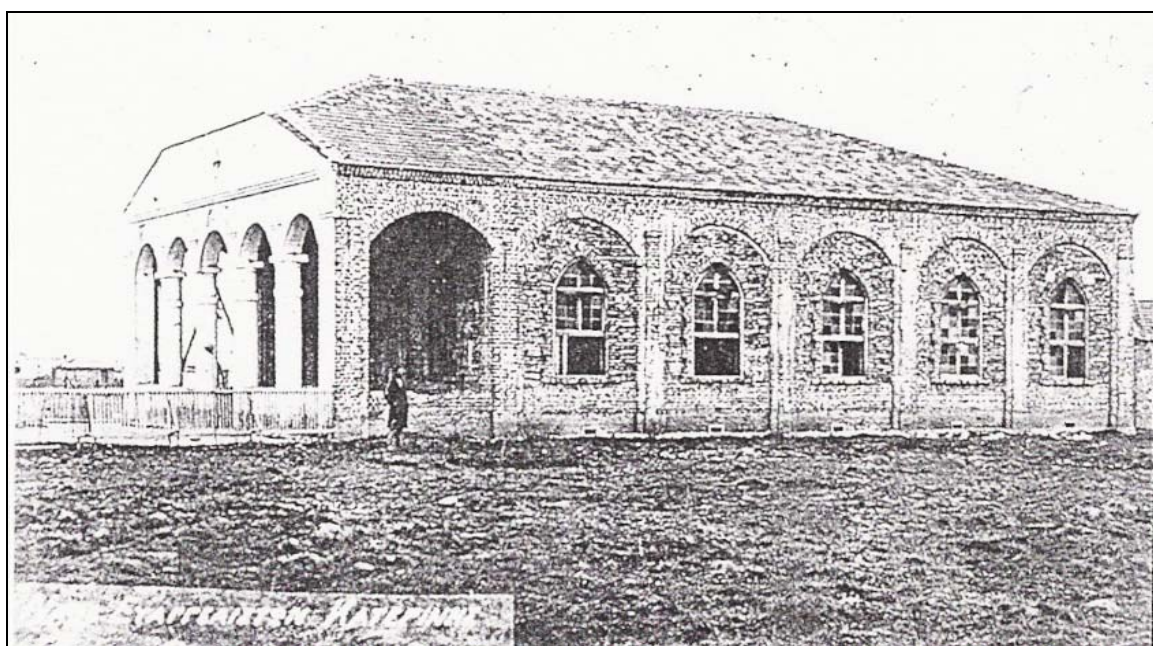
Φωτογραφία 25: Η παραλία Κατερίνης στη δεκαετία του '60

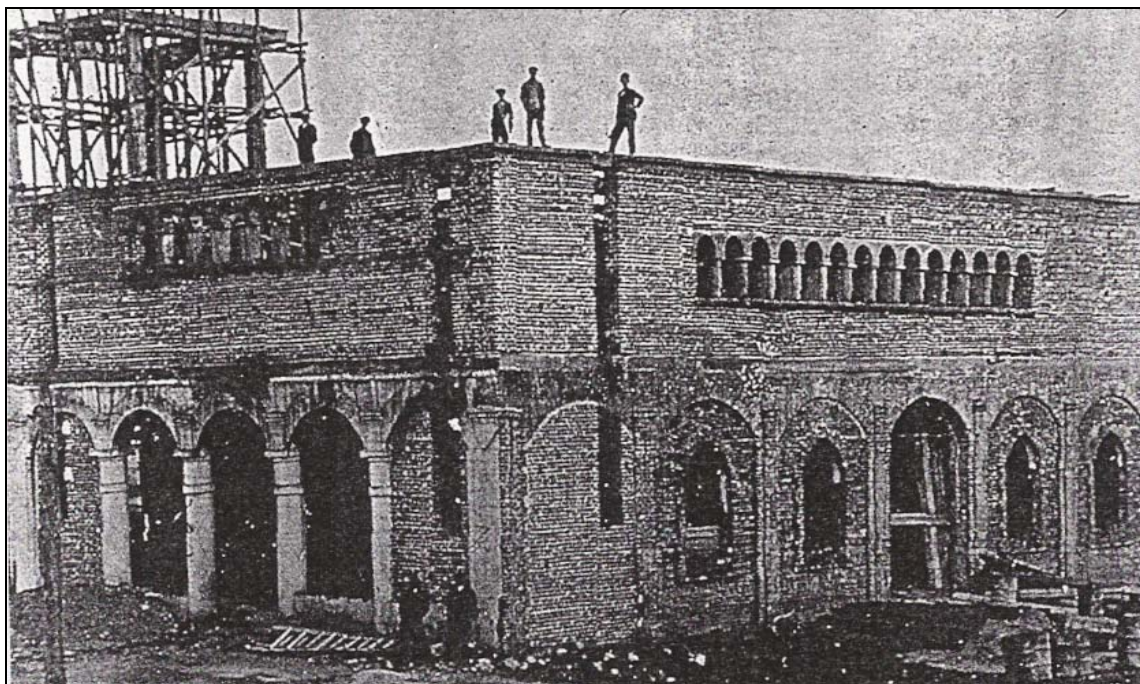
Φωτογραφία 26: Παραλία Κατερίνης

Φωτογραφία 27: Παραλία Κατερίνης (Το Φαράγγι του Ενιπέα)

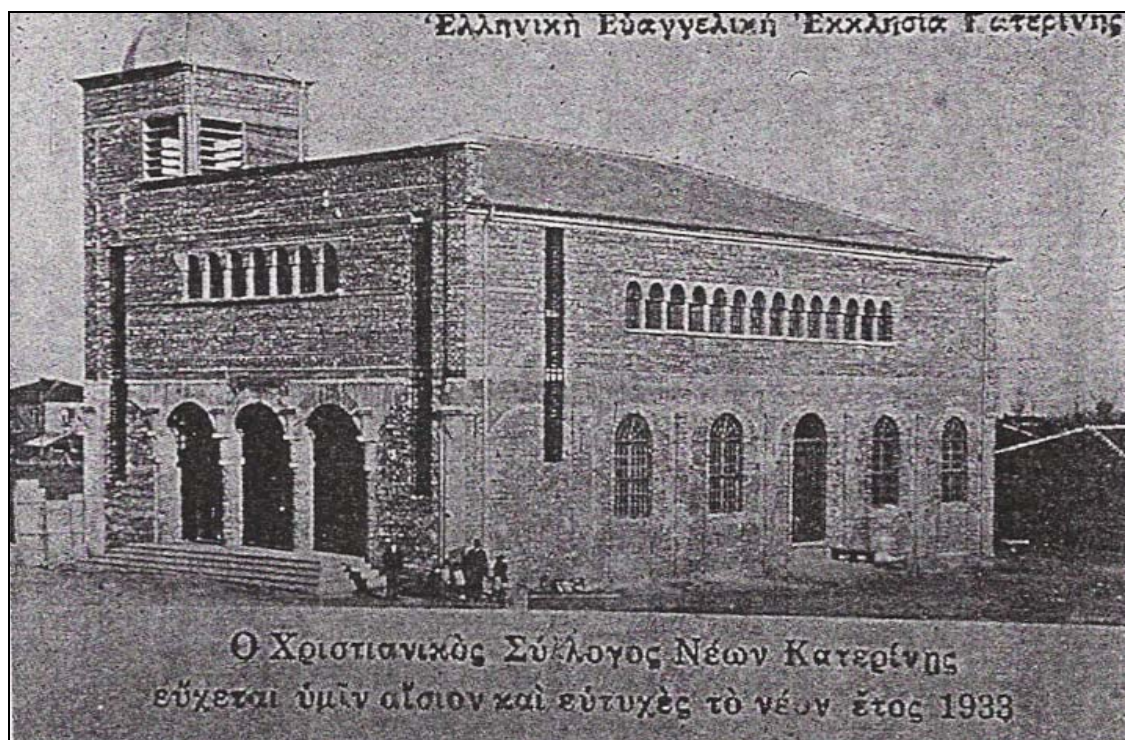
Φωτογραφία 28: Το πρώτο εκκλησιαστικό κτίριο της Ευαγγελικής Εκκλησίας

Φωτογραφία 29: Η ανέγερση του νέου εκκλησιαστικού κτιρίου

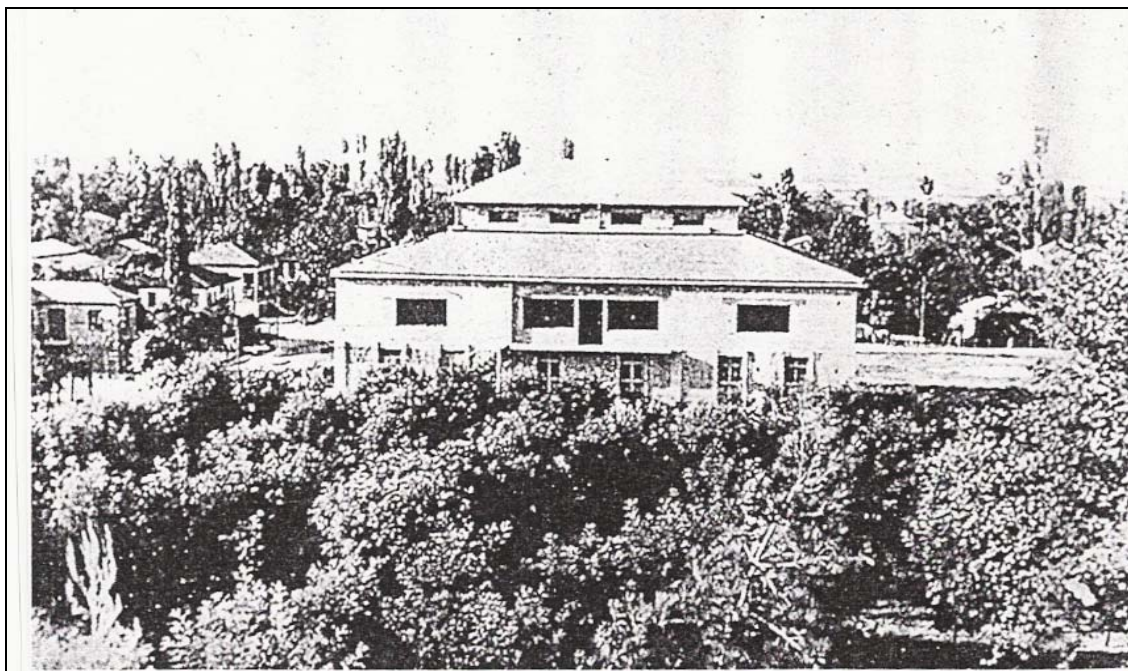
Φωτογραφία 30: Το εκκλησιαστικό κτίριο μετά τον εμπρησμό του Μαρτίου 1930

Φωτογραφία 31: Το νέο εκκλησιαστικό κτίριο σε ευχετήρια κάρτα του Συλλόγου των Νέων του 1933

Φωτογραφία 32: Το Κυριακό Σχολείο (Κατηχητικό)

Φωτογραφία 33: Το Σχολικό Κτίριο της Ευαγγελικής κοινότητας στις αρχές της δεκαετίας του 1950

Φωτογραφία 34: Ο Χριστιανικός Σύλλογος των Νέων

Φωτογραφία 35: Ευαγγελική Εκκλησία Κατερίνης

Φωτογραφία 36: Το αρχοντικό του Τσαλόπουλου

Φωτογραφία 37: Η είσοδος του χώρου της εμποροπανήγυρης της Κατερίνης 1986

Βιβλιογραφία

1. Αδάμος, Ι. (1992) *Ιστορία Κοκκινοπλού*, Κατερίνη.
2. Αναγνωστόπουλος, Π. (1971) *Η αρχαία Ολυμπική Πιερία*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Εστία Πιερίδων Μουσών.
3. Βαρδάκας, Π. (1986) *Περιγραφή Επισκοπικής Περιφέρειας Κίτρους κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας*, Κατερίνη.
4. Βαρμάζης, Ν. (2002) *Δύσκολα χρόνια στην Πιερία: Τοπική ιστορία και βιώματα από τις δεκαετίες του 40 και του 50 στον Μοσχοπόταμο και στη Κατερίνη*, Κατερίνη: Εκδόσεις Μάτι.
5. Γεωργιάδης, Ι., Φανάρας, Θ. (1994) *Εξέταση του συστήματος μεταφορών στο νομό Πιερίας*, Θεσσαλονίκη.
6. Δάσιου, Ο. (1993) *Η εκπαίδευση στον Καζά Κατερίνης κατά τον τελευταίο αιώνα της Τουρκοκρατίας*, Κατερίνη: Εκδόσεις Κυριακίδη.
7. Δήμος Κατερίνης, (2001) *Κατερίνη: Ιστορία – Κοινωνία – Πολιτισμός*, Κατερίνη: Εκδόσεις Δήμος Κατερίνης.
8. Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης (1951) *Ο Νομός Πιερίας*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Θεοδωρίδου.
9. Έβδομο Γυμνάσιο Κατερίνης, (1995) *Ο καπνός στο νομό Πιερίας: Από τα παρνίκια ως το καπνομάγαζο*, Κατερίνη: Εκδόσεις Τέρτιος.
10. Επιμελητήριο Πιερίας (1997) *Αναπτυξιακή Μελέτη Νομού Πιερίας, Α' Φάση: Υφιστάμενη Κατάσταση*, Κατερίνη.
11. Επιμελητήριο Πιερίας (1997) *Αναπτυξιακή Μελέτη Νομού Πιερίας, Β' Φάση: Δυνατότητες και Στόχοι Ανάπτυξης*, Κατερίνη.
12. Επιμελητήριο Πιερίας (1997) *Αναπτυξιακή Μελέτη Νομού Πιερίας, Γ' Φάση: Πρόγραμμα Ανάπτυξης*, Κατερίνη.
13. Εστία Πιερίδων Μουσών Κατερίνης, Ίδρυμα Εθνικού και Θρησκευτικού Προβληματισμού Θεσσαλονίκης (1993) *Επιστημονικό Συνέδριο: Η Πιερία στα Βυζαντινά και Νεώτερα Χρόνια*, Κατερίνη: Εκδόσεις Κυριακίδη.
14. Ινστιτούτο Στρατηγικής Ανάπτυξης Πιερίας (2002) *Στρατηγική Μελέτη Ανάπτυξης για το Νομό Πιερίας*, Κατερίνη: Έκδοση ΙΣΑΠ.
15. Καζταρίδης, Ι. (2000) *Η Πιερία κατά την Τουρκοκρατία: Αντιστασιακά κινήματα και απελευθερωτικές προσπάθειες*, Κατερίνη: Έκδοση Δήμος Λιτοχώρου.

16. Καζταρίδης, Ι. (2001) *Η Απελευθέρωση της Κατερίνης: 16 Οκτωβρίου 1912*, Κατερίνη: Έκδοση Ολύμπιο Βήμα.
17. Καζταρίδης, Ι. (2001) *Οι Βλάχοι της Κατερίνης*, Κατερίνη: Εκδόσεις Μάτι.
18. Καζταρίδης, Ι. (2002) *Η Μακεδονία κατά την Τουρκοκρατία: Η Πιερία των περιηγητών και των γεωγράφων*, Κατερίνη: Εκδόσεις Μάτι.
19. Καζταρίδης, Ι. (2002) *Ξένοι Περιηγητές στην Πιερία κατά την Τουρκοκρατία*, Κατερίνη: Εκδόσεις Εστία Πιερίδων Μουσών.
20. Καζταρίδης, Ι. (2002) *Οι Εβραίοι της Κατερίνης*, Κατερίνη: Εκδόσεις Μάτι.
21. Καζταρίδης, Ι. (2002) *Οι Πρόσφυγες της Κατερίνης 1920 – 1940*, Αθήνα: Έκδοση Επιτροπής Ποντιακών Μελετών.
22. Κανταρτζής, Σ. (1978) *Νίκη χωρίς ρομφαία*, Κατερίνη: Εκδόσεις Ελληνικό Κίνημα Εθνικής Αναγεννήσεως.
23. Καραϊσκος, Ν., Δεμερτζής, Θ., Οργανόπουλος, Γ., Σμάγα, Σ. (2002) *Πατριδογνωσία Πιερίας*, Κατερίνη.
24. Κατσουγιάννης, Τ. (1966) *Περί των Βλάχων των ελληνικών χωρών: Εκ του βίου και της ιστορίας των Κουτσοβλάχων επί Τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη.
25. Κουκιώτης, Ε. (1996) *Αναπτυξιακή Μελέτη Νομού Πιερίας*, Κατερίνη: Εκδόσεις Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Πιερίας.
26. Λαζάρου, Α. (1984) *Οι Βλάχοι του Ολύμπου*, Ελασσόνα.
27. Νομαρχία Πιερίας, ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ (ΓΑΚ).
28. Ντουλαπτσής, Ν. (2001) *Ο συνοικισμός των Θρακών Κατερίνης από την ίδρυσή του (1923) μέχρι σήμερα*, Κατερίνη: Εκδόσεις Δήμος Κατερίνης.
29. Παπαγεωργίου, Π. (2001) *Οι απαρχές της κοινότητας των Ευαγγελικών Κατερίνης*, Κατερίνη: Εκδόσεις Δήμος Κατερίνης.
30. Παρασκευόπουλος, Κ. (1999) *Πιερία η Γη της Επαγγελίας*, Αθήνα.
31. Πελαγίδης, Ε. (1994) *Η αποκατάσταση των προσφύγων στη Δυτική Μακεδονία (1923 – 1930)*, Θεσσαλονίκη.
32. Πέμπτο Γυμνάσιο Κατερίνης, (1995) *Η σύνθεση και η εξέλιξη του πληθυσμού της Κατερίνης*, Κατερίνη: Εκδόσεις Τέρτιος.
33. Πλιούμας, Κ. (1971) *Η αρχαία πόλις Πιερίας*, Κατερίνη.
34. Πρώτο Γενικό Λύκειο Κατερίνης, (1994) *Η ιστορία της πόλεως Κατερίνης*, Κατερίνη: Εκδόσεις Τέρτιος.

35. Πρώτο Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο Κατερίνης, (1992) *Το πόσιμο νερό της Κατερίνης, πριν και σήμερα*, Κατερίνη: Εκδόσεις Τέρτιος.
36. Πρώτο Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο Κατερίνης, (1996) *Παραδοσιακά κτίρια της Κατερίνης: Η ιστορία και η χρήση τους σήμερα*, Κατερίνη: Εκδόσεις Τέρτιος.
37. Ράπτης, Γ. (1983) *Πιερικά Χρονικά*, Κατερίνη: Εκδόσεις Όλυμπος.
38. Ράπτης, Γ. (1996) *Όλυμπος – Πιερία Βέρμιο και Άθως*, Κατερίνη: Εκδόσεις Όλυμπος.
39. Ράπτης, Γ. (2001) *Η πληθυσμιακή σύνθεση της Κατερίνης από την απελευθέρωση (1912) έως τις μέρες μας*, Κατερίνη: Εκδόσεις Δήμος Κατερίνης.
40. Σαλπιστής, Ν. (2003) *Κατερίνη (1941- 1945): Μέρες Κατοχής, Αντίστασης, Δημιουργίας*, Κατερίνη: Εκδόσεις Μάτι.
41. Τσαγγαλίδης, Ι. (1962) *Η Πιερία*, Κατερίνη.
42. Τσακούμης, Α. (1992) *Απελευθέρωση της Πιερίας*, Κατερίνη: Εκδόσεις Δήμος Λιτοχώρου.
43. Υπουργείο Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος, (1984) *Νομός Πιερίας: Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης*, Αθήνα.
44. Χιονίδης, Γ. (1998) *Η απελευθέρωση της Κατερίνης από τον τουρκικό ζυγό*, Κατερίνη.